

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

МІХЕСЬВА ОКСАНА ЮРІЇВНА

УДК 378.091.12:37.013.42-051:37.018.1-058.855

**СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:

Пєша Ірина Василівна

кандидат педагогічних наук,
доцент

Київ - 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ	12
---	-----------

1.1. Теоретичні засади підготовки соціальних педагогів в Україні.....	12
1.2. Технологічні особливості створення і функціонування прийомних сімей як психолого-педагогічна проблема	38
1.3. Аналіз готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями	74
Висновки до першого розділу	108

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ	112
--	------------

2.1. Характеристика умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до створення та забезпечення функціонування прийомних сімей	112
2.2. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи	133
2.3. Перевірка ефективності соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями	152
Висновки до другого розділу.....	173

ВИСНОВКИ

177

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

182

ДОДАТКИ

212

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічні умови розвитку суспільства, загострення проблем захисту сім'ї і дітей у сучасних умовах потребують переосмислення основних напрямів соціальної політики. Тому, одним із її пріоритетів визначено підтримку сучасної сім'ї та сімейного виховання, що вимагає оновлення державної стратегії і тактики дій соціальних інституцій, спрямованих на психічний, фізичний, соціальний розвиток дитини. Посилення нестабільності соціально-політичних процесів, економічною й демографічних криз, які негативно впливають на функціонування сучасної сім'ї, призвели до зростання таких негативних явищ, як безробіття, масовий виїзд батьків на роботу за кордон, дитяча бездоглядність і безпритульність, сирітство, алкоголізм, наркоманія тощо. У зв'язку з цим актуалізується проблема пошуків шляхів захисту різних категорій дітей, підвищується роль опікунсько-виховних інституцій, покликаних забезпечити оптимальні умови для життєдіяльності дітей та молоді.

Відповідно до національних пріоритетів Україна з 1998 року активно розвиває сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. В останні роки (2009 – 2011 рр.) кількість прийомних сімей як альтернативної та позитивної форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, стрімко зростає (на кінець 2010 року прийомних сімей – 3195, у них прийомних дітей - 5451), а кількість фахівців, які повинні мати відповідну підготовку до роботи з прийомними сім'ями, не відповідає зростаючим потребам.

Збільшення кількості прийомних сімей потребує впровадження нової моделі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з сім'ями, які беруть на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це, у свою чергу спонукає вищу школу до пошуку шляхів удосконалення

професійної підготовки соціальних педагогів, формування у них готовності до виконання компетентнісних функцій у цій сфері.

Означені питання стали важливим напрямом державної соціальної політики, що відображено в ряді документів: Закон України «Про охорону дитинства» [68], «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [69], «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [66], Указ Президента України «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дитини в Україні» [249] та ін.

Актуальність окреслених проблем підтверджується зростанням наукового інтересу як до проблематики вищої освіти загалом, так і до професійної освіти соціального педагога зокрема. Уже на початку 90-х років ХХ століття над проблемою професійної освіти працювали вітчизняні науковці різних галузей: В. Андрущенко [6], М. Євтух [62], І. Зязюн [77], І. Козубовська [94], М. Лукашевич [117], О. Мороз [134], Н. Ничкало [143], С. Сисоєва [211] та ін. Водночас проблеми підготовки працівників соціально-педагогічної сфери вивчалися і багатьма зарубіжними ученими: В. Бочаровою [27], Ю. Галагузовою [41], А. Мудриком [135], Ш. Рамон [145], Є. Холостовою [256] та ін.

Теоретичні питання професійної підготовки соціальних педагогів та її особливості відображено у працях О. Абдуліної [1], І. Богданової [23], А. Капської [80], О. Карпенко [86], І. Миговича [129], Л. Міщик [132], О. Пехоти [165], В. Поліщук [182], А. Рижанової [200], Н. Сейко [207], В. Сластьоніна [213] та ін.; технологічний аспект підготовки соціального педагога і соціального працівника розкрили Г. Андреева [5], Р. Вайнола [32], І. Зимня [76], Л. Іванова [78], В. Петрович [167], Н. Чернуха [179] та ін. В останнє десятиріччя соціально-педагогічна наука поповнилася низкою дисертаційних досліджень з проблем підготовки соціальних педагогів до

професійної діяльності за різними напрямками: соціально-правової діяльності (Я. Кічук [87], І. Ковчина [92]), роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями (О. Лісовець [110], Ю. Поліщук [183]), взаємодії з девіантними підлітками (М. Малькова [119], Л. Линник [119]), роботи з людьми похилого віку (Ю. Мацкевич [121], Т. Коленіченко [95]), соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості (О. Межирицький [122], В. Косовець [99]), організації освітньо-дозвілдової діяльності учнівської молоді (С. Пащенко [159], Т. Лесіна [109]), консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін (О. Пожидаєва [180]), виховної діяльності в умовах оздоровчого табору (Л. Пундик [198]), профілактики наркотичної залежності серед старшокласників (О. Тютюнник [246], Л. Габора [40]), роботи зі студентською молоддю (Р. Чубук [259], Н. Микитенко [130]) тощо.

Соціально-педагогічна робота з сім'ями стала предметом наукових інтересів багатьох науковців, серед яких: О. Безпалько [20], Н. Бугаєць [28], І. Зверєва [74], О. Луганцева [115], Н. Олексюк [149], Ж. Петрочко [39], І. Пеша [167], І. Трубавіна [243] та інші. Проблема професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'ями різних типів присвячено дисертаційні роботи таких російських дослідників, як Н. Ахмерова [10], М. Болдіна [24], І. Горохова [45] та інші. Проте серед розмаїття наукових досліджень проблема підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями не стала предметом системного наукового дослідження.

Такий стан справ дозволив виявити певні *суперечності* між: збільшенням в Україні кількості прийомних сімей та недостатнім забезпеченням фахівцями з відповідною підготовкою; необхідністю посилення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та відсутністю організаційно-педагогічного забезпечення цього процесу тощо.

Отже, аналіз навчально-методичних досягнень практики засвідчують недостатню наукову розробленість основ ефективної підготовки соціальних педагогів до роботи саме з прийомною сім'єю та необхідність розв'язання вказаних суперечностей зумовили вибір теми дисертації – **«Соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями»**.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тему затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 13 від 19.06.2008 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22.12.2009 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати соціально-педагогічні умови та розробити організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи й експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури і розкрити наукові засади професійної підготовки соціальних педагогів.
2. Визначити й охарактеризувати зміст і структуру основних знань та умінь, як складової професійної готовності соціального педагога до роботи на етапах створення та функціонування прийомної сім'ї.

3. Обґрунтувати компоненти, критерії і показники та виявити рівні готовності соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

4. Визначити соціально-педагогічні умови та розробити організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями й експериментально перевірити їх ефективність в умовах вищої школи.

Об'єкт дослідження – процес підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст, форми та соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи.

З метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс *методів дослідження*: *теоретичні* – аналіз соціально-педагогічної та психолого-педагогічної літератури, порівняння, систематизація, узагальнення з метою визначення та уточнення основних понять дослідження; *контент-аналіз* (навчальних програм, планів, навчальної документації) дозволив обґрунтувати зміст і особливості професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; *емпіричні* – спостереження, анкетування, тестування, експертне оцінювання дозволили здійснити об'єктивну діагностику й оцінку готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) сприяв визначенню ефективності впровадження соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; математичні методи використані для аналізу результатів діагностичних даних, обробки та графічної інтерпретації матеріалів дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теорії сучасної філософської освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк та

інші), соціально-педагогічної діяльності (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Липський та ін.) та професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (В. Бочарова, Ю. Галагузова, А. Капська, І. Козубовська, Л. Міщик та ін.); положення про формування готовності до професійної діяльності загалом (Н. Бугаєць, А. Деркач, О. Дубасенюк, М. Дяченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.) та до професійної діяльності у соціальній сфері (Р.Вайнола, О.Карпенко, В. Поліщук та ін.); концепції щодо створення та функціонування прийомних сімей (Г. Бевз, Л. Волинець, О. Яременко та ін.); ідеї вивчення теоретико-методичних питань соціально-педагогічної та соціальної роботи з сім'ями різних типів (Т. Зубкова, О. Луганцева, Т. Семігіна, І. Трубавіна, Я. Юрків та ін.); засади становлення, практичної діяльності та розвитку інституту прийомної сім'ї як альтернативної форми виховання (І. Зверєва, Н. Комарова, І. Пєша, Ж. Петрочко та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* дано авторське трактування понять «професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями», «готовність студентів до роботи з прийомними сім'ями»; *систематизовано* знання й уміння соціального педагога на кожному із етапів створення та функціонування прийомних сімей, визначено його функції.

- *обґрунтовано* компоненти, критерії (науково-теоретичний, технологічний, особистісно-мотиваційний), показники та рівні (низький, нижче середнього, середній, достатній, високий) готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; *уточнено* поняття «зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями», «створення прийомних сімей» та «функціонування прийомних сімей», їх основні ознаки;

- виявлено особливості функціонування та створення прийомних сімей; визначено соціально-педагогічні умови професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями;

- подальшого розвитку набули форми теоретичної та практичної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Практичне значення одержаних результатів: упроваджено соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи; розроблено навчально-методичну програму до курсу «Соціальний супровід прийомної сім'ї»; розширено і уточнено зміст програми професійної практики для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» завданнями, спрямованими на формування умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями.

Окремі результати дисертації можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота».

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07 - 10/407 від 13.06.2012 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 720 від 19.11.2010 р.), Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 78 від 28.10.2010 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 63/1949 - 01 від 14.10.2010 р.), Києво-Святошинського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 347 від 19.09.2012 р.), Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 01/407 від 26.04.2011р.), Державного інституту сімейної та молодіжної політики (довідка № 07 - 16/1590 від 13.06.2012 р.).

На різних етапах дослідницької роботи було залучено 502 студенти 4-х курсів вищих навчальних закладів, 12 викладачів вищих навчальних закладів

і 30 спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що працюють за даним напрямом; на констатувальному етапі експерименту залучено – 294 особи, на формувальному етапі експерименту – 208 осіб, із них експериментальна група становила – 110 студентів, а контрольна – 98 осіб

Особистий внесок здобувача. У статті «Порівняльна характеристика підготовки соціальних педагогів, що працюють з прийомними сім'ями: український та закордонний досвід», опублікованій у співавторстві з І. Пешою, авторським є теоретичний аналіз особливостей підготовки соціальних педагогів та характеристика основних вимог до спеціаліста, котрий працює з прийомними сім'ями в Україні й за кордоном.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації знайшли відображення у доповідях і виступах на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Другі міжнародні Драгоманівські читання» (Київ, 2006), «Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах» (Київ, 2009), «Науково-методичні засади управління якістю освіти в університетах» (Київ, 2009), «Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві» (Черкаси, 2010), «Трансформація сім'ї у сучасному світі» (Чернівці, 2010), «Вища професійна підготовка майбутніх фахівців: вимоги євроінтеграції» (Ялта, 2011), «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Історичний досвід, стан і перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011); *всеукраїнських* – «Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації» (Київ, 2005), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (Київ, 2006), «Актуальні проблеми соціальної педагогіки: теорія і практика» (Чернігів, 2007), «Теорія і практика запровадження засад Болонського процесу в Україні» (Київ, 2009), «Формування здорового способу життя дітей

та молоді як інтегрована науково-практична проблема» (Бердянськ, 2010), «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у процесі педагогічної практики» (Глухів, 2010), «Перші Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2010), «Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования» (Харків, 2011), «Другі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2011).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2008 - 2012 рр.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 13 друкованих працях. Серед них: 10 статей у фахових наукових виданнях України (9 одноосібних), 1 стаття у збірнику наукових праць, 2 тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг авторського доробку становить 4 друкованих аркуша.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань, з них – 3 іноземною мовою), 15 додатків (на 94 сторінках). Робота містить 13 таблиць (на 15 сторінках, з них на повну сторінку 2), 21 рисунок (на 16 сторінках, з них на повну сторінку 6). Загальний обсяг роботи становить 307 сторінок, з них – 182 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ

1.1. Теоретичні засади підготовки соціальних педагогів в Україні

Вивчення питання підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями доцільно почати з розгляду загальної системи підготовки соціального педагога.

В Україні вперше було розпочато підготовку соціальних педагогів у 1991 році. Для вітчизняної соціально-педагогічної роботи цей час став періодом прогресу усіх аспектів – професійного, наукового, освітнього, інституційного. В наступні двадцять років була створена система соціальної підтримки громадян (соціальний захист, соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді, соціально-педагогічний патронаж); закладено підвалини соціального обслуговування клієнтів; сформувалася мережа соціальних агенцій у недержавному секторі; розвинулася система професійної підготовки фахівців.

І вже у 1991 році була офіційно зареєстрована соціальна робота як професія, розроблена нормативна база для спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», що і дало змогу розпочати підготовку відповідних фахівців у закладах освіти України. Для кадрового, науково-методичного забезпечення сфери соціально-педагогічної роботи на базі закладів освіти різних рівнів були відкриті кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Проведений нами аналіз джерел [224; 225] дозволяє констатувати, що більшість науковців дає наступне визначення поняття «*соціальний педагог*»: це особа, фах якої – соціально-педагогічна робота й освітньо-виховна діяльність. Як спеціаліст він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя дітей і молоді в мікро соціумі, їхнього всебічного розвитку [224, с.249-250].

Слід зазначити, що як професія «соціальний педагог» в Україні була введена до кваліфікаційного переліку спеціальностей лише у 2002 році, а підготовку фахівців соціально-педагогічної сфери почали з 1993 року у 23 вищих навчальних закладах та 14 закладах I-II рівня акредитації.

Практика засвідчує, що тривалий час соціально-педагогічну діяльність організовували та здійснювали люди різних професій, які були представниками різних соціальних інститутів (медичних, освітніх,

культурних, правоохоронних, органів соціального забезпечення). Сьогодні проблема підготовки працівників соціально-педагогічної сфери стоїть дуже гостро. Економічні та соціальні зміни, що відбувалися в країні останніми роками, обумовили оновлення системи підготовки спеціалістів соціально-педагогічної сфери, орієнтацію системи освіти на розвиток особистості фахівця.

Враховуючи, що система підготовки соціальних педагогів на сьогодні є наймолодшою, це зумовлює відсутність усталених соціально-педагогічних концепцій та технологій підготовки фахівців соціальної сфери.

Науковий напрям підготовки та професійної освіти соціальних педагогів розробляли та досліджували такі науковці, як Ю. Галагузова [41], І. Зверева [74], А. Капська [83], О. Карпенко [84], Г. Лактіонова [106], І. Мигович [128], Л. Міщик [131], В. Поліщук [183], В. Полтавець [229], З. Фалинська [250], С. Харченко [253] та ін.

Розробкою концепції професійної освіти у вищій школі займалися відомі українські науковці: В. Андрущенко [7], І. Зязюн [77], Є. Клімов [89], І. Козубовська [94], М. Лукашевич [117], С. Сисоєва [211]. Досить вдалим є досвід і російських учених які обґрунтували теоретичні та практичні підходи до професіоналізації підготовки майбутніх соціальних педагогів – В. Бочарової [27], А. Мудрика [135], В. Сластьоніна [214; 215], Б. Шапіро [260].

В останні роки зріс науковий інтерес до проблеми розробки концепції як всієї вищої освіти, так і професійної освіти соціального педагога зокрема. У цьому напрямі помітний внесок зробили вітчизняні науковці: М. Євтух [62], І. Ковчина [92], Л. Міщик [131], Н. Ничкало [143] та ін. Багато досліджень в даному напрямі здійснено і зарубіжними дослідниками та вченими зокрема: В. Литвиновичем, О. Холостовою [256], що сприяє розширенню знань в галузі підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Теоретичні та методологічні аспекти наукової теорії і професійної діяльності соціального педагога розкрито у наукових працях С. Архіпової [9],

О. Безпалько [19], Л. Завацької [64], Л. Мардахаєва [120], Р. Овчарової [146] та інших, що визначили пріоритетні напрямки підготовки спеціалістів соціально-педагогічної сфери.

Підготовка соціальних педагогів повинна носити комплексний та довготривалий, безперервний характер. Становлення соціального педагога як кваліфікованого фахівця починається із формування професійних знань, умінь та вдосконалення особистісних якостей студента під час навчання тобто у процесі його підготовки. Тому ми вважали за доцільне охарактеризувати такі поняття як «підготовка» та «професійна підготовка».

Почати дослідження варто з визначення змісту поняття «підготовка», яке є найбільш широковживаним у соціально-педагогічній практиці. У словниках подано таке визначення цього терміну: «готувати до дії, збирати, споряджати у визначені строки»; «процес набуття знань, навичок, досвіду, що здобувається у процесі навчання та практичної діяльності», «запас знань» [50, с. 387].

Проте, більшість науковців (Б. Ананьєв [4], Л. Мардахаєв [217, с. 230], О. Мороз [134], С. Рубінштейн [205], Д. Узнадзе [247]) визначає підготовку, як систему послідовних та цілеспрямованих змін у мотиваційній, вольовій та професійній сферах або, як підготовку людини до трудового життя, забезпечення її достатнім рівнем кваліфікації, що в майбутньому дозволить їй ефективно працювати.

Розглядаючи поняття «підготовка», не можна залишити поза увагою дотичне до нього поняття «професійна підготовка». Як і до першої дефініції існують різні визначення цього терміну. У Законі України «Про вищу освіту» термін професійна підготовка визначається як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [67]. Ми вважаємо, що професійна підготовка є початковим, базовим та основним етапом становлення та професіоналізації спеціаліста.

Дослідниця А. Трущева стверджує, що професійна підготовка є другою ланкою у освоєнні людиною професії. Вона визначає професійну підготовку

як формування у людини системи професійних знань, умінь і навичок, а також формування професійних якостей особистості, позитивного ставлення та інтересу до майбутньої професії. Таке становлення на думку дослідниці відбувається на трьох рівнях: психологічному (формування готовності до діяльності), інтелектуальному (формування професійних знань, умінь і навичок), соціальному (формування уявлень та соціальне значення професії) [220, с. 82].

Інші науковці (Є. Клімов [89], Є. Зеєр [61]) вважають, що професійна підготовка є основним та обов'язковим етапом професіоналізації, який сприяє формуванню системі професійних знань, умінь та особистісних якостей.

Ми не можемо не погодитися з дослідниками, що саме в процесі професійної підготовки відбувається цілеспрямоване засвоєння студентами базових теоретичних знань, формування практичних умінь та удосконалення його особистісних якостей.

Цілком слушною є думка дослідниці Л. Міщик [132], яка під професійною підготовкою розуміє процес формування фахівця, що здатний швидко та адекватно реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві, та адекватно вирішувати соціально-педагогічні проблеми на усіх рівнях та у всіх соціальних інститутах.

Заслуговує особливої уваги трактування професійної підготовки С. Я. Харченко [253], який розглядає її двопланово, тобто, як процес та, як педагогічну систему, що є сукупністю взаємопов'язаних засобів, методів, процесів, які необхідні для створення цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості майбутнього соціального педагога. При цьому дослідник стверджує, що у студента мають бути сформовані особистісні якості та прагнення до самовдосконалення, саморозвитку і творчого пошуку [253, с.18].

Більш широке визначення поняття «професійна підготовка» дають І. Грига [47], С. Толстоухова [242] і визначають її як один із напрямів

професійної освіти, розуміючи професійну підготовку спеціалістів соціальної сфери як таку, що включає в себе всі види професійної освіти: початкову, середню, вищу, після вузівську, а також і курсову підготовку кадрів.

У наукових дослідженнях І. Зверєвої [74], А. Капської [80], Л. Міщик [132], В. Поліщук [181], С. Харченка [253] охарактеризовано та розроблено теоретичні засади підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти, визначено основні особливості підготовки та розкрито основні підходи до професійної підготовки.

У своїх дослідженнях Поліщук В. [182] характеризує професійну підготовку соціальних педагогів як оволодіння студентами цінностями соціально-педагогічної роботи та набуття професійно необхідних знань, умінь та навичок, а також оволодіння професійно важливими особистісними якостями. Дослідниця виділяє, що саме особистісні якості є основою та впливають на формування готовності до професійної діяльності.

Не можемо не погодитися з думкою А. Капської про те, що процес професійної підготовки соціальних педагогів повинен бути спрямований на вирішення соціальних потреб суспільства. Саме тому дослідниця вважає, що професійна підготовка таких спеціалістів повинна включати наступні компоненти:

- аналіз стану соціального розвитку та розвиток умінь своєчасної оцінки тенденцій соціальної політики;
- чітке уявлення щодо змісту та кваліфікації сучасних форм, методів, практики соціальної роботи;
- педагогічний процес підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери, розробка теорій, концепцій, моделей та технологій, спрямованих на ефективне функціонування освітнього процесу;
- розробка та реалізація програм, які спрямовані на підвищення професійної компетентності соціального педагога [83, с.19-29].

Провівши теоретичний аналіз ми у своїй роботі за основу взяли визначення «професійної підготовки» за А. Капською [81], яка визначає

професійну підготовку соціального педагога як процес формування загальних і спеціальних знань та умінь, які формуються в процесі теоретичного і практичного навчання у вищому навчальному закладі [81, с. 5-12].

Сьогодні підготовка соціальних педагогів в Україні здійснюється у межах двох варіантів вищої професійної освіти (трьорівнева система підготовки: бакалавр, спеціаліст, магістр та дворівнева: бакалавр, магістр), що закріплено у документах про вищу освіту (Закон «Про вищу освіту» [67] і Національна доктрина розвитку освіти [142]), а також згідно з рекомендаціями Болонського процесу [195] та Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна педагогіка» [51]. Формування системи професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу регулюється нормативними документами, в яких чітко визначено цілі освітньо-професійної підготовки, предмет діяльності, функції та вимоги до майбутнього спеціаліста, його місце в соціальній структурі.

На сучасному етапі підготовка соціальних педагогів здійснюється в рамках різних підходів, які сприяють підвищенню ефективної організації і забезпеченню якісної професійної освіти майбутніх спеціалістів. У результаті аналізу наукової літератури ми виявили, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями теоретично і методологічно базується на підходах (культурно-цивілізаційний, культурологічний, соціокультурний, системний, особистісний, діяльнісний, соціально-педагогічний, технологічний, психологічний, професіограмний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний) підготовки в цілому і соціальної освіти цих спеціалістів у вищих навчальних закладах.

Культурно-цивілізаційний підхід визначає рівноцінність і взаємозамінність різних світових культур, соціокультурних систем. Такий підхід сприяє відтворенню етнокультурної самоідентифікації засобами освіти молодих громадян України (В. Андрущенко [7], В. Луговий [116], Ю. Руденко [156]).

Системний підхід включає в себе різноманітні аспекти інших підходів методологічного характеру. У його межах розкриваються системоутворювальні елементи, які вступають у специфічні навчально-професійні відносини згідно з цілями професійної освіти конкретного спеціаліста (В. Загвязинський [65], І. Зязюн [77], О. Пічкарь [171]). Завдяки цьому суб'єкт - суб'єктні зв'язки в системі професійної підготовки значною мірою детерміновані характером процесу навчання у ВНЗ, особистісними характеристиками педагогів і студентів, їхніми цінностями, установками, інтересами, потребами і тими соціально-педагогічними умовами, які створюються для їх становлення і розвитку. Зміни системи професійної підготовки, її перебудова й адаптація відбуваються залежно від того, на які конкретні елементи системи здійснюється вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Сутність *соціокультурного підходу* полягає в тому, що освітнє середовище розглядається як соціокультурне середовище (В. Бех [21], В. Лутай [118], А. Рижанова [200], О. Шевнюк [261]). Соціокультурний аспект освітнього середовища розкриває І. Зімня [76], яка виділяє кілька рівнів освітнього середовища: управлінський, соціокультурний, навчально-предметний, особистісний.

Не менш важливим, на нашу думку, є *особистісний підхід*, який ґрунтується на набутті особистістю якостей суб'єкта у процесі життєдіяльності, особливо у період професійного становлення.

Одним із провідних у психології і педагогіці є *психологічний підхід* (Л. Виготський [34], Н. Кузьміна [102], Г. Олпорт [150]). Представники даного підходу звертають увагу на соціальну ситуацію, що впливає на розвиток особистості, вивчення і врахування психологічного комплексу людини.

Вітчизняними та зарубіжними вченими (О. Леонтьєвим [107], С. Рубінштейном [205], В. Сластьоніним [213]) розроблялась теорія *діяльнісного підходу*. Згідно з яким процес розвитку особистості залежить від

тієї діяльності, в яку вона включена. Формування цілісної особистості неможливе без включення її в різноманітні, ієрархічно залежні види діяльності.

Практичний компонент у професійній підготовці соціального педагога ще недостатньо розроблений. Саме тут є важливим *професіограмний підхід* (А. Капська [82], О. Карпенко [84], М. Лукашевич [117]), який охоплює, окрім рольових характеристик соціального педагога, і суб'єктні сторони його праці: професійні позиції, індивідуальні особливості діяльності. Особливість даного підходу це орієнтованість на виявлення і продуктивний розвиток теоретичного потенціалу людини.

На сьогоднішній день професійний підхід підкріплюється *культурологічним підходом*. Тобто посилюється інтерес до розробки різних аспектів професійної культури соціального педагога (Ю. Афанасьєв, Б. Єрасова, О. Карпунін, В. Лисий, Є. Маркарян [84, с. 8-20]).

На початку ХХІ століття активізувався інтерес до розробки різних аспектів професійної культури: етична культура (І. Зверєва [74], С. Толстоухова [242]), екокультура (Г. Костюшко), технологічна культура (В. Бочарова [27], Р. Вайнола [29], О. Пехота [165]), професійна культура (А. Мудрик [135], І. Підласий [178]).

З ідеями багатомірної професійної концепції освіти соціального педагога тісно пов'язана ідея *соціально-педагогічного підходу* (М. Галагузова [41], І. Мигович [129], Л. Міщик [137], В. Поліщук [184]). Соціально-педагогічний підхід розглядає професійну підготовку як міру і спосіб творчої самореалізації особистості, спрямованої на засвоєння соціокультурної реальності і створення соціальних цінностей в соціумі з метою підвищення його потенціалу на благо інших людей. Прихильники даного підходу вважають, що сучасний соціум є багатогранною системою, що є умовою її успішного розвитку, тому в такому соціумі має працювати соціально активний, професійно компетентний і особистісно зрілий соціальний педагог.

Одним із особливо важливих в системі професійної освіти є технологічний підхід (Г. Андрєєва [5], Р. Вайнола [30], І. Зімня [76], А. Капська [80], О. Карпенко [85]). Технологічний підхід вимагає вивчення психологічного комплексу людини, врахування «соціальної ситуації розвитку», ціннісна переорієнтація, поява і утвердження нових потреб та структур особистості, вплив соціальних катастроф та інших екстремальних ситуацій, а також вивчення нових технологій [84, с. 8-20; 50-62].

В рамках *компетентнісного підходу* підготовка розглядається як формування відповідних компетентностей та оволодіння знаннями і уміннями в комплексі. Представники даного підходу визначають соціальну, спеціальну та індивідуальну компетентність (А. Андрєєв, Н. Бібік, Г. Лежніна, Г. Пахомова, О. Савченко [29, с. 10-12]).

Аксіологічний підхід спрямований на розвиток особистості майбутнього фахівця, його представники (І. Бех [22], В. Огневюк [147]) розглядають цінності, як основу професійної діяльності і вважають, що він дає можливість аналізувати процес формування знань, умінь, навичок через детермінацію ціннісного ставлення соціального педагога до змісту і результату власної діяльності.

Не менш цікавий для нас є *акмеологічний підхід* представники якого (В. Вакулєнко [33], О. Дубасєнюк [174]) розглядають підготовку та становлення особистості через вплив суб'єктивних факторів розвитку особистості. Вони вважають, що такий підхід спрямований на постійне самовдосконалення та сприяє прагненню до самореалізації, саморегуляції та самоорганізації особистості.

Всі ці підходи, що використовуються для професійної підготовки соціальних педагогів дозволяють здійснити та знайти найбільш ефективні шляхи підготовки і забезпечення високого рівня готовності студентів до професійної діяльності. Проведений аналіз загальних підходів підготовки спеціалістів дозволили нам визначити шляхи формування готовності

студентів до роботи з прийомними сім'ями та виявити специфічні особливості такої підготовки:

- єдність теоретичної та практичної підготовки (Р. Вайнола, М. Галагузова, А. Капська, С. Пащенко, В. Сластьонін та інші) [54; 84, с. 5-12; 159; 215, с. 76-84];

- єдність загальнонаукової, загально педагогічної та спеціальної підготовки (Ю. Бабанський, В. Сластьонін) [11; 213.];

- поєднання педагогічного керівництва з боку викладача у поєднанні з ініціативністю і самостійністю студента (Л. Занков, А. Беляєва) [71; 123];

- єдність змістових та ціннісних сторін підготовки (В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська, І. Мигович) [27; 74; 82; 134, с. 227-230];

- стимулювання самостійної діяльності студента (А. Алексюк, А. Капська, Н. Ничкало, В. Омеляненко) [3; 82; 143; 148].

Аналіз сучасних підходів, що використовуються при підготовці соціальних педагогів, дозволив нам визначити основні з них, що були впроваджені у експериментальній роботі з підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями:

1. Міждисциплінарний (Малькова М. [119]) - суть його полягає у поєднанні різних дисциплін та предметного зв'язку між ними: соціальних, психолого-педагогічних, філософських, гуманітарних; розширення кількості спеціальних дисциплін та спецкурсів, які розкривають питання роботи з прийомними сім'ями, специфіки їх створення та здійснення соціального супроводу, а також сприятимуть поглибленню знань студентів з даної проблеми та формуванню спеціальних умінь;

2. Комплексно-інтегративний (Л. Міщик [132], В. Поліщук [182]) – характеризує зв'язок теоретичної та практичної підготовки;

3. Діяльнісно-технологічний (С. Архипова [9], І. Зверева [74], О. Пехота [165]) визначає, що ефективність підготовки залежить від

активності студентів та від рівня оволодіння ними основними соціально-педагогічними технологіями;

4. Професійно-спрямований (О. Карпенко [84], В. Сластьонін [216], Ю. Поліщук [183]) передбачає формування спеціальних умінь та перехід у процесі практичної діяльності до вищого рівня професійного розвитку;

5. Особистісно - орієнтований (Н. Кузьміна [103], Н. Ничкало [143]) ґрунтується на засадах партнерства, співпраці студента та викладача, включення студента у творчу наукову діяльність.

Проведений теоретичний аналіз підходів, що використовують при підготовці соціальних педагогів і їх характеристика дозволили нам визначити та стали підґрунтям для визначення основних компонентів професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

На сьогоднішній день функціонують провідні школи професійної підготовки соціальних педагогів: Інститут соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Луганський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченко, Волинський державний університет імені Лесі Українки, Запорізький національний університет, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Інститут психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка [29, с.73].

У нашій роботі важливим є проведення аналізу форм та системи підготовки соціальних педагогів. У своєму дослідженні ми базуємось на результатах наукових розвідок науковців соціально-педагогічної галузі.

Професійна підготовка соціальних педагогів в Україні здійснюється в різних формах: денна, очно-заочна, заочна, вечірня, екстернат, дистанційна. Залежно від рівня та закладу діє різна система підготовки соціальних педагогів: допрофесійна, професійна, післядипломна, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів (рис.1.1).

Рис.1.1 Система підготовки соціальних педагогів

Детальний аналіз системи підготовки соціальних педагогів дозволив нам визначити та обґрунтувати основні рівні підготовки соціальних педагогів.

Зокрема українські дослідниці Л. Міщик [131, с.13-58] та В. Поліщук [181, с.139] досить детально та змістовно описують рівні та систему підготовки соціальних педагогів. І першим рівнем вони виділяють допрофесійну підготовку, яка проходить у загальноосвітніх закладах за допомогою профільних класів та різноманітних курсів. Метою такої підготовки є виявлення соціально активних людей на ранньому етапі їх розвитку, коли їм потрібна підтримка та допомога у визначенні своїх можливостей, професійних інтересів, а також реалізація творчої ініціативи, творчого потенціалу через участь у соціальнокорисній діяльності. Допрофесійна підготовка орієнтує учнів на майбутню професійну діяльність в галузі «людина-людина», що передбачає формування гуманістичних

установок, а саме: сприйняття людини як найвищої цінності, самореалізація особистості у взаємозв'язку з її соціальним оточенням, розвиток професійно необхідних якостей. Саме такі установки і складають основу особистісних характеристик спеціаліста в галузі соціально-педагогічної діяльності.

Другий рівень - навчання у середніх навчальних закладах, характеризує процес багаторівневої системи професійної підготовки соціальних педагогів, що дає фахівцю можливість очолити відділення, працювати координатором проекту, програми. На даному рівні реалізується модель підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Мета програми підготовки бакалаврів даного напрямку – на основі знань, отриманих при вивченні гуманітарних, соціоекономічних, природничо-наукових та інших дисциплін, скоординувати у студентів поєднання знань та навичок в галузі соціально-педагогічної роботи.

Підготовка в коледжі (училищі) є першим щаблем професійної освіти та забезпечує первинний фундамент знань, цінностей та навичок, які необхідні для майбутнього вибору вузівської спеціалізації.

Третій рівень – підготовка у вищих навчальних закладах освіти. Найбільш високим щаблем підготовки фахівців в галузі соціальної педагогіки є професійний рівень спеціаліста та магістра.

Четвертий рівень включає в себе перепідготовку й підвищення кваліфікації фахівців.

На відміну від попередніх науковців, І. Мигович [129, с. 98-110] визначає дещо інші рівні підготовки соціальних педагогів:

- курсова або допрофесійна підготовка (курси, школи, ліцеї, коледжі);
- навчання в університетах, галузевих вищих навчальних закладах на денних, вечірніх, заочних відділеннях, на дистанційній, екстернатній формах навчання;

- післядипломна освіта (перекваліфікація на факультетах післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, оволодіння новою спеціалізацією).

Проблеми розвитку професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів розглядали учасники Міжнародних конгресів шкіл соціальної роботи (XXVII в Амстердамі, 1994 р. та XXVIII в Гонконгу, 1996 р.).

У доповідях провідних фахівців світу прозвучали неоднозначні підходи до професійної підготовки, які умовно представили в трьох основних підходах:

1. Підтримка високого рівня професійної соціальної та соціально-педагогічної роботи як інструмента структурованої соціальної допомоги, яка переважно є поєднанням зусиль державного, комерційного та неурядового секторів, спрямованих на підготовку та перепідготовку фахівців соціально-педагогічної сфери. У змісті професійної підготовки цей варіант достатньо традиційний для України приєднанням зусиль урядових та неурядових організацій.

2. Акценти зміщуються на підготовку фахівця, здатного працювати безпосередньо з місцевими структурами, підготовка якого спрямована на виконання замовлень громади. У даному випадку, центром професійної підготовки соціального педагога стають муніципальні коледжі та вищі навчальні заклади.

3. Цей підхід можна назвати космополітичним, оскільки зміст професійної підготовки тісно пов'язаний із проблемами світового співтовариства: зубожіння, екологічні лиха, міграція, війни, етнічні конфлікти тощо. Останній підхід передбачає глобалізацію підготовки фахівців соціальної сфери, розробку міждержавних галузевих стандартів підготовки [29, с. 78-79].

Натомість, австралійський теоретик соціальної роботи Д. Кокс [144] визначає ряд змін, яких потребує освітня система, та розглядає три рівні підготовки соціальних педагогів.

Перший рівень навчання – базовий, передбачає роботу на рівні особистості, сім'ї, та громади, де сім'я та громада виступають основними сферами соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Другий рівень передбачає надання випускникам знань та вмінь, необхідних для пошуку джерел фінансування соціальних послуг, а також для підготовки фахівців профільних соціальних служб, орієнтованих на різні кризові групи клієнтів.

На третьому рівні студенти отримують знання та вміння, які необхідні для реалізації завдань управління, централізованого планування та розробки стратегічних напрямів роботи.

Кожний із цих напрямів не може існувати автономно та передбачає специфіку відбору абітурієнтів та місця працевлаштування випускників.

Харченко С. [254, с. 199-253] розглядає підготовку соціальних педагогів як системну і виділяє її основні концептуальні ідеї. Головною концептуальною ідеєю дослідник вважає, що підготовку студентів до соціально-педагогічної діяльності необхідно розглядати не тільки як процес, але й як педагогічну систему, що породжує його.

Наступне концептуальне положення, яке визначає автор полягає у тому, що навчання студентів повинно мати випереджувальний характер з розрахунку на розвиток соціальної й педагогічної ситуації, на перехід від навчально-дисциплінарного виховання до особистісного, тобто націленість на саморозвиток особистості. Основним завданням при цьому виступає формування такого фахівця, який би вловлював новітні тенденції в розвитку соціальної ситуації й міг ефективно здійснювати соціально-педагогічну діяльність у нових умовах.

Третя концептуальна ідея полягає в розгляді проблем соціально-педагогічної діяльності, проблем підготовки фахівців до цієї роботи як одного з елементів наукового обґрунтування соціальної політики й способів її проведення.

Професійна підготовка соціальних педагогів в Україні повинна здійснюватись виходячи з вимог Державного галузевого стандарту МОН України спеціальності «Соціальна педагогіка» та освітньо-кваліфікаційної характеристики. Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) є державним нормативним документом, у якому відображаються зміст освіти, цілі освітньої та професійної підготовки, вимоги до компетентності та соціально важливих якостей соціального педагога.

Крім зазначених документів, професійна підготовка здійснюється на базі освітньо-професійної програми. Освітньо-професійна програма (ОПП) є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідно освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності. Вона включає: нормативну частину змісту в навчальних об'єктах, їх інформаційний обсяг та рівень засвоєння в процесі підготовки відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики; рекомендований перелік навчальних дисциплін підготовки фахівців; форми державної атестації; нормативний термін навчання.

Освітньо-професійна програма (і навчальний план який складений відповідно до ОПП) передбачає наступні цикли підготовки: цикл гуманітарної та соціально-економічної (20%), природничо-наукової (20%); професійно-орієнтованої та практичної підготовки (60%). Ці цикли забезпечують певний освітній та освітньо-кваліфікаційний рівень [29, с. 136-141].

Виходячи з аналізу освітньо-професійної програми нами було визначено, що 60% від загального навчального навантаження передбачено на підготовку конкретного спеціаліста, а отже, і його підготовки до професійної діяльності, а 40% від загального навчального навантаження становлять дисципліни загальноосвітнього напрямку. Виходячи з цього можна зробити висновок, що за соціальну підготовку фахівця однаково несуть відповідальність як випускаючі кафедри, так й інші кафедри університету,

що дає змогу підготувати фахівця не вузького профілю, а фахівця - професіонала.

Проаналізувавши роботи провідних українських науковців [19; 29; 73; 80; 132; 254], які займалися проблемами підготовки майбутніх соціальних педагогів, ми дійшли висновку, що більшість із них виділяє два компоненти (когнітивний та операційний), які використовуються при підготовці таких фахівців та які виступають основними компонентами готовності до соціально-педагогічної діяльності. Тому ми вважаємо за доцільне охарактеризувати дані компоненти, як такі, що використовуються при підготовці соціальних педагогів.

Перший компонент – когнітивний, він включає в себе теоретичні знання, які повинен засвоїти студент у процесі навчання. Теоретична підготовка майбутнього соціального педагога повинна бути комплексною, з послідовним вивченням та поглибленням теоретичного матеріалу. Повинен простежуватися взаємозв'язок загальних і спеціальних дисциплін, використання інтерактивних методів навчання та закріплення теоретичних знань на практиці. До основних теоретичних знань соціального педагога відносять: основи соціальної політики держави та соціально-правового захисту дітей та молоді; основ соціології, психології і педагогіки; основні закономірності розвитку особистості; специфіки потреб та інтересів різних вікових груп дітей та молоді; специфіки роботи в різних мікросоціумах; особливостей діяльності з сім'єю, різними групами дітей та молоді; функції державних і недержавних організацій в системі соціально-педагогічної діяльності; способів психолого-педагогічної діагностики [20, с. 79].

Під теоретичною підготовкою студентів у ВНЗ розуміють формування системи знань, які у процесі засвоєння наукових дисциплін складають базу для оволодіння спеціальними вміннями та професійними якостями. Теоретична підготовка включає комплексний характер та використовується у єдності з практичною підготовкою. Вона має бути насичена різними

методами та засобами, повинен простежуватися взаємозв'язок загальних та спеціальних дисциплін, єдність наукової та навчальної роботи студента.

У відповідності з галузевим стандартом та навчальними планами студент засвоює певні знання, які об'єднанні у предметні цикли: нормативний цикл, що включає загальноосвітні предмети та дисципліни; цикл професійної підготовки, містить дисципліни, які стосуються технологій, форм, методів професійної роботи соціального педагога; варіативний цикл, що вміщує дисципліни, які чітко окреслюють додаткову спеціалізацію (практичного психолога, соціально-правового захисника та ін.). Така побудова навчальних планів дає змогу засвоїти перераховані вище знання.

Не можна лишити поза увагою класифікацію професійних знань соціального педагога за Н. Басовим [12, с.35-36; с.48-49], який вважає, що з позиції соціальної педагогіки їх можна класифікувати в такий спосіб: відомості із соціальної педагогіки, теорії, історії соціальної роботи, соціальної психології, методики соціально-педагогічної діяльності та інших загально професійних та спеціальних дисциплін, що складають суть професії та визначені державним стандартом відповідної освіти.

Даний науковець представляє професійні знання соціального педагога в певній ієрархії.

Теоретико-методологічні знання – комплексні знання про людину як біопсихокосмічну істоту; знання закономірностей взаємодії особистості та суспільства, соціальну поведінку і формування особистості; знання закономірностей виховання, навчання, розвитку особистості у всіх стадіях онтогенезу, впливу середовища на процес соціалізації особистості; знання цілей, принципів, змісту, методів, форм соціально-педагогічної діяльності в інституційному і відкритому середовищі.

Методологічні знання – знання основ методики, форм, методів, технологій соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення, в різних сферах мікросередовища, в різних соціальних інститутах; знання

основ прогнозування, проектування, моделювання соціально-педагогічної діяльності.

Прикладні знання – знання способів, прийомів, видів соціальної допомоги дітям, сім'ям, що мають особливі проблеми; знання освітньо-виховних, оздоровчих, культурно-дозвіллевих форм соціально-педагогічної діяльності [12, с. 35-36; с. 48-49].

На нашу думку, логіка побудови навчального плану та навчально-професійних програм дає змогу студенту поетапно та поступово оволодівати теоретичними знаннями у сфері соціально-педагогічної діяльності.

У контексті нашого дослідження важливою є думка українських науковців: Р. Вайнола [29], А. Капська [225], О. Карпенко [86], В. Поліщук [181] які роблять акцент у професійній підготовці на посилені практичного компонента та вважають, що це сприяє розвитку у майбутніх соціальних педагогів необхідних умінь і навичок. При цьому всі знання реалізуються в практичній діяльності соціального педагога і тісно пов'язані з майбутніми професійними вміннями, що і складають операційний компонент.

До основних умінь, що реалізуються у практичній діяльності соціального педагога, належать:

- комунікативні вміння, що включають культуру міжособистісного спілкування, налагодження контакту з іншою людиною, розвиток взаємодії з клієнтом за наявності позитивно емоційного спрямування;
- аналітичні вміння спрямовані на аналіз процесів, що відбуваються в соціумі, аналіз стану дитини та впливу на неї мікросоціуму; виявлення проблеми дитини та проектування спільної діяльності з нею щодо їх подолання;
- організаторські вміння передбачають створення і розвиток офіційної та неофіційної мережі соціальної підтримки особистості, залучення волонтерів, що можуть надати ресурси, послуги та інші види допомоги;
- прогностичні вміння передбачають прогнозування розвитку особистості з урахуванням її проблем; постановку мети діяльності та її

завдань, передбачення можливого результату роботи; планування етапів майбутньої діяльності;

- проектувальні вміння – дозволяють створювати програми діяльності і окремих напрямків роботи; здійснювати відбір необхідних методів та форм діяльності; конкретизувати зміст роботи в кожному окремому випадку [20].

Слід зауважити, що окремі науковці (Р. Овчарова [146]) виділяють наступні уміння, які також необхідні соціальному педагогу: прикладні уміння, й зокрема: *дослідницькі* (аналіз, збір, обробка інформації, підготовка аналітичних матеріалів, розробка програм, підготовка анотацій, статей, доповідей); *соціально-педагогічні* (аналіз соціальної ситуації, проблем клієнта, планування, прогнозування соціально-педагогічної діяльності, форми і методи педагогічної допомоги та психотерапії); *соціально-творчі* (художня та технічна творчість, соціально-культурний моніторинг); *соціально-медичні* (надання першої медичної допомоги, догляд за хворими, консультування); *соціально-правові* (соціально-правовий захист та консультування); *соціально-психологічні* (психологічна діагностика, психологічне консультування, психотерапія, психотренінг); *соціально-економічні* (уміння організувати особисту діяльність, аналізувати економічну ситуацію); педагогічні уміння дозволяють виявляти резервні та потенційні можливості особистості; стимулювати позитивні прояви в поведінці та відношенні до інших; правильно підбирати засоби, методи, прийоми педагогічного втручання в кризові ситуації соціальної діяльності; допомогти клієнту найбільш ефективно налагодити зв'язок з соціальним середовищем; уміння саморегуляції – це уміння управляти та контролювати свої емоції; управляти своїм настроєм; знімати психологічну напругу [146, с.39-43].

Ми вважаємо, що професійна підготовка висококваліфікованих спеціалістів передбачає нерозривну єдність теоретичної і практичної підготовки протягом усього періоду навчання.

Специфіка підготовки фахівця соціально-педагогічної сфери вимагає особливо ґрунтовної практичної підготовки, тому що ця професія належить до сфери, де діє система «людина-людина». Тому практику можна вважати одною із важливих складових професійної підготовки будь-якого спеціаліста. Соціально-педагогічна практика є однією із багатогранних форм професійної підготовки студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна педагогіка». Проходження практики є обов'язковою складовою державного галузевого стандарту, а змістове наповнення обумовлене вимогами Болонського процесу. Згідно вимог практика є наскрізною, має неперервний характер, що означає, що вона проводиться щорічно протягом усіх років навчання. На кожному курсі студент проходить один із видів практики та засвоює різні знання, уміння. Це дає змогу збільшити час формування практичних навичок, що спостерігається в усіх всіх країнах Європи. Окрім того, ускладнення завдань практики, які стоять перед студентами дає змогу поступово підготувати їх до самостійної професійної діяльності.

Не можна лишити поза увагою думку науковців Р. Вайноли [32], М. Галагузової [41], А. Капської [84], які вважають професійну практику важливим аспектом у професійній підготовці. І на їх думку, саме на практиці студенти можуть ознайомитися з системою цінностей і особливим поглядом на свою майбутню професію.

Нам імпонує думка дослідників і ми вважаємо, що практична підготовка дає змогу студентам, що навчаються за спеціальністю «Соціальна педагогіка», поглибити та удосконалити теоретичні знання, встановити взаємозв'язок з практичною діяльністю, розвинути особистісні якості, які необхідні соціальному педагогу в його професійній діяльності, сформувати професійні уміння та навички, ознайомитися з основними типами та видами закладів соціально-педагогічного спрямування (загальноосвітні заклади, школи-інтернати, дитячі будинки, приймальники-розподільники, притулками для неповнолітніх, центри дитячої та юнацької творчості, заклади оздоровлення та відпочинку дітей). Крім вище зазначеного, в період

практики студент має змогу засвоїти та перевірити в дії сучасні соціально-педагогічні технології.

У період проходження практики перед студентами ставляться наступні цілі:

- ознайомлення з різними типами та видами соціальних закладів та служб соціально-педагогічної допомоги;

- ознайомлення з основними категоріями клієнтів, що мають соціально-педагогічні проблеми (діти-інваліди, діти-сироти, правопорушники, діти групи ризику, неблагополучні сім'ї, прийомні сім'ї та ін.);

- знайомство зі змістом та сферами професійної діяльності;

- характеристика та визначення морально-етичних норм професійної діяльності;

- перенесення набутих теоретичних знань в систему професійних умінь (комунікативних, організаційних, діагностичних, проєктивних, дидактичних, аналітичних);

- практичне оволодіння професійними функціями соціально-педагогічної діяльності (комунікативною, організаційною, охоронно-захисною, прогностичною, діагностичною, попереджувально-профілактичною, корекційно - реабілітаційною, соціально-терапевтичною);

- розвиток професійно значущих та особистісних якостей спеціаліста.

Означені цілі ставляться перед студентами при проходженні будь-якого виду практики, але на кожному курсі в якості провідної висувається тільки одна ціль, яка і визначає основні завдання і певний зміст даного виду практики. Всі види практик побудовані на принципах взаємозв'язку теоретичного та практичного навчання, послідовності, змістовності та взаємозв'язку практик, динамічності та перспективності. Це дає змогу поступово ускладнювати завдання практик, розширити спектр соціальних ролей і видів діяльності.

Певні види практики (професійно-орієнтовна (безвідривна), організаційно – виховна (літня), стажерська, соціально-педагогічна,

асистентська) розгортаються у руслі тих знань, які студенти засвоюють у відповідних галузях науки під час навчального процесу. Такий розподіл практик дає змогу поступово ускладнювати завдання практики, побудувати змістовний та логічний взаємозв'язок між усіма видами практики, що дозволяє студентам під час практики виконувати та засвоювати різноманітні професійні функції.

Даний розподіл практик є найбільш ефективним, оскільки дає змогу студентові засвоїти професійні знання та уміння, а також дозволяє планомірно та поетапно вводити його в професійну діяльність починаючи з першого курсу.

Таким чином, практичну підготовку можна розглядати як компонент цілісної системи вузівської підготовки. В зв'язку з цим ми вважали за доцільне дати характеристику практик і сформованих у студентів знань та умінь після їх проходження (додаток А).

На підставі проведеного аналізу ми можемо зробити висновок, що більшість провідних українських науковців не враховують при підготовці соціальних педагогів та не виділяють особистісні якості як окремий компонент. Результативність професійної діяльності соціального педагога, на нашу думку, залежить не тільки від рівня сформованості попередніх компонентів (когнітивного та операційного), але й від третього компонента - особистісних якостей спеціаліста.

Сучасна дослідниця М. Галагузова [41] визначає такі групи особистісних якостей, що повинні бути сформовані у соціального педагога:

- гуманістичні якості (доброта, альтруїзм, толерантність), що найбільш значимі для соціального педагога;
- психологічні характеристики, як високий рівень емоційних та вольових проявів;
- психоаналітичні якості (самоконтроль, самокритичність, самооцінка, самовдосконалення);

- психолого-педагогічні якості (комунікабельність, емпатія, красномовність, оптимізм).

Заслуговує особливої уваги думка, що рівень професіоналізму соціального педагога визначається також здатністю бути самим собою в процесі взаємодії з оточуючими; проявляти доброзичливість, відкритість, делікатність.

Нікітіна В.[227] вважає, що ефективно вирішувати соціально-педагогічні завдання дозволяють такі якості, як гуманність, справедливість, самовизначення, конфіденційність, безкорисливість, чесність, диференційоване використання навичок спілкування; відповідальність, самодисципліна, глибоке та відверте зацікавлення у вирішенні проблем клієнта. Автор вважає, що дані якості відображають психолого-педагогічну компетентність фахівця.

На думку І. Климентович [88], найважливішою якістю соціального педагога є культура мислення, яка проявляється в точності висловів та умовиводів, технологічний підхід до організації професійної діяльності на основі детального проекту, послідовності дій, чіткого уявлення про ті засоби, які будуть використані на певному етапі реалізації педагогічних намірів.

Професійне мислення передбачає вміння вільно переходити від операційно та предметного компонентів діяльності до усвідомлення особистої мотивації, розуміння протиріч та здатність до стимуляції емоційного тону та самоконтролю самого соціального педагога.

Незалежно від спеціалізації В. Бочарова [27] визначає такі найбільш загальні (базові) характеристики соціальних педагогів, як здатність забезпечити допустиме та цілеспрямоване посередництво між особистістю, сім'єю, з одного боку, та суспільством, різними державними і громадськими структурами з іншого; виконувати відповідну роль посередника, між особистістю та мікросередовищем, між дітьми та дорослими, сім'єю та суспільством; вміння впливати на спілкування, відносини між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, стимулювати, побуджувати клієнта до тієї чи іншої

діяльності; уміння стати лідером, помічником, радником в умовах неформального спілкування, сприяти проявам ініціативи, прояву активної суб'єктивної позиції клієнта; брати участь у вирішенні його проблем; уміння будувати взаємодію на основі діалогу.

На особливу увагу заслуговує класифікація Н. Басова, який називає наступні особистісні якості: високий рівень інтелектуального розвитку, самодисципліну, наполегливість, здатність переносити великі моральні навантаження, відповідальність, тактовність, життєрадісність [12, с. 35-36].

Ми вважаємо більш точною класифікацією особистісних якостей соціального педагога за О. Безпалько [20]: психологічні характеристики: емоційна врівноваженість, низька тривожність, творче мислення, послідовність у діях, наполегливість, стриманість, уважність, спостережливість; морально-етичні якості: гуманність, доброта, терпимість, справедливість, тактовність, емпатійність, скромність, відповідальність; психоаналітичні якості: адекватна самооцінка, самокритичність, самоаналіз, прагнення до самовдосконалення; психолого-педагогічні якості: комунікабельність, зовнішня привабливість, уміння навіювати і переконувати, оптимізм [20, с. 80].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що всі три компоненти (когнітивний, операційний та особистісний) впливають на те, як буде виконувати соціальний педагог свої функції (комунікативну, організаторську, прогностичну, охоронно-захисну, діагностичну, попереджувально-профілактичну, корекційно-реабілітаційну, соціально-терапевтичну) та на його компетентність і професіоналізм у майбутньому.

Отже, проведений аналіз української системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів дозволяє нам констатувати, що дана система має певні здобутки, а саме:

1. Розроблення та затвердження державного галузевого стандарту спеціальності „Соціальна педагогіка”;

2. Розроблено комплекс навчально-модульних програм, які відповідають вимогам кредитно-модульної системи;

3. Наявність методичного забезпечення;

4. Функціонування авторських шкіл підготовки соціальних педагогів (А. Капської (м. Київ), І. Миговича (м. Ужгород), С. Харченко (м. Луганськ), Л. Міщик (м. Запоріжжя).

А також діє відповідно загально дидактичним принципам: *фундаментальності*, який забезпечує наукову ґрунтовність та сучасність теоретичних положень соціальної роботи, підтверджених практикою; *системності*, що потребує змістової структурно-функціональної єдності навчального процесу та навчальних курсів; *єдності загальнолюдського й національного* як діалектики особливого й загального в соціальній роботі, усвідомлення історичної місії гуманістичної соціальної політики держави в контексті світового соціокультурного процесу; *єдності логічного та історичного*, відродження співвідношення реальної суспільної динаміки соціальних змін суспільства та їх прояв у модулях соціальної та світоглядної політики держави й даного суспільства; *єдності суспільного й особистого*, що існує як взаємозв'язок суспільного загальнолюдського досвіду та свідомості особистості як споживача, транслятора і творця соціальних цінностей; *єдності теорії та практики*, що відображаються в змісті соціальної професійної освіти та технологіях професійної освіти соціального педагога.

Таким чином, аналіз наукових досліджень з проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів підтвердив, що даній проблемі приділяється належна наукова увага, достатньо повно досліджено окремі наукові проблеми, які стосуються підготовки майбутніх соціальних педагогів до різних видів професійної діяльності.

При цьому відзначено недостатній рівень теоретичної дослідженості проблеми підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Саме тому у змісті наступного параграфу нами подано характеристику особливостей створення і функціонування прийомних сімей.

1.2. Технологічні особливості створення і функціонування прийомних сімей як психолого-педагогічна проблема

Сучасний стан соціального та економічного розвитку українського суспільства обумовив зниження пріоритету сім'ї, що призводить до виникнення великої кількості безпритульних та бездоглядних дітей, соціальних сиріт та дітей, що позбавлені батьківської опіки. Розв'язання зазначених проблем сприяло вирішення даної проблеми на державному рівні шляхом залучення до виховання таких категорій дітей українських громадян шляхом створення прийомних сімей, як альтернативної форми виховання. Особливістю функціонування таких сімей є необхідність професійної соціальної підтримки батьків, які беруть на виховання дитину-сироту. Саме тому одним із видів професійної діяльності соціального педагога є робота з прийомними сім'ями.

Обґрунтування необхідності підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями ми розпочнемо з обґрунтування пріоритету сімейного виховання дитини та визначенням негативних впливів на становлення особистості вихованців інтернатних закладів.

Базовими термінами в даному параграфі ми визначили поняття «сім'я» та «приймна сім'я».

Сім'я – це мала соціальна група, створена на основі офіційного чи громадського шлюбу або кровній спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаємними юридичними й моральними зобов'язаннями стосовно один одного, родинними традиціями [223, с.227].

Також сім'я – це соціальний інститут який протягом всього життя особистості є найближчим соціальним середовищем та виступає провідним

фактором соціалізації особистості. Сім'я виступає першоджерелом духовного, економічного та суспільного розвитку дитини [225, с. 207].

У зв'язку з суспільними негараздами, які позначаються на розвитку та існуванні інституту сім'ї, спостерігаються негативні тенденції, які можуть бути причинами соціального сирітства:

- збільшення сімей з низьким матеріальним рівнем життя;
- безробіття одного чи обох батьків;
- збільшення асоціальних сімей, які мають різні види залежності (пияцтво, -нарко і токсикоманія) [20, с. 102-103].

Кожна дитина незалежно від того, чи може її біологічна сім'я забезпечити нормальні умови життя та виховання, має право на виховання в сім'ї.

Сімейний кодекс України [212], Закони України «Про охорону дитинства» [68], «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [69] пріоритетом влаштування дитини, яка залишилася без піклування батьків, визнають сімейне виховання, але сьогодні суттєва частка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають в інтернатних закладах.

Діюча в Україні система інтернатної опіки не є оптимальною для повноцінного розвитку та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на що вказують дослідження таких науковців: М. Дубровіної, М. Лисіної, С. Мещерякова, В. Мухіна, А. Полянничко, А. Прихожан, В. Толстих, які доводять, що діти, котрі виховуються в інтернатних закладах, мають специфічні особливості.

Відмежування вихованців інтернатних закладів від реальних життєвих проблем, обмеження простору спілкування, регламентація дій призводить до формування специфічних якостей особистості, які ускладнюють адаптацію дітей-сиріт до дорослого життя у відкритому соціумі («розвинуте почуття утримання» – патерналізм, «принцип життя» – «нам повинні», «не готові

брати на себе відповідальність», «відсутність досвіду сімейного життя, розуміння сім'ї», «невпевненість в собі») [16, 75].

У процесі аналізу наукової літератури [14, 15, 16, 18, 39, 75, 79, 172, 175] нами визначено низку чинників, які негативно впливають на формування особистості вихованця інтернатного закладу:

- *емоційні проблеми (психотравмуючі):* відсутність спілкування з біологічною матір'ю; деформація родинних зв'язків; дефіцит любові, ласки, уваги; замкнутість кола спілкування; регламентація проведення часу; жорстоке ставлення з боку персоналу, дітей у колективі; несформоване „Я”, підвищене почуття тривожності, відчуття ворожості соціуму; закомплексованість; відсутність диференційованого підходу до дітей з боку вихователів; відсутність свободи вибору;

- *соціальні проблеми:* деформований соціальний особистий досвід; соціальна незахищеність після виходу із закладів опіки, відсутність матеріальної підтримки; надмірна опікуваність з боку вихователів; відсутність соціальних навичок власного життя; відсутність навичок щодо вирішення власних проблем з офіційними структурами; неспроможність протидіяти негативному сторонньому впливові; погана спадковість (наркоманія, алкоголізм, психічні захворювання батьків), що впливає на стан здоров'я;

- *економічно-територіальні проблеми:* економічна депривація – у дітей не має власних заощаджень, відсутній досвід розпоряджатися грошима; відсутність особистого простору(власної кімнати, місця, де можна було б усамітнитися); постійне перебування у вузькому комунікаційному просторі; відсутність власних речей(крім одягу та предметів особистої гігієни).

Як стверджує Г. Бевз [16, с. 25-34] проблеми, з якими стикається дитина, котра виховується в інтернатному закладі, проектуються і на інші сфери міжособистісних стосунків: з *однолітками* (самоствердження, комплекс «Ми», суперництво); з *дорослими* (рентні взаємини; дорослий сприймається як обслуга;); з *іншою статтю* (ранні сексуальні стосунки,

сексуальне насильство, одностатеві сексуальні стосунки, невміння налагоджувати сімейні взаємини); у майбутньому (очікування рентних взаємин; відсутність уявлення майбутнього; проекція життєвого досвіду на власних дітей). Крім перерахованих проблем, дослідники (Н. Комарова [96], І. Пеша [166]) доводять, що ще однією вагомою причиною викривлення особистісного досвіду дитини є вплив фактору *депривації*, тобто відсутність, обмеження або недостатність матеріальної й духовної турботи про дитину, необхідних для виживання і повноцінного розвитку. Вивчення досвіду життєдіяльності таких дітей у різних соціумах підтверджують значення ранньої депривації для появи індивідуально-особистісних відхилень у вигляді стимульних бар'єрів, які породжують викривлення соціальних відносин і соціального досвіду дитини [98, с. 8, 39-50].

Депривація виступає як система бар'єрів, при цьому науковці (Г. Бевз [16], І. Пеша [169], А. Полянничко [185], А. Прихожан [191], В. Толстих [191]) визначають такі їх види:

1. Матеріальні – недостаток матеріальних засобів для виживання і розвитку;
2. Соціальні – недостаток спілкування і досвіду соціальних відносин;
3. Пізнавальні – сенсорні, мовленнєві, смислові, відсутність умов для розвитку сенсорної чутливості, розвитку мовлення, сформованості понятійного апарата;
4. Емоційні – відсутність емоційної турботи й емоційного прийняття дитини.

Ці бар'єри призводять до порушень і викривлення індивідуального і особистісного розвитку дитини-сироти і є основою для появи проблеми внутрішньої незахищеності, яка викликає викривлення соціальних відносин, соціальну дезадаптацію – відхилення у пристосуванні до соціального середовища [98, с. 40].

З вищезазначеного видно, що інтернатні заклади не сприяють ефективному розвитку та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування, тому в Україні розпочато створення соціальних інститутів для дітей-сиріт, заснованих на сімейних формах влаштування, які є альтернативними до функціонуючих державних закладів.

Створення в Україні прийомних сімей як сімейної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розпочалося у 1998 році. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №1713 від 15.09.1999 року, в м. Києві та чотирьох регіонах України (Запорізьській, Одеській, Харківській, АР Крим) розгорнувся експеримент зі створення прийомних сімей, який підтвердив життєдіяльність та позитивні моменти альтернативної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В ході експерименту було визначено, що прийомна сім'я дозволяє забезпечити належні умови для виховання дітей-сиріт та дітей, що залишилися без батьківського піклування, а також дозволяє вирішувати питання тимчасового влаштування долі дитини, батьки якої за певних обставин (хвороба, засудження) певний проміжок часу не можуть займатися вихованням. У такому випадку дитина влаштовується в прийомну сім'ю на той термін, доки родина не справиться з проблемами, які створюють перешкоди та не дозволяють біологічним батькам займатися дитиною, забезпечувати необхідний рівень її життя і виховання.

У Конвенції ООН про права дитини у ст. 20 цього документа наголошується важливість для дитини жити та зростати у сімейному оточенні. У квітні 2001 року прийнято Закон України «Про охорону дитинства» [68], у якому вперше визначено поняття «дитина-сирота», «дитина, позбавлена батьківського піклування», «безпритульні діти», «прийомна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу», затверджено право кожної дитини на проживання в сім'ї та можливість у разі необхідності бути влаштованою на виховання у сім'ї громадян [68, с. 230-248].

Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 565 від 26.04.2002 р., визначає мету утворення прийомної сім'ї: це є забезпечення належних умов для зростання в сімейному

оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом улаштування їх у сім'ї на виховання та спільне проживання. У січні 2005 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про забезпечення організаційно-правових основ соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (№2342-IV від 13 січня 2005 року), який став базовим та дав поштовх для створення та розвитку сімейних форм виховання [69]. У липні 2005 року та 16 грудня 2011 року вийшли Укази Президента України «Про першочергові завдання щодо захисту прав дітей» та «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дитини в Україні», що визначають відповідні дії, спрямовані на розвиток прийомних форм виховання [248, с. 24-28;]. Постановою Кабінету Міністрів (травень 2006 р.) затверджено Державну програму подолання безпритульності й бездоглядності на 2006-2010 роки, в якій основним та базовим є пріоритетність розвитку сімейних форм виховання [189]. На кінець 2010 року було створено 3195 прийомних сімей у яких виховувалося 5451 прийомна дитина (додаток Б).

За визначеннями сімейного кодексу України [187] та положенням про прийомну сім'ю [212], а також таких науковців Н. Комарової [125], Ж. Петрочко [39], І. Пеші [167] прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1-го до 4-х дітей на виховання та спільне проживання [98, с. 8]. Цю проблему розглядали та досліджували українські науковці як соціально-педагогічного так і психологічного напрямку (Г. Бевз [18], Л. Волинець [233, 235], І. Зверева [158], Г. Лактіонова [177], О.Яременко [239]). Не залишилася дана проблема поза увагою і серед зарубіжних учених: А. Довгалевської [56], Н. Іванової [78], В. Ослона [154], А. Холмогорової [155].

Зарубіжна практика засвідчує, що проблеми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можуть бути вирішені без розгалуженої системи шкіл-інтернатів, а лише за допомогою сімей, які беруть

таких дітей до себе на спільне проживання та виховання. Цей вид соціальної допомоги в зарубіжних країнах називають *фостерінгом* (foster care від англ. foster – доглядати, виховувати, сприяти). Його особливість полягає у тому, що позитивний результат досягається завдяки співпраці батьків і соціальних працівників [226, с. 190-194].

На сьогоднішній день за рубежом прийомні сім'ї класифікуються за такими ознаками:

- вік прийомної дитини;
- термін перебування дитини в прийомній сім'ї;
- кількість прийомних дітей;
- складність випадку.

За ознакою „вік дитини” диференційовано прийомні сім'ї, що спеціалізуються на вихованні дітей:

- раннього віку (до 3 років);
- дошкільного віку (від 3 до 7 років);
- молодшого шкільного віку (від 7 до 12 років);
- середнього шкільного віку (від 13 до 15 років);
- старшого шкільного віку (від 15 до 17 років).

За ознакою „термін перебування дитини в сім'ї” визначено такі типи:

- прийомні сім'ї „невідкладного влаштування” (дитина влаштовується у прийомну сім'ю негайно за наявності надзвичайних обставин, небезпеки для її життя і здоров'я, насильства в сім'ї);
- прийомні сім'ї тимчасового влаштування (дитина влаштовується на певний термін: період відпустки батьків або у випадку важкої хвороби батьків, опікунів чи піклувальників до повернення їх працездатності);
- довготривалого перебування (дитина влаштовується у прийомну сім'ю до досягнення нею повноліття);
- перехідного поселення (досвідчена прийомна сім'я бере на виховання дитину на період її адаптації у випадку смерті батьків і пошуку прийомної сім'ї довготривалого перебування).

За ознакою „складність випадку” (стан здоров’я дитини чи юридична ситуація) прийомні сім’ї спеціалізуються на вихованні дітей таких груп:

- з особливими потребами;
- важкохворих;
- ВІЛ-інфікованих;
- які мають хімічні залежності;
- випускників інтернатних закладів;
- дітей разом з їхніми неповнолітніми матерями [238, с. 33-34].

В Україні інститут прийомної сім’ї порівняно новий, тому не всі перераховані види прийомних сімей існують у нашій державі.

Слід відзначити і певні особливості діючої державної системи щодо створення та забезпечення функціонування прийомних сімей. Вона спрямована на розвиток прийомних сімей, носить комплексний, послідовний та поетапний характер, а процес підготовки і створення прийомних сімей здійснюється в кілька етапів. Роботу з прийомними сім’ями ми розглядали на двох основних етапах створення та функціонування.

Аналіз навчально-методичних матеріалів [124; 225; 235; 238], що регулюють роботу з прийомними сім’ями дозволив нам дати визначення двох основних етапів по роботі з даною категорією клієнтів: створення прийомних сімей та забезпечення функціонування прийомних сімей.

Під «створенням прийомних сімей» ми розуміємо комплекс заходів, спрямованих на пошук кандидатів на створення прийомних сімей; оцінку їх потенціалу, щодо можливості виховувати дитину, позбавлену батьківського піклування; підготовку до виконання функцій прийомних батьків (тренінг для кандидатів на створення прийомної сім’ї); взаємодобір дитини та сім’ї і юридичне оформлення статусу прийомної сім’ї.

У поняття «функціонування прийомних сімей» ми вкладаємо сукупність дій, що спрямовані на забезпечення оптимальних умов розвитку та виховання прийомної дитини (соціальне супроводження), та контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім’ї.

Нам для реалізації завдання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями було важливо визначити соціально-психологічні особливості всіх складових етапів створення та функціонування прийомних сімей, виокремити перелік знань та вмінь, необхідних спеціалісту на кожному із етапів роботи.

Проаналізувавши наукові джерела [13; 17; 96; 124; 186; 190; 194], ми визначили такі складові етапу *створення прийомних сімей*:

1. Інформаційні кампанії щодо поширення сімейних форм опіки.
2. Попередня робота з кандидатами на створення прийомних сімей.
3. Взаємодобір сім'ї та дитини.
4. Юридичне оформлення прийомної сім'ї.

Та етапу *забезпечення функціонування*:

1. Соціальне супроводження прийомної сім'ї.
2. Контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї.

Першою складовою етапу створення прийомної сім'ї є організація та проведення інформаційної кампанії, яка сприяє поширенню інформації серед населення про нові та альтернативні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки і їх ефективність.

Головною передумовою розвитку прийомних сімей є формування позитивного іміджу інститутів сімейного влаштування дітей-сиріт. Проведення *інформаційних заходів* щодо роз'яснення доцільності та необхідності запровадження сімейного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, спрямовано також на рекрутування кандидатів у прийомні батьки на створення прийомних сімей. Проведення інформаційної кампанії спрямовується на:

- формування позитивної громадської думки щодо важливості сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

- підвищення зацікавленості представників місцевих органів влади у створенні та підтримці прийомних сімей;
- формування команди спеціалістів різних структурних підрозділів, зацікавлених у розвитку інституту прийомної сім'ї;
- безпосереднє залучення кандидатів на створення прийомних сімей [13, с. 5-14].

На початку такої кампанії здійснюється аналіз статистичних даних, результатів соціологічних опитувань з питань соціального сирітства, готовності громадян до створення прийомних сімей. Така інформація може бути надана під час проведення конференцій, семінарів, круглих столів, зустрічей. Готується відповідна інформація для преси, в газети, журнали, теле-, радіопрограми, розповсюджуються тематичні буклети.

Інформаційну кампанію щодо розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюють спеціалісти відділів у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей, відділів освіти та ін.

Як стверджують Г. Лактіонова та Ж. Петрочко [238] основними кроками інформаційної кампанії є:

1. Формування громадської думки;
2. Організація рекламної кампанії;
3. Реєстрація звернень громадян з питань створення прийомних сімей;
4. Проведення групових інформаційних зустрічей.

Дослідження, проведені з даного питання, дають змогу визначити вимоги щодо підготовки та проведення інформаційної кампанії з метою поширення сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Спеціалісти, що проводять інформаційну кампанію повинні орієнтуватися та знати, що інформаційна кампанія спрямована не лише на рекрутування кандидатів на створення прийомних сімей, але й дозволяє

вирішувати значно ширше коло завдань. До завдань, що реалізуються під час інформаційних заходів відносяться:

- залучення кандидатів на створення прийомної сім'ї;
- інформування населення (щодо необхідності сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; специфіки різних форм сімейного влаштування; формування позитивної громадської думки щодо сімейних форм влаштування; залучення до співпраці та взаємодії державних службовців і спеціалістів різних галузей; представлення та лобювання інтересів та створення сімейних форм влаштування на різних рівнях; Інформування спеціалістів щодо специфіки діяльності прийомних сімей; залучення додаткових коштів; залучення партнерів(громадських, благодійних, релігійних організацій, приватного бізнесу).

Важливим є те, що інформаційні матеріали враховують ситуації, які стосуються соціального сирітства у районі, місті. Це зумовлено тим, що загальнодержавні показники не завжди є показовими для громадян окремих територій. Початкова інформація може містити офіційні дані про кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в області, районі (місті), показники рейдів служби у справах дітей, інформацію щодо роботи інтернатних та медичних установ, долі дітей, які залишилися без батьківського піклування.

На думку І. Пеші [186, с. 83-89], відповідно до поставлених завдань інформаційної кампанії визначаються і відповідні форми подання інформації та місця їх розташування. Практика засвідчує, що форми подання інформації використовуються такі: засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення, Інтернет); інформаційні повідомлення (плакати, газети, буклети, бігборди, сітілайти); організаційні заходи (конференції, круглі столи, семінари); відповідно оформлені речі повсякденного вжитку (календарі, ручки, пакети, молочні упаковки, упаковки продуктів харчування,

зошити, марки); демонстрація позитивного досвіду роботи з конкретними сім'ями.

Місцями розміщення інформаційних матеріалів можуть бути реклама на транспорті, сільські та селищні ради, апаратні наради, різноманітні заходи, не обов'язково за тематикою повідомлення, місця зібрання людей (ярмарки, базари, вокзали, магазини, трудові колективи), місця, відвідувачів яких можна визначити як „потенційних кандидатів” (поліклініки, дитячі магазини, управління соціального захисту, загальноосвітні школи, релігійні установи).

Місце розміщення інформаційних матеріалів визначається, безперечно, потребою охоплення різноманітних верств населення та спеціалістів. Але однією із умов розміщення інформаційних матеріалів, яку обов'язково враховують спеціалісти, це на яку аудиторію розрахована інформація і яке із окреслених завдань планується досягти: інформувати населення, залучити кандидатів чи налагодити взаємодію спеціалістів. Виходячи з окреслених напрямів і формується інформаційне повідомлення, яке має відповідати за формою, стилістикою викладення матеріалу і основними показниками.

На думку таких дослідників, як Н. Комарова [97; 98], І. Пеша [166], при оформленні інформаційних матеріалів мають бути враховані наступні вимоги:

- адресність – зміст та форма подачі інформації має враховувати цільову аудиторію, на яку вона розрахована;
- цільова спрямованість – наповненість і оформлення інформаційних матеріалів залежить від завдання, яке планується досягти при їхньому використанні;
- позитив – формування позитивного іміджу сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування залучення кандидатів має базуватися на позитивних емоціях;
- доступність – матеріал має бути викладений у доступній формі враховуючи аудиторію, на яку він розрахований;

- системність – широке охоплення цільової групи забезпечується за рахунок використання різних засобів і каналів передачі повідомлення, що вимагає періодичну повторюваність і змінність форм інформування;
- бути пізнаваними – усі інформаційні матеріали мають єдине дизайнерське вирішення і звуковий супровід, що робить їх пізнаваними й об'єднаними в одне ціле;
- узгодженість – інформація, яка подається різними структурами та спеціалістами має бути достовірною;
- логічність – інформаційні заходи є взаємозалежними, здійснюються у визначеній послідовності й підсилюють один одного;
- вдале оформлення – оформлення інформаційних матеріалів має узгоджуватись з завданнями, які вони мають вирішуватись;
- достовірність – інформація, що використовується у інформаційній кампанії має бути достовірною;
- емоційність – інформаційні матеріали мають викликати емоційні переживання, бути цікавими і не залишати людей байдужими [98, с. 54-110].

Інформаційні матеріали, спрямовані на рекрутування осіб, зацікавлених у влаштуванні на виховання у сім'ю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають вміщувати питання, що стосуються особливостей функціонування прийомних сімей, позитивний досвід поширення в Україні таких сімей, контактні телефони або адресу, за якою можуть звернутися бажаючі отримати більш детальну інформацію.

У ході кампанії необхідно використовувати рекламні носії та канали передачі інформації, що дозволяють охопити більші верстви населення та спеціалістів. При цьому мають використовуватись найбільш ефективні засоби та враховуватись специфіка населення окремої місцевості.

В ході нашої роботи спільно з Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді (нині Державний інститут сімейної та молодіжної політики) у 2010 році було проведено опитування працівників обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У опитуванні взяли участь 30 спеціалістів

обласних соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які працюють або очолюють відділи по роботі з прийомними сім'ями. При опитуванні працівники зазначеного відділу давали характеристику спеціалісту, що працює з прийомними сім'ями, визначали основні знання, уміння та особистісні якості, які повинні бути сформовані у даного спеціаліста на кожному із етапів створення, функціонування та роботи з прийомними сім'ями. Дане опитування дозволило нам визначити групи знань та умінь, необхідних спеціалісту для організації роботи з прийомною сією, та впровадити їх у роботу по підготовці студентів до даного виду діяльності.

За результатами опитування нами узагальнено сукупність знань та умінь, якими повинен володіти спеціаліст при організації та проведенні інформаційної кампанії. До основних знань, якими має володіти соціальний педагог на першому етапі створення прийомних сімей відносять: знання статистичних даних та результатів соціологічних опитувань з питань соціального сирітства та готовності громадян до створення прийомних сімей; про необхідність сімейних форм виховання; специфіка різних форм сімейного влаштування; знання специфіки тієї місцевості, де проходить інформаційна кампанія; знання основних форм подання інформації, вимоги до оформлення інформаційних матеріалів, загальні положення теорії спілкування; основні вимоги до організації рекламної кампанії, види рекламної продукції; основні вимоги до підготовки та проведення інформаційної кампанії; знання основних вимог до організації та проведення конференцій, семінарів, зустрічей, круглих столів; проведення інформаційної кампанії: етапи підготовки і проведення інформаційно-реklamних заходів; принципи підготовки інформаційних матеріалів; можливості розміщення соціальної реклами; принципи взаємодії з представниками ЗМІ; особливості залучення волонтерів до інформаційно-реklamних заходів; оцінка ресурсів громади та методи їх використання.

Крім перерахованих знань, у даного спеціаліста мають бути сформовані такі уміння: комунікативні уміння (вміння проводити групові інформаційні

зустрічі;здійснювати комунікативну презентацію; добирати адекватні прийоми комунікативного впливу; вміння проводити конференції, семінари, круглі столи, зустрічі; зв'язано і логічно викладати свої думки в розгорнутій формі (звіт, доповідь, виступ), дохідливо донести до слухача свої думки і наміри, уміння спілкуватися, налагоджувати контакти з людьми, вміння знаходити компроміс, попереджувати та долати конфліктні ситуації); співпраця з спеціалістами (вміння налагоджувати співпрацю з держслужбовцями та спеціалістами різних галузей, партнерами, з іншими організаціями та соціальними інститутами; залучати працівників різних соціальних інститутів до надання допомоги особистості; оцінка ресурсів громади та методи їх використання; прогностичні уміння (прогнозувати особливості соціалізації особистості, прогнозувати та планувати життєвий шлях об'єкта соціально-педагогічної роботи).

На нашу думку, від сформованості перерахованих знань та умінь у спеціаліста даного профілю залежить якість проведення інформаційної кампанії та її ефективність.

Наступний компонент етапу створення прийомних сімей – це робота з кандидатами на створення прийомної сім'ї. Важливим моментом в організації роботи щодо залучення кандидатів є прийом дзвінків від зацікавлених громадян. Працювати з такими клієнтами, які бажають взяти у власну сім'ю на виховання чужу дитину, можуть тільки соціальні педагоги та психологи. Як доводить Г. Бевз [17], фахівець, який приймає телефонні дзвінки, повинен бути підготовлений до ведення першої бесіди та володіти інформацією про існуючі форми сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, загальні вимоги до прийомних батьків та специфіку розвитку дітей, позбавлених батьківського піклування, хто може і не може бути прийомними батьками, які документи необхідні для створення прийомної сім'ї, вимоги до стану здоров'я прийомних батьків, вимоги до осіб, що проживають з прийомними батьками, вимоги щодо віку прийомних батьків та їх фінансового та матеріального стану, їх віку, а також

права та обов'язки прийомних батьків. Спеціаліст, який проводить попередню роботу з кандидатами на створення прийомних сімей має володіти такою інформацією:

- що таке прийомна сім'я і чим вона відрізняється від традиційних форм виховання дітей-сиріт;
- основні вимоги до кандидатів;
- розміри матеріальної підтримки дітей, що виховується в таких сім'ях;
- які документи необхідно приготувати прийомним батькам;
- сутність соціального супроводу;
- куди можна звернутися з питань опіки, усиновлення дітей-сиріт [17; 98, с.40-45; 168].

На етапі роботи з кандидатами щодо створення прийомної сім'ї у соціального педагога мають бути сформовані знання про основні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, форми та методи залучення кандидатів у прийомні батьки, критерії відбору та вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї, можливий прорахунок майбутніх ризиків; методи ефективного спілкування, типи подолання бар'єрів, специфіка роботи з різними категоріями клієнтів; знання специфіки розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; основний перелік та вимоги до документів, що подаються кандидатами; етапи створення прийомних сімей та зміст кожного з них; основні етичні принципи поведінки соціального педагога/працівника; особливості психологічного консультування та його види; особливості взаємодії з іншими спеціалістами (принципи та механізми взаємодії між соціальними педагогами/працівниками обласного та районного рівня, основні моделі співпраці, основні функціональні обов'язки служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у процесі створення прийомних сімей та їх розподіл); типи та види мотивів створення прийомних сімей, особливості роботи з віруючими, які стали кандидатами у прийомні батьки.

У ході опитування спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що працюють з прийомними сім'ями ми виділили такі уміння, якими має володіти соціальний педагог, що здійснює роботу з кандидатами у прийомні батьки: уміннями вести телефонну розмову, встановлення телефонного контакту, вміння вести першу бесіду, добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування, інформувати кандидатів у прийомні батьки про їх обов'язки, права та соціальні гарантії; планувати основні етапи своєї діяльності.

Другий компонент етапу створення прийомних сімей є складний тим, що він включає різні види роботи: проведення бесід з кандидатами, первинний збір документів, обстеження житлових умов сім'ї щодо безпечності влаштування дитини, перевірка інформації про кандидатів у прийомні батьки, бесіда кандидатів з психологом, проходження кандидатами тренінгового курсу з підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї, підготовка соціальним працівником пакету документів щодо включення батьків-кандидатів у базу даних служб у справах дітей, схвалення кандидатур кандидатів на засіданні уповноваженого органу, внесення батьків-кандидатів у базу даних потенційних прийомних батьків [238, с. 38].

Досвід роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді свідчить, що бесіди з кандидатами в прийомні батьки необхідно проводити в кілька етапів, які мають певну специфіку та вимоги.

Перша зустріч спрямована на те, щоб батьки отримали відповідну інформацію про сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також інформацію для подальших роздумів щодо прийняття рішення взяти дитину на виховання. При цьому кандидату надається місяць для прийняття остаточного рішення. У свою чергу соціальний працівник отримує перші уявлення про кандидатів. В кінці бесіди соціальний працівник може надати інформаційний буклет, який може містити інформацію про особливості створення та функціонування

прийомних сімей, що допоможе батькам ґрунтовніше обговорити дане питання в сімейному колі та остаточно прийняти рішення.

Основною умовою проведення другої зустрічі є те, що на неї запрошуються обоє членів подружжя і вона спрямована на поглиблення знань клієнтів щодо специфіки функціонування прийомної сім'ї.

Практичний досвід наукових досліджень [124; 135, 154; 155; 166; 169] доводять, що майбутні соціальні педагоги повинні знати та акцентувати увагу на такі сторони життєдіяльності родини:

- наскільки благополучною є родина, стиль спілкування, стосунки між членами родини, коло інтересів, друзі, проведення вільного часу;
- стан здоров'я кандидатів;
- мотивація членів родини щодо рішення про прийом на виховання дитини-сироти;
- чи є позитивним досвід виховання власних дітей;
- якщо шлюб батьків є повторним, причини розірвання попереднього шлюбу;
- чи були проблеми у членів родини з правоохоронними органами, попередні судимості, якщо так, то за яких обставин;
- згода усіх членів сім'ї на прийом у родину вихованця;
- матеріальне забезпечення родини (враховуються і прибутки батьків, а також наявність підсобного господарства, земельної ділянки тощо);
- житлово-побутові умови (забезпечення прийомної дитини особистого простору - постіль, стіл, місце для ігор);
- релігійні орієнтації (розуміння права вибору віросповідання прийомною дитиною);
- спроможність адекватно використовувати наявні фінансові та інші ресурси на потреби дитини;
- розуміння труднощів з якими можуть стикнутися прийомні батьки при вихованні дитини-сироти, мотивація працювати над подоланням цих труднощів та прийняття послуг від інших спеціалістів;

- спроможність та бажання працювати з іншими спеціалістами, щоб підтримати дитину [98, с. 83].

Особливо важливим, на нашу думку, для майбутнього соціального педагога є усвідомлення необхідності виявлення мотивів прийняття у сім'ю дитини-сироти, які є досить визначальними та дозволяють спеціалістові припинити співпрацю з кандидатами або внести корективи.

У роботі з кандидатами у прийомні батьки, а саме при проведенні співбесід, соціальному педагогу необхідно володіти наступними знаннями: загальні положення теорії спілкування; види та типи спілкування; правила та норми спілкування; основні положення конфліктології; особливості спілкування з різними соціальними групами; теоретичні засади психолого-педагогічної діагностики; особливості діагностування; методи, принципи та напрями діагностики; принципи роботи прийомних сімей; специфіку та вимоги проведення бесід з кандидатами у прийомні батьки; специфіку функціонування прийомних сімей.

На даному етапі у такого спеціаліста мають бути сформовані уміння, які сприяють ефективнішій роботі такого спеціаліста: здійснювати психолого-педагогічну діагностику, добирати оптимальний діагностичний інструментарій, розробляти та складати діагностичні програми як для окремого індивіда, так і для групи осіб, інтерпретувати результати діагностики.

Після проведення співбесід з кандидатами починається збір документів для юридичного оформлення прийомної сім'ї. Перелік документів, які мають підготувати кандидати, визначений Положенням про прийомну сім'ю [187]. Важливо зазначити, що районні та міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді допомагають підготувати документи кандидатам.

Однією із обов'язкових умов прийняття рішення про створення прийомної сім'ї є відвідування спеціалістами родини кандидатів, бесіда із кожним членом сім'ї. Таке відвідування кандидатів заздалегідь обумовлюється та здійснюється з метою ознайомлення з умовами

проживання сім'ї, визначення характеру сімейних стосунків та прийняття рішення щодо участі кандидатів у програмі підготовки. Такий візит дозволяє скласти загальне уявлення про батьків, окремих членів родини, умови проживання, ставлення членів родини щодо можливості створення прийомної сім'ї.

Цей етап передбачає необхідність володіння соціальним педагогом такими знаннями: основними технологічними аспектами відвідування кандидатів у прийомні батьки; вимогами до складання акту обстеження житлово-побутових умов; порядку створення прийомних сімей. А також уміння налагоджувати контакт, вступати у взаємодію, уміння заповняти документацію про проведене обстеження, уміння спостерігати та робити висновки проведеного спостереження

Всі відомості, які надають кандидати на створення прийомної сім'ї, перевіряються, про що кандидати попереджаються під час бесід. Перевірка здійснюється на підставі поданих документів. Додатковими джерелами отримання інформації можуть бути: місце роботи кандидатів, місце проживання (сусіди), навчальні заклади, де навчаються рідні діти, друзі, знайомі, які можуть поручитися за сім'ю, дільничні медпрацівники та інспектори міліції.

Соціальному педагогу необхідно враховувати, що він втручається в особисте життя родини, тому потрібно пам'ятати про етичний принцип конфіденційності та дотримуватися його, а також інформація про кандидатів повинна перевірятися без порушення особистих прав членів родини [172; 225, с. 241-257; 226, с. 190-194; 229].

Служба у справах дітей, у свою чергу, здійснює перевірку кандидатів на предмет правопорушень та відомостей про притягнення їх до кримінальної відповідальності.

На основі отриманої інформації готується відповідний висновок про можливість створення прийомної сім'ї.

На нашу думку та таких дослідників як Г. Бевз [186], І. Зверєвої [158], Н. Комарової [124; 127; 186], Г. Лактіонової [177], Ж. Петрочко [158], І. Пешої [124; 238; 239] важливим та особливим є навчання кандидатів у прийомні батьки. Таке навчання є обов'язковою умовою створення прийомної сім'ї. Навчання проходять обоє батьків. Програма навчання затверджена наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 03.08.2006 року №2670. Таке навчання організовується обласними центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із залученням спеціалістів з питань психології, педагогіки, медицини тощо.

Навчання в основному проводиться у формі соціально-педагогічного тренінгу, здійснювати який можуть фахівці, котрі пройшли відповідну підготовку й отримали сертифікати державного зразка.

Відповідний тренінг орієнтований на вирішення низки проблем сім'ї на різних етапах її життєдіяльності: від моменту приходу вихованця і до того часу, коли він її залишає. У ході підготовки батьки засвоюють інформацію оволодівають психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками взаємодії з дітьми-сиротами, батьки-вихователі усвідомлюють особливості розвитку дітей, які приходять у сім'ю, специфіку функціонування прийомної сім'ї. Вони розглядають ті проблеми, ситуації, конфлікти та випадки з якими можуть зіткнутися, шукаючи шляхи їх оптимального рішення.

Ми поділяємо думку І. Зверєвої, Ж. Петрочко, С. Попова [226, с. 190-196] про те, що навчання має бути орієнтоване на те, щоб підготувати кандидатів до реалій виховання в прийомній сім'ї, включаючи не тільки позитивні, а й проблемні сторони. З огляду на це, кандидатам на створення сімейних форм виховання надається повна інформація, не приховуючи труднощів і проблем, що пов'язані з появою в родині прийомної дитини.

З іншого боку, соціально-педагогічний тренінг дозволяє спеціалістам зробити висновок щодо можливості створення прийомної сім'ї.

На етапі підготовки прийомних батьків та при проведенні тренінгу соціальний педагог повинен володіти такими знаннями: основними

положеннями нормативно-законодавчих актів, що регулюють створення і функціонування форм сімейного влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування; види та особливості проведення тренінгів; основні вимоги до їх проведення; форми та методи роботи, які використовуються під час тренінгового заняття; причини соціального сирітства; основні проблеми та потреби дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; соціально-психологічні та вікові особливості розвитку і поведінки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки; особливості виховання таких дітей; основні ризики дітей, які влаштовуються у прийомну сім'ю; особливості та методи сімейного виховання; функції сім'ї та основні сімейні ролі; соціально-психологічні особливості та потреби дітей різних вікових груп; особливості виховного впливу батьків, вимоги до організації та проведення різних видів тренінгів, особливості роботи з малими групами, види групової та індивідуальної роботи, форми та методи індивідуальної та групової роботи [126; 203].

Означені знання дозволять фахівцю ефективно підготувати батьків до створення прийомної сім'ї.

Крім перерахованих знань, у фахівця повинні бути сформовані відповідні уміння: проводити соціально-психологічні тренінги, налагоджувати взаємодію з учасниками тренінгу, організовувати індивідуальні та групові форми роботи, використовувати різні форми та методи психолого-педагогічної діагностики, прогнозувати та проектувати життєвий шлях об'єктів тренінгової роботи, володіти психокорекційними прийомами впливу на особистість.

Зарубіжний та вітчизняний досвід дозволяють стверджувати, що саме ефективно, якісне навчання кандидатів у прийомні батьки сприяє забезпеченню кваліфікованого догляду за дітьми-сиротами, попереджає можливі невдачі та проблеми прийомних батьків, знижує у подальшому ризик можливих відмов прийомної сім'ї від дитини чи протесту дитини проти подальшого перебування у сім'ї.

У країнах, що мають чималий досвід фостерного виховання (США, Велика Британія), періодично здійснюється перегляд існуючих програм навчання прийомних батьків, що зумовлене змінами у суспільстві, потребами практики соціальної роботи. Зокрема, у багатьох зарубіжних країнах (США, Велика Британія, Німеччина, Франція) створюються програми навчання, що базуються на формуванні певних компетенцій прийомних батьків. Одну із таких програм під назвою ПРАЙД «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» було адаптовано та застосовано в Україні. Ця програма альтернативна державній та затверджена та рекомендована до впровадження Міністерством сім'ї, молоді та спорту від 25.07.2007 року № 2670.

На підставі отриманої інформації та за результатами навчання Обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді готує рекомендацію про включення до банку даних потенційних прийомних батьків. Дана рекомендація повинна містити таку інформацію: відомості про сім'ю (сімейний стан, зайнятість, інформацію про членів родини); характеристику кандидата за результатами навчання; рекомендацію та побажання щодо дитини, які мають бути влаштовані у сім'ю.

За результатами проходження навчання кандидати отримують довідку проходження курсу підготовки прийомних батьків, яка видається обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Рекомендація у випадку позитивного висновку про можливість створення прийомної сім'ї передається у службу у справах дітей.

Дана інформація про кандидатів заноситься до банку даних потенційних прийомних батьків та дає право їм на отримання інформації про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відвідування закладів для дітей-сиріт з метою налагодження контактів з дитиною, яку вони вибрали у свою сім'ю.

За нормами України інформація про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути влаштовані до прийомної сім'ї, міститься у банку даних, що створюється і ведеться службою у справах дітей.

Функціонування та ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування здійснюється відповідно до наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29.07. 05 №1466 [138].

На третьому етапі роботи з кандидатами у прийомні сім'ї спеціалісти центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді налагоджують співпрацю з працівниками інституційних закладів опіки, для створення умов знайомства потенційних кандидатів на створення прийомної сім'ї з потенційними вихованцями та для підготовки дітей до влаштування в сім'ю.

Спеціалісти служби у справах дітей надають потенційним прийомним батькам інформацію, яка є у банку даних про дітей, які потребують влаштування. Знайомство батьків і дитини відбувається лише за умови, якщо прийомні батьки остаточно визначились щодо кандидатури дитини за документами. За Положенням про прийомну сім'ю [187] потенційні прийомні батьки, які протягом півроку не визначаються щодо кандидатури дитини, мають пройти повторний курс підготовки.

При відборі прийомної сім'ї, яка б найбільше відповідала інтересам дитини, соціальні працівники повинні звернути увагу на критерії взаємодобору, які включають такі складові, як: вік дитини, стать дитини, культурне/етнічне походження дитини, компетентність, рівень підготовки батьків (ресурс прийомної сім'ї), спроможність прийомної сім'ї допомогти іншим членам сім'ї (особливо братикам та сестричкам) та підтримувати контакт із біологічними родичами, наявність ресурсів прийомної сім'ї та громади, необхідних для задоволення конкретних потреб дитини.

Майбутні соціальні педагоги мають усвідомити, що не менш важливим є організація взаємодобору батьків і дітей, основною умовою якого є встановлення психологічного контакту між батьками та вихованцем, та усіма членами сім'ї. Такий контакт повинен налагоджуватись поступову, ненав'язливо. Встановлення психологічного контакту залежить від віку

дитини, умов виховання, темпераменту. Тому таке знайомство може тривати від двох тижнів до одного місяця.

На етапі взаємовідбору прийомних батьків і дітей-сиріт соціальний педагог повинен володіти такими знаннями: про основні форми для ведення бази даних; особливості аналізу потреб дитини та потенціалу батьків; схему взаємовідбору; принципи взаємовідбору; основні методики підготовки дитини-сироти до влаштування в прийомну сім'ю; правила влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківської опіки в прийомну сім'ю; основні вимоги до організації зустрічей прийомних батьків та дітей-сиріт. А також вільно володіти уміннями налагоджувати контакт з дитиною-сиротою, враховувати особливості підготовки дітей-сиріт до входження в нове соціальне середовище, проводити оцінку потреб дітей-сиріт.

На етапі створення прийомної сім'ї працівники у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді допомагають батькам прийняти виважене та остаточне рішення про прийняття конкретної дитини до їх сім'ї. Для цього вони надають сім'ї всю інформацію про сильні та слабкі сторони дитини, її потреби, про стан її фізичного та психічного здоров'я, про особливості розвитку, здібності до навчання, сімейну історію дитини, її походження, а також можливі проблеми з якими можуть стикнутися прийомні батьки.

Крім бажання прийомних батьків, необхідно враховувати бажання самої дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може його висловити. Згода дитини з'ясовується службовою особою закладу, в якому перебуває дитина у присутності прийомних батьків і представника органу опіки та піклування, про що складається відповідний документ. Соціальні працівники, які надають послуги сім'ї, повинні підготувати дитину до влаштування в сім'ю

Аналізуючи закордонний досвід, щодо створення та функціонування прийомних сімей, ми виявили певну особливість, яка полягає у тому, що готують не тільки прийомних батьків до того, що у них з'явиться новий член

сім'ї зі своїми особливостями, потребами та вимогами, але й і саму дитину, яка потрапить в нове середовище, яке дещо візниться від попереднього і має також свої особливості. Крім цього, готують і всіх членів родини (кровних дітей, бабусь, дідусів), які проживають спільно у цій сім'ї, тому ми приходимо до висновку, що така підготовка носить комплексний характер. Це дещо зменшує ризики щодо виникнення в подальшому гострих конфліктних ситуацій та проблем [193; 194].

Досвід України по підготовці дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, зводиться лише до оцінки потреб цих дітей та збору інформації про них. Практика закордонних спеціалістів, що готують дітей до входження в прийомну сім'ю, засвідчує, що така підготовка є досить ґрунтовною і ретельною та включає декілька рівнів: мотиваційний, емоційний, когнітивний та поведінковий.

Тому ми вважаємо, що при створенні прийомної сім'ї підготовка дитини є не менш важливим етапом, адже будь-хто, переходячи від одного способу життя до іншого, відчуває напругу, дискомфорт, хвилювання. Підготовка до влаштування у сім'ю має здійснюватися ще в момент перебування дитини в інтернатному закладі.

Емпіричні дослідження дозволили виявити, що в Україні підготовка кровних дітей та родичів в основному покладається на прийомних батьків, а ґрунтовна підготовки з боку спеціалістів взагалі не здійснюється, що іноді призводить до виникнення конфліктних ситуацій та загострення проблем.

Наступним етапом підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями є визначення завдань на етапі створення та юридичного оформлення прийомної сім'ї.

Районні/міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді після проходження кандидатами підготовки та проведення взаємодобору дітей до сім'ї передають по акту до районних/міських служб у справах дітей пакет документів про прийомних батьків. Служба у справах дітей готує висновок

про можливість створення прийомної сім'ї на підставі перевірки документів та інформації про родину кандидатів.

Кандидатури прийомних батьків та дітей, які влаштовуються на виховання, відповідно до положення про прийомну сім'ю, розглядаються на засіданні опікунської ради.

На оформлення статусу родини органи місцевої виконавчої влади спеціалісти служб у справах дітей готують відповідні документи (проект рішення про створення прийомної сім'ї, проект договору про влаштування дітей на виховання і спільне проживання у прийомній сім'ї, спеціальні положення щодо тексту договору, що враховують специфічні потреби та умови діяльності прийомної сім'ї, проект рішення про влаштування дитини у прийомну сім'ю). Важливо зауважити, що до розробки проектів документів залучаються спеціалісти центрів соціальних служб, які проводили попередню роботу з кандидатами і мають відомості про специфічні умови та потреби сім'ї [193].

Крім документів, які готуються на батьків, готується відповідний пакет документів на кожну дитину, яка має переходити в прийомну сім'ю. Оригінали відповідних документів передаються прийомним батькам як таким, що представляють законні інтереси дитини.

Відповідальність за створення та функціонування прийомних сімей покладається на райдержадміністрацію або виконавчий комітет міськради. Безпосередня робота з кандидатами на створення прийомної сім'ї та діючим прийомними сім'ями з 2006 року покладається на місцеві служби у справах дітей і центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [225, с. 241-257].

На етапі створення та юридичного оформлення прийомних сімей соціальний педагог повинен знати основні вимоги до створення та юридичного оформлення прийомних сімей; порядок та умови фінансування прийомних сімей; норми законодавства, що регулюють питання захисту прав неповнолітніх, дітей-сиріт та забезпечення їх соціального захисту. На даному етапі фахівець повинен уміти: оформляти документи, які необхідні

прийомним батькам, володіти механізмами захисту дитини-сироти у різних соціальних інститутах.

Аналіз складових етапу створення прийомної сім'ї дозволяє зробити висновок, про те, що необхідність налагодження чіткої взаємодії між працівниками місцевих органів виконавчої влади, працівниками служб у справах дітей та працівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Однією із умов функціонування прийомної сім'ї є матеріальна підтримка з боку держави. 6 лютого 2006 року постановою Кабінету Міністрів України № 106 було визначено новий механізм фінансування інститутів виховання та порядок призначення і виплат державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною».

На підтримку прийомних дітей щомісячно виділяється державна соціальна допомога, що становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку. Якщо на дитину виплачується пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога, то розмір соціальної допомоги визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами і загальними виплатами на дитину.

Одному із прийомних батьків виплачується грошове забезпечення з розрахунку 35% розміру соціальної допомоги на кожну прийомну дитину, яка виховується в сім'ї. Нарахування грошового забезпечення починається з моменту влаштування дитини в сім'ю. Крім цього кожен з прийомних батьків повинен проходити підвищення кваліфікації один раз у два роки.

Наступним етапом роботи є забезпечення функціонування прийомних сімей, надання їм державної соціальної підтримки, що реалізується у формі соціального супроводження. Соціальне супроводження передбачає надання комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-

економічних, соціально-медичних та інформаційних послуг, спрямованих на створення належних умов функціонування прийомної сім'ї [101, с.100-105].

Соціальне супроводження є формою державної підтримки сім'ї в інтересах дитини. Така робота з прийомними сім'ями спрямована на вирішення проблемних питань, які можуть виникнути в процесі виховання прийомних дітей. Соціальне супроводження передбачає не тільки роботу з дітьми яких взяли на виховання, але й роботу з прийомними батьками, і з біологічними дітьми. Тобто ця робота носить комплексний характер і визначається терміном «соціальне супроводження прийомних сімей». Даний термін затверджений наказом Міністерства «Про порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та будинків сімейного типу» [138].

У Положенні про прийомну сім'ю визначено, що соціальне супроводження прийомних сімей здійснюється спеціалістами центрів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді за місцем проживання сім'ї. Працівник, що здійснює соціальне супроводження, має пройти навчання за державною програмою (наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 03.01.2006 року №2670) та отримати сертифікат. Навчальна програма містить теоретичні положення причин та наслідків поширення в Україні соціального сирітства, форм сімейного влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, передбачає оволодіння теоретичними знаннями про етапи роботи з прийомними сім'ями; технології соціального супроводження сімей, які виховують дитину-сироту; принципів та механізмів оцінювання ефективності функціонування; функціональних обов'язків та кваліфікаційних умов до спеціалістів, які здійснюють соціальне супроводження прийомних сімей. Спеціалісти оволодівають вміннями реалізації державної програми розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; налагодження співпраці спеціалістів, які здійснюють захист прав дітей; здійснення рекрутування та попередньої роботи з кандидатами на створення прийомної

сім'ї; юридичного оформлення та соціального супроводження прийомних сімей.

Технологія здійснення соціального супроводження регламентується Порядком здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 31 жовтня 2006 року. Даний документ визначає нормативну базу, принципи, етичні норми, зміст, завдання, процедури здійснення соціального супроводження від початку до завершення надання соціальної допомоги прийомній сім'ї чи дитячому будинку сімейного типу [126, с. 99-101].

Згідно з даним документом соціальне супроводження прийомних сімей - це робота, що передбачає надання фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у співпраці з фахівцями інших підприємств, установ, організацій комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних послуг, спрямованих на забезпечення належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу [197, с. 10-18].

Якщо спеціаліст здійснює соціальне супроводження прийомних сімей, в яких виховуються ВІЛ-інфіковані діти то він має пройти додатково курс спеціальної підготовки за програмою, затвердженою спеціальним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерством охорони здоров'я.

Підвищення кваліфікації спеціалістів, що здійснюють соціальне супроводження здійснюється не менше одного разу на п'ять років.

Соціальний педагог закріплюється за прийомною сім'єю наказом директора певного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на підставі рішення про створення прийомної сім'ї. До одного соціального педагога може бути прикріплено не більше 7 прийомних сімей, у яких загальна кількість прийомних дітей не повинна перевищувати 35 осіб.

Метою соціального супроводження є захист та забезпечення дотримання прав та інтересів дитини, оптимальних умов її життя та розвитку з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини шляхом надання соціальних послуг прийомній сім'ї.

Як стверджує А. Капська та І. Пеша [225] через соціальне супроводження вирішується ряд завдань, перелік яких залежить від терміну влаштування дитини в сім'ю та її основних потреб:

- адаптація дитини до нової сім'ї;
- створення позитивного психологічного клімату у родині;
- забезпечення оптимальних умов життя;
- забезпечення захисту прав дитини;
- створення можливостей для розвитку дитини шляхом надання комплексу якісних соціальних послуг [225, с. 241-257].

Вирішення поставлених завдань соціального супроводження прийомної сім'ї здійснюється за допомогою надання комплексу соціальних послуг, які поділяють на соціально-економічні, юридичні, соціально-педагогічні, психологічні, соціально-медичні, інформаційні.

Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей вміщує детальне пояснення стосовно того, які види соціальної допомоги має надавати соціальний працівник прийомній сім'ї. Але слід враховувати, що ці послуги мають надаватися за потребою сім'ї, враховувати індивідуальні запити сім'ї та вихованця, а не є обов'язковими до виконання для усіх прийомних сімей, що перебувають під соціальним супроводженням. Лактіонова Г., Петрочко Ж.[238, с. 84], Бондаренко Т., Солодчук С. [186, с. 17] довели, що соціальне супроводження здійснюється за допомогою різних форм: відвідування сім'ї, бесіди, консультування, телефонні розмови, організація зустрічей (зустрічі дитини з біологічними батьками, зустрічі соціального працівника з педагогічним персоналом, керівництвом навчального закладу), діагностування (проведення тестування, інтерв'ю),

проведення навчальних тренінгів, організація груп взаємодопомоги, написання запитів, листів, клопотань, звернень, документування.

Соціальне супроводження так само, як і створення прийомних сімей має відповідні етапи, які необхідно знати соціальному педагогові, для успішного початку, реалізації та завершення надання соціальної допомоги.

У процесі соціального супроводження спеціаліст, що його здійснює, повинен володіти такими знаннями: етапи здійснення соціального супроводження, основні технології соціального супроводження, особливості складання плану соціального супроводження, особливості соціального супроводження новостворених та давно функціонуючих прийомних сімей, методи корекційної, профілактичної та діагностичної роботи, основні стадії періоду адаптації дитини до нових умов перебування, форми і методи виховної роботи, принципи виховання дітей, особливості статевого виховання дітей різного віку, критерії оцінки ефективності функціонування прийомної сім'ї.

І водночас володіти такими вміннями: розробляти план соціального супроводження, планувати етапи та засоби діяльності з прийомною сім'єю, планувати індивідуальну роботу з прийомними батьками та прийомними дітьми, прогнозувати етапи розвитку відношень та стосунків прийомних батьків та прийомних дітей, надавати консультативну та методологічну допомогу батькам, здійснювати відбір необхідних методів та форм діяльності з прийомною сім'єю.

Обов'язковим елементом забезпечення функціонування прийомної сім'ї є контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї.

Даний контроль здійснюється соціальним педагогом протягом усього періоду функціонування прийомної сім'ї. Протягом першого року соціальний педагог відвідує прийомну сім'ю 3 рази на тиждень з метою здійснення перевірки умов життєдіяльності, задоволеності інтересів та потреб дітей та сім'ї. Соціальний педагог проводить бесіди та спостерігає за батьками, дітьми, особами з їх оточення для перевірки забезпечення прав прийомної

дитини, попередження жорстокого поводження над нею. Також соціальний педагог щорічно готує інформацію про ефективність функціонування прийомної сім'ї. Цей документ слугує підставою для продовження чи переривання угоди з прийомними батьками. Ефективність функціонування прийомної сім'ї оцінюється за складовими: фізичний стан дитини, психологічний, соціальна поведінка та адаптація, самостійність, пізнавальні здібності, стосунки з біологічними батьками (родичами), умови життєдіяльності. Результати, отримані за перерахованими складовими, порівнюються з показниками, які були зафіксовані на момент влаштування дитини у сім'ю і визначенні протягом її перебування в прийомній сім'ї. Даний аналіз дозволяє внести корективи у план соціального супроводження [172, с. 47-56].

Здійснюючи даний етап роботи соціальний педагог має володіти наступними знаннями: види документації, щодо оціни діяльності прийомної сім'ї; основні складові, котрі впливають на ефективність функціонування прийомної сім'ї; критерії успішного соціального супроводження; особливості виходу дитини з прийомної сім'ї та особливості завершення соціального супроводження.

А також на даному етапі роботи соціального педагога з прийомними сім'ями у нього мають бути сформовані уміння: аналізувати ефективність діяльності прийомної сім'ї; визначати кризові ситуації у прийомній сім'ї та аналізувати подальше визначення варіантів поведінки прийомних батьків; здійснювати порівняльну характеристику розвитку прийомної дитини у прийомній сім'ї; організовувати консультування прийомних батьків з приводу підготовки дитини до виходу із сім'ї.

Проведений аналіз науково-методичної літератури [124; 125; 126; 127; 172; 194; 202, 241] та опитування спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді дозволив нам визначити основні знання та уміння, які необхідні соціальному педагогу на кожному з етапів роботи з прийомною

сім'єю, що стало основою для подальшої розробки критеріїв та показників готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Проаналізувавши науково-літературні джерела [36; 79; 204; 93], ми виявили, що в зарубіжних країнах підготовкою прийомних батьків та створенням прийомних сімей займаються спеціальні агенції, які несуть повну відповідальність за підготовку прийомних батьків, прийомних дітей, кровно родинних дітей та своїх працівників соціальних служб, які працюють з прийомною сім'єю. В Україні в ролі таких агенцій виступають центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

При цьому агенції, які надають послуги прийомній сім'ї, враховують рівень готовності соціальних працівників виходячи з їхніх умінь та навичок. Агенція визначає щонайменше два рівні умінь та навичок: рівень I (початковий) та рівень II (досвідчений).

Агенція, що надає послуги прийомній сім'ї вимагає, щоб їхні соціальні працівники I рівня (початкового) мали ступінь «Бакалавра соціальної роботи», або ступінь бакалавра із суміжної дисципліни, який може бути доповнений знаннями, необхідними для соціальної опіки. А соціальні працівники з питань виховання у прийомних сім'ях II рівня (досвідчені) повинні мати ступінь «Магістра соціальної роботи», присуджену акредитованим навчальним закладом соціальної роботи. Ступінь магістра соціальної роботи мусить включати підготовку з клінічної та міжособової практики, роботи з сім'єю або соціальної опіки. Соціальні працівники I та II рівня повинні відповідати критеріям для отримання від штату або країни професійної сертифікації або ліцензії.

Агенція, що надає послуги прийомним сім'ям, здійснює перевірку всіх потенційних соціальних працівників стосовно випадків насильства або жорстокого ставлення до дітей. Агенції не відбирають соціальних працівників, на яких є обґрунтовані данні про випадки насильства, жорстокого ставлення до дітей або домашнього насильства. Агенції не приймають на роботу соціальних працівників, які мали кримінальні

засудження за будь-які злочини проти дітей, або за будь-які злочини з ознаками жорстокості, наприклад, зґвалтування, збройний напад або вбивство за даними ФБР, перевірок на рівні штату або країни, відбитків пальців. Звинувачення у тяжких карних злочинах без ознак жорстокості та вчинках, які караються по суду розглядають у кожному конкретному випадку, беручи до уваги характер порушення, його давність та життя людини протягом часу, що минув після його скоєння.

Всі відібрані працівники повинні мати відповідний комплекс знань, умінь та міжособистісних характеристик(сформовані особистісні якості). При чому цей комплекс є різний і залежить від рівня соціального працівника.

Агенція, що надає послуги прийомним сім'ям, забезпечує докладну підготовку для нових соціальних працівників перед тим, як вони почнуть виконувати свої обов'язки з дітьми та їхніми сім'ями.

Отже, ми можемо зробити висновок, що в Україні набрав поширення новий напрям сімейних форм виховання – прийомна сім'я. Прийомні батьки замінюють дитині сім'ю і не дають розвиватися всім тим негативним процесам, які відбуваються з дитиною в процесі виховання в інституційних закладах опіки. У сімейних формах влаштування дитині гарантується захист і забезпечення дотримання її прав, думок та можливостей, моральної і психологічної підтримки.

Основними етапами створення та підтримки прийомних сімей є:

1. Інформаційна компанія (підготовка суспільної думки, проведення інформаційних зустрічей, набір кандидатів у прийомні батьки);
2. Процес оцінки та підготовки кандидатів у прийомні батьки (індивідуальна робота, зустрічі з кандидатами, формування тренінгових груп, підготовка кандидатів);
3. Влаштування дитини до прийомної сім'ї (формування бази даних кандидатів у прийомні сім'ї, взаємодобір, знайомство дитини та сім'ї, підготовка дитини до переходу в сім'ю);
4. Соціальне супроводження прийомної сім'ї;

5. Завершення перебування дитини у прийомній сім'ї.

Враховуючи складність і специфіку етапів створення та функціонування прийомних сімей, соціальні педагоги мають пройти спеціальну підготовку, що забезпечує оволодіння спеціалістом відповідними знань та умінь. Крім цього, необхідне узгодження дій між центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та службою у справах дітей, як таких, що діють спільно по подоланню проблем сирітства.

Щоб забезпечити якісну та результативну соціальну роботу з прийомними сім'ями, соціальний педагог повинен успішно проводити інформаційні заходи, для формування позитивної громадської думки щодо сімейних форм виховання, їх розповсюдження та відбору кандидатів у прийомні батьки; забезпечити якісне навчання прийомних батьків; здійснювати соціальний супровід для надання кваліфікованої підтримки, допомоги у разі виникнення проблемних ситуацій; використання соціальних ресурсів, налагодження співпраці з іншими фахівцями, державними та недержавними структурами для забезпечення ефективного розвитку та інтересів дитини.

Фахівець повинен мати комплексну теоретичну підготовку та практичні навички, що дозволяють йому вирішувати конкретні питання та володіти набором методик для надання соціальної допомоги, підтримки сім'ї, яка виховує дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування

Здійснивши аналіз нормативно-правових документів [69; 139; 142; 187], ми виявили, що в Україні не існує загальної кваліфікаційної характеристики для спеціаліста, що працює саме з прийомними сім'ями. Наявна кваліфікаційна характеристика фахівця, що здійснює соціальне супроводження, не розкриває основних характеристик такого спеціаліста та характеризує лише один із етапів його роботи з прийомною сім'єю. (Наказ Міністерства сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження кваліфікаційної характеристики працівників центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які здійснюють соціальне супроводження прийомних сімей та

дитячих будинків сімейного типу» (Додаток В). Також дана кваліфікаційна характеристика вміщує лише знання, які повинні бути сформовані, проте не характеризує основних умінь, які необхідні соціальному педагогу в ході роботи з прийомними сім'ями, та його особистісних якостей.

Дані дослідження дали нам підстави визначити основні етапи підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та специфіку такої діяльності.

Варто також зауважити, що в сучасних умовах робота з прийомними сім'ями, стає одним із напрямків діяльності соціального педагога. З огляду на це, актуалізується проблема професійної підготовки фахівців до такої діяльності. Особлива увага в процесі професійної підготовки має бути звернена на формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

1.3. Аналіз готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями

Вивчення питання підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями необхідно почати з розгляду загальної системи підготовки соціального педагога.

Основною складовою процесу професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу є зміст навчання, тому що його наповнення визначає спрямованість та цілісність різних форм навчання та виховання студентів – майбутніх соціальних педагогів.

На сьогодні в наукових дослідженнях зміст підготовки ототожнюють з поняттям «зміст освіти». Так, С. Вітвицька, даючи характеристику поняттю «зміст освіти», характеризує його як обсяг і характер систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок [37, с. 167]. У свою чергу В. Луговий визначає «зміст освіти», як «упорядковану, цілісну сукупність елементів і процесів, котрі утворюють освітню систем» [116, с. 48]. Нам

імпонує думка А. Кузьмінського який визначає зміст освіти – як чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і особистісних якостей, якими людина оволодіває шляхом навчання в навчальному закладі або самостійно [104, с. 234].

Основним завданням системи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності є: оволодіння системою знань про людину, соціальні проблеми, способи соціальної діяльності, засвоєння яких допомагає студентові оволодіти комплексом теоретичних та практичних знань і умінь; накопичення необхідного комплексу загально педагогічних, соціально-педагогічних, психологічних знань та практичних умінь, які відображають суть особливостей діяльності фахівця соціальної сфери; формування навичок науково-дослідної діяльності; розвиток професійних якостей особистості фахівця; формування розвитку творчої, креативної особистості, здатної до змін.

Незаперечним є факт, що сучасні умови розвитку суспільства вимагають від освітніх систем стандартизації змісту навчання. Показником такої стандартизації та становлення підготовки соціальних педагогів можна вважати прийняття Держаного галузевого стандарту підготовки соціальних педагогів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» (керівником робочої групи є професор А. Капська, 2003 р.). Галузевий стандарт став основним критерієм оцінки якості професійної готовності фахівців соціальної педагогіки, і водночас визначає якість і рівень підготовки фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах.

Основним компонентом системи стандартів вищої освіти - є Галузевий стандарт, який визначає світові тенденції та вимоги держави до змісту освіти й навчання. Галузевий стандарт служить для визначення об'єкта і основних цілей освітньої та професійної підготовки; рівнів якості такої підготовки; визначає зміст навчання майбутніх фахівців; визначає систему перепідготовки та підвищення кваліфікації; атестації випускників та

сертифікації фахівців; встановлює критерії професійного відбору; визначає перелік спеціальностей та спеціалізацій вищої освіти тощо.

Наступним нормативним документом, що визначає зміст підготовки виступає Освітньо-кваліфікаційна характеристика. Закон України «Про вищу освіту» стаття 13 визначає освітньо-кваліфікаційну характеристику як таку, що характеризує цілі вищої освіти та професійної підготовки, вимоги до компетентності фахівця, його якості, основні функції, завдання діяльності і професійні уміння для їх реалізації [151, с. 49].

Здійснюючи наше дослідження, ми вважали за доцільне проаналізувати зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів саме до роботи з прийомними сім'ями.

Так, зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів С. Харченко [253] визначає як комплексну систему, що ґрунтується на системному підході. Крім того, науковець визначає, що на зміст підготовки впливають загально дидактичні і спеціальні вимоги і він має відповідати цілям навчання та враховувати науковість, міжпредметний зв'язок, єдність теорії і практики та можливості студентів тощо [253, с. 51–58].

У свою чергу, Р. Вайнола у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів вбачає: «забезпечення узгодженості освітніх та професійних змістових блоків, створення позитивного освітнього середовища, впровадження різних форм і методів навчання, що сприятимуть активізації навчальної діяльності студентів, залучення їх до науково-пошукової роботи та врахування їх індивідуальних особливостей і рівня розвитку» [30, с. 207].

Отже, можна стверджувати, що *зміст підготовки* майбутніх соціальних педагогів – це цілісна система, яка передбачає цільове планування й управління процесом навчання, а також включає в себе комплекс наукових знань, умінь, навичок, якими людина оволодіває у процесі навчання у вищому навчальному закладі або самостійно.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика розкриває функціонал, що повинен виконувати бакалавр, а саме: організувати та проводити соціально педагогічну роботу з дітьми та молоддю, проектувати діяльність у різних мікросоціумах, вивчати індивідуальні особливості клієнтів, визначати пріоритетні і перспективні напрями роботи з ними, моделювати етичні норми діяльності та інше [152, с. 3–5].

Окрім того, в освітньо-кваліфікаційній характеристиці визначено основні функції, завдання діяльності, вміння, якими повинен володіти випускник-бакалавр вищого навчального закладу. Реалізація основних функцій, що визначені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, можлива за умови сформованості таких умінь: комунікативних, організаційних, діагностичних, охоронно-захисних, попереджувально-профілактичних, корекційно-реабілітаційних, прогностичних, соціально-терапевтичних.

Згідно з перерахованими вміннями і функціями у спеціаліста повинні бути сформовані відповідні базові знання. Оскільки ми вивчаємо один із аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, базовими для нашого дослідження є функції, визначені у Державному галузевому стандарті освіти зі спеціальності «Соціальна педагогіка». Нами здійснено аналіз типових завдань і вмінь соціального педагога відповідно до виконання цих функцій, оскільки саме зміст даних функцій найбільш повно відповідає завданням, які повинен виконувати соціальний педагог в роботі з прийомними сім'ями.

Базуючись на змістових характеристиках функцій, запропонованих Т. Алексеєнко [2], О. Безпалько [19], М. Галагузовою [41], А. Капською [225] та іншими науковцями, а також визначених у зазначеному вище документі, ми зробили спробу конкретизувати функції спеціаліста відповідно до тих завдань, які повинен виконувати соціальний педагог, що працює з прийомними сім'ями. Структуровано вони представлені на рис. 1.2.

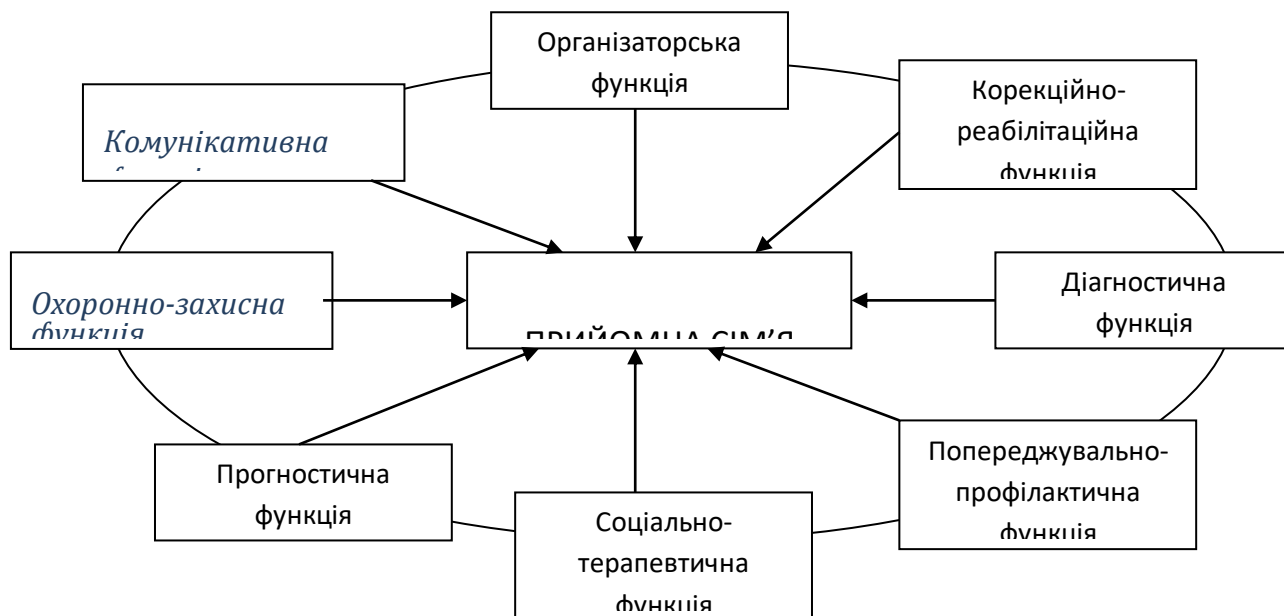

Рис. 1.2. Основні функції соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями

Так, виконуючи *комуникативну функцію* соціальний педагог, який працює з прийомними сім'ями, виявляє уміння надавати соціально-педагогічну допомогу дитині, яка виховується у прийомній сім'ї, забезпечувати налагодження взаємодії дитини, родини та державних організацій, що виступають спонсорами і партнерами соціального педагога.

Соціальний педагог повинен вміти попереджувати та усувати конфліктні ситуації, добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування з прийомною дитиною та її батьками і водночас допомагати їм знаходити спільну мову між собою та із зовнішнім макросередовищем.

Зусилля соціального педагога, в першу чергу, повинні бути спрямовані на відновлення сприятливого мікроклімату у сім'ї як під час кризових спалахів у ній, так і в процесі щоденного спілкування.

Сприятливий сімейний мікроклімат необхідний, в першу чергу, для створення атмосфери психічно-емоційного відновлення сил членів сім'ї, гармонії сімейного спілкування подружжя, батьків і дітей, засвоєння духовних надбань соціуму.

Сімейний мікроклімат, на який в сукупності впливають стійкий позитивний емоційний настрій, взаєморозуміння, доброзичливість, позначається на загальному стилі життя членів родини. У такій сім'ї частіше з'являється бажання разом проводити вільний час, вихідні дні, відпустку, що вкрай необхідне прийомній дитині.

Впроваджуючи у прийомну сім'ю етичні засади спілкування, соціальний педагог рятує її від нервових перевантажень, роздратованості, емоційної напруги і сварок.

Даний аспект у життєдіяльності прийомної сім'ї є надзвичайно важливим, оскільки негативний емоційно-психологічний мікроклімат, відсутність у членів сім'ї умінь володіти комунікативними навичками, культурою мовлення може призвести до появи і прояву у них таких якостей, як ревнощі, надмірна образливість, небажання поступатися власними інтересами, зручностями заради іншого.

Здійснення реалізації *організаторської функції* передбачає підготовку спеціаліста до роботи з прийомною сім'єю з позиції менеджменту. Вона полягає у структуруванні та координації роботи з усіма соціальними інституціями, що займаються проблемами прийомних сімей.

Дана функція передбачає готовність соціального педагога до вирішення низки різних завдань, зокрема:

1. Здійснювати оцінювання – визначення конкретних потреб прийомної сім'ї та її ресурсів.
2. Надавати допомогу – забезпечувати надання послуг прийомним сім'ям у питаннях, які вони не спроможні вирішувати самостійно.
3. Виконувати власне організаційну роль – об'єднання зусиль різних установ і фахівців з метою задоволення потреб прийомної сім'ї.
4. Організовувати консультацію – надання прийомним батькам інформації щодо наявних можливостей вирішення конкретної проблеми і допомоги іншим фахівцям при виборі найбільш ефективного методу підтримки конкретної сім'ї.

5. Виконувати посередницьку роль – орієнтувати і направляти прийомних батьків та дітей у відповідні установи та до конкретних фахівців.

6. Здійснювати координаційну роль – координація процесу допомоги, що надається різними установами та фахівцями.

7. Організовувати адміністративну допомогу – здійснення діяльності щодо планування заходів, надання допомоги прийомним дітям і оцінка її ефективності.

8. Здійснювати роль аналітика – збір та аналіз інформації, необхідної для прийняття рішень.

Соціальний педагог як менеджер повинен знати особливості планування соціально-педагогічної діяльності з прийомною сім'єю і повною мірою використовувати теоретичні знання з метою реалізації запланованих заходів. При цьому корекція стосунків у сім'ї має здійснюватися так, щоб усі необхідні заходи для забезпечення у ній порядку та дисципліни підтримувалися за допомогою методів, побудованих на повазі гідності дитини.

Соціальний педагог проводить консультації з питань сімейного законодавства, міжособистісних стосунків і взаємодії у сім'ї; інформує щодо методів виховання, які можна застосувати в умовах конкретної сім'ї; роз'яснює батькам шляхи і способи створення умов, необхідних для нормального розвитку і виховання дитини.

Здійснюючи підготовку до виконання даного напрямку, соціальний педагог повинен вміти визначати пріоритетні напрями діяльності з прийомною сім'єю на кожному із етапів роботи, правильно розподілити функціональні обов'язки між батьками, соціальними працівниками та іншими партнерами.

Виконання *прогностичної та діагностичної функції* передбачає підготовку майбутнього соціального педагога до надання допомоги у вирішенні стратегічних та організаційно-методичних (тактичних) завдань. В першу чергу він повинен уміти зіставляти отримані результати і затрачені

зусилля щодо роботи з прийомною дитиною та майбутніми кандидатами на батьківство. Для цього у нього повинні бути сформовані знання та уміння прогнозувати життєвий шлях прийомної дитини з метою запобігання криз, викликаних несподіваними ситуаціями.

Прогностична діяльність передбачає врахування принципів наступності і систематичності. Слід зауважити, що при використанні прогнозу спеціаліст повинен пам'ятати про використання лише достовірних фактів, не перебільшуючи або не зменшуючи значущість тих чи інших подій з життя прийомної дитини.

Будувати прогноз необхідно відповідно до конкретної соціально-педагогічної ситуації й у конкретній прийомній сім'ї, а також з врахуванням індивідуальних вікових особливостей дитини.

Діагностична робота дозволяє конкретизувати проблему клієнта, вивчити усі деталі історії прийомної дитини, виявити специфічні риси її характеру, зумовлені соціальними причинами.

Використання результатів діагностування в проектах професійної роботи з прийомною сім'єю дозволяє соціальному педагогу адекватно й ефективно вирішувати інші соціально-педагогічні завдання.

Здійснюючи виконання *попереджувально-профілактичної функції* соціальний педагог спрямований надавати допомогу у формуванні життєвого досвіду дитини, виробленні здатності до життєстійкості, самобереження і самозахисту. Соціально-педагогічна профілактика – це система превентивних дій, які спрямовані на розвиток умінь і формування навичок орієнтації у складній системі соціальних взаємовідносин, попередження соціальних наслідків сирітства: соціальної відмежованості, ізольованості дитини, асоціальної поведінки. Соціально-педагогічна профілактика реалізується шляхом ознайомлення дітей з нормами соціально значущої діяльності і поведінки. Зміст превентивної діяльності становить також заходи щодо надання інформації дітям про негативні наслідки протиправних дій,

нехтування здоровим способом життя, відмови від норм культурного проведення дозвілля.

Допомога прийомним сім'ям у проведенні профілактичної роботи з прийомними дітьми побудована на основних наукових засадах соціально-педагогічної профілактики дітей та підлітків. Так, завданнями первинної педагогічної профілактики є: формування у дитини моральних почуттів, що пов'язані з почуттями бережного ставлення до себе, відповідальності за власні вчинки; виховання вміння усвідомлювати себе частиною природи, розуміти власні можливості; попередження ранніх проявів неправильних уявлень дитини про деякі шкідливі звички; формування необхідних загальних та специфічних психологічних умінь і навичок, що є основою морально-психологічної стійкості людини, зокрема про анатомо-фізіологічні та психологічні зміни, що відбуваються в організмі у ситуаціях стресу, інформаційних перевантажень, аутотренінгу, умінь самоконтролю тощо.

Основними завданнями вторинної профілактики є: вивчення можливих умов, що сприяють прояву схильності дитини до адиктивної поведінки; визначення найбільш чутливих, сензитивних до виховного впливу компонентів у структурі особистості прийомної дитини; аналіз мотивів адиктивної поведінки тощо [119].

Здійснюючи попереджувально-профілактичну допомогу, соціальний педагог має володіти способами та прийомами навіювання та переконання. З одного боку, він повинен сам добре усвідомлювати наслідки впливу шкідливих звичок та асоціальних форм поведінки на здоров'я та життєдіяльність прийомної дитини, а з іншого – неодноразово доносити цю інформацію до відома прийомної сім'ї.

Реалізуючи в дії цей аспект роботи, спеціалістові необхідно піклуватися про забезпечення у прийомній сім'ї умов для формування здорового способу життя. З цією метою доцільно систематично організовувати індивідуальні, групові і масові форми профілактичної роботи.

Доцільно сприяти організації соціально позитивної діяльності прийомної дитини завдяки участі у різноманітних акціях, гуртках тощо.

Здійснюючи реалізацію *охоронно-захисної функції* соціальний педагог спрямовує свою діяльність на відстоювання прав та інтересів прийомних дітей на основі законодавчих державних документів. При цьому представник державного соціального інституту виступає у ролі захисника і посередника, відстоює інтереси дитини у випадку, коли доводиться зіткнутися з порушенням її прав, і з проблемами, які з цього випливають.

Реалізуюючи завдання даного напрямку, соціальний педагог може звертатися до відповідних органів з тим, щоб застосовувати заходи державного примусу щодо осіб, які допускають протиправні дії стосовно прийомної дитини.

Даний напрям роботи з прийомним сім'ям має гарантувати кожній сім'ї і кожній прийомній дитині можливість гідної життєдіяльності і впевненість у постійному соціальному захисті. І якщо прийомна сім'я не задоволена допомогою саме у плані її соціально-правового захисту та їхньої прийомної дитини, насамперед, то вона може звернутися у відповідну державну опікунську раду зі скаргою чи опротестувати дії спеціалістів стосовно прийомної дитини (якщо ці дії наносять шкоду інтересам дитини).

У роботі з прийомними сім'ями важливо систематично створювати умови для підтримки віри батьків і дітей у можливість досягнення позитивних результатів. З цією метою соціальний працівник інформує членів сім'ї про їхні права та соціальні гарантії, розповідає про закономірності розвитку дитини та умови щодо забезпечення її духовних потреб.

Корекційно-реабілітаційна функція передбачає формування умінь, які спрямовані на роботу по зміні та вдосконаленню особистісних якостей прийомної дитини.

У випадку, якщо прийомною дитиною є особа з функціональними обмеженнями, зусилля соціального працівника спрямовані на створення умов

для розвитку її потенційних можливостей, на активне входження в суспільне життя.

Актуалізація внутрішніх ресурсів прийомної дитини, мобілізація її духовного потенціалу мають на меті, перш за все, сформуванню у такої дитини відповідне ставлення до себе, оточуючих та різних життєвих ситуацій.

Соціальна допомога батькам у вихованні і догляді за дитиною, яка має функціональні обмеження, зосереджена в основному на організації психологічної підтримки батьків, проведення психотренінгів, створення системи взаємодопомоги різних сімей, груп підтримки і взаємодії через сімейні клуби; змістовного дозвілля, а також окремих видів матеріальної допомоги.

Окрім того, педагог може надавати освітню інформаційну допомогу, яка дозволяє сім'ї “побачити” перспективу відновлювального лікування і перспективу розвитку дитини, повідомляє про можливості визнання тимчасової інвалідності і пов'язаних з нею пільг.

Отже, шляхом застосування просвітницької і посередницької допомоги соціальний педагог досягає ефекту психологічної підтримки, впливає на зниження рівня почуттів сумніву і страху, які, певною мірою, заважають оптимальному контролю над ситуацією. Крім того, прийомна сім'я, яка потребує корекційно-реабілітаційної допомоги, може бути залученою до програми сімейної терапії, до навчальних тренінгів, метою яких є допомога у вирішенні скритих проблем прийомних сімей.

Одним із важливих методів соціальної роботи з прийомними дітьми-інвалідами є стимулювання прогресивної громадської думки стосовно формування у суспільства гуманного ставлення до цієї категорії дітей та сімей, які взяли опіку над ними. Соціальні працівники виступають у ролі посередника між різними інфраструктурами, організовуючи і координуючи спільну адаптацію дітей-інвалідів та інших дітей, проводять спільні консультації, семінари.

Соціально-психологічна корекція виявляє також конфлікти внутрішньо сімейних стосунків між родиною та суспільством. Мета її полягає у тому, щоб допомогти членам сім'ї комплексну взаємодію зробити більш конструктивною.

Домагаючись реалізації такого завдання, соціальний педагог проводить одночасно роботу з кровною сім'єю з метою і її реабілітації. В ідеалі одним із завдань у роботі соціального педагога є відновлення зв'язків прийомної дитини з кровною сім'єю. І навіть, якщо це неможливо, дитина все ж таки повинна контактувати зі своїми родичами. До того ж краще, якби зустріч дитини з ними відбувалася поза прийомною сім'єю. До речі, у великих містах рекомендується, щоб родичі взагалі не знали адреси прийомної сім'ї.

Ми вважаємо, що корекційно-реабілітаційна функція не лише забезпечує перераховані вище положення, але й забезпечує реконструкцію соціально-культурного оточення дитини й активізує соціально-культурні й соціально-педагогічні функції конкретної особистості. Реконструкція соціально-культурного оточення дітей означає організацію комунікації і дозвілля, а організація спілкування з ровесниками формує коло міжособистісних відносин і задовольняє одну із важливих соціальних потреб – потребу у спілкуванні. Однією із поширених форм роботи є клуби спілкування, які відіграють важливу роль у подоланні фізичної й духовної самотності. Ці клуби компенсують однобічність функціональних зв'язків дитини, сприяють розширенню кола її спілкування, що, в свою чергу, покращує внутрішній стан прийомної дитини у новому середовищі, знімає почуття тривоги, залишеності. Ефективними формами роботи є: кризові центри; соціально-психологічні служби SOS; групи взаємодопомоги; спеціалізовані лінії на “Телефоні Довіри”. Актуалізація соціально-культурних і соціально-педагогічних функцій конкретної особистості у задоволенні основних соціальних потреб має на меті подолання почуття самотності, емоційної відчуженості і значною мірою досягається стимулюванням соціальної активності самої особистості дитини.

Поява в сім'ї прийомної дитини є певною мірою причиною стресів. З метою попередження негативних наслідків цієї проблеми сім'ї також надається допомога з боку соціального педагога, який має оперативно входити в суть життєвої ситуації і допомогти мобілізувати всі сили на підтримку батьків і дитини.

Звичайно, в цій ситуації психологічна допомога є домінуючою. Проте і втручання соціального педагога тут виправдано, оскільки допомога має бути не стільки глибоко психологічною, скільки позитивно емоційно-орієнтуючою. Тобто кожна прийомна сім'я повинна досить чітко уявляти перспективи дитини і ту роль, яку сім'я має відігравати в її житті. Головне – допомогти подолати появу пригніченості прийомних батьків, розгубленість і допомогти їм зайняти більш активну позицію щодо психологічної реабілітації дитини [18].

Досить складною у роботі соціального педагога є *соціально-терапевтична функція*, яка передбачає формування знань та умінь спрямованих на усунення проблем прийомної дитини на основі самоусвідомлення нею ставлення до себе, до людей, які її оточують та до навколишнього середовища.

Корекція ставлення до себе, до власного “Я” передбачає прояв усвідомлення причин внутрішньої пригніченості та їх подолання, вироблення навичок самостійності, створення ситуації антинавіювання, формування почуття поваги до себе, зміну ієрархії у системі цінностей і домагань.

Корекція ставлення до інших базується на здатності розуміти почуття інших людей, їхньої чуйності, здатності до доброзичливого сприйняття переваг і недоліків інших.

Корекція ставлення до життя можлива за умови набуття дитиною навичок вибору і самостійного прийняття рішення, досягнення відносно стабільного протистояння неприємностям і загрозам, подолання перешкод і труднощів.

У практиці психолого-педагогічної терапії діють індивідуальна та групова форми роботи з прийомними дітьми. Соціальному педагогові варто також визначити роль і місце батьків у заняттях групи, оскільки на окремих заняттях присутність батьків є навіть бажаною. Це дозволить батькам після заняття допомогти дітям розібратися у складних питаннях кожної теми. Бажано, щоб наприкінці кожного заняття терапевт роздавав батькам рекомендаційні пам'ятки.

У процесі характеристики функцій соціального педагога під час роботи з прийомними сім'ями, ми виходили з того, що професійні функції, як основа соціально-педагогічної діяльності, дозволяють представити функціональні обов'язки фахівців через певну суму знань, умінь, що забезпечують компетентність фахівця у практичній роботі (додаток Г).

Отже, аналіз змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики дозволяє стверджувати, що для здійснення ефективної роботи з прийомними сім'ями майбутній соціальний педагог повинен володіти нормативно-правовими знаннями, етичними нормами; володіти комунікативними вміннями; планувати основні етапи своєї діяльності, визначати пріоритетні напрямки своєї діяльності, налагоджувати співпрацю та партнерство з іншими організаціями та соціальними інститутами, прогнозувати особливості соціалізації особистості, враховувати специфіку різних соціальних груп у процесі створення своєї діяльності; аналізувати причини різноманітних ситуацій.

Ще одним не менш важливим державним нормативним документом – є Освітньо-професійна програма підготовки фахівців (ОПП), в якому визначено зміст навчання та основні вимоги до нього, обсяг та рівні освітньої та професійної підготовки фахівця.

Освітньо-професійна програма визначає термін та нормативну частину змісту навчання за відповідним напрямом та спеціальністю [152, с. 49–50]. В ній визначається послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми

самостійних та індивідуальних завдань, форми та періодичність проведення контролю, тобто визначається структурно-логічна схема підготовки.

Професійна підготовка соціальних педагогів здійснюється за відповідними циклами: соціально-гуманітарний та економічний, природничо-науковий, професійно-практичний. У контексті виконання завдань нашого дослідження ми вивчили перелік дисциплін, що вивчають студенти на етапі професійної та науково-предметної підготовки, а також предмети варіативної частини. У процесі констатувального експерименту здійснено контент-аналіз змісту фахових дисциплін. Метою даного аналізу стало визначення тем, модулів, завдань навчально-виховного процесу, що за змістом відповідають характеристикам роботи соціального педагога з прийомними сім'ями.

У контексті розв'язання завдань нашого дослідження на етапі констатувального експерименту щодо визначення змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів, ми провели опитування студентів четвертих курсів вищих навчальних закладів спеціальності «Соціальна педагогіка». У констатувальному експерименті було задіяно 294 студента IV курсів Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка, Бердянського державного педагогічного.

Метою опитування було визначення переліку фахових дисциплін, які, на думку студентів, сприяють підготовці майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями. За результатами опитування було з'ясовано, що студенти віддали перевагу таким дисциплінам, як «Вступ до спеціальності» (5%), «Соціальна педагогіка» (25%), психологічні дисципліни («Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія» «Психодіагностика») (16%), «Технології соціально-педагогічної роботи» (31%), «Основи соціально-правового захисту особистості» (6%), дисципліни за напрямками соціально-педагогічної діяльності («Педагогіка сімейного виховання», «Етика та психологія сімейного життя», «Етнопедагогіка» та інші) (17%).

Аналізуючи дані, ми з'ясували, що дисципліни «Соціальна педагогіка», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Етнопедагогіка», «Соціалізація особистості», «Етика соціально-педагогічної діяльності», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах», «Педагогіка сімейного виховання», «Етика і психологія сімейного життя», «Загальна психологія», «Вікова і педагогічна психологія», «Соціальна психологія» та інші входять до переліку програм. Але вони ґрунтовно не розкривають специфіки підготовки майбутнього фахівця до роботи з прийомними сім'ями.

Узагальнення результатів структурного аналізу змісту ОПП «Соціального педагога» дозволило визначити, що в переліку нормативних дисциплін не зазначено дисциплін, які б за своїм змістом передбачали безпосередню підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями і забезпечували б наявність теоретичних знань і формування практичних умінь студентів щодо застосування технологій роботи з даною категорією клієнтів. Проте варто зазначити, що ОПП передбачає викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід сім'ї», що спрямована на забезпечення теоретичних засад роботи з прийомними сім'ями.

Відповідно до освітньо-професійної програми навчальні заклади, що здійснюють підготовку соціальних педагогів розробляють навчальний план, який є нормативним документом, що забезпечує організацію навчального процесу. Навчальний план визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, форми проведення навчальних занять, графік навчального процесу, форми здійснення контролю, державної атестації. Зміст навчальних планів підготовки студентів – майбутніх соціальних педагогів на освітньо-кваліфікаційних рівнях «бакалавр» і «спеціаліст» став предметом нашого детального аналізу на наступному етапі констатувального експерименту.

Нами було проаналізовано навчальні плани підготовки бакалаврів (6.010106) напряму 0101 «Педагогічна освіта», спеціальності «Соціальна педагогіка» вищих навчальних закладів IV рівня акредитації (за період 2009 рр.), а саме:

1. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;
2. Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;
3. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;
4. Бердянського державного педагогічного університету.

Крім навчальних планів свою увагу ми звернули на складові навчальних планів, графіки навчального процесу, бюджет годин, перелік дисциплін, видів практик і форм державної атестації. Основна увага приділялася порівняльному аналізу фахових дисциплін, що дозволило з'ясувати, що навчальні плани підготовки бакалаврів відповідають вимогам галузевого стандарту, а перелік фахових дисциплін у вищеназваних планах майже ідентичний.

На наступному етапі, виходячи з результатів анкетування студентів, було здійснено аналіз змісту навчальних програм, які, на нашу думку, стосується аспектів підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями («Соціальна педагогіка», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Етнопедagogіка», «Соціалізація особистості», «Етика соціально-педагогічної діяльності», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах», «Педагогіка сімейного виховання», «Етика і психологія сімейного життя», «Загальна психологія», «Вікова і педагогічна психологія», «Соціальна психологія»).

Здійснений нами аналіз змісту навчальних програм фахових дисциплін дозволив дійти висновку, що зазначені навчальні дисципліни прямо чи опосередковано впливають на формування знань, які студенти зможуть використовувати в майбутній роботі з прийомними сім'ями. Простежується тенденція, саме на засвоєнні теоретичних основ роботи з дітьми-сиротами, прийомними батьками більше зосереджується увага.

У результаті контент-аналізу програм вище перелічених предметів нами виявлено «слабкі місця», змістові прогалини, а саме: водночас не зроблено акцент на технологіях та методиці організації роботи з прийомними сім'ями, недостатньо розкрито питання щодо створення та підготовки прийомних сімей, їх функціонування, основних етапів, та вибору оптимальних методів навчання і виховання прийомних дітей та специфіку такої роботи; не приділяється достатньої уваги ролі соціального педагога у роботі з прийомними батьками, прийомними дітьми. Виявлено, що відсутні питання щодо особливостей використання основних форм та методів роботи з прийомними сім'ями не розкриваються такі питання, як: мотиви створення прийомних сімей, особливості та специфіка проведення основних етапів підготовки та створення прийомних сімей, особливості підготовки кандидатів

Відомо, що забезпечення ефективної фахової підготовки залежить від рівня і якості теоретичного навчання, від обсягу знань засвоєних студентами, проте якісна теоретична підготовка студента не дає відповідного практичного досвіду, в результаті чого такий студент не готовий до оперативних професійних рішень. Тому у сучасних концепціях підготовки соціальних педагогів робиться акцент на посиленні практичного компонента підготовки, що сприяє засвоєнню студентами та формуванню у них необхідних практичних знань, умінь, навичок. Саме практична підготовка дозволяє студенту ознайомитися з різними видами діяльності соціального педагога в різних соціальних інститутах, з особливостями роботи з різними категоріями клієнтів та специфікою роботи з ними, з системою цінностей соціального педагога.

На думку Р. Вайноли [29, с. 272], основним та важливим завданням практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів є «розвиток індивідуальних, професійних, творчих здібностей майбутніх фахівців, розвиток їх особистісного потенціалу». Дослідниця доводить, що саме практика сприяє самовдосконаленню особистості майбутнього соціального педагога, дозволяє студенту проявити активність та творчість, а також сприяє формуванню його готовності до самовдосконалення.

Поглиблення й удосконалення теоретичних знань, поєднання їх з практичною діяльністю; формування професійних умінь і навичок; розвиток особистісних якостей; формування творчого та дослідницького потенціалу студентів саме ці компоненти, на думку Ю. Галагузової [41], є основними при практичній підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Ми вважаємо, що основним елементом підготовки соціальних педагогів є практична підготовка. Це зумовлено тим, що фахівець має володіти широким спектром методів, форм, засобів та прийомів, що стосуються соціально-педагогічної діяльності тієї чи іншої категорії клієнтів.

Тому ми вважали за доцільне при аналізі змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями розкрити напрям

організації фахових практик майбутніх соціальних педагогів та провести контент-аналіз програм практик, з метою визначення наявності завдань, що передбачають підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Аналіз практичної підготовки студентів, а саме видів і форм проведення практик дозволив з'ясувати, що в програмах фахових практик не конкретизовано завдання, які передбачають безпосередню підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Акцент зроблено на ознайомленні з різними видами соціально-педагогічної допомоги і соціальних послуг різним категоріям клієнтів, у тому числі прийомним сім'ям. Водночас студенти до виходу на практику недостатньо володіють технологіями створення та функціонування прийомних сімей, відбору кандидатів у прийомні батьки, особливостям роботи з прийомними дітьми та ін.

Такі дослідники, як Є. Клімов [89], Д. Леонтьєв [107] наголошують на важливості психологічної підготовки, яка сприяє розвитку креативності та творчості студента, формує позитивну мотивацію студента до діяльності та сприяє формуванню професійних якостей майбутнього спеціаліста.

Розглядаючи проблему підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, можемо стверджувати, що така підготовка методологічно базується на концепціях та основних ідеях, підходах, принципах загально професійної підготовки [8; 19; 25; 28; 43; 54; 80; 84; 91; 92; 113]. Але є специфічні характеристики, які необхідно враховувати при підготовці соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Тому сутність *«професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями»* ми визначаємо як комплексний процес передачі та формування спеціальних знань, умінь та особистісних якостей спеціаліста, які дозволять йому ефективно працювати за даним напрямом та враховувати соціально-педагогічні та психолого-педагогічні особливості даної категорії клієнтів.

Проаналізувавши особливості такої підготовки, ми виявили ряд проблем: труднощі, що пов'язані з поєднанням теоретичної та практичної підготовки; об'єктивне обмеження залучення студентів до практичної діяльності у сфері роботи з прийомними сім'ями; невизначеність критеріїв та способів діагностики готовності спеціалістів до роботи з прийомними сім'ями та відсутність кваліфікаційної характеристики спеціаліста, котрий працює за даним напрямом; недостатнє навчально-методичне забезпечення.

На основі проведеного контент аналізу ми дійшли висновку, що при підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями необхідно вирішити низку завдань:

- розширити кількість навчальних дисциплін, які стосуються проблем роботи соціального педагога з прийомними сім'ями;
- розширити співпрацю з закладами, що працюють з прийомними сім'ями, для практичної роботи за даним напрямом підготовки спеціалістів;
- залучати студентів до самостійної та дослідницької діяльності за даним напрямом: написання курсових, магістерських робіт, робота в проблемних групах та наукових гуртках.

Основними напрямками підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями виступають: інформаційно-методична та інформаційно-консультативна робота; індивідуальна та групова робота з кандидатами у прийомні батьки та дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування; співробітництво із соціальними інститутами, що працюють з прийомними сім'ями (взаємодія з фахівцями, пошук партнерів, керівників соціальними проектами).

Основу підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями становить теоретична підготовка, яка включає оволодіння загальними та спеціальними знаннями.

Як було вищезазначено, у соціального педагога повинні бути сформовані професійні знання, уміння та особистісні якості, які в подальшому впливають на його професіоналізм. Так само і у спеціаліста,

тобто соціального педагога, що буде працювати з прийомними сім'ями, мають бути сформовані відповідні знання, уміння та особистісні якості.

На нашу думку та думку опитаних спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, у соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями повинні бути сформовані загальні знання та уміння та спеціальні знання й уміння. До *загальних знань* ми відносимо ті, які формуються в процесі засвоєння предметів загального циклу (соціальна педагогіка, загальна, вікова та педагогічна психологія, технології соціально-педагогічної роботи, соціологія, красномовство, основи соціалізації особистості тощо), а до *спеціальних* - ті, що засвоюються в процесі вивчення спеціалізованих дисциплін (етика і психологія сімейного життя, педагогіка сімейного виховання, адаптація вихованців шкіл-інтернатів, соціальний супровід клієнтів, соціальний супровід прийомних сімей тощо) і дають змогу оволодіти спеціальними знаннями, що стосуються роботи з дітьми-сиротами та прийомними сім'ями.

З метою формування у студентів повного розуміння змісту роботи з прийомними сім'ями та підготовки до неї велику та суттєву увагу необхідно приділяти технологічній підготовці. Оволодіння студентами соціальними технологіями дасть змогу апробувати їх у різних видах практичної діяльності (круглі столи, диспути, ділові ігри, розв'язання проблемних ситуацій, створення соціальної реклами, відеороликів та відеосюжетів, участь у наукових конференціях та фотовиставках), під час практики, у волонтерській роботі, що допоможе їм оволодіти практичними уміннями. Детальний перелік загальних та спеціальних знань і умінь подано нами у додатку Д.

Професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями реалізується на таких рівнях: теоретичному - поглиблення теоретичних знань з проблем функціонування, створення та роботи з прийомними сім'ями; технологічному – підвищення професіоналізації в організації роботи з прийомними сім'ями, вміння застосовувати всі можливі

методи, форми та досвід роботи у даному напрямку; психологічному – формування психологічної готовності до роботи з даною категорією клієнтів.

Вирішення проблеми роботи з прийомними сім'ями має наукове та практичне значення, яке зумовлене суспільними потребами, потребою підвищити ефективність роботи у цьому напрямі та покращити підготовку фахівців. Тому основним завданням є формування професійної готовності студентів, які будуть працювати з прийомними сім'ями.

Визначенні нами недоліки та прогалини у змісті підготовки студентів дозволили нам здійснити аналіз стану готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Оскільки професійна готовність виступає кінцевим результатом підготовки спеціалістів, а від якості підготовки залежать рівень готовності спеціаліста до виконання ним своїх професійних функцій, то ми вважаємо за доцільне охарактеризувати в рамках нашого дисертаційного дослідження наступні поняття: *«готовність»*, *«готовність до педагогічної діяльності»*, *«готовність до професійної діяльності»*.

У процесі роботи ми виявили, що різні науковці по різному трактують поняття готовності та вкладають в нього різний зміст.

У загальному значенні поняття *«готовність»* розуміється, як стан людини, яка готова і може виконувати певні дії [50, с. 388].

За визначенням І. Зимньої [76] *«готовність»* – це відрефлексована спрямованість на професію людина-людина.

На думку В. Сластьоніна [213], *«готовність»* – це синтез функціональних компонентів та науковець виділяє наступні складові професійної готовності: психологічний (сформовану спрямованість на педагогічну діяльність, наявність інтересу і розвинуте професійне мислення); науково-теоретичний (наявність суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань; практичний (сформованість професійних умінь і навичок; психофізіологічний (наявність відповідних передумов для

оволодіння педагогічною діяльністю і сформованість професійно значущих якостей особистості); фізичний (належний стан здоров'я відповідно вимогам педагогічної діяльності).

Дурай-Новакова К. [58] «готовність» розглядає, як результат професійної підготовки, в основу якої покладене професійне самовизначення, професійна освіта, виховання, розвиток та самовиховання.

Характеризуючи проблему готовності, С. Пащенко [159] визначає її види:

- педагогічну готовність (поєднання таких якостей як соціальне усвідомлення характеру майбутньої роботи і відповідальності; готовність до розширення і поглиблення власного наукового і загальнокультурного світогляду; організованість і здатність до нестандартних, творчих рішень; доброзичливість, толерантність, емпатійність; самокритичність і рефлексія; інтелектуальна активність, дослідницький стиль, гнучкість та оригінальність мислення; професійна працездатність, фізичне і психічне здоров'я;

- змістову готовність (знання філософії, психології і соціології виховання; закономірності анатомо-фізіологічного і психічного розвитку людини; вимоги до педагогічного управління вихованням дітей, підлітків і молоді в мікросоціумі; обумовленість соціалізації суб'єктів об'єктивними причинами і потребами суспільства та конкретної особистості.

- технологічну готовність (уміння здійснювати поточне і перспективне планування різних видів професійної діяльності; творчо застосовувати засоби та організаційні форми роботи і здійснювати їх проектування; брати на себе відповідальність в конкретних ситуаціях; виявляти умови, які призупиняють розвиток особистості, надавати допомогу, використовуючи методи діагностики й корекції тощо [159].

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що існують різноманітні характеристики суті поняття «готовність», що обумовлено науковими підходами, специфікою відповідної професійної діяльності і.

Об'єктом наукового інтересу багатьох науковців (А. Войченко [38], І. Зязюна [77] та ін.) є проблема *готовності до педагогічної діяльності*, але однозначного твердження цього поняття немає.

Сенько Ю. визначає *готовність до педагогічної діяльності*, як новоутворення, що є фундаментом професійної компетентності майбутнього фахівця [208, с.68].

У свою чергу Н. Кузьміна [102] розглядає «*готовність до педагогічної діяльності*» як модель та визначає такі її складові: комплекс знань, що включає суспільно-політичні та культурні знання, знання предмета, засобів педагогічної комунікації, знання переваг і недоліків власної діяльності; мотиви діяльності; спрямованість особистості педагога; його здібності; професійні особистісні якості [102, с.11].

З інших позицій розглядає готовність О. Карпенко: як домінанту професійної компетентності. Вона вважає, що розвиток готовності «це перехід від нижчого рівня реалізації професійної компетентності до вищого» [84, с. 146 -172].

Розглядаючи професійну готовність, ми виявили два підходи, які характеризують зміст цього поняття: особистісний – що розглядає готовність як особистісне утворення та систему якостей, які сприяють ефективності професійної діяльності фахівця; функціональний – певний психічний стан який забезпечує успішність професійних дій [111].

Досить вдалим є визначення С. Литвененко, яка вважає, що готовність до соціально-педагогічної діяльності – це результат професійної підготовки, що є багаторівневим особистісним утворенням [112, с.16].

Враховуючи думки дослідників, ми визначаємо зміст поняття «*готовність студентів до роботи з прийомним сім'ями*» як професійну характеристику, що включає сформованість знань, які стосуються створення та функціонування прийомних сімей, умінь, які потрібні для роботи з прийомними сім'ями та прийомними дітьми, сформованість професійних якостей соціального педагога.

Як ми вже визначили в параграфі 1.1. готовність майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями є певним особистісним утворенням, що синтезує теоретичний, практичний та мотиваційний компоненти. Відповідно ми будемо визначати готовність майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями за теоретичним, практичним та мотиваційним компонентами.

Теоретичний компонент готовності є сукупністю знань необхідних соціальному педагогу для роботи з прийомними сім'ями. Практичний компонент готовності визначено як сукупність умінь та навичок, які набувають студенти у процесі вивчення фахових дисциплін, самостійної роботи у ході проходження професійних практик. Мотиваційний компонент готовності спрямований на формування позитивного спрямування до професійної діяльності. Відповідно до визначених компонентів нами було проаналізовано поняття критерій та здійснено характеристику даного поняття.

Українські учені С. Сисоєва [210], Р. Чубук [258] розглядають поняття критерій: як показники, які включають в себе методи розрахунку, теоретичну модель; як ознаки, за допомогою яких здійснюється оцінка досліджуваного об'єкту чи явища; показник чи стандарт, на основі якого можна оцінити та порівняти певне явище, процес.

На думку Р. Чубука поняття «критерій» за сутністю більш ширше, ніж показник, тому можлива ситуація, коли за одним критерієм існує ціла низка показників. На думку автора, критерій і показник тісно взаємопов'язані: вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість показника залежить від того, наскільки він повно характеризує прийнятий критерій [258, с. 255]

Дослідники визначають різні критерії готовності: науково-теоретичний, практичний, психологічний, психофізичний (В. Сластенин) [215]; мотиваційний, пізнавально-оціночний, емоційно-вольовий,

мобілізаційно-спрямований (К. Дурай-Новакова) [58]; морально-психологічний, змістово-інформаційний, операційно - діяльнісний.

Враховуючи вище зазначені компоненти та провівши аналіз наукового визначення різних критеріїв оцінки готовності, ми визначаємо такі критерії готовності соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями: науково-теоретичний, технологічний, особистісно-мотиваційний.

Науково-теоретичний критерій ми розглядаємо, як складову загальної професійної готовності соціального педагога та наявність у спеціаліста необхідних знань у сфері суспільних, юридичних, психологічних, соціологічних, гуманітарних наук, які отримує студент у процесі професійної підготовки. Даний критерій передбачає оволодіння системою знань, які необхідні майбутньому соціальному педагогу для реалізації професійного функціоналу під час роботи з прийомними сім'ями. Показниками цього критерію є знання: категоріально-понятійного апарату з даної проблеми; теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей; специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями.

Показник «знання понятійно-категоріального апарату з даної проблеми» нами було обрано тому, що майбутні соціальні педагоги мають забезпечити всі умови для використання наявного потенціалу прийомних сімей для включення дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, у сімейне оточення та виховання.

Показник «знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей» уведено тому, що соціальні педагоги мають володіти інформацією про процес створення та функціонування прийомних сімей, їх особливості, щоб здійснювати відповідну діагностику та на її основі відбирати, готувати кандидатів у прийомні батьки та розробляти план соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями.

«Знання специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями» нами, було обрано тому, що відповідно до стандартів підготовки майбутніх соціальних педагогів вони мають знати основні види, напрями, форми та методи роботи з різними категоріями клієнтів, у нашому випадку з прийомними сім'ями.

Технологічний критерій в своїй основі має практичний аспект діяльності соціального педагога та включає практичну готовність до реалізації способів, прийомів, методів роботи з прийомними сім'ями та дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. Розвиток цієї готовності залежить від рівня та інтенсивності включення майбутнього фахівця у практичну діяльність. Даний критерій характеризує оволодіння сукупністю професійних умінь і навичок. Основними показниками цього компонента виступають: володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями; застосування ефективних форм, методів роботи з прийомними сім'ями.

Показник «володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями», було обрано тому, що у майбутніх соціальних педагогів має бути сформований широкий спектр професійних умінь (комунікативних, організаційних, діагностичних, проєктивних та прогностичних), які забезпечують ефективність їх соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями.

Показник «застосування ефективних форм, методів роботи з прийомними сім'ями» визначено тому, що майбутні соціальні педагоги мають не лише володіти соціально-педагогічними технологіями, формами та методами роботи, а використовувати їх з урахуванням специфіки роботи з прийомними сім'ями та прийомними дітьми.

Особистісно-мотиваційний критерій полягає у розвитку професійних якостей спеціаліста та формування у майбутнього спеціаліста мотивів, ідеалів, ціннісних орієнтацій, етичних принципів своєї діяльності. Відповідно до особистісно-мотиваційного критерію готовності майбутніх соціальних

педагогів, на основі науково-теоретичного аналізу, визначено такі показники: бажання працювати з прийомними сім'ями та усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями.

Нами було обрано показник «бажання працювати з прийомними сім'ями», який, на нашу думку, є досить важливим, оскільки забезпечує вмотивовану позицію майбутніх фахівців щодо роботи з даною категорією сімей.

Показник «усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями» передбачає розуміння майбутнім соціальним педагогом переваг виховання дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, як одного з шляхів багатогранної системи подолання соціального сирітства та розвитку їх життєвої компетентності.

Відповідно до визначених критеріїв та показників нами дібрано діагностичні методики для їх оцінювання.

Сукупність критеріїв та показників готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та індикатори їх оцінки нами подано у змісті у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Критерії та показники готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями

Критерії	Показники	Діагностичний інструментарій
Науково - теоретичний	<ul style="list-style-type: none">- знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей;- знання специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями;- знання категоріально-	<p>Метод експертних оцінок; авторська методика тестування; анкетування;</p> <p>аналіз навчальної документації, аналіз результатів робіт студентів</p>

	понятійного апарату з даної проблеми;	
Технологічний	-володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями; -застосування доцільних форм, методів роботи з прийомними сім'ями	Метод експертних оцінок; методика «КОЗ-1»; методика Н.П.Фетіскіна; включене спостереження
Особистісно - мотиваційний	бажання працювати з прийомними сім'ями та усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями	Методика В. Симонова і Ю. Дементьєвої; тест Дж. Голанда; методика Л. Н. Кабардова

Визначення критеріїв і показників готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями дозволило нам ввести поняття *«рівень сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями»*, яке трактується як величина, частота та міра прояву показників в знаннях, уміннях та ціннісних орієнтаціях майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та здійснити рівневу оцінку готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями: *низький, нижче середнього, середній, достатній і високий*.

Низький рівень. Передбачає відсутність чи мінімальний прояв показників готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Показники готовності до роботи з прийомними сім'ями в знаннях, ціннісних орієнтаціях, ставленнях і поведінці студентів проявляються рідко, майже непомітно чи мають епізодичні прояви. Для студентів цього рівня притаманні: відсутність знань понятійно-категоріального апарату, недостатність знань про теоретичні засади створення та функціонування прийомних сімей, специфіки діяльності з ними. У студентів не сформовані уміння для роботи з прийомними сім'ями та навички застосування доцільних форм і методів роботи з даною категорією. Їм властива відсутність мотивації, бажання до роботи з прийомними сім'ями.

Нижче середнього. Показники готовності до роботи з прийомними сім'ями характеризується фрагментарними знаннями без їх осмислення, інтуїтивним реагуванням у практичних ситуаціях, відсутністю сформованості професійно значущих якостей. Студент даного рівня проявляє незначний інтерес до роботи з прийомними сім'ями, у соціально-педагогічній діяльності з прийомними сім'ями спостерігається деяка байдужість, мотиви діяльності нестійкі, має неточні, поверхові, стереотипні знання теоретичних засад створення та функціонування прийомних сімей, недостатньо володіє необхідними уміннями для роботи з прийомними сім'ями, фрагментарно застосовує та добирає оптимальні форми і методи роботи з даною категорією клієнтів.

Середній рівень сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями передбачає ситуативний характер ознак готовності до роботи з прийомними сім'ями. До цього рівня можна віднести студентів, які мають базові знання на рівні основних понять та демонструють у певних ситуаціях певну обізнаність у роботі з прийомними

**Рівневі характеристики готовності студентів до роботи з
прийомними сім'ями відповідно до кожного з критеріїв та показників**

Критерії	Показники	Рівні (низький, нижче середнього, середній, достатній, високий)	
Науково - теоретичний	Знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей	Н	Знання недостатні чи відсутні
		Нс	Знання фрагментарні, стереотипні
		С	Знання епізодичні виявляються під впливом викладача чи ситуації
		Д	Знання достатньо глибокі, властиві спроби пошуку нових рішень у стандартних ситуаціях
		В	Знання повні, системні, є прагнення їх поповнювати і вдосконалювати
	Знання специфіки роботи сутності професійної діяльності прийомними сім'ями та з	Н	Знання відсутні
		Нс	Знання не точні, поверхові
		С	Знання епізодичні проявляються у окремих ситуаціях
		Д	Знання достатні, студент добре ними оперує в змодельованих ситуаціях
		В	Грунтовні системні знання специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями
	Знання категоріально-понятійного апарату з даної проблеми	Н	Знання проявляються досить рідко
		Нс	Знання термінології не достатні, існують утруднення з їх трактуванням
		С	Знання епізодичні, ситуативні, не повні

		Д	Знання термінології достатні
--	--	---	------------------------------

Продовження таблиці 1.2

		В	Знання термінології системні, ґрунтовні, повні, студент в достатній мірі та самостійно ними оперує
Технологічний	Володіння необхідними вміннями для роботи прийомними сім'ями	Н	Не сформованість необхідних умінь та відсутність бажання їх розвивати
		Нс	Уміння епізодичні, використовуються стихійно
		С	Наявні окремі уміння, але спостерігається не вміння їх застосувати в практичній діяльності
		Д	Уміння достатньо сформовані, але використовуються ситуативно, переважно за підтримки педагога
		В	Наявне широке коло умінь та прагнення їх розширювати
	Уміння застосовувати доцільних форм, методів роботи з прийомними сім'ями	Н	Уміння відсутні чи недостатні
		Нс	Фрагментарні прояви застосування та відбору оптимальних форм роботи
		С	Часткове володіння вміннями, бажання проявляти та удосконалювати ці уміння ситуативне
		Д	Наявні окремі уміння, бажання удосконалювати та розвивати їх стійкі

		В	Найвнє широке коло умінь добирати та застосовувати форми і методи роботи з прийомними сім'ями
Особистісно - мотиваційний	Бажання працювати з прийомними сім'ями	Н	Бажання відсутнє або епізодичне
		Нс	Бажання проявляється, але не є вагомими
		С	Бажання проявляється ситуативно та стимулюється викладачем
		Д	Бажання проявляються досить часто

Продовження таблиці 1.2

		В	Бажання постійні, стійкі, є пріоритетними
	Усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями	Н	Відсутність інтересу до даної діяльності
		Нс	Проявляється деяка байдужість до даного виду діяльності
		С	Ситуативне усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями
		Д	Усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями, але спостерігається не стійка позитивна мотивація
		В	Проявляється чітка готовність до даного виду діяльності та стійкі бажання її виконувати, усвідомлюється її значущість

Отже, розглянувши зміст та аналіз готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, охарактеризувавши критерії та визначивши показники готовності майбутніх студентів соціальних педагогів до здійснення роботи з прийомними сім'ями нами були розроблені та впроваджені соціально-педагогічні умови та охарактеризовано їх у наступному розділі дослідження.

Висновки до першого розділу

У розділі визначено технологічні засади підготовки соціальних педагогів в Україні, охарактеризовано основні теоретичні підходи до проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Розкрито суть та особливості створення і функціонування прийомних сімей.

Професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів визначено як сукупність загальних і спеціальних знань і умінь, які формуються в процесі теоретичного і практичного навчання у вищих навчальних закладах. Вона є основним та обов'язковим етапом професіоналізації, який сприяє формуванню системи професійних знань, умінь та особистісних якостей; процесом формування фахівця, що здатний швидко та адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, та адекватно вирішувати соціально-педагогічні проблеми на всіх рівнях та у всіх соціальних інститутах.

Охарактеризовано основні теоретичні підходи підготовки соціальних педагогів та виявлено специфічні підходи до підготовки фахівців, що працюють з прийомними сім'ями: єдність теоретичної та практичної підготовки, єдність загальнонаукової, загально педагогічної та спеціальної підготовки, поєднання педагогічного керівництва з боку викладача у поєднанні з ініціативністю і самостійністю студента, єдність змістових та ціннісних сторін підготовки, стимулювання самостійної діяльності студента.

Розкрито змістову характеристику рівнів підготовки майбутніх соціальних педагогів та особливості підготовки на кожному із рівнів.

Ми дійшли висновку, що більшість науковців називає два компоненти (когнітивний та операційний), які використовуються при підготовці таких фахівців та які виступають основними компонентами готовності до соціально-педагогічної діяльності.

На підставі аналізу теоретичних джерел визначено та описано основні етапи створення та функціонування прийомних сімей. Виокремлено які основні знання, уміння повинні бути сформовані у соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями на кожному із етапів роботи з ними.

Обґрунтовано підходи до змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів. Зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів визначено як цілісну систему, яка передбачає цільове планування і управління процесом навчання, і включає в себе комплекс наукових знань, умінь, навичок, якими людина оволодіває у процесі навчання у вищому навчальному закладі або самостійно.

На констатувальному етапі експерименту проведено аналіз навчально-методичної документації (освітньо кваліфікаційної характеристики, освітньо професійної програми, навчальних планів, навчальних програм) спеціальності «Соціальна педагогіка», що дозволило виявити основні підходи та вимоги до підготовки даних спеціалістів. А також проведено анкетування працівників обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які працюють у даному напрямку, конкретизовано завдання соціального педагога на конкретних етапах роботи з прийомними сім'ями та виокремлено перелік знань і вмінь, необхідних спеціалісту. Результати дозволили виявити соціально-педагогічні особливості діяльності соціального педагога з прийомними сім'ями.

Зазначено, що підготовка майбутніх соціальних педагогів регламентується основними нормативними документами: Державним галузевим стандартом підготовки фахівця з соціальної педагогіки, освітньо-кваліфікаційною характеристикою, освітньо-професійною програмою, навчальним планом, навчальними програмами і програмами практик.

На основі контент-аналізу змісту навчальних програм встановлено, що дисципліни нормативного циклу розкривають лише деякі аспекти роботи соціального педагога з прийомними сім'ями. З'ясовано, що у програмах фахових практик підготовки майбутніх соціальних педагогів відсутні або недостатньо представлені завдання, спрямовані безпосередньо на підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Здійснено аналіз типових знань і вмінь соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями відповідно до виконання ним професійних функцій.

Визначено *готовність студентів до роботи з прийомним сім'ями*, як професійну характеристику, що включає сформованість знань які стосуються створення та функціонування прийомних сімей, умінь, які потрібні для роботи з прийомними сім'ями та прийомними дітьми, сформованість професійних якостей соціального педагога.

До компонентів готовності соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями віднесено теоретичний, практичний та мотиваційний. *Теоретичний* компонент готовності є сукупністю орієнтованих знань, необхідних для роботи з прийомними сім'ями; *практичний компонент* готовності визначено як сукупність умінь та навичок, якими володіють студенти у процесі вивчення фахових дисциплін, самостійної роботи та проходження професійних практик; *мотиваційний компонент* готовності спрямований на формування позитивного спрямування студентів до професійної діяльності у сфері сімейної політики.

Виокремленні компоненти лягли в основу визначення критеріїв готовності:

а) *науково-теоретичний критерій* відображає загальну професійну готовність соціального педагога. Даний критерій передбачає оволодіння системою знань необхідних йому для реалізації професійного функціоналу під час роботи з прийомними сім'ями. *Показниками* цього критерію є знання: категоріально-понятійного апарату з даної проблеми; теоретичних засад

процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей; знання специфіки професійної діяльності з прийомними сім'ями;

б) *технологічний критерій* відображає практичний аспект діяльності соціального педагога і включає практичну готовність до реалізації способів, прийомів, методів роботи з прийомними сім'ями та дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківської опіки. Даний критерій характеризується такими *показниками*: володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями (комунікативними, організаторськими); застосування адекватних форм, методів роботи з прийомними сім'ями;

в) *особистісно-мотиваційний критерій* відображає розвиток професійних якостей соціального педагога та формування у нього мотивів, ціннісних орієнтацій, етичних принципів професійної діяльності. Відповідно до даного критерію готовності, визначено такі *показники*: особистісне бажання працювати в соціально-педагогічній сфері, готовність проводити соціально-педагогічну діяльність з відповідною категорією сімей.

Визначені критерії та показники дозволили окреслити *рівні* готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями: *низький, нижче середнього, середній, достатній, високий*.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

2.1. Характеристика умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до створення та забезпечення функціонування прийомних сімей

Розробка соціально-педагогічних умов, що сприяють удосконаленню системи підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями передбачала проведення констатувального експерименту. Було окреслено завдання: визначити рівень професійної готовності студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна педагогіка» до роботи з прийомними сім'ями; виявити професійні знання, уміння та особистісні якості майбутніх спеціалістів.

У констатувальному експерименті брали участь майбутні соціальні педагоги, що навчалися на 4 курсах за спеціальністю «Соціальна педагогіка» (загальна кількість – 294 студентів), експерти – 12 викладачів вищих навчальних закладів і 30 спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, котрі працюють за даним напрямком.

До участі в констатувальному експерименті були залучені студенти чотирьох вищих навчальних закладів України: Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка; Бердянського Державного педагогічного університету.

У процесі констатувального експерименту були створені контрольна та експериментальна групи. У контрольних групах проводився лише констатувальний експеримент, а в експериментальних – констатувальний і формувальний. Вибір експериментальної групи був зумовлений рядом причин: можливістю особистої участі у проведенні експерименту, готовність адміністрації вузів до співпраці та зацікавленість у проведенні даної експериментальної роботи.

З метою виявлення рівнів готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями нами використано такі діагностичні методи і методики:

авторські методики тестування та анкетування, опитування, методика діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності (Н. Фетіскіна); методика «КОЗ – 1»; оцінки готовності й адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності (В. Симонова, Ю. Дементьєва); опитувальник професійної готовності (Л. Кабардової), Тест на визначення професійної спрямованості особистості (Дж. Голланда).

Оцінювання відбувалося поетапно та у відповідності до визначених критеріїв та показників. Всі обрані методики, що використовувались в експериментальній роботі було зведено до єдиної шкали та визначено наступну межу рівневих коливань показників сформованості роботи з прийомними сім'ями майбутніх соціальних педагогів: низький рівень – 0-2 бали; нижче середнього: 3-4 бали; середній рівень – 5-6 балів; достатній – 7-8 балів; високий – 9-10 балів.

Відповідно до *науково-теоретичного критерію* та для визначення сформованості показників готовності ми досліджували рівень сформованості теоретичних знань з проблем створення та функціонування прийомних сімей.

Основним індикатором знань теоретичних положень про процес створення та функціонування прийомних сімей ми використали тестування (додаток Е). Зміст тесту був спрямований на виявлення знань про основні етапи створення прийомних сімей, зміст і особливості кожного із етапів, специфіки роботи з дітьми, які влаштовуються на виховання у прийомну сім'ю. Отримані у процесі тестування дані були узагальнені на основі такого критерію, як кількість правильних відповідей. Відповідно до числа правильних відповідей були визначені рівні знань студентів про теоретичні засади створення та функціонування прийомних сімей: високий, достатній, середній, нижче середнього, низький (рис. 2.1.).

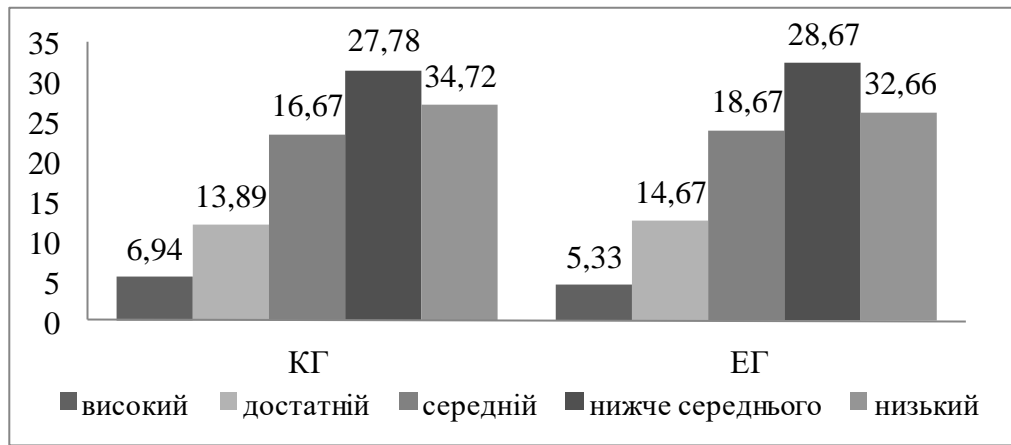

Рис.2.1. Розподіл респондентів за рівнями сформованості знань (у %)

Аналіз отриманих даних, поданих на рис. 2.1. засвідчив, що високий рівень знань продемонструвало у контрольній групі 6,94% (10 студентів), а в експериментальній групі – 5,33% (8) респондентів. Достатній рівень знань виявлено у КГ – 13,89% (20) та ЕК – 14,67% (22). Також різними є показники середнього рівня знань: 16,67% (24) контрольна група та 18,67% (28) експериментальна група. У КГ показники нижче середнього рівня становлять 27,78% (40) та 28,67% (43) у ЕГ; значення низького рівня розподілилися так у КГ – 34,72% (50), у ЕГ – 32,66% (49).

Крім тестування було використане анкетування студентів. В анкеті подано перелік теоретичних знань, які характеризують проблему роботи соціального педагога з прийомними сім'ями, які на нашу думку, повинні бути сформовані у майбутнього соціального педагога у процесі професійної підготовки у ВНЗ. Опитувані студенти мали оцінити власний рівень знань на основі визначених критеріїв (додаток Ж). Результати оцінки знань студентами дозволив виявити, що високий рівень знань становить у КГ- 8,33% (12); в ЕГ – 6,67% (10); достатній рівень знань у КГ-11,81% (17); в ЕГ – 8,00% (12); середній рівень знань у КГ – 32,64% (47); в ЕГ – 32,67% (49);

нижче середнього у КГ – 24,31% (35); в ЕГ – 25,33% (38); низький: КГ- 22,91% (33); ЕГ – 27,33% (41).

Для більш достовірної оцінки та об'єктивності результатів ми скористалися методом експертних оцінок. Залучено до опитування та оцінки знань студентів викладачів та працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що працюють з прийомними сім'ями і були методистами практики студентів (додаток 3). Результати оцінювання експертами зафіксували таку картину: високий рівень знань виявився у КГ- 4,86% (7); в ЕГ – 3,33% (5); достатній рівень знань у КГ-6,94% (10); в ЕГ – 10,67% (16); середній рівень знань у КГ – 24,31% (35); в ЕГ – 22,67% (34); нижче середнього у КГ – 23,61% (34); в ЕГ – 20,67% (31); низький у КГ- 40,27% (58); в ЕГ – 42,66% (64).

За результатами оцінки студентів та експертної оцінки нами було виявлено неспівпадіння самооцінки студентів та оцінки експертів. Останні оцінили рівень сформованості знань значно нижче, ніж студенти.

Результати оцінки науково-теоретичної готовності студентів на етапі констатувального експерименту дозволяють стверджувати, що студенти обох груп (контрольної та експериментальної) володіють знаннями та понятійно-категоріальним апаратом досліджуваної проблеми на середньому та нижче середнього рівнів. Із сукупності перерахованих знань студенти найгірше (низький та нижче середнього рівні) володіють інформацією про основні нормативні акти, які регулюють створення та функціонування прийомних сімей, історичні етапи розвитку та становлення інституту прийомної сім'ї в Україні, комплекс вимог до кандидатів на створення прийомних сімей, етапи та попередня робота з кандидатами у прийомні батьки; особливості адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних умов; моделі співпраці із спеціалістами різних соціальних інститутів; методики психолого-педагогічної діагностики мікросередовища та особистості дитини - сироти; складання планів соціального супроводження;

форми і методи роботи з кандидатами у прийомні батьки та прийомними батьками; знання про професійне вигорання та техніки саморефлексії.

Для оцінки науково-теоретичної готовності також було використано опитувальник, що містив питання для перевірки знань понятійно-категоріального апарату з питань роботи соціального педагога з прийомними сім'ями (додаток І). Опитувальник містив питання щодо знань термінології, змісту та методології щодо роботи соціального педагога з прийомними сім'ями. При цьому в першу чергу оцінювались не тільки правильність відповідей, але і їх точність, науковість та обґрунтованість. Поряд із виявленням ґрунтовних знань у студентів щодо основних понять («прийомна сім'я»; «прийомні батьки», «прийомна дитина»), спостерігається брак знань з питань, що стосуються етапів створення прийомної сім'ї, вимоги до кандидатів у прийомні батьки і особливо - прогалини у знаннях законодавчої бази.

Узагальнення отриманих результатів за кількістю правильних відповідей дало змогу з'ясувати рівні знань студентами понятійно-категоріального апарату, який використовується в процесі роботи соціального педагога з прийомними сім'ями. Дані опитувальника розподілилися за такими рівнями: високий рівень у КГ-4,17% (6); в ЕГ – 2,66% (4); достатній рівень у КГ – 8,33% (12); в ЕГ – 15,33% (23); середній рівень у КГ становить 34,72% (50), а в ЕГ – 26,67% (40); нижче середнього у КГ – 24,31% (35); в ЕГ – 26,67% (40); низький у КГ – 28,47% (41); в ЕГ – 28,67% (43).

Узагальнення результатів педагогічного оцінювання показників науково-теоретичної готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями відповідно до науково-теоретичного критерію

(у % та кількісних показниках)

Рівні готовності										
Високий			Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
%	6,08	4,5	10,25	12,17	27,08	25,17	25,00	25,33	31,59	32,83
осіб	9	7	15	18	39	38	36	38	45	49

Отримані результати дозволяють висунути припущення, що у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної педагогіки щодо формування у студентів знань про суть та теоретичні основи роботи соціального педагога з прийомними сім'ями не приділялася належна увага. Це, у свою чергу, не дає їм змоги в майбутньому ефективно виконувати роботу по створенню та забезпеченню функціонування прийомних сімей.

Такий аналіз дав можливість врахувати визначені проблеми під час розробки організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями з метою підвищення рівня знань з даних питань.

Отримані результати за трьома методиками оцінювання науково-теоретичної готовності студентів дозволяють зробити такі висновки:

1. Визначення дефініцій подається не досить чітко та науково, що свідчить про певні прогалини у володінні термінологією.
2. Студенти не мають чіткого уявлення про зміст та принципи роботи соціального педагога з прийомною сім'єю.
3. Обмежені знання про форми і методи роботи з кандидатами у прийомні батьки та прийомними батьками.

Невід'ємною складовою підготовки майбутнього фахівця до роботи з прийомною сім'єю є формування готовності за показниками технологічного критерію. Ми розглядатимемо його як здатність переносити студентом набуті теоретичні знання та втілювати їх у практику, тобто володіти техніками

роботи з прийомними сім'ями, що передбачає сформованість практичних умінь та навичок, а саме: комунікативних умінь, аналітичних, організаційних, прогностично-проектувальних, та діагностичних умінь.

Діагностика готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями за технологічним критерієм здійснювалась за допомогою експертних оцінок, анкетування студентів та методика діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності (за Н. Фетіскіною) (додаток К).

В анкетах та експертних оцінках представлено перелік важливих умінь та навичок майбутнього спеціаліста, якими він має володіти, працюючи з прийомними сім'ями. Оцінивши рівень сформованості у студентів кожного із 5 груп умінь, за визначеними критеріями, нами було встановлено певне неспівпадіння оцінки умінь студентами й експертами. За результатами оцінювання студентів більшість із них оцінили рівень власних умінь як середній (КГ-32,64% (47 осіб), ЕГ – 28,67% (43)) та достатній (КГ – 25,69% (37), ЕГ – 34,67% (52)); за результатами оцінювання експертами рівень умінь студентів вони оцінили нижче середнього (КГ – 36,11% (52), ЕГ – 38,00% (57)) та низький (КГ – 22,92% (33), ЕГ – 29,33% (45)), що свідчить про обмежений рівень реалізації умінь студентами у практичній діяльності.

Значна частина студентів ЕГ (33,83% (51)) має рівень сформованості умінь нижче середнього, а саме комунікативні уміння (налагодження взаємодії, надання консультативної допомоги клієнту та вибір оптимальних засобів і прийомів спілкування); аналітичні уміння (аналіз стану та потреб дитини-сироти, аналіз впливів соціального оточення на дитину – сироту, виявлення проблем дитини-сироти, біологічних дітей); організаційні уміння (створення та розвиток мережі соціальної підтримки прийомної сім'ї, реалізація соціального супроводження, використання правових норм для захисту прав прийомних дітей, прийомних батьків); прогностично-проектувальні (прогнозування розвитку клієнта та особливостей його соціалізації, конкретизація змісту роботи в кожному окремому випадку); діагностичні уміння (добір оптимального діагностичного інструментарію,

визначення напрямів та об'єктів психолого-педагогічної діагностики, розробка програми психолого-педагогічного діагностування). Як низький рівень сформованості своїх умінь студенти оцінили за такими якостями: комунікативні уміння (надання консультативної допомоги клієнту, вирішення та попередження конфліктних ситуацій з клієнтом); аналітичні уміння (аналіз життєвої ситуації клієнта, подолання та попередження життєвих криз, аналіз досвіду та перспектив роботи спеціалістів соціальної сфери); організаційні уміння (проведення інформаційної кампанії, щодо створення прийомних сімей, реалізація соціального супроводження); прогностично-проектувальні (розроблення плану соціального супроводження дитини та сім'ї); діагностичні уміння (аналіз та узагальнення результатів діагностики).

Методика «Діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності» (за Н. Фетіскіною) спрямована на вивчення особистої готовності до формування критеріїв перцептивно-інтерактивної компетентності. Дана методика використовувалась з метою визначення умінь встановлювати взаємозв'язки між людьми, оцінювати особливості партнерів комунікативної взаємодії, уміння здійснювати самокорекцію та саморефлексію, уміння соціально адаптуватись, уміння організувати спільну діяльність тощо. Переважна більшість опитаних студентів за всіма показниками мають нижче середнього рівень розвитку перцептивно-інтерактивної компетентності (КГ – 37,50% (54); ЕГ – 40,67% (61)).

Додаткову інформацію про рівень сформованості технологічної готовності студентів ми отримали за результатами методики «КОЗ-1», що спрямована на виявлення та оцінку комунікативних і організаційних здібностей (додаток Л).

За допомогою даної методики ми діагностували прояв комунікативних та організаційних умінь у майбутніх соціальних педагогів. Результати дослідження серед студентів КГ показали, що у більшості студентів низький (38,89% (56)) та нижче середнього (18,75% (27)) рівні сформованості

комунікативних та організаційних умінь. Більшість відчувають труднощі у встановленні нових контактів, уникають прийняття самостійних рішень, спілкуються лише з тими з ким їм комфортно спілкуватися, не вміють та не прагнуть розширювати професійні контакти .

За даними даної методики показники ЕГ лежать у межах середнього (20,67% (31)) та нижче середнього (41,33% (62)) рівня. У значної частини студентів ЕГ (20,67% (31)) на середньому рівні сформовані уміння встановлювати соціальні контакти, організувати роботу з оточуючими, швидко приймати рішення у складних ситуаціях.

Узагальнення результатів оцінювання показників технологічної готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями відповідно до технологічного критерію (у % та кількісних показниках)

Рівні готовності										
Високий			Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
%	3,99	3,17	20,31	19,50	22,40	21,67	27,26	33,83	26,04	21,83
осіб	6	5	29	28	32	33	39	51	38	33

Результати діагностики засвідчили міру володіння основними уміннями, які необхідні соціальному педагогу для роботи з прийомними сім'ями, на низькому та нижче середньому рівнях, що свідчить про недостатню технологічну готовність майбутнього спеціаліста.

Отримані результати підтверджують наші висновки, щодо недостатнього рівня підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення роботи з прийомними сім'ями. Це дозволило нам надалі

конкретизувати зміст та завдання формувального експерименту з метою корекції змісту фахової підготовки соціальних педагогів.

Відповідно до *особистісно-мотиваційного критерію* готовності ми досліджували наявність у майбутніх соціальних педагогів особистісних рис, а саме психологічних особистісних якостей, морально-етичних, психоаналітичних та професійних особистісних якостей, а також потреби у професійній підготовці до роботи з прийомними сім'ями у процесі вивчення фахових дисциплін і проходженні різних видів практик.

З метою глибокого вивчення особистісно-мотиваційного критерію було запропоновано студентам ряд методик: «Оцінка готовності й адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності» (В. Симонов, Ю. Дементьєва) (додаток М), опитувальник професійної готовності (Л. Кабардової) (додаток Н) та тест на визначення професійної спрямованості особистості (Дж. Голланда) (додаток П).

Методика «Оцінки готовності й адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності» (В. Симонова, Ю. Дементьєва) дозволила виявити особистісні якості майбутніх соціальних педагогів та рівень їх сформованості. Оцінка цих якостей здійснювалась за сімома шкалами: комунікабельність, адаптивність, працездатність, виконавчість, впевненість у своїх силах, рівень самоуправління та творчі якості. Одержані результати знаходяться у межах середнього рівня – 38,19% (55) у КГ, 42,68% (64) в ЕГ. Проблемною складовою студенти визначили шкалу адаптованості та впевненості у своїх силах – 27,33% в ЕГ; 20,83% в КГ. Не менш проблемними виявилися також шкали комунікабельності та здатності до творчості – 14,58% у КГ; 21,33 % в ЕГ. Визначені групи якостей потребували удосконалення та створення виховного середовища, яке може активізувати комунікативну та творчу діяльність студентів, сприятиме розвитку впевненості у своїх силах, встановлювати комунікативну взаємодію, приймати рішення, а також розвитку більш високого рівня комунікативних, організаторських, творчих якостей спеціаліста.

За допомогою опитувальника професійної готовності (Л. Кабардової) ми визначали ставлення студентів до професійної системи «людина-людина», до якої відноситься і професія соціального педагога. Результати опитування показали, що студенти КГ – 27,78% (40) і 25,33% (38) студентів ЕГ достатньою мірою орієнтовані на обрану професію, що вказує на відповідність вимогам професії.

Результати тестування Дж. Голланда підтвердили спрямованість значної частини студентів на професії типу «людина-людина». Отримані результати свідчать, що 25,69% (37) студентів КГ та 40,67% (61) студентів ЕГ мають схильність до даного виду професій.

Узагальнення результатів педагогічного оцінювання показників за особистісно-мотиваційним критерієм готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями за особистісно-мотиваційним критерієм (у % та кількісних показниках)

Рівні готовності										
	Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
%	3,47	2,89	24,78	23,78	30,09	36,45	22,22	19,77	19,44	17,11
осіб	5	4	36	36	43	54	32	30	28	26

Усереднивши емпіричні дані за всіма показниками особистісно-мотиваційного критерію готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, ми виявили, що в цілому простежується загальна тенденція: в основній частині студентів (30,09% (43 студенти) у контрольній та 36,45% (54 студенти) в експериментальній групах) наявні особистісні риси, професійна спрямованість до роботи з прийомними сім'ями

сформовані в основному на середньому рівні, достатній рівень продемонстрували 24,78% (36) у контрольній та 23,78% (36) в експериментальній групах; високий рівень продемонстрували менше 3,47% (5) респондентів у контрольній і 2,89% (4) в експериментальній групах.

Аналіз результатів педагогічного оцінювання рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями за трьома критеріями дозволив констатувати узагальнені дані (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Розподіл респондентів за трьома критеріями і рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями (у %/та кількісних показниках)

Критерії	Рівні готовності									
	Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Науково-теоретичний	6,08	4,80	10,25	12,17	27,08	25,17	25,00	25,33	31,59	32,83
	9	7	15	18	39	38	36	38	45	49
Технологічний	3,99	3,17	20,31	19,50	22,40	21,67	27,26	33,83	26,04	21,83
	6	5	29	28	32	33	39	51	38	33
Особистісно-мотиваційний	3,47	2,89	24,78	23,78	30,09	36,45	22,68	19,77	18,98	17,11
	5	4	36	36	43	54	32	30	28	26
Загальні дані	4,51	3,62	18,45	18,48	26,52	27,76	24,98	26,31	25,54	23,92
	7	5	27	27	38	42	36	40	36	36

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.4, засвідчує рівні готовності середній та нижче середнього у значної частини опитаних респондентів (КГ – 26,52% (38 студентів) і ЕГ – 27,76% (42) та КГ – 24,98% (36 осіб) і ЕГ – 26,31% (40)). На низькому рівні показники розташувалися у КГ -25,54,81%

(36) та в ЕГ – 23,92% (36); на достатньому рівні показники варіюють в межах 18,45% – 18,48% (27 осіб); високий рівень продемонстрували в КГ лише – 4,51% (7), в ЕГ – 3,62% (5).

Таким чином, здійснений нами аналіз результатів готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, дозволив дійти таких висновків:

1. Існує нагальна потреба внесення коректив у процес фахової підготовки майбутнього соціального педагога з метою підвищення рівня його готовності до роботи з прийомними сім'ями за особистісно-мотиваційним, науково-теоретичним та технологічним критеріями.

2. Особлива увага має бути приділена посиленню зв'язку між теорією та практикою, оскільки простежується обмеженість практичного досвіду роботи студентів з даною категорією клієнтів та розрив між засвоєнням категоріального апарату і наявністю практичних умінь. Тому, на нашу думку, рівень сформованості у студентів практичних умінь і навичок є переважно середнім та низьким.

3. Середній рівень сформованості особистісних якостей спеціаліста, що необхідні для оволодіння навичками роботи з прийомними сім'ями, сприяє недостатньому розвитку рівня професійної компетентності майбутнього спеціаліста.

Таким чином, метою підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями є формування професійної готовності за трьома критеріями, обґрунтування соціально-педагогічних умов та впровадження їх у процес підготовки фахівців .

Це спонукало нас спроектувати подальшу експериментальну роботу та визначити соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Визначення соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями потребує уточнення понять «умови» та «соціально-педагогічні умови».

У словнику поняття «умови» охарактеризовано з декількох боків, зокрема як «обставини; правила; обстановку, в якій щось відбувається; вимоги, від яких потрібно відштовхуватись» [148, с. 821].

Характеристиці і обґрунтуванню поняття «соціально-педагогічні умови» присвячені наукові роботи К. Дубич [59], О. Гура [49], Н. Житник [63], М. Зверєва [73], В. Стасюк [237].

Так, К. Дубич [59, с 79], розглядаючи поняття «соціально-педагогічні умови», визначає його як сукупність взаємообумовлених заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення конкретної мети. Автор пропонує цілий комплекс умов та вважає, що вони підвищують ефективність функціонування соціокультурного простору вищого навчального закладу та сприяють особистісно-орієнтованому вихованню студентів, розвитку їх індивідуальності. До таких умов науковець відносить: культивування загальнолюдських цінностей і гуманних відносин за допомогою збереження і примноження традицій життєдіяльності колективу, підтримку «естетичного» у матеріальній і духовній сфері на основі визнання самобутності і самоцінності кожного студента і викладача, надання студентіві свободи у виборі місця, ролі і ступеня участі у виховних справах з урахуванням інтересів і самооцінки здібностей і можливостей студента [43, с. 80].

У свою чергу О. Гура [49], розглядає дане поняття на прикладі децентрації (властивостей, професійних якостей особистості). Автор виділяє наявність рефлексивного управління як соціально-педагогічну умову, що включає в себе самоконтроль, самоуправління власними стратегіями професійних відносин, самооцінку та самокорекцію професійних якостей. Крім того, значну роль відіграє фактор професійної спрямованості студента, його мотивації до професійної діяльності. Ефективною соціально-педагогічною умовою, на думку автора, є реалізація особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації, яка визначає стратегію взаємодії викладача та студента. На основі гуманістичної спрямованості має здійснюватись і взаємодія з клієнтом, ефективність залежить від взаєморозуміння [49].

Реалізація змісту освіти, методичне забезпечення навчально-виховного процесу, впровадження інноваційних навчальних технологій, забезпечення особисто-орієнтованого підходу в організації навчання, стан виховної роботи у вищій школі, професійну майстерність викладачів саме такі соціально-педагогічні умови визначає Н. Житник [63].

Як змістову характеристику компонентів всієї педагогічної системи (зміст, методи, форми, засоби, особливості взаємодії учасників педагогічного процесу тощо) [73, с. 29–32], визначає умови М. Зверєва.

Соціально-педагогічні умови професійної підготовки соціальних педагогів визначає В. Стасюк [237] як обставини, від яких залежить цілісний педагогічний процес підготовки фахівців, що характеризується активністю особистості та групи людей. Серед таких умов науковець називає: організацію і спрямування педагогічного процесу на формування та розвиток професійної готовності; застосування особистісно-орієнтованого підходу і створення особистісно-орієнтованих взаємовідносин; ліквідація дублювання змісту навчання, шляхом удосконалення та максимального розвитку міжпредметних зв'язків; використання віртуальних методів навчання із застосуванням інформаційних технологій [237].

Вище наведені визначення дають можливість узагальнити зміст поняття: «соціально-педагогічні умови» – це положення, що забезпечують процес формування знань, умінь і навичок.

У свою чергу *соціально-педагогічні умови підвищення ефективності підготовки студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна педагогіка» до роботи з прийомними сім'ями* ми визначаємо як комплекс ресурсів навчально-виховного процесу та індивідуально-особистісних резервів студента, від реалізації яких залежить формування професійної готовності майбутнього фахівця до роботи з прийомними сім'ями.

Водночас ми усвідомлюємо, що процес підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями має свої специфічні характеристики й ознаки. Зокрема, розробка комплексу та оволодіння

студентами теоретичних знань, практичних умінь і навичок є визначальними у процесі формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності.

Узагальнення теоретичних підходів до визначення та характеристики поняття «соціально-педагогічні умови», а також узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дозволили нам визначити та обґрунтувати зміст соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями (табл. 2. 5.).

Таблиця 2.5

Зміст соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями

№ п/п	Соціально-педагогічні умови	Зміст соціально-педагогічних умов
1.	Доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями	Внесення до змісту навчальних дисциплін основного та вибіркового циклу тем, що стосуються проблеми роботи із прийомними сім'ями;
2.	Впровадження спеціалізованого навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»	Введення у програму підготовки соціальних педагогів спецкурсу або навчального курсу «Соціальний супровід прийомної сім'ї»
3.	Формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики	Залучення студентів до волонтерської діяльності; сприяння розгортанню наукової роботи студентів за даним напрямком (написання курсових, робота у проблемній групі, магістерських робіт);

4.	Удосконалення програми практик через доповнення її відповідними завданнями, що стосуються практичної роботи з прийомними сім'ями.	Розробка додаткових завдань практик, спрямованих на розвиток знань, умінь і навичок студентів щодо роботи з прийомними сім'ями; надання студентам індивідуальної, методичної та консультативної допомоги до, після та під час практик з питань роботи з прийомними сім'ями сприяння організації стажування студентів старших курсів у соціальних закладах, які працюють та забезпечують надання допомоги прийомним сім'ям
----	---	---

Результати аналізу змісту освітньо-професійної програми підготовки соціальних педагогів у контексті підготовки до роботи з прийомними сім'ями підтвердили необхідність введення в навчальні програми окремих фахових дисциплін спеціальних тем лекцій, семінарських та практичних занять, які б доповнювали зміст питаннями, що спрямовані на підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Саме цей факт констатувального експерименту дозволив нам визначити першу педагогічну умову *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.*

Реалізація даної умови передбачає можливість змістового оновлення і вдосконалення програм та методичного наповнення таких фахових дисциплін, як: «Соціальна педагогіка»; «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Педагогіка сімейного виховання», «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів».

На нашу думку, зміст програми «Соціальна педагогіка» можна доповнити наступними питаннями: основні напрями та форми соціально-педагогічної роботи з прийомною сім'єю; види та особливості соціальної

підтримки даної категорії сімей; основні форми роботи, які використовує соціальний педагог в роботі з прийомними сім'ями.

Формування правової компетентності соціального педагога та її формування розгортається у процесі вивчення дисципліни «Основи соціально-правового захисту особистості». Тому необхідно доповнити зміст питаннями, які б розкривали особливості надання соціально-правової допомоги таким категоріям клієнтів, як прийомні сім'ї, дітям-сиротам, а також питанням, що розкривають специфіку захисту прав та інтересів даної категорії.

Зміст програми навчальної дисципліни «Технології соціально-педагогічної діяльності» доповнено питаннями: види рекламно-інформаційної продукції, яка використовується в діяльності соціального педагога в роботі з прийомними сім'ями; технології соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями.

Змісті курсу «Педагогіка сімейного виховання» потребував зосередження уваги на особливостях виховання прийомних дітей; характеристиці основних виховних проблем з якими можуть стикнутися прийомні батьки при вихованні прийомної дитини; особливості використання виховних прийомів з такими дітьми.

У процесі вивчення курсу «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів» важливим є вивчення наступних питань: визначення основних завдань та принципів роботи соціального педагога з прийомними сім'ями; визначення особливостей роботи та підтримки прийомних сімей соціально-педагогічними інституціями.

Визначені в окремих навчальних курсах питання дозволяють розширити знання майбутніх соціальних педагогів про роботу з прийомними сім'ями і будуть використані під час практичної підготовки.

Аналіз результатів стану підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями дозволив визначити наступну соціально-педагогічну умову *впровадження навчального курсу «Соціальний супровід*

прийомних сімей». Навчальний курс передбачає засвоєння студентами теоретичних знань з проблем створення та функціонування прийомних сімей, формуванню практичних умінь щодо роботи з прийомними сім'ями та здійснення соціального супроводження.

Завданнями курсу визначено: сформувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями по роботі з прийомними сім'ями; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної роботи з даною категорією клієнтів, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань, щодо змісту роботи з прийомними сім'ями, етапами створення та функціонування прийомних сімей; ознайомити з техніками і прийомами роботи з кандидатами у прийомні батьки, прийомними батьками, прийомними дітьми; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення соціального супроводження.

Зміст курсу відображено у навчально-методичному комплексі, що включає: пояснювальну записку, програму курсу, тематичний план з розподілом годин, плани лекцій, семінарських, практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, критерії оцінки, контрольні завдання, питання до іспиту, список основної та допоміжної літератури.

Процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями буде успішним за умови формування практичних умінь і навичок. Тому наступною педагогічною умовою підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями *є формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять, та професійної практики.*

Практичні заняття даного курсу ми наповнили практичними вправами, що сприяють розвитку практичних умінь по створенню та забезпеченню функціонування прийомних сімей; складання плану попередньої роботи з кандидатами у прийомні батьки, розробка програми і плану вивчення мотивів створення прийомної, моделювання причин поведінки дитини-сироти та кровно родинних дітей, опис доцільності застосування форм і методів роботи

з прийомними сім'ями, прийомними дітьми, розробка методичних рекомендацій. Крім того програму практичних занять доповнено різними видами ділової гри та проблемних ситуацій щодо консультативного діалогу з кандидатами у прийомні батьки, доцільності використання конкретних технік і прийомів. Це, на нашу думку має сприяти формуванню у студентів умінь моделювати різні ситуації, аналізувати їх, передбачати результати і визначати доцільність і ефективність проведеної роботи. При цьому розкрито особливості проведення рекламно-інформаційних кампаній щодо поширення сімейних форм опіки, особливості створення та функціонування прийомних сімей та здійснення соціального супроводження.

У процесі формування практичних умінь необхідно враховувати індивідуальні особливості студентів, їх можливості, особливості навчання. Важливим аспектом є формування мотивації студентів, роз'яснення перспективних можливостей професійного і особистісного зростання. Кожний вид фахової практики має передбачати змістовні і цільові характеристики підготовки до роботи з прийомними сім'ями та містити професійні завдання стосовно набуття вмінь і навичок по роботі з прийомними сім'ями.

На першому курсі (професійно-орієнтована практика) за умови цільового спрямування основним компонентом такої практики має бути особистісно-професійне самовизначення і соціально-рольова ідентифікація особистості студента з професією соціального педагога. Цьому мають сприяти визначені завдання практики: ознайомлення зі специфікою діяльності соціального педагога, посадовими обов'язками та його особистісними якостями : напрямками і видами роботи соціального педагога з прийомним сім'ями. У процесі виконання даних завдань відбувається оцінювання студентом власних комунікативних здібностей, визначення наявності чи відсутності професійно-значущих особистісних якостей. Процес проходження ознайомчої практики студентами буде успішним за умови навчання технікам встановлення професійно-етичних стосунків зі

співробітниками відповідних служб та їх клієнтами; формування вміння спостерігати і аналізувати діяльність спеціалістів; уміння об'єктивно оцінювати свої можливості, психологічні якості і комунікативні здібності.

У процесі проходження безвідривної практики студенти другого курсу оволодівають професійно-функціональними ролями. У зв'язку з цим важливо передбачити їх участь у спостереженні за здійсненням роботи соціального педагога з дітьми-сиротами, прийомними сім'ями, кандидатами у прийомні батьки, прийомними дітьми, аналізі процесу роботи фахівця, визначенні доцільності використання технік у кожному конкретному випадку.

На третьому курсі цільовим компонентом організаційно-виховної практики є орієнтованість на вивчення методів дослідження особистості. При умові виконання завдань практичної підготовки, а саме: проведення спостережень за професійною діяльністю спеціалістів, визначення технологічної, етичної складової роботи спеціаліста, підбору і апробації діагностичних методів дослідження особистості – студенти поглиблюють знання по роботі з дітьми-сиротами, прийомними дітьми, організацією їхнього дозвілля. Студенти оволодівають методами індивідуальної та групової роботи, а також удосконалюють свої комунікативні, діагностичні, організаційні, аналітичні, дидактичні та професійно значимі якості спеціаліста соціальної сфери.

У ході проведення стажерської практики на четвертому курсі передбачається формування особистісної та технологічної готовності студента до самостійної організації роботи з дітьми-сиротами, кандидатами у прийомні батьки. Така готовність передбачає розвиток умінь встановлювати комунікативну взаємодію з клієнтом; визначати оптимальні методи соціальної діагностики соціальної ситуації клієнта; виділяти фактори соціального ризику; ставити соціальний діагноз клієнту; виявляти функціональні можливості соціальних, правових, освітніх установ у допомозі клієнту; розробляти ефективну модель комплексної соціальної допомоги, формування у студентів вмінь та навичок проведення наукового дослідження

та здійснення психодіагностичного обстеження в умовах реальної взаємодії з дітьми різних вікових груп у конкретному соціальному середовищі.

Під час проходження соціально-педагогічної практики студент оволодіває вміннями підготовки та впровадження соціальних проєктів (програм) в системі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; практично застосовує теоретико-методологічні принципи вирішення конкретних індивідуальних проблем особистості під час проведення індивідуальної та групової роботи. Студент знайомиться з діяльністю, структурою, змістом та напрямками роботи, здійснює моніторинг та узагальнює досвід роботи з прийомними сім'ями. Крім того, студент повинен навчитись вести відповідну документацію.

На нашу думку, досить позитивним є те, що при проходженні практик на старших курсах передбачається професійне наставництво, коли наставник може допомогти студентові у процесі проходження практики організувати взаємодію й аналізувати реальну ситуацію клієнта: допомагає у формуванні і професійних умінь та навичок, що стосуються безпосередньої роботи з прийомним сім'ями; у виявленні навчальних проблем, та студенти можуть навчитись переносити теорію на практику, аналізувати, оцінювати та перевіряти на практиці знання, набуті в процесі вивчення фахових дисциплін.

Таким чином, нами визначено та обґрунтовано сутність соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. До таких умов ми відносимо:

- доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомним сім'ями;
- впровадження навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»;
- формування навичок і умінь для роботи з прийомним сім'ями під час практичних занять та професійної практики;
- удосконалення програми практик та доповнення відповідними завданнями.

2.2. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи

Проведений нами констатувальний експеримент дозволив виявити необхідність розробки організаційно-педагогічного забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Дане організаційно-педагогічне забезпечення повинно відповідати освітнім стандартам, інноваційним вимогам до фахівця та його кваліфікації, а також потребам студентів для їх професійного розвитку та враховувати специфіку діяльності спеціаліста, що працює з прийомними сім'ями.

Відповідно до визначених нами завдань та концептуальних позицій щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, було проведено формувальний експеримент, який передбачав розробку і впровадження організаційно-педагогічного забезпечення, соціально-педагогічних умов підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями; оцінку їх ефективності для вивчення і здійснення порівняльної характеристики контрольних та експериментальних груп.

У своїй роботі ми спирались на методологію соціально-педагогічних досліджень Ю. Борисової [26], В. Загвязінського [65], А. Наследова [137], І. Філіпової [25]. Всі дослідники основним методом, який враховує зміст професійної освіти та специфічні особливості вузькопрофільної підготовки вважають моделювання.

Моделювання – це метод дослідження, який ґрунтується та відображає окремі сторони, характеристики об'єкта дослідження та пропонує способи побудови досліджуваного об'єкта [47].

Використовуючи моделювання як багатоплановий метод дослідження та один із шляхів пізнання, ми створюємо передумови для організаційно-педагогічного забезпечення професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями [24].

Визначені нами соціально-педагогічні умови та організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями побудовано на ідеях цілісного підходу до розвитку особистості майбутнього фахівця, що реалізуються шляхом використання необхідних технологій, форм роботи та видів практичної підготовки студентів, що поєднуються у комплекс педагогічних впливів, які забезпечують здатність сформувати готовність майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Все це в сукупності дозволило нам визначити принципи щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями: єдності теорії та практики, що дозволяє студенту застосувати отримані теоретичні знання на практиці для більш ефективної роботи у напрямку роботи з прийомними сім'ями; системності та послідовності, цей принцип дозволяє засвоїти основні знання та сформувати відповідні уміння від простих до складних; стимулювання потенційних можливостей студента (використання особистісно-розвивальних технологій).

Зміст професійної підготовки майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями включає в себе такі складові: теоретичну, практичну та особистісну. Ці складові є структурою, що дозволяють студентів оволодіти необхідними знаннями, уміннями, навичками за даним напрямком, а також розвивати особистісні якості.

Теоретична складова системи підготовки майбутніх соціальних педагогів спрямована на формування теоретичної готовності та включає в себе обов'язкове вивчення комплексу дисциплін гуманітарного, природничого та соціально-педагогічного циклу. Дана складова передбачає оволодіння спеціальними знаннями з проблеми створення, функціонування та роботи з прийомними сім'ями.

Дана складова формується у процесі вивчення фахових дисциплін, спецкурсів, де студент отримує відповідні знання з даної проблеми, а потім

застосовує ці знання в практичній роботі та удосконалює їх у процесі практичних, самостійних та індивідуальної роботи.

Практична складова підготовки включає в себе формування технологічної готовності майбутнього фахівця. Вона передбачає оволодіння студентом основними методами та технологіями роботи з прийомними сім'ями. Практична складова формується у процесі проходження студентом практик з метою оволодіння відповідним соціально-педагогічним інструментарієм. У процесі практичної підготовки відбувається удосконалення умінь, а також посилення взаємозв'язку теорії з практикою.

Особистісна складова (або самовдосконалення) передбачає розвиток особистісних якостей студента та його творчості.

Для перевірки дієвості визначених у параграфі 2.1 соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями нами було розроблено організаційно-педагогічне забезпечення підготовки та визначено форми і методи його впровадження.

Організація та проведення формувального експерименту проводилася на базі таких вищих навчальних закладів України:

1. Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;
2. Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець - Подільського Національного університету імені Івана Огієнка;
3. Інституту соціально-педагогічної та корекційної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Дані вузи було обрано для проведення формувального етапу експерименту тому що ми мали змогу порівняти підготовку майбутніх соціальних педагогів, яка здійснюється в столиці та в університетах інших міст.

У формувальному експерименті брало участь 208 студентів IV курсу. До експериментальної групи включено 110 осіб, до контрольної групи - 98 осіб. Студенти експериментальної групи залучались до участі в таких формах роботи, які передбачалися формувальним експериментом, а студенти контрольної групи навчались за традиційною програмою.

Як зазначалось вище, основними соціально-педагогічними умовами, які ми використовували у підготовці експериментальної групи соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, стало: 1) доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; 2) розробка та впровадження в навчальний процес підготовки соціальних педагогів навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»; 3) формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики, 4) удосконалення програми практик через доповнення її відповідними завданнями, що стосуються практичної роботи з прийомними сім'ями.

Отже, на наступному етапі реалізації нашого експерименту ми прагнули поетапно реалізувати організаційні питання і впровадити в практику навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів означені соціально-педагогічні умови.

Першу соціально-педагогічну умову доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями ми реалізували наступним чином: за дозволом викладачів, що викладають визначені дисципліни, та на правах факультативних занять було введено додаткові теми, що характеризують особливості роботи з прийомними сім'ями. Так, у процесі вивчення дисципліни «Соціальна педагогіка» модуль 2 «Сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи», ми доповнили темою: «Основні напрями та форми соціально-педагогічної роботи з прийомною сім'єю», зміст якої розкрили у питаннях: особливості соціальної підтримки прийомних сімей; характеристика основних форм соціально-педагогічної діяльності

соціального педагога з прийомною сім'єю; види послуг, що надаються прийомним сім'ям; особливості роботи соціального педагога з такою категорією клієнтів.

Водночас програму курсу «Основи соціально-правового захисту особистості» ми доповнили темою «Нормативно-правові аспекти створення та функціонування прийомних сімей», в якій містяться питання: характеристика основних законодавчих та нормативних документів, що регулюють створення та функціонування прийомних сімей; права та обов'язки прийомних батьків та прийомних дітей.

Наступний організаційний крок – це внесення у зміст програми навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» додаткової теми «Особливості виховання прийомних дітей та характеристика позитивних виховних впливів», зокрема такі питання: особливості виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; переваги та недоліки виховних прийомів; проблеми з якими можуть стикатися прийомні батьки при вихованні прийомної дитини, особливості адаптації прийомних батьків та прийомної дитини до нових умов життєдіяльності; типові помилки у підготовці прийомних батьків.

Особливу увагу ми звернули на педагогічний аспект зміст курсу «Технології соціально-педагогічної діяльності», в якому розкривалися основні технології соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями, охарактеризовано види рекламно-інформаційної продукції, яку може використати у своїй діяльності соціальний педагог. До означеного курсу введено тему «Технології соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями», яка мала помітне професійно-педагогічне навантаження: завдання соціально-педагогічної роботи з прийомною сім'єю; технології діагностики стосунків у прийомній сім'ї; технології сімейної терапії та консультування прийомних сімей.

Зміст курсу «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів» відкореговано певними організаційними і педагогічними питаннями, тому доповнили його темою «Організація соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями». Тема передбачає розкриття таких педагогічних аспектів, що стосуються професійної роботи з прийомними сім'ями: характеристика прийомної сім'ї як інноваційної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; завдання та принципи роботи з даною категорією; основні потреби прийомних дітей та особливості роботи та підтримки прийомних сімей.

Структурну характеристику модулів навчальних дисциплін та введених тем подано у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Перелік курсів, модулів та назви введених тем

Назва навчального курсу	Модуль	Тема, що введена
Соціальна педагогіка	Модуль 3 «Соціально-педагогічна робота з сім'єю»	«Основні напрями та форми соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями»
Основи соціально-правового захисту особистості	Модуль 3 «Технологічні аспекти соціально-правового захисту»	«Нормативно-правові аспекти створення та функціонування прийомних сімей»

Продовження таблиці 2.6.

Педагогіка сімейного виховання	Модуль 2 «Сім'я та її виховні можливості»	«Особливості виховання прийомних дітей та характеристика позитивних педагогічних впливів»
Технології соціально-	Модуль 4 «Технології	«Технології соціально-

педагогічної діяльності	соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів»	педагогічної роботи з прийомними сім'ями»
Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів	Модуль 2 «Основні характеристики роботи соціального педагога з різними групами клієнтів»	«Організація соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями»

Таким чином, оновлення змісту програм фахових дисциплін, деталізація, удосконалення висвітлення питань та завдань для студентів стало реалізацією такої умови, як доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

На виконання *другої соціально-педагогічної умови* програмою нашого дослідження було заплановано впровадження у процес підготовки майбутніх соціальних педагогів навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей». Ця умова стала домінуючою у підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Визначальним при вивченні навчальної дисципліни, у першу чергу, є розвиток професійної компетентності студентів, сприяння у засвоєнні ними комплексу теоретичних знань, практичних умінь, формування високого рівня готовності до здійснення роботи з прийомними сім'ями, підготовка майбутніх спеціалістів до практичної реалізації державної програми щодо розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Відповідно до визначеної мети було розроблено завдання: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями щодо роботи з прийомними сім'ями; сприяти засвоєнню знань щодо змісту роботи з

потенційними кандидатами у прийомні батьки; навчити застосовувати техніки і прийоми роботи з прийомними сім'ями; сприяти розвитку особистісних якостей студентів, необхідних для успішної роботи з даною категорією і формування професійної компетентності; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями.

Програмою дослідження було передбачено, що в результаті засвоєння змісту навчальної дисципліни «Соціальний супровід прийомних сімей» студент повинен знати: причини та наслідки поширення в Україні соціального сирітства; форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; етапів роботи з прийомними сім'ями; технології соціального супроводу сімей, які виховують дитину-сироту; принципів та механізмів оцінювання ефективності функціонування сімейних форм влаштування дітей-сиріт; функціональних обов'язків та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють соціальний супровід прийомних сімей.

Формування системи знань у процесі вивчення курсу має забезпечити спрямованість на оволодіння такими вміннями: реалізації державної програми розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; налагодження співпраці спеціалістів, які здійснюють захист прав дітей; юридичного оформлення та соціального супроводу прийомних сімей.

Зміст навчальної дисципліни «Соціальний супровід прийомних сімей» (додаток Р) розроблено на основі кредитно-модульної системи навчання. На її вивчення заплановано 90 годин (2,5 кредити ECTS): 16 год. лекційних, 20 год. практичних занять, 14 год. на індивідуальну роботу під керівництвом викладача і 40 год. на самостійну роботу. Програма курсу містить три змістові модулі.

Перший модуль даної програми: «Приймна сім'я та її місце в державній системі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» складається з трьох тем:

1.Розвиток державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

2.Концептуальні вимоги щодо створення та функціонування прийомних сімей.

3.Нормативно-правове забезпечення створення, функціонування та соціального супроводження прийомних сімей.

Теоретичний матеріал подавався у формі лекцій, дискусій та бесід і був спрямований на формування когнітивної готовності до роботи з прийомними сім'ями. На лекційних заняттях студенти засвоювали теоретичні положення, щодо сутності, особливостей, напрямів, принципів соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями; вивчали особливості визначення соціального статусу дитини-сироти, причини поширення соціального сирітства в Україні, державну систему влаштування дітей-сиріт, альтернативні форми влаштування такої категорії дітей, історичні етапи розвитку альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, вимоги до кандидатів у прийомні батьки, нормативно-правові акти та положення, що регулюють процес створення, функціонування та соціального супроводу прийомних сімей.

На практичних заняттях розширювалися і доповнювалися знання студентів. При цьому використовувалися різні форми роботи: готувалися повідомлення про історичні етапи становлення в Україні опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавлених батьківської опіки; здійснювався самостійний аналіз діючих в Україні форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і визначали їх особливості. У дискусійній формі обґрунтовували подібні і відмінні риси наявних форм

влаштування визначеної категорії дітей та окреслювали специфічні вимоги вихованців. На практичних заняттях вивчався зміст поняття «приймна сім'я», особливості її функціонування, основні вимоги до кандидатів у прийомні батьки. Студенти закріплювали теоретичні знання особливостей проведення рекламно-інформаційної кампанії, розробляли зразки різних форм рекламної продукції з даної теми, демонстрували приклади роботи з громадянами, які виявили бажання щодо створення прийомних сімей, а також обговорювали роль соціального педагога у такій діяльності. При цьому студенти розробляли перелік знань та умінь, які необхідні соціальному педагогу на кожному із етапів створення та функціонування прийомної сім'ї. Одне із практичних занять було спрямоване на вивчення та визначення нормативно-законодавчої бази, що регулює створення, функціонування та соціальне супроводження прийомних сімей. У процесі такого заняття студенти перераховували, аналізували та визначали основний зміст нормативних програм, законодавчих актів, положень, наказів, що регулюють створення та функціонування прийомних сімей; виявляли державні структури, які відповідають за функціонування прийомних сімей. Підсумковий модульний контроль був проведений у формі тестування. Тест розроблено з метою визначення рівня розуміння студентами поняття «приймна сім'я», «нормативно законодавчої бази», що регулює процес створення та функціонування прийомних сімей та ін.

У другий змістовий модуль: «Технології створення та юридичного оформлення прийомних сімей» ми заклали три теми:

1. Попередня робота з кандидатами у прийомні батьки.
2. Взаємодобір прийомних батьків та дітей.
3. Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї.

Зміст теоретичного матеріалу викладався лекційно, доповнювався практичними заняттями. Засвоєння даного модулю передбачало формування операційно - технологічної готовності до роботи з прийомними сім'ями.

Зокрема, тема «Попередня робота з кандидатами у прийомні батьки» передбачає формування у студентів розуміння логіки і поетапності роботи з прийомними батьками та здійснення кроків основних етапів створення прийомних сімей. Практичні заняття передбачали визначення основних вимог щодо організації та проведення інформаційних заходів з рекрутування кандидатів на створення прийомної сім'ї, студенти відпрацьовували техніку попередньої роботи з кандидатами щодо створення прийомних сімей, проводили розроблені ними співбесіди з умовними кандидатами на створення прийомної сім'ї. Під час розв'язання проблемних ситуацій, спроектованих нами заздалегідь, студенти визначали основні етапи щодо виявлення, уточнення причин та мотивів прийомного батьківства, моделювали конкретні проблемні ситуації-звернення кандидатів у прийомні батьки, розробляли сценарій консультації і визначали послідовність етапів проведення бесіди з кандидатами у прийомні батьки. У процесі роботи студенти включались у рольові ігри («Ідеальні очікування») та творчі вправи («Модель оцінки сім'ї і дитини», «Новий член сім'ї»), в яких студенти одні виконували ролі різних членів сім'ї, а інші виступали в ролі соціальних педагогів, котрі приймають рішення про створення прийомної родини. Такі рольові ігри та творчі вправи використовувалися з метою сприяння оволодіння навичками оцінювання сімей, для з'ясування причин, проблем сім'ї, яка має намір взяти на виховання дитину. Окрім того, студентам було запропоновано також завдання - самостійно написати інформаційне повідомлення з метою інформування населення щодо можливості влаштування дитину-сироту у сім'ю (в районну газету, оголошення у церкві, виступ на батьківських зборах, оголошення по телебаченню). Після його виконання у довільній формі, кожний із учасників озвучував те, що написав. Потім відбувалось колективне обговорення, виявлялись основні помилки та

особливості таких повідомлень, уточнювались вимоги до них. У навчанні студентів використовувались елементи тренінгової роботи для відпрацювання процесу підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї. Студенти розробляли основні етапи тренінгової підготовки, завдання та основні уміння соціального педагога, які необхідні йому для проведення такої роботи.

Досить складною для студентів є тема «Взаємодобір прийомних батьків та дітей», оскільки акцентувалась увага на значенні інформації, яку мають отримати потенційні прийомні батьки про дитину, яка влаштовується на виховання у сім'ю. Студенти вперше пізнають зміст технологій здійснення взаємовідбору дитини-вихованця і сім'ї кандидатів, розкривають суть поняття «психологічний контакт». Тому саме на практичних заняттях відбувалося формування навичок з налагодження психологічного контакту між прийомними батьками і дитиною. Студенти виконували вправи на встановлення контакту («Контакт») і вправи на невербальну взаємодію («Невербальні засоби спілкування», «Жест»); вони визначали і демонстрували невербальні засоби спілкування, які можна використовувати при оцінці встановлення психологічного контакту і які недопустимо використовувати, при цьому обґрунтовували їх значення. У роботі з студентами використовувався метод мозкового штурму «Адаптація дитини в прийомній сім'ї та основні проблеми»; «Соціально-педагогічні характеристики прийомних дітей», а також активно використовувався метод аналізу ситуацій. Це дозволило створювати педагогічні умови для знайомлення з реальною або змодельованою ситуацією і завдяки колективному обговоренню знаходити оптимальні шляхи її вирішення.

Даний метод дозволяє кожному учаснику висловити свою думку, спонукає до активної пізнавальної діяльності та самостійного пошуку способів вирішення задач. Під час аналізу ситуації студенти обов'язково давали їй оцінку, визначали причини появи даної ситуації, пропонували

шляхи розв'язання проблеми та розробляли рекомендації щодо подальшої діяльності соціального педагога при вирішенні даної проблеми. Після завершення роботи студенти презентували свої пропозиції, що були розроблені в мікрогрупах.

У професійній підготовці студенти зустрічаються з проблемою, яка є більш організаційною, ніж педагогічною. Це стосується проблеми «Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї», яка розкриває особливості підготовки документів на створення прийомної сім'ї, юридичне оформлення прийомної сім'ї, забезпечення функціонування, соціальне супроводження, матеріальне забезпечення та контроль за умовами утримання та виховання дітей у прийомній сім'ї. І тому на практичному занятті студенти визначали перелік документів, які необхідні прийомним батькам, перелік документів, які готуються на дитину, перелік документів, які готують спеціалісти. Студентам був запропонований перелік прав та обов'язків прийомних батьків, а вони повинні були розширити цей перелік. Одним із завдань було скласти перелік законодавчих документів, які регулюють порядок призначення та розмір соціальних виплат прийомній сім'ї.

Аналізуючи підсумки проведених практичних занять, що передбачені змістом другого модулю, слід зазначити, що студенти виконували їх досить продуктивно, проявляли самостійність, творчість. Вони активно включались у колективне обговорення навчального матеріалу, у процесі якого визначали основні етапи по створенню та функціонуванню прийомної сім'ї, особливості роботи соціального педагога на кожному із етапів, виявляли необхідні йому знання, уміння та особистісні якості для виконання такої діяльності. Здійснюючи спостереження за студентами під час виконання ними практичних занять, ми бачили бажання студентів реалізувати набуті знання і практичні уміння в реальних життєвих ситуаціях.

Використання мозкового штурму «Ознаки прийомної сім'ї та її основні функції» дозволило розглядати питання роботи соціального педагога з

прийомною сім'єю, особливості встановлення першого контакту, можливі помилки соціального педагога. При цьому В роботі студенти виконували різні вправи: «Перша зустріч», «Візит соціального педагога в сім'ю». В сукупності все це дозволило студентам засвоювати норми технології створення прийомної сім'ї, особливості роботи з кандидатами, особливості взаємовідбору прийомних батьків та дітей, яку використовуватимуть у подальшій соціально-педагогічній практиці.

Формою модульного контролю знань за другий модуль стало письмове контрольне опитування студентів, що дало змогу перевірити рівень засвоєних знань студентів.

Наступний змістовий модуль: «Соціальне супроводження прийомних сімей» включав дві теми:

- Технологія соціального супроводження прийомних сімей;
- Забезпечення функціонування прийомних сімей.

При вивченні теми «Технологія соціального супроводження прийомних сімей» акцент робився на сутності процесу соціального супроводження та його основних завданнях.

Використовуючи метод інформування, було розкрито основний зміст реалізації соціального супроводження прийомної сім'ї; етапи здійснення супроводження; етапи роботи соціального педагога при здійсненні соціального супроводження прийомної сім'ї; окреслено характеристику соціальних послуг, які надає соціальний педагог у процесі соціального супроводження, а також визначено особливості здійснення оцінки результатів такої роботи.

Практичними вміннями студенти оволодівали визначаючи і обґрунтовуючи методику «ведення випадку» та послідовність її дій. На заняттях Програвалися основні етапи здійснення соціального супроводження та визначалися проблеми, з якими можуть звернутися до соціального педагога прийомні батьки. В результаті розроблявся план соціального

супроводження та здійснювалася оцінка результатів реалізації умовного соціального супроводження прийомної сім'ї за визначеними прикладами, визначалися норми соціального супроводження. Результати роботи студенти представляли одногрупникам, а ті, застосовуючи метод супервізії, оцінювали виконання практичного завдання, зазначаючи переваги і недоліки запропонованих варіантів.

Певною мірою за своєю складністю стала тема «Забезпечення функціонування прийомних сімей», яка передбачала визначення особливостей функціонування прийомних сімей, розподілу функціональних обов'язків спеціалістів різних рівнів управління у процесі створення та функціонування прийомних сімей, обґрунтування міжгалузевої взаємодії таких спеціалістів.

З метою закріплення отриманих теоретичних знань та формування професійних умінь у плані здійснення соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями студенти аналізували ситуативні задачі, до яких розробляли технологію «ведення випадку» та здійснювали запропонованої власне оцінювання роботи. Водночас вони розробляли власну кваліфікаційну характеристику та основні вимоги до спеціалістів, які працюють з прийомними сім'ями. З цією метою використовувались вправи «Перебування дитини в сім'ї. Перша доба», «Типові помилки соціального педагога в роботі з прийомною сім'єю»; «Основні принципи успішного входження в сім'ю», «Перший візит соціального педагога в прийомну сім'ю».

Досить актуальною була робота студентів у групах, де вони працювали над вправами «Допомога, яку може запропонувати соціальний педагог прийомній сім'ї», «Причини відвідування прийомної сім'ї – визначення основних проблем». Спостерігаючи за виконанням студентами практичних завдань, зокрема, за тим, як вони ділилися враженнями про результати роботи при вирішенні ситуативних задач і оцінюванні своєї роботи, ми відзначили, що більшість із них намагалися висловити й акцентувати увагу

на тому, що викликало труднощі і яким чином вони намагалися знайти вихід із таких ситуацій.

З метою перевірки рівня знань щодо пройденого матеріалу, зокрема особливостей технологій соціального супроводження та забезпечення функціонування прийомних сімей нами було проведено модульне письмове контрольне опитування студентів, що дало об'єктивні результати.

А на завершення студентам було запропоновано низку завдань для самостійної роботи:

- здійснити порівняльну характеристику функціонування прийомних сімей в Україні та за кордоном;
- підготувати картотеку основних понять з навчальної дисципліни;
- охарактеризувати особливості розвитку і поведінки дітей-сиріт;
- визначити спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та біологічної сім'ї щодо розвитку, виховання та забезпечення дітей;
- проаналізувати основні функції, які виконує прийомна сім'я щодо виховання та утримання дитини;
- визначити спільні та відмінні ознаки функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу;
- здійснити аналіз програм підготовки кандидатів у прийомні батьки та визначити основні форми і методи роботи, що використовуються під час тренінгових занять з кандидатами у прийомні батьки;
- запропонувати перелік вправ для тренінгового заняття по підготовці кандидатів у прийомні батьки;
- скласти план соціального супроводження умовно прийомної сім'ї;

- розробити рекламно - інформаційний буклет, який містить інформацію про прийомну сім'ю, як альтернативну форму опіки; для прийомних батьків, для прийомних дітей та спеціалістів, що працюють в даному напрямку;

- здійснити оцінку потреб умовної прийомної дитини;

- розробити та змодельовати сценарії виходу прийомної дитини з сім'ї;

- описати основні форми соціального супроводу та здійснити їх характеристику;

- визначити ролі та функції соціального педагога під час здійснення соціального супроводу;

- змодельовати кілька проблемних ситуацій з якими звертаються прийомні батька та розробити рекомендації щодо їх подолання.

Пакет завдань для самостійної роботи студенти оформлювали в окрему папку, а результати їх виконання обговорювались на підсумковому занятті відповідного модуля, що давало можливість закріплювати знання, утверджуватися у прийнятті правильного рішення.

У процесі індивідуальної навчально-дослідної роботи студенти здійснювали підготовку рекламно-інформаційної продукції (для залучення кандидатів у прийомні батьки, для ознайомлення громадськості з інноваційними формами виховання), розробляли рекомендації та пам'ятки для прийомних батьків та прийомних дітей, які сприяють ефективному спілкуванню.

Слід зазначити, що студенти охоче здійснювали розробку та підготовку програм клубу для прийомних батьків «Назустріч один одному», клубу вихідного дня для розкриття і підтримки внутрішнього потенціалу сім'ї та творчих здібностей сім'ї «Поділяючи радість». У процесі навчальної діяльності студенти розробили програми тренінгових занять для прийомних

батьків та прийомних дітей: «Кроки назустріч», «Світ емоцій», «Всі разом», «Двері у великий світ», «Шлях до успіху». Студенти приділяють увагу особливостям спілкування прийомних батьків та прийомних дітей, проблемам виховання та розвитку дітей-сиріт та основним потребам таких дітей, адаптації кожного із членів родини.

Для ознайомлення з практичними аспектами роботи соціального педагога з прийомними сім'ями ми організовували зустрічі з працівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що працюють за даним напрямком, з працівниками Державного інституту розвитку сім'ї та молоді (нині Державний інститут сімейної та молодіжної політики), які готують спеціалістів для роботи з прийомними сім'ями.

У процесі виконання різних завдань на практичних заняттях студенти набувають умінь щодо роботи з прийомною сім'єю, вчать розробляти індивідуальний план роботи з даною категорією клієнтів, визначати потреби прийомної дитини та прийомної сім'ї, застосовувати оптимальні форми, методи роботи з прийомними сім'ями, розв'язувати конфліктні ситуації та проблеми, які можуть виникнути при роботі з даною категорією клієнтів. Все в сукупності дозволило забезпечити виконання *третьої соціально-педагогічної умови*: формування вмінь і навичок роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики.

Закріплення та поглиблення набутих знань, а також вдосконалення професійних навичок відбувається шляхом включення студентів у різні види діяльності під час практик. Що і дозволило нам впровадити *четверту соціально-педагогічну умову* – удосконалення програми практик та доповнення її відповідними завданнями щодо роботи з прийомними сім'ями.

Нами було розширено програму проходження соціально-педагогічної практики для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» за рахунок таких завдань: ознайомитися з специфікою роботи соціального педагога, який працює з прийомними сім'ями; обґрунтувати напрями і види соціально-педагогічних послуг, що надаються прийомним сім'ям; ознайомитися з

індивідуальним планом роботи з прийомною сім'єю; шляхом спостереження та аналізу діяльності соціального педагога визначити оптимальні методи та форми роботи, які він використовує в роботі з прийомними сім'ями; у процесі спостережень та бесід з соціальним педагогом дослідити з якими труднощами стикаються прийомні батьки при вихованні прийомних дітей; здійснити оцінку потреб дитини-сироти; заповнити план індивідуального розвитку прийомної дитини; здійснити оцінку стану розвитку прийомної дитини; розробити рекламно-інформаційний буклет для прийомних батьків, прийомних дітей, кандидатів у прийомні батьки (на вибір студента); скласти екокарту та генограму прийомної сім'ї; узагальнити досвід соціального педагога, що працює з даною категорією клієнтів.

Протягом соціально-педагогічної практики студенти оволодівають такими вміннями: надавати соціально-педагогічну допомогу прийомним сім'ям; налагоджувати взаємодію між прийомними батьками та прийомними дітьми; здійснювати соціальне супроводження прийомних сімей.

Під час проходження практики студенти брали участь у проведенні рекламно-інформаційної кампанії «Чужих дітей не буває», готували рекламно-інформаційні матеріали даної кампанії, організували волонтерську групу, що допомагала розповсюджувати рекламні матеріали та могли пояснити про інноваційні форми сімейного виховання зацікавленим громадянам, надавали інформаційні послуги громадянам, що виявили цікавість до даної проблеми.

Студенти самостійно розробили навчальну програму школи для прийомних батьків «В наших руках долі дітей», де розглядалися проблемні питання виховання прийомних дітей, психо – фізіологічні, вікові особливості таких дітей; основні труднощі, які можуть виникнути при вихованні таких дітей і як їх подолати; особливості адаптації прийомних дітей та кровно родинних; основні форми та методи виховання у сім'ї.

Під час практики студенти розробили декілька занять («Ми можемо все», «Кроки в майбутнє», «Партнерство») для недільної вітальні

«Поговоримо по душах», що проводилася з прийомними батьками в рамках функціонування групи самопомоги.

Студенти проводили майстер-класи для прийомних батьків та прийомних і кровнородинних дітей по оволодінню засобами народно-прикладного мистецтва, де батьки разом з дітьми виготовляли вітальні листівки та дарували один одному. Це дозволило надавати соціально-педагогічну підтримку прийомним батькам, прийомним дітям та кровно-родинним дітям; налагоджувати взаємодію між цією категорією клієнтів; організувати роботу, що спрямована на підтримку здібностей, задатків та творчого потенціалу прийомних дітей.

У новій ролі виступали студенти, коли допомагали працівникам центру соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді у проведенні круглого столу «Соціально-педагогічна допомога прийомним сім'ям: проблеми та перспективи». Це дало їм змогу ознайомитися з технологією роботи та реалізувати теоретичні знання на практиці, що дозволило їм оволодіти такими вміннями, як: вміння працювати в команді, розподіляти обов'язки, готувати повідомлення.

В рамках нашого дослідження працювала студентська науково-проблемна група, яка займалася вивченням питання прийомного батьківства, особливостей роботи соціального педагога з прийомними сім'ями.

Отже, з вище викладеного видно, що нами було запроваджено ряд різноманітних форм та методів роботи для формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Технологічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями здійснювалося шляхом поєднання теоретичної та практичної підготовки (навчальний курс «Соціальний супровід прийомної сім'ї» та організація соціально-педагогічної практики); різних форм роботи зі студентами (рекламно-інформаційна кампанія, майстер-класи, зустрічі з спеціалістами).

2.3. Перевірка ефективності соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями

Оцінка ефективності проведеної у ході формувального експерименту дослідно-експериментальної роботи здійснювався через опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних та відсоткових розподілів (за кожним із визначених критеріїв готовності майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями та відповідними показниками); графічне відображення одержаних рядів та їх аналіз.

Формувальний експеримент дозволив виявити динаміку показників та рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

На етапі формувального експерименту та після впровадження соціально-педагогічних умов ми здійснили повторну оцінку рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями з використанням комплексу діагностичних методик за трьома критеріями: науково-теоретичним, технологічним та особистісно-мотиваційним. Діагностичні методики були ідентичні тим, що використовувались на етапі констатувального експерименту: методика діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності Н. Фетіскіна; методика оцінки комунікативних та організаційних здібностей «КОЗ-1»; методика оцінки готовності й адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності В. Симонова та Ю. Дементьєва; опитувальник професійної готовності Л. Кабардової; тестування студентів за методикою Дж. Голланда та авторська методика тестування, анкетування, метод експертних оцінок.

Важливим критерієм, що свідчить про готовність соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями виступає наявність у нього базових

теоретичних знань з теорії і технологій роботи з даною категорією клієнтів. Готовність майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями за науково-теоретичним критерієм проявляються через наявність у нього ґрунтовних знань теоретичних засад процесу створення та функціонування прийомних сімей. Тому у процесі формувального експерименту значна увага приділялася питанням формування знань про процес створення та функціонування прийомних сімей, про основні етапи створення прийомних сімей, особливості кожного із етапів, специфіки роботи з дітьми, які влаштовуються на виховання у прийомну сім'ю тощо. У процесі дослідження науково-теоретичної готовності було вивчено повноту засвоєння теоретичного матеріалу з даної проблеми, ґрунтовність системи знань, самостійність студентів в оволодінні знаннями з проблеми.

Аналіз отриманих результатів експериментальної роботи (рис. 2.2.) дозволив виявити, що в експериментальній групі студентів відбулися суттєві зміни знань теоретичних понять. Якщо до експерименту у 32,66% (49) студентів був зафіксований низький, 18,67 % (28 осіб) середній та у 14,67% (22) достатній рівень знань, а у 5,33% (8) студентів високий рівень знань, то після проведеної нами експериментальної роботи ситуація кардинально змінилася. Зокрема, відбулися значні переміщення числа студентів, особливо у бік зростання з достатнім та високим рівнем знань (37,27% (41) та 10,91% (12 осіб) відповідно). З 32,66% (49) до 9,09% (10 осіб) зменшилося число студентів з низьким рівнем, помітно зменшилося також число студентів з нижче середнього рівня знань (з 28,67% (43) до 12,73% (14 осіб)). Виявлені результати представлено на рис. 2.2.

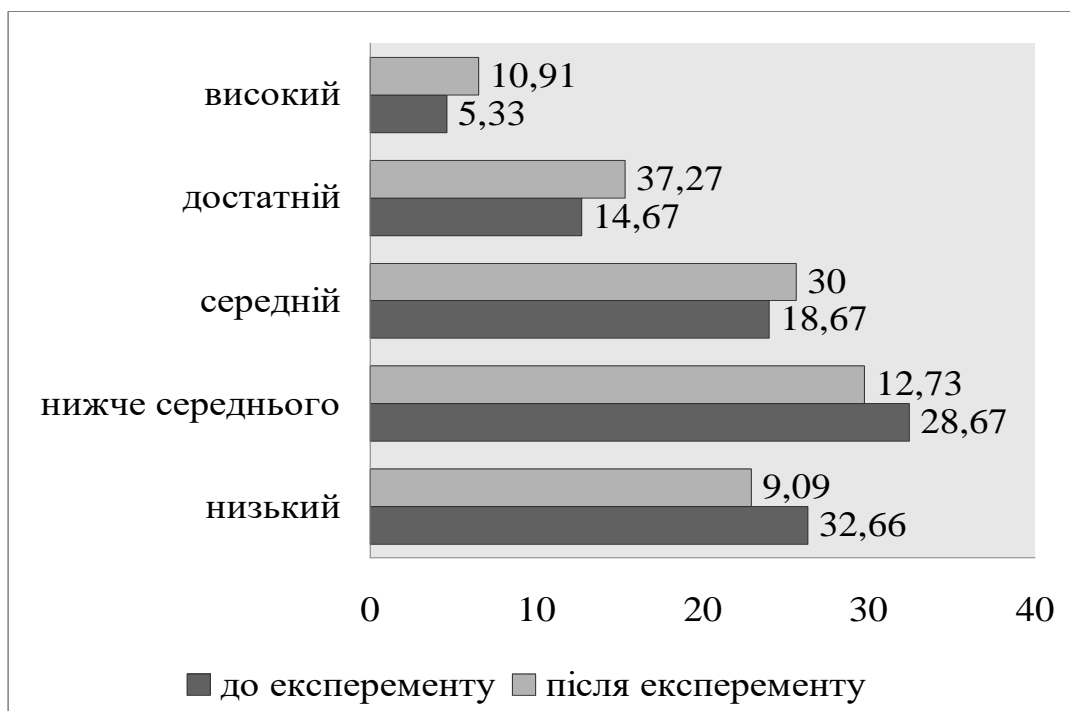

Рис. 2.2. Розподіл респондентів (у %) за рівнями теоретичних знань (ЕГ до та після експерименту)

Результати дають змогу стверджувати, що впровадження запропонованого нами організаційно-педагогічного забезпечення формування у студентів готовності до роботи з прийомними сім'ями за науково-теоретичним критерієм сприяє формуванню у них міцних теоретичних знань, розуміння сутності термінів, які використовуються у роботі з прийомними сім'ями.

Після впровадження в роботу соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення було проведено повторне опитування студентів, що показало значне зростання рівня знань з досліджуваної проблеми. В ЕГ високий рівень знань становить – 9,09% (10 осіб), достатній – 39,09% (43). Значно зменшилися показники низького та нижче середнього рівнів у студентів ЕГ – (9,09% (10) та 8,18% (9)). Це свідчить про зростання оцінки студентами ЕГ своїх знань з досліджуваної проблеми; самооцінка студентів КГ мала не значне зростання за рахунок

підвищення теоретичних знань у процесі вивчення дисциплін, передбачених навчальним планом. Така робота дала позитивні результати, як за самооцінкою студентів, так і за оцінкою експертів (див. рис. 2.3. – 2.4).

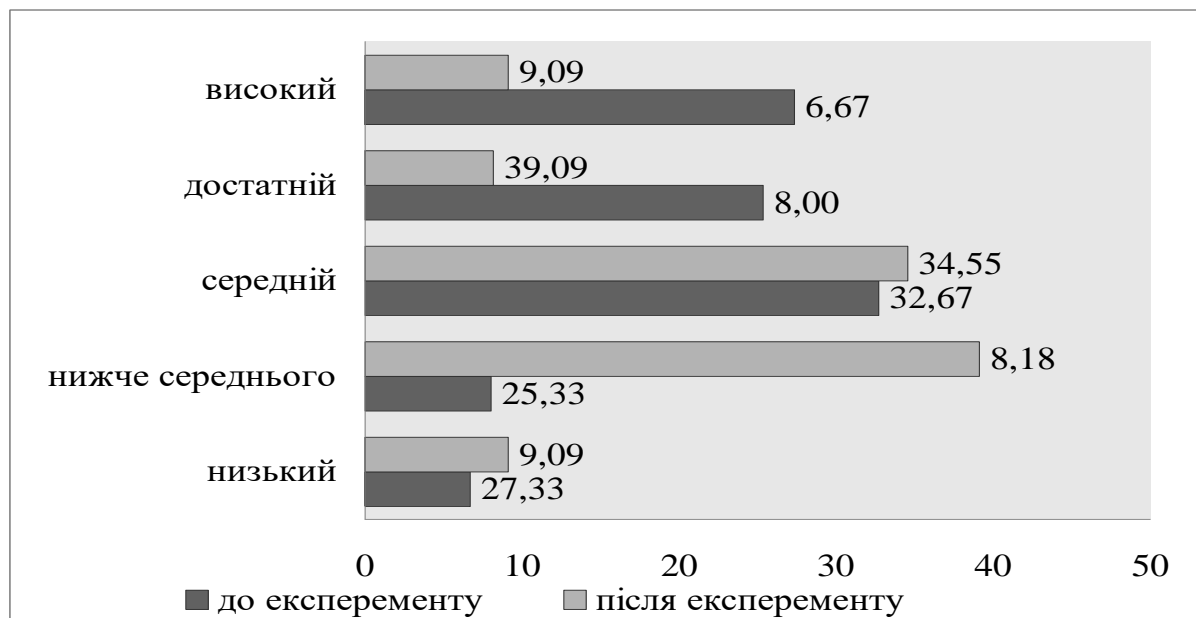

Рис. 2.3. Розподіл респондентів за рівнями знань за оцінками студентів (ЕГ до та після експерименту, у %)

Оцінка експертів чітко відображає підвищення рівня теоретичних знань у студентів ЕГ. За даними експертної оцінки у студентів ЕГ рівень знань високого рівня змінився з 3,33% (5 осіб) до 7,27% (8) та достатнього рівня з 10,67% (16 осіб) до 30,91% (34).

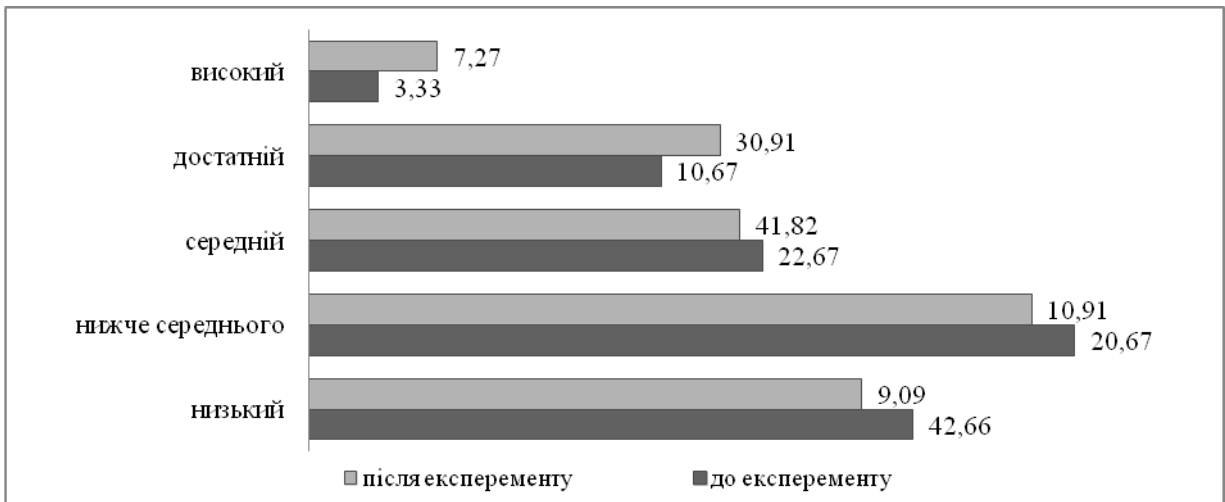

Рис. 2.4. Розподіл респондентів за рівнями знань за оцінками експертів(ЕГ до та після експерименту, у %)

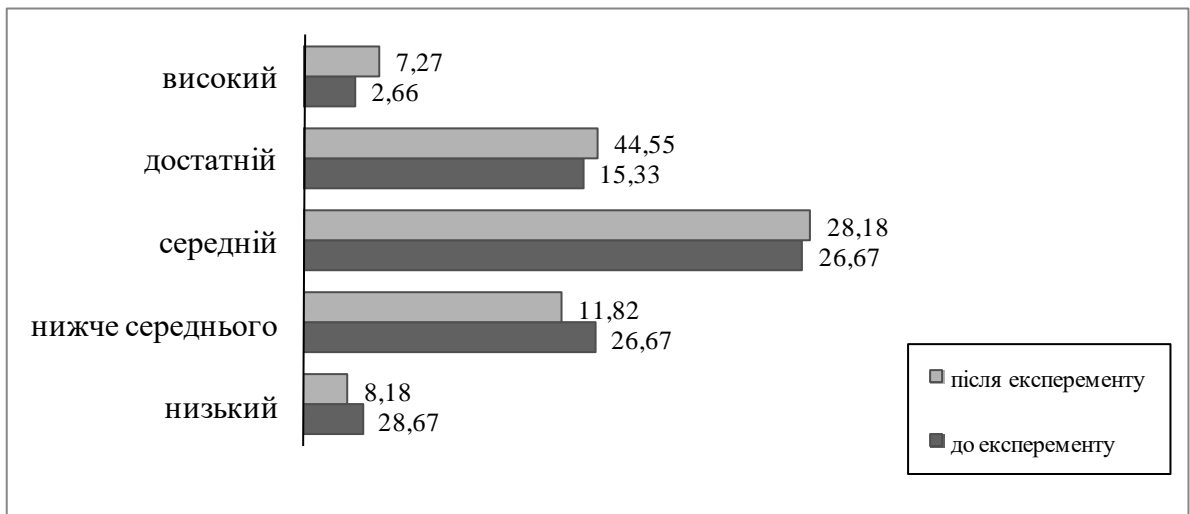

Рис. 2.5. Розподіл респондентів (у %) за рівнями знань категоріального апарату (ЕГ до та після експерименту)

Аналіз даних, представлених на рисунку 2.5. дозволяє стверджувати, що за результатами формувального експерименту відбувся перерозподіл респондентів за рівнями знань категоріального апарату, який

використовується у роботі з прийомними сім'ями, у бік збільшення числа студентів з більш високим рівнем засвоєння знань (2,66% студентів ЕГ до експерименту (4 особи) і 7,27% (8) після проведення); 15,33% (23) з достатнім рівнем до експерименту і 44,55% (49) після. Зокрема, частка студентів з низьким та нижче середнього рівнем в ЕГ зменшилася з 28,67% (43 особи) до 8,18% (9) та нижче середнього з 26,67% (40 осіб) до 11,18% (13).

Підвищення рівня знань студентів ЕГ з означеної проблеми відбулося за рахунок впровадження навчального курсу, який сприяв розширенню знань про особливості створення та функціонування прийомних сімей, основні етапи створення прийомних сімей, про сучасні підходи до роботи з прийомними сім'ями, прийомними дітьми, психолого-педагогічні особливості дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, основні форми та методи роботи з даною категорією, особливості роботи з прийомними сім'ями за кордоном.

Експеримент дозволив виявити, що глибше зрозуміти теоретичні питання та задовольнити професійний інтерес студентів з даної проблеми допомагали дискусійні групи, розв'язання проблемних ситуацій, зустрічі з спеціалістами, що працюють за даним напрямком. Спільно з викладачами студенти здійснювали розробку моделі діяльності соціального педагога з прийомними сім'ями у кожному окремому випадку.

В результаті експерименту ми виявили, що студенти ЕГ досить добре розуміють проблему, володіють теоретичними знаннями, щодо створення та функціонування прийомних сімей, на запитання з даної проблематики відповідають переконливо та чітко обґрунтовуючи відповіді на основі знань, які вони отримали в процесі вивчення навчального курсу, чітко інтерпретують поняття та встановлюють зв'язки між ними.

Отримані дані про рівні за науково-теоретичним критерієм представлено у таблиці 2.7

**Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з
прийомними сім'ями відповідно до науково-теоретичного критерію**

(в абсолютних числах і у %)

	Рівні готовності									
	Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>
До експерименту	6,08	4,50	10,25	12,17	27,08	25,17	25,00	25,33	31,59	32,83
	9	7	15	18	39	38	36	38	45	49
Після експерименту	6,89	8,64	26,79	37,96	32,65	33,63	21,43	10,91	12,24	8,86
	7	10	26	42	32	37	21	12	12	9

Комплексний аналіз отриманих результатів на етапі оцінки результатів формувального експерименту за усіма методиками діагностики рівня показників оцінки *науково-теоретичного критерію* дозволяє зробити такі висновки:

а) В експериментальних групах зафіксовано якісний перерозподіл за рівнями теоретичних знань з теорії і технології роботи соціального педагога з прийомними сім'ями у бік зростання числа студентів з достатнім та високим рівнями (до формувального експерименту переважали студенти з низьким та середніми рівнями). Отримані дані свідчать про підвищення рівня показників науково-теоретичного критерію готовності у студентів ЕГ. Студенти даної групи володіють досить глибокими знаннями, чітко оперують поняттями та термінами з даної проблеми. У них покращилися показники теоретичних знань щодо основних засад процесу створення та функціонування прийомних сімей та знання категоріального апарату з даної проблеми.

б) Впровадження навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей» сприяло підвищенню рівня теоретичних знань студентів ЕГ.

в) Включення студентів у різноманітні форми навчальної діяльності дало їм змогу сформувати уміння використовувати набуті знання у типових та нових ситуаціях.

г) Впровадження в навчально-виховний процес вищого навчального закладу розроблених та запропонованих нами соціально-педагогічних умов дозволило відзначити появу стійких тенденцій до зростання показників рівнів сформованості знань про сутність і специфіку створення та функціонування прийомних сімей, основні етапи роботи соціального педагога з прийомними сім'ями, особливості кожного із етапів, специфіки роботи з дітьми, які влаштовуються на виховання у прийомну сім'ю та ін.

д) В цілому експериментальна апробація розроблених нами соціально-педагогічних умов формування в майбутніх соціальних педагогів базових теоретичних знань з теорії і технології роботи з прийомними сім'ями сприяє підвищенню рівня готовності студентів до роботи з даною категорією клієнтів за науково-теоретичним критерієм.

Технологічний критерій готовності до роботи з прийомними сім'ями оцінювався за ступенем сформованості спеціальних умінь і доцільності їх застосування в кожному конкретному випадку. Результати повторного проведення анкетування студентів та оцінки експертів засвідчують позитивні зміни.

Відповідно до технологічного критерію, готовність майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями проявляється, в першу чергу, через уміння організувати взаємодію, налагоджувати контакт з клієнтом. Важливим компонентом такої взаємодії є наявність комунікативних та організаційних умінь.

Показники оцінки студентів та експертної оцінки за технологічним критерієм у КГ лежать у межах достатнього та середнього рівнів (рис. 2.6. - 2.9.), а у студентів ЕГ - у межах достатнього рівня 40,91% (45 осіб) та

спостерігається підвищення кількості студентів з високим рівнем (10,91% (12)). В ЕГ кількість студентів, котрі мають низький (з 18,00% (27 осіб) до 5,45% (6)) та нижче середнього (з 15,33% (23 особи) до 10,91% (12)) рівні суттєво зменшилась. Це свідчить про оволодіння студентами ЕГ значним досвідом реалізації умінь в роботі з прийомними сім'ями, якими вони оволоділи під час роботи на практичних заняттях, а також виконуючи відповідні завдання під час проходження різних видів практик (стажерської та соціально-педагогічної).

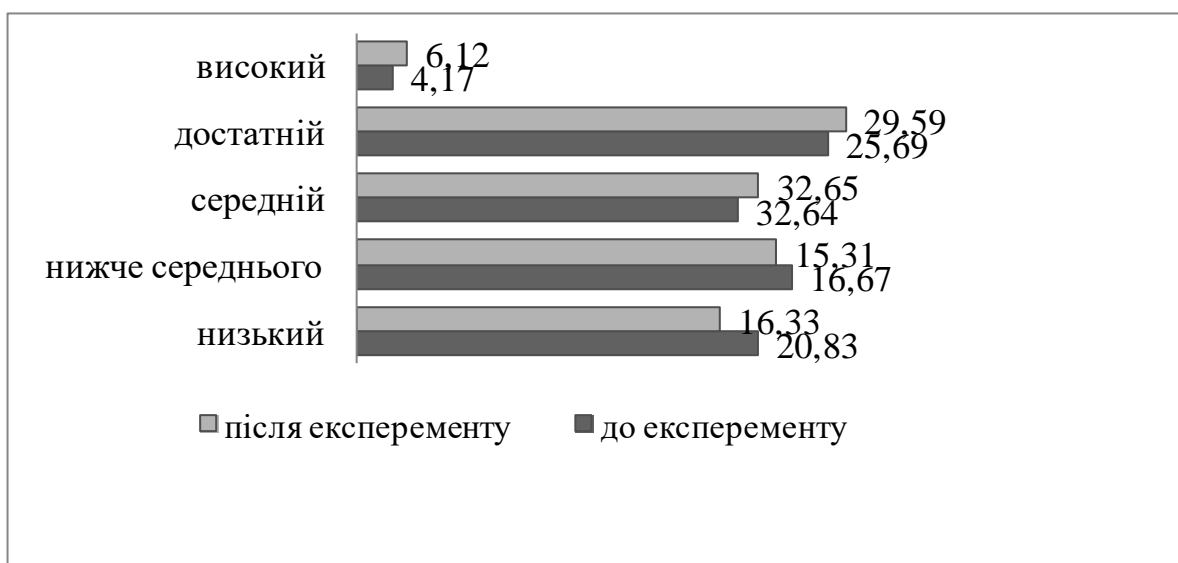

Рис. 2.6. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями умінь за самооцінкою студентів (до і після експерименту)

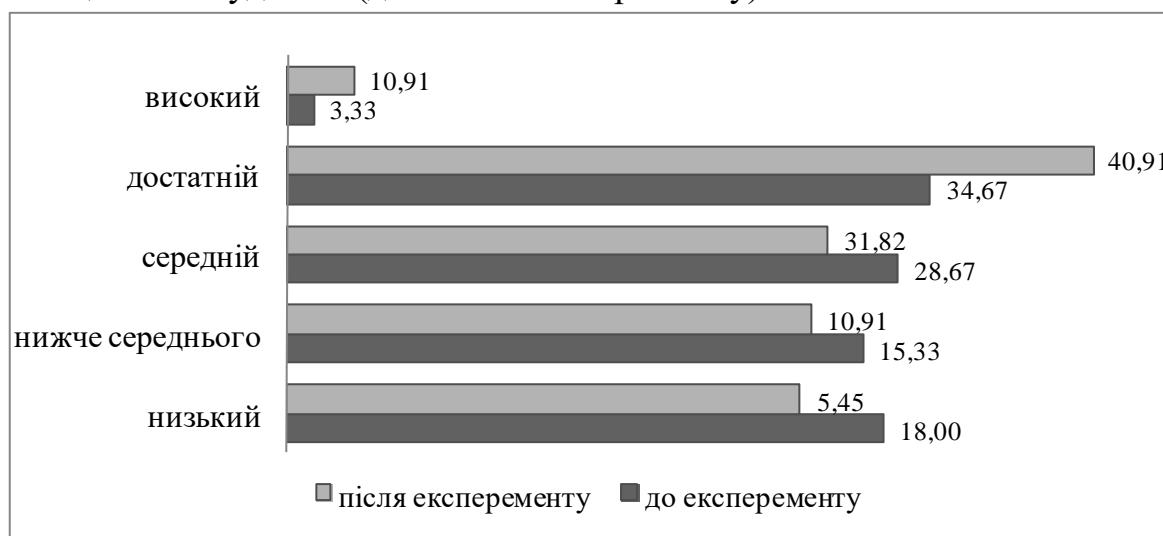

Рис. 2.7. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями умінь за самооцінкою студентів (до і після експерименту)

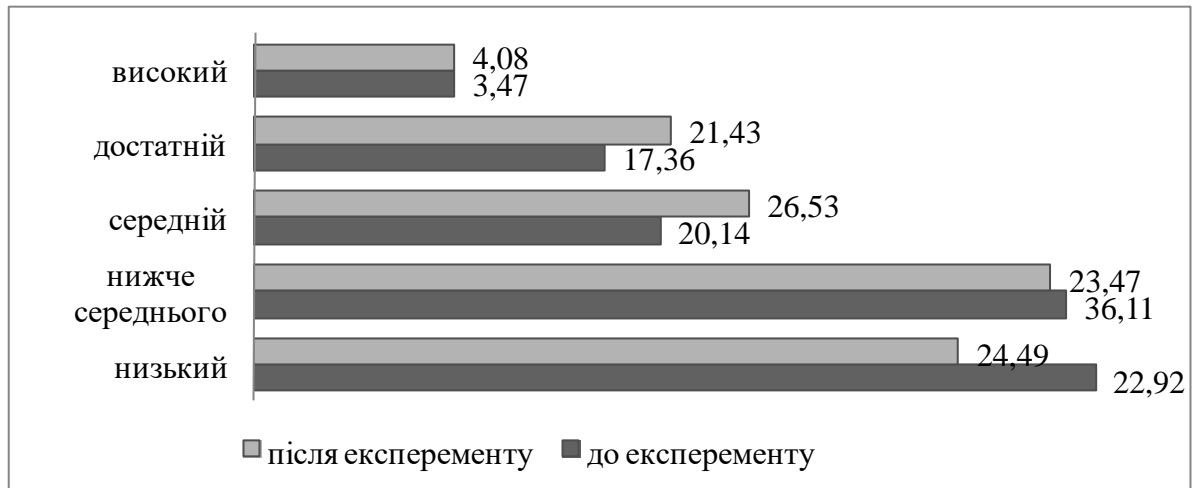

Рис. 2.8. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями умінь за оцінками експертів (до і після експерименту)

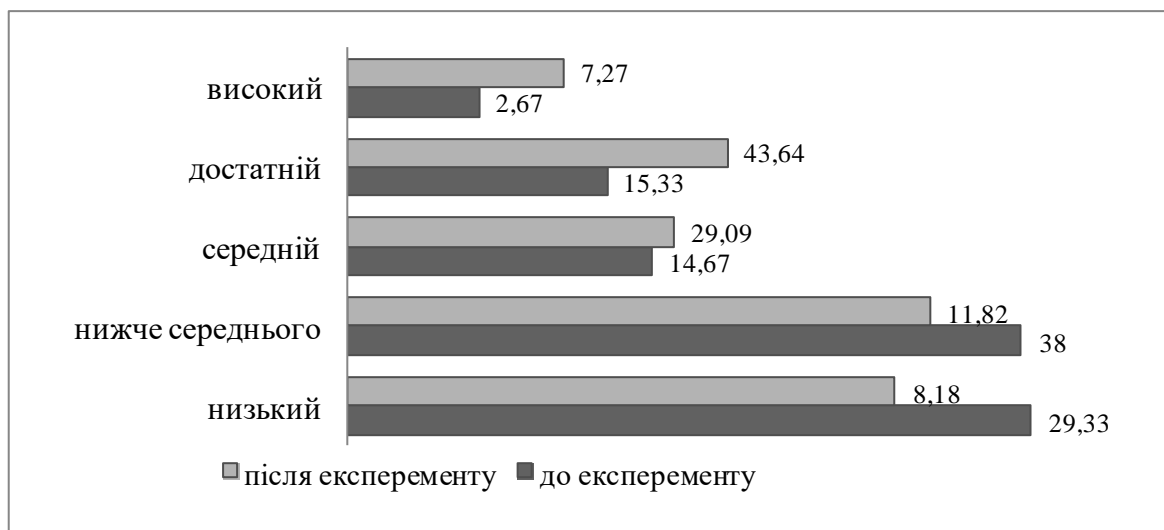

Рис. 2.9. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями умінь за оцінками експертів (до і після експерименту)

У процесі співпраці зі студентами ЕГ ми спостерігали позитивну динаміку формування у них професійно – орієнтованих умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями, що дозволяє стверджувати про стабільність отриманих результатів та можливий подальший прогресивний розвиток технологічного критерію підготовки студентів.

Основою для оволодіння спеціальними вміннями стали навчання та апробація технологій, що використовуються в роботі з прийомними сім'ями (елементи тренінгового навчання, інтерактивні бесіди, проблемні ситуації, рольові ігри, рекламно-інформаційна акція, волонтерська робота), що було передбачено у рамках навчального курсу та під час проходження практики студентами. Під час вивчення курсу студенти ЕГ оволоділи логікою технології створення та функціонування прийомних сімей. Особлива увага зверталася на теорію, методику та специфіку реалізації студентами методів і технологій, що стосуються проведення інформаційної кампанії по залученню кандидатів у прийомні батьки, безпосередньої роботи з прийомними батьками, прийомними дітьми. Ці технології студенти апробували під час проходження практики, виконуючи запропоновані нами завдання.

Результати повторного проведення інших діагностичних методик також показали прогресивний розвиток сформованості технологічного компонента у студентів ЕГ.

Аналіз результатів методики визначення перцептивно-інтерактивної компетентності Н. Фетіскіна на формувальному етапі дав змогу виявити позитивні результати змін у студентів ЕГ на середньому та достатньому рівні(рис. 2.10. - 2.11.).

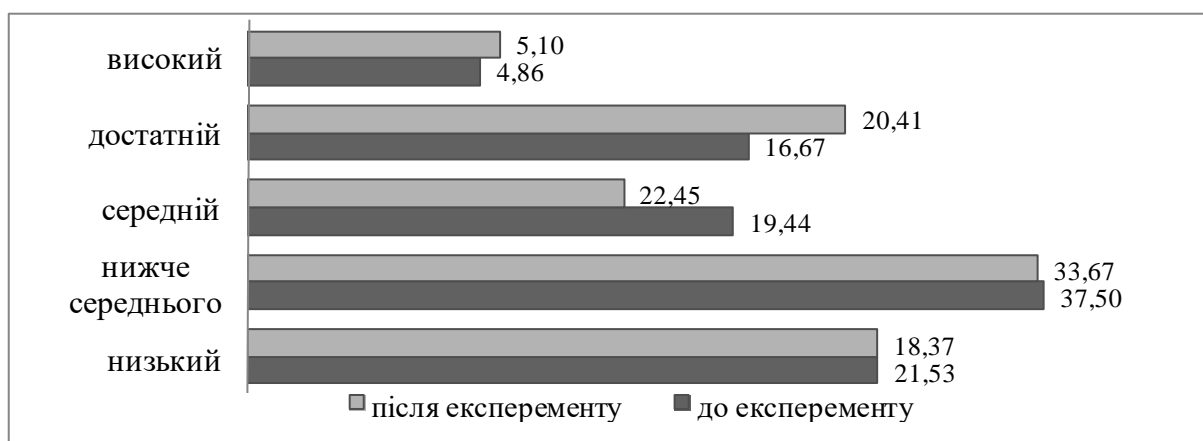

Рис. 2.10. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями умінь за методикою Н. Фетіскіна (до і після експерименту)

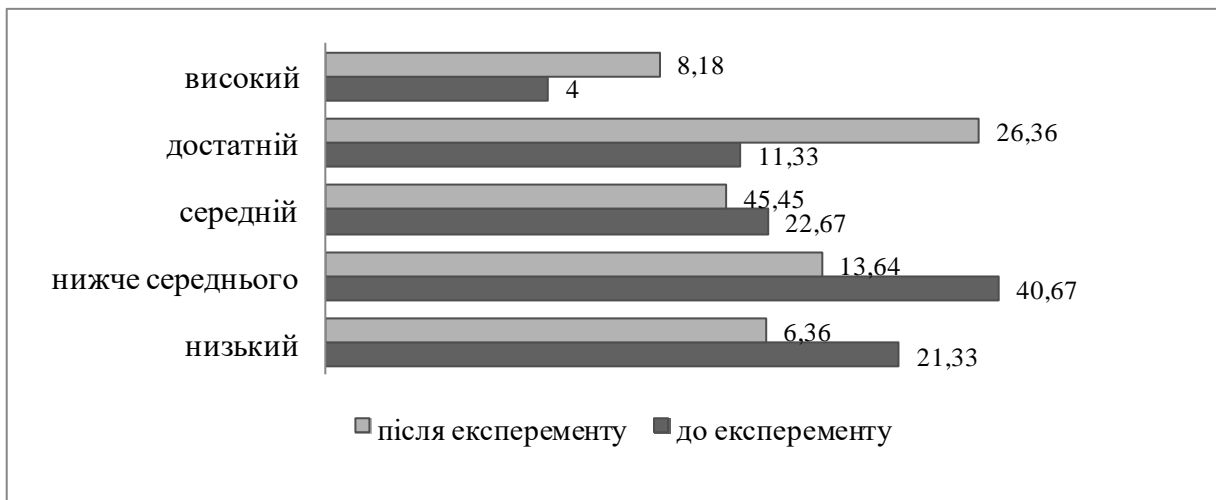

Рис. 2.11. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями умінь за методикою Н. Фетіскіна (до і після експерименту)

Результати, отримані під час формувального експерименту за даними методики оцінки комунікативних та організаційних умінь «КОЗ - 1», розподілилися наступним чином: у КГ за всіма рівнями спостерігаються незначні зміни, але у ЕГ спостерігаються суттєві зміни за всіма рівнями (рис. 2.12. - 2.13.).

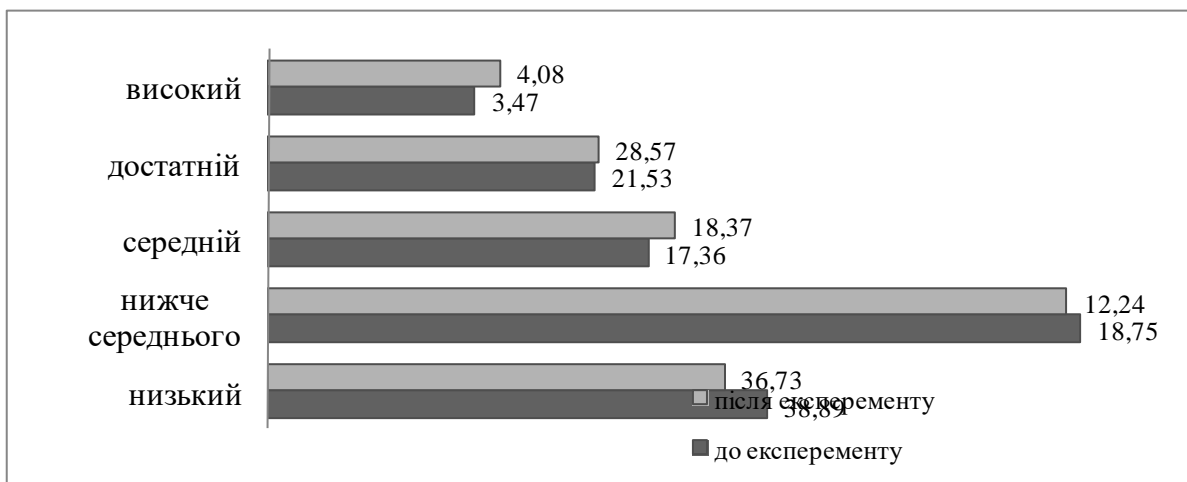

Рис. 2.12. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями умінь за методикою «КОЗ – 1» (до і після експерименту)

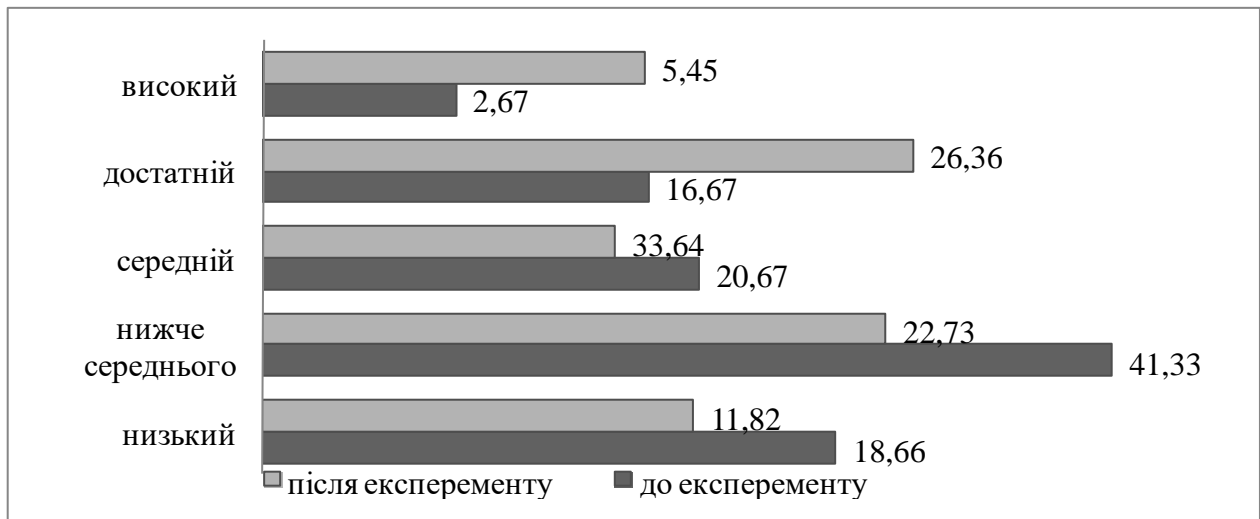

Рис. 2.13. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями умінь за методикою «КОЗ – 1» (до і після експерименту)

Рівні змін до експерименту та після експерименту у КГ та ЕГ групах відповідно до технологічного критерію представлено у таб. 2.8.

Таблиця 2.8

Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями відповідно до технологічного критерію (в абсолютних числах та у %)

		Рівні готовності									
		Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
		<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>
під експерименту		3,99	3,17	20,31	19,50	22,40	21,67	27,26	33,83	26,04	21,83
		6	5	29	28	32	33	39	51	38	33
під експерименту		4,85	7,95	25,00	34,32	25,00	35,00	21,17	14,78	23,98	7,95

	5	9	25	37	25	39	21	16	22	9
--	---	---	----	----	----	----	----	----	----	---

Узагальнені результати діагностики показників готовності *технологічного критерію* за усіма методиками дали нам можливість зробити наступні висновки:

а) студенти ЕГ достатньо чітко усвідомлюють мету та завдання своєї діяльності, усвідомлюють сфери застосування своїх умінь;

б) у студентів експериментальних груп за результатами впровадження розроблених нами соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення відбулися значні якісні зміни у бік зростання з високого рівня сформованості умінь, що необхідні в роботі з прийомними сім'ями та уміння переносити набуті теоретичні знання у практику, володіти технікою комунікативної роботи, організувати взаємодію з потенційними прийомними батьками, налагоджувати контакт з клієнтом, діагностувати проблему клієнта, визначати мету створення прийомної сім'ї і прогнозувати хід розвитку прийомної сім'ї;

в) в контрольних групах за час формувального експерименту відбулися незначні зміни за рівнями сформованості готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями відповідно до технологічного критерію;

г) студенти ЕГ краще, ніж студенти КГ, орієнтуються у вирішенні проблемних ситуацій, що виникають у прийомних сім'ях і здатні працювати над розв'язанням більш складних професійних завдань.

Важливе значення у формуванні готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями має рівень сформованості особистісно - мотиваційного критерію. Мотивація студента до здійснення роботи з прийомними сім'ями проявляється, перш за все, у наявності інтересу до неї, прагненні застосовувати набуті теоретичні знання і практичні вміння в своїй діяльності та в роботі з прийомними сім'ями, наявності потреби у професійній підготовці до роботи з прийомними

сім'ями, бачення можливостей самореалізуватись та самостверджуватись. На етапі проведення констатувального експерименту при діагностиці рівня мотивації майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки до роботи з прийомними сім'ями ми встановили, що для переважної більшості студентів характерним є достатній та середній рівень мотивації. Наша діяльність та експериментальна робота була спрямована на підвищення рівня мотивації студента до роботи з прийомними сім'ями, яка була впроваджена у ході формульовального експерименту.

Аналіз даних отриманих під час формульовального експерименту за результатами зазначених методик свідчить про підвищення рівня показників за особистісно-мотиваційним критерієм в ЕГ та не суттєві зміни у КГ (рис. 2.14. - 2.19.).

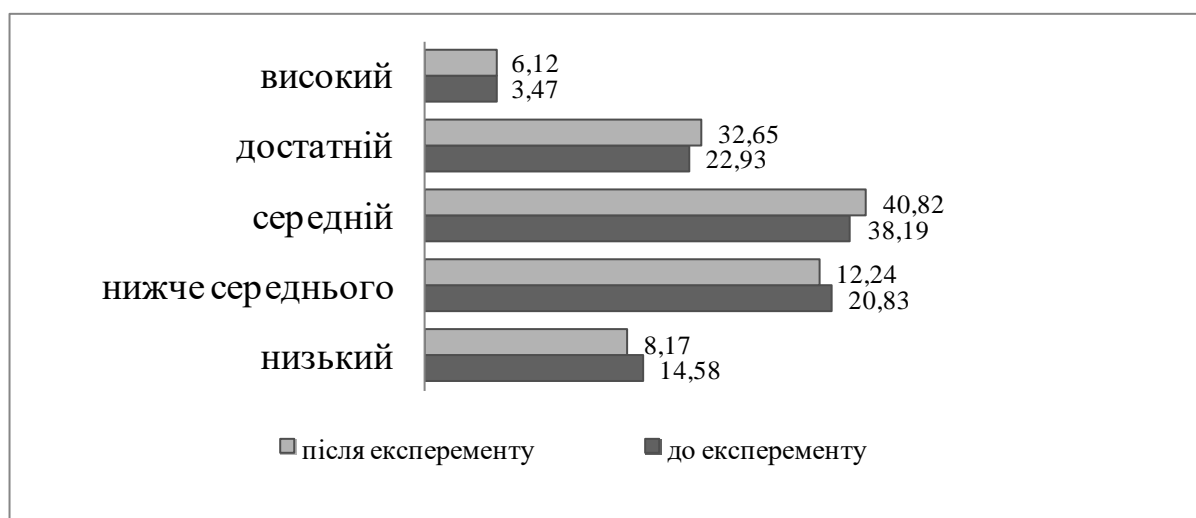

Рис. 2.14. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за методикою «Оцінка готовності і адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності»(В. Симонова, Ю. Дементева) (до і після експерименту)

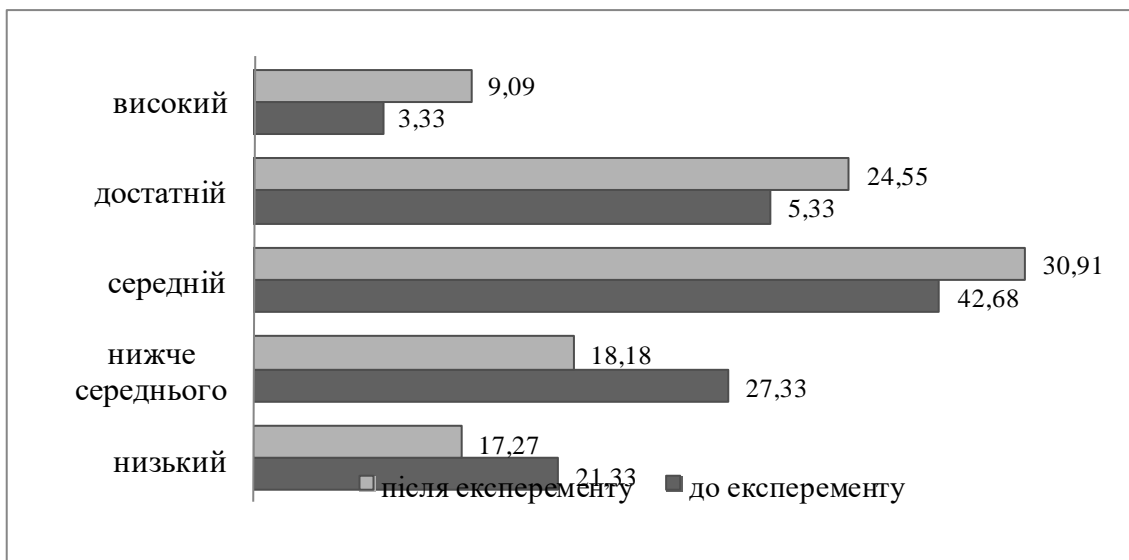

Рис. 2.15. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за методикою «Оцінка готовності і адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності» (В. Симонова, Ю. Дементєва) (до і після експерименту)

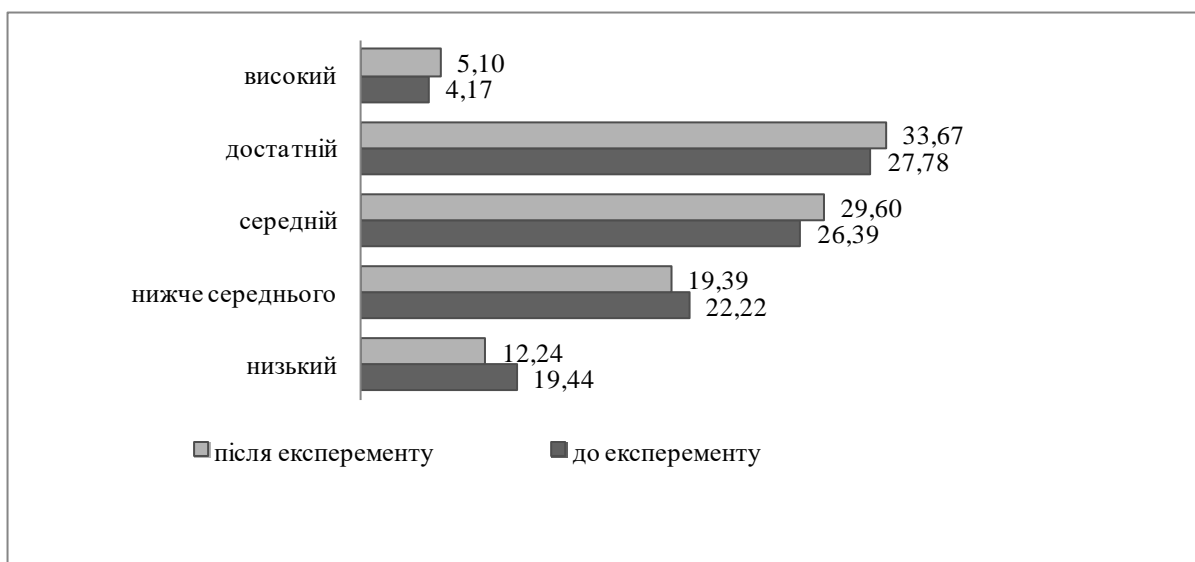

Рис. 2.16. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за опитувальником професійної готовності (Л. Кабардової) (до і після експерименту)

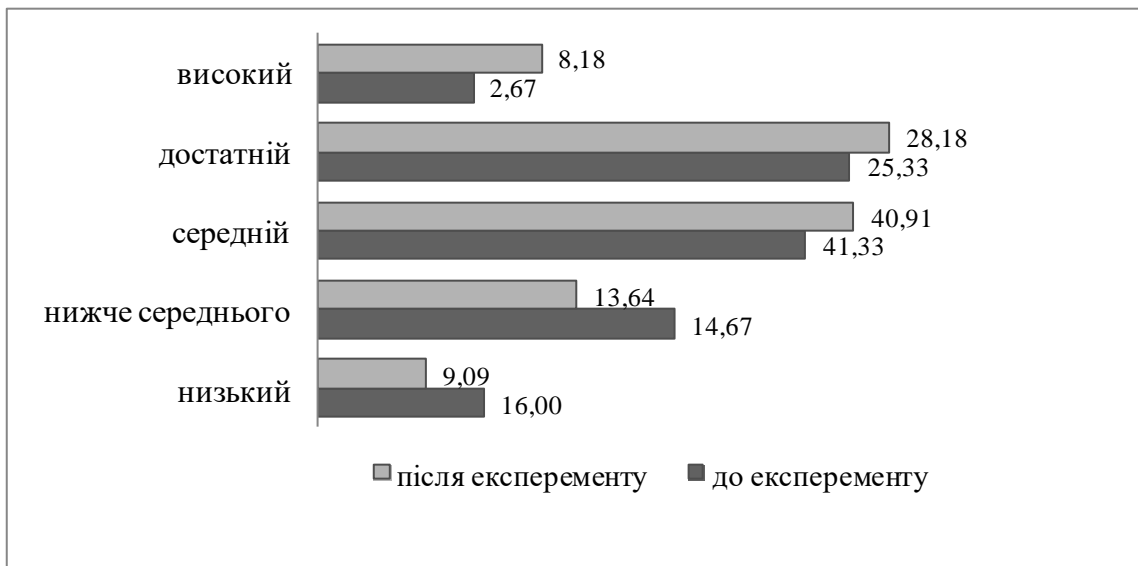

Рис. 2.17. Розподіл респондентів ЕГ (У %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за опитувальником професійної готовності (Л. Кабардової) (до та після експерименту)

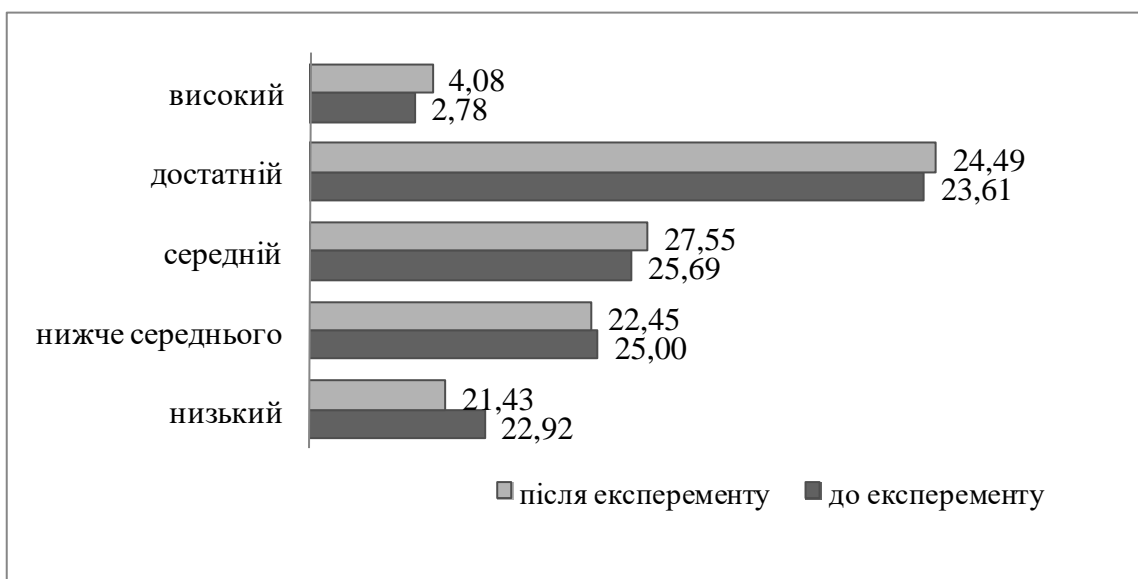

Рис. 2.18. Розподіл респондентів КГ (у %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за тестом на визначення професійної спрямованості особистості (Дж. Голланда) (до і після експерименту)

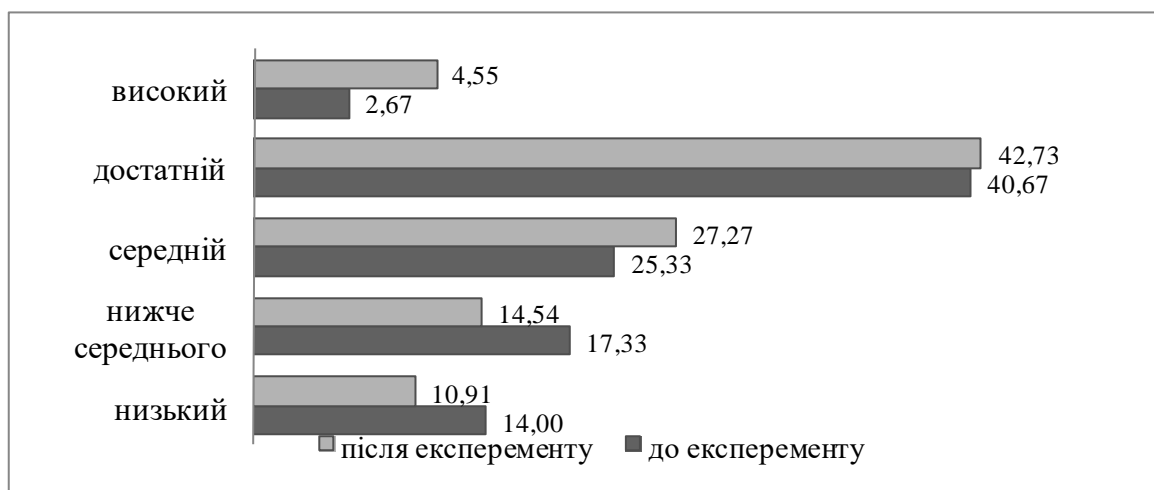

Рис. 2.19. Розподіл респондентів ЕГ (у %) за рівнями сформованості мотивації та особистісних якостей за тестом на визначення професійної спрямованості особистості (Дж. Голланда) (до і після експерименту)

Узагальненна оцінка рівнів змін до експерименту та після експерименту у КГ та ЕГ відповідно до особистісно- мотиваційного критерію подана у таб. 2.9.

Таблиця 2.9

Розподіл респондентів за рівнями готовності до роботи з прийомними сім'ями відповідно до особистісно - мотиваційного критерію (в абсолютних числах та у %)

	Рівні готовності									
	Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>
До експерименту	3,47	2,89	24,78	23,78	30,09	36,45	22,68	19,77	18,98	17,11
	5	4	36	36	43	54	32	30	26	26
Після експерименту	5,10	7,27	30,27	31,82	32,65	33,03	18,03	15,45	13,95	12,43
	5	8	30	35	32	36	17	17	14	14

Таким чином, можна стверджувати, що впровадження в навчальний процес розробленого нами організаційно-педагогічного забезпечення та соціально-педагогічних умов сприяє зростанню рівня готовності до роботи з прийомними сім'ями за *особистісно-мотиваційним критерієм*, підвищує якість загальної професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки.

Аналіз даних, представлених поданих у таблиці 2.9 дозволяє зробити такі висновки:

а) у процесі проведення формувального експерименту відбулися помітні зміни в ЕГ у рівнях готовності студентів за *особистісно-мотиваційним критерієм*;

б) у контрольних групах зміни рівнів готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями за *особистісно-мотиваційним критерієм* незначні;

в) в експериментальних групах відбулися значні зміни у бік зростання рівнів готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями, причому значно збільшилося число студентів з достатнім та високим рівнем готовності;

г) завдяки розширенню можливостей навчального процесу щодо професійної підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями вдалося посилити активність студентів, сформувавши позитивне ставлення до майбутньої професії;

д) розвиток мотиваційно-особистісної сфери відбувся за рахунок активізації комплексної підготовки, що створило додаткові умови включення студентів у професійно орієнтовані види діяльності.

Характеристику рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями за кожним із критеріїв на кінець експерименту подано у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Рівень сформованості готовності студентів експериментальної та контрольної груп до роботи з прийомними сім'ями на кінець експерименту (після експерименту)

Рівні	Високий		Достатній		Середній		Нижче середнього		Низький	
Критерії	ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА ГРУПА (110)									
	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс
Науково-теоретичний	8,64	10	37,96	42	33,63	37	10,91	12	8,86	9
Технологічний	7,95	9	34,32	37	35,00	39	14,78	16	7,95	9
Особистісно-мотиваційний	7,27	8	31,82	35	33,03	36	15,45	17	12,43	14
Критерії	КОНТРОЛЬНА ГРУПА (98)									
	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс
Науково-теоретичний	6,89	7	26,79	26	32,65	32	21,43	21	12,24	12
Технологічний	4,85	5	25,00	25	25,00	25	21,17	21	23,98	22
Особистісно-мотиваційний	5,10	5	30,27	30	32,65	32	18,03	17	13,95	14

Загальну динаміку сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями представлено у таблиці 2.11. Як свідчать дані, представлені у таблиці 2.11, в результаті формувального етапу експерименту в експериментальних групах кількість студентів з високим рівнем готовності до роботи з прийомними сім'ями зріс на 4,33 %, а в контрольній групі відбулися незначні зміни на 1,10%. У свою чергу, низький рівень в ЕГ зменшився на 14,17% (від 23,92% до 9,75%) порівняно з

контрольною групою лише на 8,82% (від 25,54% до 16,72%). Зміни відбулися і на достатньому рівні готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями: в ЕГ зріс на 16,22% і становить 34,70%, у контрольній групі показник зріс лише на 8,90%.

Таблиця 2.11

Динаміка рівнів готовності студентів експериментальної та контрольної груп до роботи з прийомними сім'ями (у%)

Рівні	До експерименту				Після експерименту				Різниця між показниками	
	ЕГ (115)*		КГ (103)*		ЕГ(110)		КГ(98)		ЕГ	КГ
	%	Аб	%	Аб	%	Аб	%	Аб	%	%
Високий	3,62	4	4,51	5	7,95	9	5,61	5	+4,33	+1,10
Достатній	18,48	21	18,45	19	34,70	38	27,35	27	+16,22	+8,90
Середній	27,76	32	26,52	27	33,89	37	30,10	30	+6,13	+3,58
Нижче середнього	26,31	30	24,98	26	13,71	15	20,21	20	-12,60	-4,77
Низький	23,92	28	25,54	26	9,75	11	16,72	16	-14,17	-8,82

**Примітка:* кількість студентів до експерименту та після експерименту відрізняється тому що деякі студенти були відраховані зі складу студентів або перевелися на заочну форму навчання.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями буде ефективною завдяки впровадженню у навчальний процес вищого навчального закладу запропонованих нами соціально-

педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення підготовки майбутніх фахівців.

Висновки до другого розділу

У розділі розкрито етапи та зміст формувального експерименту; здійснено аналіз результатів експериментальної роботи з підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями у процесі вивчення фахових дисциплін, а також запропоновано та представлено організаційно-педагогічне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, визначено критерії підготовки, обґрунтовано соціально-педагогічні умови.

Програмою експериментальної роботи передбачено впровадження ефективних соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та їх оцінка.

На першому етапі формувального експерименту було доповнено зміст окремих тем та розроблено нові теми з проблеми роботи з прийомними сім'ями до фахових дисциплін.

Впроваджено навчальний курс «Соціальний супровід прийомної сім'ї», зміст якого розроблено на основі кредитно-модульної системи навчання. Логіка розкриття навчального матеріалу полягала в поступовому переході від аналізу базових понять, технологій роботи з прийомними сім'ями до розкриття особливостей такої діяльності соціального педагога.

Під час викладання цього курсу використовувались такі форми роботи: лекції, дискусії, зустрічі з фахівцями. Практичні заняття проводились з використанням таких методів та прийомів роботи: мозковий штурм, робота в групах, рольові ігри, розгляд проблемних ситуацій. В ході занять студенти виконували низку вправ.

Під час самостійної роботи студенти здійснювали підготовку картотеки основних понять навчальної дисципліни, визначали спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та біологічної сім'ї; аналізували основні функції, які виконує прийомна сім'я; визначали спільні та відмінні ознаки функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу; аналізували програми підготовки кандидатів у прийомні батьки та визначали основні форми і методи роботи, що використовуються під час тренінгових занять з кандидатами у прийомні батьки; здійснювали перелік вправ для тренінгового заняття по підготовці кандидатів у прийомні батьки; складали план соціального супроводу умовної прийомної сім'ї; розробляли рекламну інформаційний буклети, що містить інформацію про прийомну сім'ю, як альтернативну форму опіки; для прийомних батьків, для прийомних дітей та спеціалістів, що працюють в даному напрямку; здійснювали оцінку потреб умовної прийомної дитини та інше.

З метою формування в майбутніх соціальних педагогів умінь до роботи з прийомними сім'ями програма педагогічної практики студентів 4 курсу спеціальності «Соціальна педагогіка» була доповнена такими завданнями: ознайомитися з специфікою роботи соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями; обґрунтувати напрями і види соціально-педагогічних послуг, що надаються прийомним сім'ям; ознайомитися з індивідуальним планом роботи з прийомною сім'єю; шляхом спостереження та аналізу діяльності соціального педагога визначити найбільш оптимальні методи та форми роботи, які він використовує при роботі з прийомними сім'ями; у процесі спостережень та бесід з соціальним педагогом дослідити з якими

труднощами стикаються прийомні батьки при вихованні прийомних дітей; здійснити оцінку потреб дитини-сироти; заповнити план індивідуального розвитку прийомної дитини; здійснити оцінку стану розвитку прийомної дитини; розробити рекламно-інформаційний буклет для прийомних батьків, прийомних дітей, кандидатів у прийомні батьки (на вибір студента); скласти екокарту та генограму прийомної сім'ї; узагальнити досвід соціального педагога, що працює з даною категорією клієнтів.

У процесі формувального експерименту значна увага приділялася організації практичної підготовки студентів. За рахунок використання рекламно-інформаційної кампанії, розробки навчальної програми школи для прийомних батьків «В наших руках долі дітей», підготовки та участі у роботі тематичного круглого столу. Все це загалом сприяло формуванню у студентів позитивної мотивації до роботи з прийомними сім'ями.

Впровадження визначених умов мало на меті оптимізувати професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, збалансувати теоретичні та практичні аспекти даної підготовки.

Поетапний системний підхід до навчання студентів дозволив перевірити доцільність і результативність обраних форм і методів навчання та розроблених нами соціально-педагогічних умов.

Аналіз результатів формувального експерименту дозволив стверджувати, що існує істотна відмінність рівнів готовності у студентів контрольних та експериментальних груп до роботи з прийомними сім'ями.

Студенти експериментальної групи, в якій було реалізовано соціально-педагогічні умови, показали в основному високий та достатній рівні готовності до роботи з прийомними сім'ями. При цьому позитивні зміни були помітними практично у всіх студентів експериментальної групи за всіма визначеними критеріями.

В ЕГ простежуються чіткі тенденції зростання кожного з показників готовності до роботи з прийомними сім'ями. Засвідчено значне зменшення чисельності студентів з низьким рівнем готовності (в межах від 23,92% (28 осіб) до 9,75% (11) за різними показниками готовності) та відповідне зростання частки студентів з достатнім (в межах від 18,48% (21 особа) до 34,70% (38) та високим рівнями (в межах від 3,62% (4 особи) до 7,95% (9)). За загальним показником готовності в експериментальній групі показники високого та достатнього рівнів збільшилися на 4,33% та 16,22%. У той же час у контрольній групі – лише на 1,1% та 8,90%.

За результатами експериментальної роботи підтверджено ефективність визначених соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями і доцільність їх впровадження в навчальний процес.

Спираючись на позитивні результати експериментальної роботи, ми можемо зробити висновок, що запропоновані нами соціально-педагогічні умови і організаційно-педагогічне забезпечення їх впровадження в підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями може послужити для оновлення оптимізації та удосконалення такої підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено науково-теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми представленої у вигляді теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, що сприяють підвищенню ефективності даного процесу.

Результати проведеного нами дослідження підтвердили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для таких *висновків*:

1. Виявлено, що проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, має досить ґрунтовне висвітлення у психолого-педагогічній літературі. Встановлено, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності – це процес, який передбачає формування сукупності теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, результатом якого є готовність до виконання соціально-педагогічної діяльності. З'ясовано зміст і структуру процесу професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, яку визначено як комплексний процес передачі та формування спеціальних знань, умінь та особистісних якостей спеціаліста, які дозволять йому ефективно працювати за даним напрямом та враховувати соціально-педагогічні та психолого-педагогічні особливості цієї категорії клієнтів.

2. Визначено основні етапи створення (інформаційні кампанії щодо поширення сімейних форм опіки, попередня робота з кандидатами на створення прийомних сімей, взаємодобір сім'ї та дитини, юридичне оформлення прийомної сім'ї) та функціонування (соціальний супровід прийомної сім'ї, контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї) прийомних сімей; конкретизовано сутність понять «створення» та «функціонування» прийомних сімей: створення прийомних сімей – це комплекс заходів, спрямованих на пошук кандидатів на створення прийомних сімей; оцінку їх потенціалу щодо можливості виховувати дитину-

сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування; підготовка до виконання функцій прийомних батьків (тренінг для кандидатів на створення прийомної сім'ї); взаємодобір дитини та сім'ї і юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї; функціонування прийомних сімей – це сукупність дій, які спрямовані на забезпечення оптимальних умов розвитку та виховання прийомної дитини та контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї. Окреслено комплекс необхідних професійних знань і умінь соціального педагога на кожному із цих етапів. Зокрема, виявлено комплекс професійних знань (основні принципи входження в сім'ю, права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, особливості адаптації дітей до нових умов, оцінка ризиків, ресурсів та резервів прийомної сім'ї, технології соціального супроводу прийомних сімей та інші) та умінь (аналізувати основні впливи мікросоціуму на дитину-сироту, з'ясувати мотиви створення прийомної сім'ї, планувати етапи та засоби діяльності з прийомною сім'єю, налагоджувати контакти з прийомними батьками, дітьми, здійснювати аналіз та готувати інформацію щодо ефективності функціонування прийомної сім'ї та інші) соціального педагога на кожному із етапів роботи з прийомними сім'ями.

3. Розкрито зміст і структуру професійної готовності соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями (теоретичний, практичний, мотиваційний). Визначено критерії (науково-теоретичний, технологічний, особистісно-мотиваційний) та окреслено показники: науково-теоретичний (знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей; специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями; знання категоріально-понятійного апарату з цієї проблеми); технологічний (володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями; застосування доцільних форм, методів роботи з такими сім'ями); особистісно-мотиваційний (бажання працювати з цими сім'ями та усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями). На основі прояву показників виявлено характеристики п'яти рівнів: низького,

нижче середнього, середнього, достатнього і високого готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

На констатувальному етапі виявлено, що відсоток студентів, які знаходяться на низькому і нижче середнього рівнях готовності до соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями (КГ – 25,54 % і 24,98 %; ЕГ – 23,92 % та 26,31%) досить помітний в обох групах. Отримані дані засвідчують вплив на рішення майбутнього соціального педагога: чи доцільно вибрати на майбутнє такий напрям соціально-педагогічної роботи. Доведено, що впровадження практичних видів діяльності помітно змінює рівень готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями як за показниками самооцінки, так і за експертною оцінкою (високий рівень – 7,95%, достатній – 34,70% та середній – 33,89%). Виявлено посилення прояву інтересу до конкретних видів роботи з прийомною сім'єю, бажання виконувати певні соціальні ролі при реалізації соціально-педагогічних технологій.

4. Визначено й обґрунтовано *соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями* (впровадження навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»; формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики; удосконалення програми практик через доповнення її відповідними професійно спрямованими завданнями; розширення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями); Розроблено організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями (спрямування змісту навчального курсу на формування необхідних знань, умінь у студентів для виконання професійних функцій, необхідних саме в роботі з прийомними сім'ями), організаційно-педагогічне забезпечення яке представляє комплексне поєднання теоретичної та практичної підготовки (навчальний курс «Соціальний супровід прийомної сім'ї» та організація соціально-педагогічної

практики), різні види навчальної діяльності студентів та форми роботи з ними (підготовка до проведення дискусій, круглих столів, зустрічей зі спеціалістами, котрі працюють за цим напрямом, інтерактивних методів роботи (мозковий штурм, робота в мікрогрупах, обговорення, рольові ігри, рекламно-інформаційні кампанії, практичні проекти, майстер-класи).

Доведено ефективність впроваджених соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомною сім'єю, здійснено кількісний та якісний аналіз їх впровадження. Виявлено позитивну динаміку рівнів готовності студентів експериментальної групи до практичної роботи з прийомною сім'єю. Відзначено наявність різниці в рівнях готовності студентів експериментальних і контрольних груп: кількість студентів з високим рівнем готовності до роботи з прийомними сім'ями у ЕГ збільшився на 4,33% (з 3,62% до 7,95%), а достатнім рівнем на 16,22% (з 18,48% до 34,70%) та середнім на 6,13% (з 27,76% до 33,89%). У свою чергу кількість студентів з нижче середнього рівнем зменшилася на 12,60% (з 26,31% до 13,17 %) та низьким рівнем на 14,17% (з 23,92% до 9,75%). Отримані дані засвідчують результативність запропонованих соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищого навчального закладу

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів розв'язання проблем підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями. У *перспективі* необхідно зосередити увагу: на вивченні зарубіжного досвіду та особливостей соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями у різних країнах; розробці соціально-педагогічних технологій підтримки прийомної сім'ї; поглибленні професійної підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації фахівців соціально-педагогічної сфери, які здійснюють роботу з прийомними сім'ями; вивченні психологічних аспектів створення і функціонування прийомної сім'ї; удосконаленні інструментарію діагностики

готовності студентів до професійної діяльності за даним напрямом; дослідженні оптимальних технологій активізації професійного інтересу студентів до роботи з прийомними сім'ями.

Рекомендовано впровадження у навчальний план вищих навчальних закладів як варіативної складової циклу професійно орієнтованих дисциплін «Соціальний супровід прийомних сімей» як додаткової спеціалізації до спеціальності «Соціальна педагогіка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулина О. А. Педагогическая практика студентов : учеб. пособие / О. А. Абдулина, Н. Н. Загрязнина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.
2. Алексеєнко Т. Ф. Зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності / Т. Ф. Алексеєнко // Соціальна педагогіка : теорія і технології: підручник [для студ. вищих навч. закладів] / [Т. Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.]; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 48 - 58.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання:[навч.посібник] / А. М. Алексюк, С. С. Самойлова. – К. : ІСДО, 1993. – 220 с.
4. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М. : МОДЭК, 2005. – 431 с.
5. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – [5-е изд.]. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 365 с.
6. Андрущенко В. П. Модернізація освіти : політика і практика / В. П. Андрущенко // Педагогіка і психологія. – 2002. - № 3. – С. 12 - 15.
7. Андрущенко В. П. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [кол. монографія] / [Дівінська Н. О., Корольов Б. І., Левшин М. М. та ін.]; за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Луговий. — К. : Педагогічна думка, 2008. — 254с.
8. Аналітичний звіт : моніторинг соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах / [Демченко І. Л., Іванченко С. М., Костенко К. С. та ін.]. — К. : Держсоцслужба, 2006. — 136 с.

9. Архипова С. П. Педагогічні аспекти підготовки соціальних педагогів / С. П. Архипова // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 1999. – Вип. 10. – С. 3 - 9. – (Серія Педагогічні науки)
10. Ахмерова Н. М. Этнокультурный подход в профессиональной подготовке социального педагога к работе с семейным социумом : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Ахмерова Нурия Минияровна – М., 2004 - 282 с.
11. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 156 с.
12. Басов Н. Ф. Социальный педагог : введение в профессию : [учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений] / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, А. Н. Кравченко. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – С. 35 - 36; С. 48 - 49.
13. Бевз Г. Інформаційна кампанія з рекрутування кандидатів у прийомні батьки : критерії ефективності / Бевз Г., Ейдемільер В. // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2004. - № 3 (8). – С. 5 – 14.
14. Бевз Г. М. Літня школа для прийомних сімей / Бевз Г. М., Герасим Г. З. – К. : Главник, 2007. – 128 с.
15. Бевз Г. М. Сім'ї заміщувальної опіки : соціально-психологічні аспекти // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / [С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін.] – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 9 (12). - С. 104 – 115.
16. Бевз Г. Вплив деприваційних чинників на психологічний розвиток дитини // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименко. – К. : ГНОЗІС. – Т. V. – Ч. 5. – С. 25 – 34.
17. Бевз Г. М. Прийомні сім'ї : оцінка створення, функціонування та розвитку : [навч. посіб.] — К. : Главник, 2006. — 112 с.
18. Бевз Г. М. Соціально-психологічні чинники виникнення та розвитку прийомного батьківства: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Бевз Галина Михайлівна. — К., 2001. — 281 с.

19. Безпалько О. В. Роль спеціалізації у професійній підготовці майбутнього соціального педагога / О. В. Безпалько // Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті болонського процесу : матеріали міжнарод. наук.–практ. конф. (13 - 14 груд. 2007 р.) – Чернівці, 2007. – С. 19 - 21.

20. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [навч. посібник] / Безпалько О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С. 79.

21. Бех В. П. Теоретико-методологічні засади гуманітарної підготовки педагогічних кадрів у вимірі Європейського вибору України / В. П. Бех // Освіта. – 2004. - № 10. – С.5 - 6.

22. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2-х кн.] – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

23. Богданова І. М. Професійно- педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : автореф. дис. на здобуття д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Богданова І. М. — К., 1998. — 33с.

24. Болдина М. А. Методы обучения будущего семейного социального педагога как специалиста открытого воспитательного пространства : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Болдина Марина Александровна. - Тамбов, 2003 - 213 с.

25. Бондар Л. В. Професійна підготовка соціальних педагогів із застосуванням електронних засобів навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Бондар – Одеса, 2006. – 21 с.

26. Борисова Ю. В. Методологія і методи соціологічних досліджень : навч. посібник / Ю. В. Борисова. – К. : ДЦССМ, 2003. - 216 с.

27. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы / В. Г. Бочарова. – М. : SvRAргус, 1994. – 208 с.

28. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Бугаєць Н. А. — Харків, 2002. — 18 с.

29. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / [Вайнола Р. Х.] ; за ред. С. О. Сисоєвої. — К. : Вид-во ХНРБЦ, 2008. — 460 с. - С. 272.

30. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»/ Вайнола Ренате Хейкіївна. — К., 2009. — 542 с. - С. 207.

31. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи. Курс лекцій для студентів спеціальності 6.010105 «Соціальна педагогіка» денної та заочної форми навчання / Вайнола Р. Х. - К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — 152 с.

32. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. [Навчальний посібник] / [Вайнола Р. Х.] ; за ред. С. О. Сисоєвої. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. — 134 с.

33. Вакуленко В. Педагогічна акмеологія : досягнення і проблеми / В. Вакуленко // Філософія освіти. — 2006. - № 3 (5). — С. 124 - 133.

34. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. — М. : Педагогика – Пресс, 1996. - 536 с.

35. Вільна енциклопедія [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>

36. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Віннікова. — Луганськ, 2003. — 20 с.

37. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студ. магістратури / Вітвицька С. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с. - С. 167.

38. Войченко А. П. Организация учебно-воспитательного процесса в педвузе как средство формирования профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности (на материале преподавания пед. дисциплин и пед. практики в нац. группах фак рус. яз. и литературы) : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогика» / А. П. Войченко. - Фрунзе, 1980. - 25 с.

39. Вчимося жити самостійно: Навч.-метод. посіб. для роботи з учнями випускних класі інтернатних закладів / [Безпалько О., Вайнола Р., Денисюк О. та ін.]. — К., 2002. — 204с.

40. Габора Л. І. Соціально-педагогічні умови профілактики ВІЛ / СНІДУ серед старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Габора Л. І.– Київ, 2010. – 20 с.

41. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : дис. ... д-ра пед. наук : 14.00.08 / Галагузова Юлия Николаевна. – М., 2001. – 373 с.

42. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні : [навч. посіб. для викладачів та аспірантів вузів] / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.

43. Голован В. П. Аксіопсихологічний потенціал гуманізації професійної підготовки соціальних педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. П. Голован. – Івано-Франківськ, 2006. – 19 с.

44. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно- понятійний словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.

45. Горохова И. В. Профессиональная подготовка социального педагога к работе с замещающей семьей : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Горохова Ирина Венедиктовна - Москва, 2011.- 253 с.

46. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н. В. Грабовенко – К., 2008. – 20 с.

47. Грига І. М. Соціальна робота в охороні здоров'я: методичні рекомендації по проведенню навчального курсу. для магістеріуму / І. М. Грига. — К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2001. — 82 с.

48. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями : метод. матеріали для тренера / [О. В. Безпалько, Т. П. Авельцева, О. М. Петрик та ін.] ; під ред. І. Д. Звереві. – К. : Наук. світ, 2006. – 69 с.

49. Гура О. І. Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Гура Олександр Іванович. – Харків, 2001. – 229 с.

50. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4-х т.] / Владимир Даль. – М. : Русский язык. – Т. 1. – 1989. – 699 с. - С. 387.

51. Державний галузевий стандарт спеціальності «Соціальна педагогіка» / керівник колективу А. Й. Капська. – К. : МОН України № 576 від 22.08.03 р.

52. Дети в приемной семье. Советы начинающим родителям / Иванова Н. П., Заводилкина О.В. – М., 1993. – 58 с.

53. Деякі аспекти оцінки ефективності надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді / [Вакуленко О. В., Комарова Н. М., Пеша І. В., Романова Н. Ф.]. — К. : Держсоцслужба, 2005. — 124 с.

54. Дипломированный социальный педагог : специфика профессиональной деятельности и система профессиональной подготовки /

под ред. М. А. Галагузовой, М. Н. Костиковой. – Екатеринбург : УГПУ, 1996. – 121 с.

55. Диагностика профессиональных способностей, система профессионального отбора социальных педагогов и социальных работников: сб. науч. трудов / В. Н. Келасьев. – М. : Академия, 1994. – С. 27.

56. Довгалева А. И. Вопросы семейного воспитания приемных детей : дис. ... канд. пед. наук : 12.00.03 / Довгалева А. И. – М., 1957. – С. 2 – 45.

57. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Докторович Марина Олександрівна. — К., 2007. — 208 с.

58. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. на соиск. научной степени д-ра пед. наук. : 13.00.04 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.

59. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Дубич Клавдія Василівна. – Рівне, 2007. – 267 с.

60. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович – Минск : БГУ, 1976. – 176 с.

61. Є. Ф. Зеєр. Психологія професій / Є.Ф. Зеєр. – Екатеринбург : ГПУ, 1998. - 126 с.

62. Євтух М. Б. Психолого-педагогічні засади підготовки фахівців з управління у соціокультурній сфері з урахуванням європейських стандартів / М. Б. Євтух // Рідна школа. – 2005. - № 11. – С. 21 - 23

63. Житник Н. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів економіки у коледжі II рівня акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житник Ніна Василівна. – Кривий Ріг, 2002. – 233 с.

64. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Завацька Л. М. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2008. – 240 с.

65. Загвязинский В. И. Методология и методика социально-педагогического исследования: книга для соц. пед. и соц. работников / В. И. Загвязинский. – М. : АСОПиР, 1995. – 157 с.

66. Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» : [електроний ресурс] : Режим доступу : <http://govuadocs.com.ua/docs/index-52110176.htm>.

67. Закон України «Про вищу освіту» / Верховна Рада України. Інститут законодавства. - К. : Накове видання, від 17 січня 2002 року, № 2984-III - 96 с.

68. Закон України «Про охорону дитинства» (26 квітня 2001 р., № 2402-III) / Права дитини: від витоків до інновацій : Збірник текстів, методичних та інформаційних матеріалів. – К. : Либідь. – 2002. - 280с. - С. 230 - 248.

69. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342 – IV / Права дитини : від витоків до інновацій: [збірник текстів, методичних та інформаційних матеріалів]. – К. : Либідь. – 2002. – 280 с.

70. Законодавство, яке тебе захищає : випускнику школи-інтернату для дітей- сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / [Волинець Л. С., Говорун Т. В., Пеша І. В. та ін.]. — К. : УІСД, 2000. — 78с. — (Серія «На порозі самостійного життя», у 4-х кн.; Кн. 2).

71. Занков Л. В. Избранные педагогические труды / Л. В. Занков – М. : Новая школа, 1996. – 432 с.

72. Збірник нормативно-правових актів у сфері функціонування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей / О. В. Ляковська, Л. М. Палій. – К., 2004. – 296 с.

73. Зверева М. В. О понятии «дидактические условия» / М. В. Зверева // Новые исследования в педагогических науках : [сб. ст.] / [Зверева М. В.] ; под ред. В. С. Самойлова. – М. : Педагогика, 1987. – Вып. 1. – С. 29 - 32.

74. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика: [монографія] / І. Д. Зверева. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.

75. Знайти себе : життєві історії випускників інтернатів / О. Р. Артюх, О. В. Бабак, О. М. Балакірева та ін. – К. : УІСД, 2001. – 201 с.

76. Зимняя И. А. Социальная работа и проблемы подготовки кадров / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1992. – 104 с.

77. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні : реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч. 1. – С. 8 - 12.

78. Иванова Л. К. Гуманистические ценностные основы социально-педагогической деятельности : учеб. пособие / Л. К. Иванова. – Тамбов : Тамб. ун-т, 2002. – 79 с.

79. Инновационные формы опеки детей : международный и национальный опыт / [Г. М. Шипиленко, И. В. Братусь] ; под. ред. Г. М. Лактионовой. – К., 2001. – 72 с.

80. Капська А. Й. Актуальність багаторівневої системи професійної підготовки спеціалістів соціально-педагогічної сфери / А. Й. Капська ; за ред. Андрусішина Б. І. // Сучасний стан і перспективи розвитку соціально-гуманітарних наук та освіти : зб. наук. праць – К., 2002. – С.149 - 157.

81. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості / А. Й. Капська // Моделювання виховної

діяльності в системі професійної підготовки студентів : теорія, практика, програми – К., 1998. – С. 5 - 12.

82. Капська А. Й. Моделювання самостійної роботи майбутніх соціальних педагогів у світлі Болонського процесу / А. Й. Капська // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 89. – 172 с.

83. Капська А. Й. Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери // Науковий часопис : Серія 11. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2004. – 1 (23). – С. 19 - 29.

84. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / Карпенко О. Г. ; за ред. С. Я. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007 - 374 с. – С. 8-20; 50-62; 146 -172.

85. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Г. Карпенко. – К., 2008. – 44 с.

86. Карпенко О. Г. Соціальний працівник : деякі аспекти професійної підготовки: навчально-методичний посібник / Карпенко О. Г. – К. : Держ. Ін-т розвитку сім'ї та молоді, 2007. – 144 с.

87. Кічук Я. В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти : автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Я. В. Кічук. – Одеса, 2010. – 40 с.

88. Клементович И. П. Новая профессия – социальный педагог / И. П. Климентович // Школа. – 1998. - №3. – 12 с.

89. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : МОДЭК, 1996. – 400 с.

90. Коваль В. О. Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / В. О. Коваль. – Львів, 2007. – 21 с.

91. Коваль Л. Г. Соціальна робота : навч. посібник / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлеб'юк. – К. : ІЗМН, 1997. - 392 с.

92. Ковчина І. М. Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності : автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. М. Ковчина. – К., 2007. – 42 с.

93. Когут С. Я. Система професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С. Я. Когут. – Івано-Франківськ, 2005. – 22 с.

94. Козубовська І. В. Профілактика девіантної поведінки у професійній підготовці фахівців соціальної роботи / [І. В. Козубовська, В. В. Сагарда, О. В. Дорогіна] // Підготовка соціальних працівників / соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали між народ. наук.-практ. конференції. – Черкаси, 2003. – С. 87 - 97.

95. Колініченко Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Колініченко Тетяна Іванівна – К., 2010. – 275 с.

96. Комарова Н. М. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання / Комарова Н. М., Пеша І. В. — К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2006. — 92с. - С. 86 - 87.

97. Комарова Н. М. Методичні рекомендації щодо навчання прийомних батьків, соціальних працівників, національних та регіональних тренерів / Комарова Н. М., Пеша І. В. — К. : Держсоцслужба, 2006. — 168 с.

98. Комарова Н. М. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: [у 2-х кн.] / Комарова Н. М., Пеша І. В.– К. : Держсоцслужба, 2006. – Кн. 1. - С. 8, 39 - 50.

99. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Косовець Василь Іванович – К., 200. – 303 с.

100. Кочубей А. Азбука семьи, или практика работы с семьями : учебно-методическое пособие / Кочубей А., Умарова Н. – Псков : ПОИПКРО, 2004. – 152 с.

101. Кочубей А. Визит в семью, или практика работы с семьями : учеб. пособие / Кочубей А., Умарова Н. – Псков : ПОИПКРО, 2002. – 118 с.

102. Кузьмина Н. В. Акмелогическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. - 144с.

103. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Кузьмина Н. В. – Л. : [б.и.], 1985. – 313с. - С. 11.

104. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Кузьмінський А. І. – К. : Знання, 2005. – 486 с. - С. 234.

105. Кучерявый А. Г. Формирование у студентов целостной готовности к труду социального педагога / А. Г. Кучерявый ; под. ред. В. Н. Сидорова, А. С. Киселева // Теория и практика социальной педагогики и социальной работа. – Донецк, 1997. – С. 102 - 105.

106. Лактионова Г. М. Социально-педагогическая работа с женской молодежью в крупном городе : теоретико-методические основы / Лактионова Г. М. – К. : Укр. центр духовной культуры, 1998. – 326 с.

107. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учебное пособие [для суд. пед. вузов, обучающихся по направлению и спец. «Психология», «Клиническая психология»] / А. Н. Леонтьев. – М. :

Издательский центр «Академия», 2004. – 346 с.

108. Лесіна Т. М. Соціально-педагогічні умови стимулювання майбутнього соціального педагога до анімаційної діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Лесіна Тетяна Миколаївна. – Луганськ, 2009. – 289 с.

109. Линник Л. М. Соціально-педагогічні засади профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Линник Леся Миколаївна. – Луцьк, 2006. – 279 с.

110. Лісовець О. В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими та молодіжними організаціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. В. Лісовець. – К., 2008. – 25 с.

111. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04 / Линенко Алла Францева. – К., 1996. – 403 с.

112. Литвиненко С. А. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. А. Литвиненко. – К., 2005. – 40 с. - С. 16.

113. Луганцева О. Г. До питання розробки критеріїв оцінювання підготовки соціальних педагогів до роботи із сім'єю / О.Г. Луганцева // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2005. - № 4. – С. 75 - 83.

114. Луганцева О. Г. Визначення професійно важливих якостей соціального педагога, необхідних для ефективної роботи із сім'єю (у контексті фахової підготовки) / О. Г. Луганцева // Вісн. Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2008. – Вип. 136. – С. 17 – 22.

115. Луганцева О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із сім'єю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. Г. Луганцева. – Луганськ, 2011. – 20 с.

116. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / Луговий В. І. ; за заг. ред. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с. - С. 48.

117. Лукашевич М. П. Роль гуманітарних наук у соціалізації молоді / М. П. Лукашевич // Шлях освіти. – 1998. - № 2. – С. 2 - 5.

118. Лутай В. С. Сучасні філософські засади реформування української системи «Освіта – наука - виробництво» / В. С. Лутай // Філософія освіти. – 2008. - № 1-2 (7) – С. 22 – 34.

119. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Малькова Марина Олександрівна. – Луганськ, 2006. – 255 с.

120. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика : учебник / Мардахаев Л. В. – М. : Гардарики, 2003. – 269 с.

121. Мацкевич Ю. Р. Підготовка соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку : дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Мацкевич Юліана Рафаїлівна. – Луганськ, 2003. – 224 с.

122. Межирицький О. Я. Підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. Я. Межирицький – Луганськ, 2003. – 17 с.

123. Методика и технологи работы социального педагога : учеб. пособие для студ. вузов / [Б. Н. Алмазов, М. А. Беяева, Н. Н. Бессонова и др.]; под. ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева. – М. : Академия, 2002. - 191с.

124. Методичний посібник по проведенню тренінг – курсу для соціальних працівників з питань підбору, підготовки та соціального

супроводу прийомних батьків / [Г. М. Бевз, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін.] – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 128 с.

125. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків / [С. Л. Волинець, Н. М. Комарова, І. В. Пеша та ін.] – К. : Студцентр, 1998. – 128 с.

126. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей / [Г. М. Бевз, Л. С. Волинець, А. Й. Капська та ін.] – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 1999. – 103 с.

127. Методичні рекомендації щодо навчання прийомних батьків, соціальних працівників, національних та регіональних тренерів / Н. М. Комарова, І. В. Пеша. – К. : Дерсоцслужба, 2006. – 168 с.

128. Мигович І. І. До питання про зміст підготовки фахівців соціальної сфери / І. І. Мигович // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні та за рубежом. – Ужгород, 2003. – С. 227 - 230.

129. Мигович І. І. Формування системи підготовки і підвищення кваліфікації соціальних працівників: досвід, проблеми / Мигович І. І. // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2004. - № 1 (6). – С. 98 - 110.

130. Микитенко Н. О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади : автореф. дис.. на здобуття наук. ступення канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Микитенко Н. О. – Тернопіль, 2006. - 20 с.

131. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка : досвід та перспективи : монографія / Міщик Л. І. – Запоріжжя, 1999. - С. 13 - 58.

132. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Міщик Людмила Іванівна. – Запоріжжя, 1997. – 358 с.

133. Моїсеєнко К. Професійна діяльність соціального педагога : метод. посібник / Моїсеєнко К. – К. : Шкільний світ, 2009. – 120 с.

підкування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» від 21.10.09 р. № 972/16988. - [електроний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12>

142. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України, 2002. - № 303. – 22.04.2002 р.

143. Ничкало Н. Г. Наукові дослідження з проблеми педагогіки та психології вищої школи / Н. Г. Ничкало // Вища освіта в Україні : реалії, тенденції, перспективи розвитку : матеріали міжн. наук.-практ. конф - Ч. 1. – К., 1996. – С. 19 - 23.

144. Обучение социальной работе : состояние и перспективы. [Материалы Международных Конгрессов Школ социальной работа] / под ред. В. Г. Бочаровой. – М. : НИИ Геодезия, 1997. – 79 с.

145. Обучение социальной работе : преемственность и инновации / Ш. Рамон, Л. Понарина, Р. Сарри. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 157 с.

146. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Овчарова Р. В. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с. - С. 39 - 43.

147. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно - методологічний аспект) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Огнев'юк Віктор Олександрович. — К., 2003. — 412 с.

148. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Л. И. Скворцова. – [25-е изд., испр. и доп.] – М. : Мир и образование, 2006. – 976 с. - С. 821.

149. Олексюк Н. Організаційно-педагогічне забезпечення позитивної життєдіяльності сім'ї військовослужбовців / Капська А., Олексюк Н. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Випуск 61. Серія : педагогічні науки. – Чернігів, 2009. – С. 5 – 10.

150. Олпорт Г. Становление личности. / Олпорт Г. - М. : «Смысл», 2002. - С. 166 - 216.

151. Освіта в Україні : нормативна база / за ред. В. Попко. – [2-е вид.] – К. : КНТ, 2006.– 484 с. - С. 49.

152. Освітньо-професійна програма бакалавра за спеціальністю 6.010105 «Соціальна педагогіка» напряму підготовки 0101 «Педагогічна освіта» / за ред. Капської А. Й.– К. : КДПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 3 - 5.

153. Организация и содержание работы по социальной защите женщин, детей и семьи : [учеб. пособ. для студ. учреждений среднего проф. образования. обучающихся по спец. 0205 - Социальная работа] / Зубкова Т. С., Тимошина Н. В. — [2-е изд.]. — М. : Академия, 2004. — 221 с.

154. Ослон В. Н. Жизнеустройство детей-сирот : профессиональная замещающая семья / Ослон В. Н. – М. : Генезис, 2006. – 368 с.

155. Ослон В. Н. Замещающая профессиональная семья как система / Ослон В. Н., Холмогорова А. Б. // Семейная психология и психотерапия. – 2001. - № 2. – С. 3 - 26.

156. Основи сучасного українського виховання : монографія / Ю. Д. Руденко. - К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2003. - 328 с.

157. Основы социальной работы : учебник / под ред. П. Д. Павленок. – М. : ИНФРА – М., 1999. – 368 с.

158. Оцінка потреб дитини та її сім'ї : метод. посібник / [Кияниця З. П., Кузьмінський В. О., Петрочко Ж. В. та ін.] ; за ред. І. Д. Звереві — Харків : Держсоцслужба, 2007. — 144 с.

159. Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. Ю. Пащенко. – К., 2000. – 23 с.

160. Педагогика : учеб. пособие [для студ. пед. учеб. заведений] / [В. А.Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко и др.]. – [4-еизд.]. – М. : Школа – Прес, 1997. –512 с.

161. Першко Г. Сучасна професійна підготовка соціальних педагогів / Г. Першко; за ред. А. Й. Капської // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць : [у 2-х ч.] – К. : [б. в.], 2007. – Вип. 5. – Ч. II. –

(Сер. № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління.)
– С.140 - 143.

162. Першко Г. Професійні особистісні якості соціального педагога як базова умова соціально-педагогічної діяльності / Першко Г.; за ред. А. І. Кузьмінського // Вісник Черкаського університету : зб. наук. пр. – Черкаси : [б. в.], 2008. – Вип. 122. – (Серія Педагогічні науки.) – С.102 - 105.

163. Першко Г. О. Підготовка соціальних педагогів до інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у середовище загальноосвітнього навчального закладу : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Г. О. Першко. – Київ, 2011. - 20 с.

164. Петрович В. С. Рекомендації для тренера-старшокласника, який бере участь у пропаганді здорового способу життя / В. С. Петрович // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. - № 11. – С. 25 - 37.

165. Пехота О. М. Особистісноорієнтоване навчання : підготовка вчителя: монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – Миколаїв : «Іліон», 2005. - 272 с.

166. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / Пеша І. В.— К. : Логос, 2000. — 86 с.

167. Пеша І. В. Соціальне становлення дітей в дитячих будинках сімейного типу : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Пеша І. В. — К., 2000. – 20 с.

168. Пеша І. В. Соціальне становлення дітей в дитячих будинках сімейного типу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Пеша Ірина Василівна — К., 2000. — 240 с.

169. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / [Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, І. В. Пеша та ін.] – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – Кн. 2. – 128 с.

170. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / за заг. ред. І. Зверєвої, Г. Лактіонової. – К. : Науковий світ, 2001. – 49 с.

171. Пічкарь О. П. Нові технології у системі підготовки соціальних працівників за кордоном / О. П. Пічкарь // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 17. - С.114 - 117.

172. Прийомна сім'я : методика створення та соціального супроводу: науково-методичний посібник / [Г.М. Бевз, В.А. Кузьмінський, О.І. Некучаєва та ін.] – К. : Центр стратегічної підтримки, 2003. – 92 с.

173. Проект програми «Соціальний супровід прийомної сім'ї» // Шкільний світ. – 2001. - № 16.

174. Професійно-педагогічна освіта : сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / [О. Є. Антонова, С. С. Вітвіцька, О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спирін та ін.]. — Житомир, 2008. — 396 с.

175. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / [Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, І. В. Пеша та ін.] – К. : ДІПСМ, 2004. – 128 с.

176. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / за заг. ред. І. Зверєвої, Г. Лактіонової. – К. : Науковий світ, 2001. – 49 с.

177. Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі : посібник тренера / за ред. Г. М. Лактіонової. — К. : Науковий світ, 2006. — 72с.

178. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник [для педагогів ринкової системи освіти] / І. П. Підласий. - К. : СЛОВО, 2004. – 616 с.

179. Подготовка специалистов в современных социокультурных условиях : воспитание толерантности / Н. Н. Чернуха // Персонал. – 2010. – № 1. – С. 70–75.

180. Пожидаєва О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф.

на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. В. Пожидаєва. – Київ, 2011. – 20 с.

181. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / В. А. Поліщук ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с. - С. 62.

182. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. А. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 44 с.

183. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступення д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Ю. Й. Поліщук. – Луганськ., 2006 – 42 с.

184. Полисадова М. Н. Подготовка будущего социального педагога к деятельности по профилактике наркомании среди трудновоспитуемых подростков : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Полисадова Мария Николаевна. – М., 2004. – 202 с.

185. Поляничко А. О. Сучасний стан дослідження проблеми соціальної депривації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / А. О. Поляничко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. - Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. - [Ч. 4]. - С. 147-155.

186. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : [у 2 кн.] / [Бевз Г. М., Бондаренко Т. В., Комарова Н. М. та ін.]. — К., 2006. — 180 с. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» від 26.04 2002 р. № 565 : [електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>

188. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною» у 2006 році» від 06.02.2006 р. № 106. : [електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/81-2007-%D0%BF>

189. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки» від 11 травня 2006. № 623: [електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/623-2006-%D0%BF>

190. Приймна сім'я : методика створення і соціального супроводу : [метод. посібник] / [Бевз Г. М., Кузьмінський В. О., Доля Н. Г., Нескучаєва О. та ін.]. — К. : Центр стратегічної підтримки, 2005. — 91 с.

191. Прихожан А. М. Психологія сирітства / Прихожан А. М., Толстых Н. Н. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2005. – 400 с.

192. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Ю. Пришляк. – Тернопіль, 2008. – 21 с.

193. Проведення комплексної оцінки в інтернатному закладі / за заг. ред. О. Карагодіної. – К. : ПП «Март», 2006. – 131 с.

194. Програмно-методическое обеспечение опытно-экспериментальной работы по развитию семейных форм устройства детей, оставшихся без попечения родителей, и предложения для органов опеки и попечительства по развитию служб по устройству детей на воспитание в семью : [в 4-х книгах] / М. Ф. Терновская. – М., 2004. – Кн. 1 - 156 с.

195. Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації : Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 24.04.2003. № 5/5-4 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. - № 11. – С.13-20.

196. Профессиональные роли и функциональные обязанности социального работника (на примере США). – М. : Ин-т молодежи, 1992. - С. 81.

197. Посібник для соц. працівників щодо підготовки та соціального супроводу ПС та ДБСТ : [у 2-х кн.] / [Г. М. Бевз, Т. В. Бондаренко, Н. М. Комарова та інші – К. : Держсоцслужба, 2006. – Кн. 2. - С. 10 - 18.

198. Пундик Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховної діяльності в умовах оздоровчого табору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Пундик Людмила Євгенівна. – К., 1999. – 205 с.

199. Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : передумови, реалії та перспективи : [за результатами соціологічного дослідження] / [Калібаба О. А., Шипіленко О. С., Синюшко М. Л. та ін.] ; за ред. Петрочко Ж. В. — К. : Науковий світ, 2006. — 100 с.

200. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 [Електронний ресурс] / А. О. Рижанова — Луганськ, 2005. — 44 с.

201. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки. Тренінговий курс для спеціалістів соціальної сфери / [В. Г. Головатий, А. В. Калініна, О. А. Виноградова] ; за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К. : Основа - Принт, 2007. – 128 с.

202. Робота з дитиною у прийомній сім'ї : метод. посібник / [Захарченко В. Г., Карпенко О. Г., Капська А. Й.] ; за ред. М. М. Ілляш. — К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. — 188 с.

203. Робочі матеріали до «Програми підвищення кваліфікації прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу»

/ [Г. М. Лактіонова, Т. Ф. Алексєєнко, Т. В. Бондаренко та ін.] – К., 2008. – 285 с.

204. Романовська О. О. Соціально-правові передумови успішного функціонування фостерінгу у Великобританії: методичний посібник / Романовська О. О. ; за ред. Ковчинової І. М. – К. : Логос, 2001. – 97 с.

205. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн – СПб. : Питер, 1998. - 688с.

206. Самборська О. В. Формування і розвиток соціально-психологічної компетентності фахівців соціальної роботи / О. В. Самборська // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 17. – С. 131-137.

207. Сейко Н. А. Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні: зб. наук. пр. / Н. А. Сейко. — Житомир, 2002. — 330 с.

208. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования / Сенько Ю. В. – М. : Академия, 2000 – 240с. - С. 68.

209. Сидоров В. Н. Профессиональная деятельность социального работника : ролевой подход / Сидоров В. Н. – Винница : Глобус-пресс, 2006. – 408 с.

210. Сисоєва С. О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : [навч. – метод. посіб.] / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 460с.

211. Сисоєва С. О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 45-53.

212. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947 – III. : [електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

213. Сластенин В. А. Диагностика профессиональной пригодности молодёжи к педагогической деятельности / В. А. Сластенин, Н. Е. Мажар. – М. : Прометей, 1995. – 142 с.

214. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / Сластенин В. А. – М. : Просвещение, 1976. – 212 с.

215. Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе / В.А. Сластенин // Советская педагогика. – 1981. - № 4. – С. 76 - 84.

216. Сластенин В. А. Социальный педагог : готовность к профессиональной деятельности / В. А. Сластенин // Научные труды МПГУ. Серия «психолого-педагогические науки». – М., 1995. – С. 25 - 34.

217. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие [для студентов, изучающих психологию, социальную работу и социальную педагогику] / [авт. – сост. Л. В. Мардахаев]. – М. : Академия, 2002. – 368с. - С. 230.

218. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / [упоряд. : О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, З. Г. Зайцева та ін.] ; за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. – К. : УДЦССМ, 2000. - 260 с.

219. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США : дис.канд. пед. наук : 13.00.04. – Тернопіль, 2004. – С. 111-126.

220. Совет по образованию социальных работников // Энциклопедия социальной работы. - [В 3-х т.] - Пер. с англ. – М. : Центр человеческих ценностей, 1994. – Т. 3. – С. 146-150.

221. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. [для студен. вищих навч. закл.] / Сорочинська В. Є. – К. : Кондор, 2005. – 208 с.

222. Сорочинская О. М. Новая модель начальной профессиональной подготовки социальных педагогов / О. М. Сорочинская // Соціальна робота : теорія, досвід, перспективи - Ч. 2. – Ужгород, 1999. – С. 207 – 224.
223. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [Т. Ф. Алексеевко, Т. П. Басюк, О.В. Безпалько та ін.] ; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. - С. 249-250.
224. Соціальна педагогіка : підручник. – [3-е вид. випр. та доп.] / за ред. Капської А. Й. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. - С. 244 - 310.
225. Соціальна педагогіка : підручник. – [4-е вид. випр. та доп.] / за ред. Капської А. Й. – К. : Центр учбової літератури, 2009. - С. 241-257.
226. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Зверєвої – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 190-194.
227. Социальная педагогика / под. ред. В. А. Никитина. – М., 2000. – С. 171-172.
228. Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні: зб. наук. пр. / Н.А. Сейко. — Житомир, 2002. — 330 с.
229. Соціальна робота в Україні : перші кроки / В. Полтавець. — К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. — 236 с.
230. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : наук. навч.-метод. посіб. : [для студ., магістрантів, асп. та спец. у галузі соціальної роботи, соціальної педагогіки] / С. Я. Харченко — Луганськ : Альма-матер, 2003. — 198 с.
231. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посібник / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
232. Соціальна робота : технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. А.Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
233. Соціальне сирітство в Україні : експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова – Турченко О. Г. та ін.]. — К., 1998. — 120 с.

234. Социальная педагогіка : курс лекцій : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. заведений] / под общ. ред. М. А. Галагузовой. – М. : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 416 с.

235. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї : соціальний супровід : [навч.-метод. посіб.] / [Г. М. Бевз, Л. С. Волинець, А. Й. Капська та ін.] – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 127 с.

236. Спіріна Т. П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Спірна Тетяна Петрівна. – Житомир, 2009. – 260 с.

237. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа-вищий заклад освіти» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Стасюк Варвара Дмитрівна. – Одеса, 2003. – 280 с.

238. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу : навчально-методичний комплекс / за заг. ред. Г.М. Лактіонової, Ж. В. Петрочко. – К., «Науковий світ», 2006. – С. 33-34.

239. Створення та функціонування прийомних сімей : навч. посіб. [для держ. службовців] / Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, І. В. Пеша, О. О. Яременко. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 128 с.

240. Теория и практика социальной работы : отечественный и зарубежный опыт / отв. ред. Т. Ф. Яркіна, В. Г. Бочарова. – [в 2-х т.]– М. – Тула : Ассоциация социальных педагогов и социальных работников Российской Федерации, 1993. – Т. 1 – С. 420 - 425.

241. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу : зб. метод. матеріалів / [Г. М. Бевз, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін.] – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.

242. Толстоухова С. В. Організаційно-педагогічні основи функціонування системи соціальних служб для молоді : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01./ Толстоухова Світлана Валентинівна — К., 2001. — 287 с.

243. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія і методика : монографія / Трубавіна І. М. — Харків : Нове слово, 2007. — 395 с.

244. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Трубавіна І. М. — Луганськ, 2009. — 44 с.

245. Технолологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / [О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола та ін.] ; за ред. А. Й. Капської. — К. : ДЦССМ, 2001. - 140 с.

246. Тютюнник О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О.В. Тютюнник. — К., 2010. — 22 с.

247. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. — М. : Наука, 1966. - 451 с.

248. Указ президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11.07.2005 р. № 1086 / 2005 / Нормативні матеріали для забезпечення діяльності закладів соціального захисту дітей. — К. : Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. — 2005. — С. 24 - 28.

249. Указ президента України «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні» від 2011: [електронний ресурс] — Режим доступу : <http://document.ua/pro-pitannja-shodo-zabezpechennja-realizaciyi-prav-ditei-v-u-doc81085.html>.

250. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З. З. Фалинська. — Вінниця, 2006. — 23 с.

251. Филипова И. А. Методика социально-педагогического исследования : учеб. пособие / И. А. Филипова. — Челябинск : ЧГПИ, 1989. — 81 с.

252. Хакетт С. Стандарты социальной работы и парадигмы подготовки специалистов социальной сферы / С. Хакетт // Практична психологія та соціальна робота / - 2001 - № 4. – С. 9 - 11.

253. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С. Я. Харченко. – Луганск : Альма-Матер, 1999. – 138 с. - С. 18, 51 50 - 58.

254. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія і практика : монографія / Харченко С. Я. – Луганськ : Альма-матер, 2006. - С. 199 - 253.

255. Харченко С. Я., Краснова Н.П., Харченко Л.П. Соціально-педагогічні технології : навчально-методичний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с., С. 94 – 107; 278 – 308.

256. Холостова Е. И. Социальная работа : [учеб. пособ.] / Е. И. Холостова. – [2-е изд.] – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – 668 с.

257. Целых М. П. Социальная работа за рубежом : Соединенные Штаты Америки : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений]. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 128 с.

258. Чубук Р. В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів [Електронний ресурс] / Чубук Р. В. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nznuoa/psychology/2010

259. Чубук Р. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із студентською молоддю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р. В. Чубук. – Одеса, 2008. – 20 с.

260. Шапиро Б. Ю. Предметно-профессиональная подготовка социальных работников : задачи, содержание, организация / Б. Ю. Шапиро // Социальная работа. – 1992. – Вып. 5. – С. 81 - 101.

261. Шевнюк О. Л. Теорія практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Л. Шевнюк. - Київ, 2004. - 44 с.

262. Шептенко П. А. Введение в специальность «Социальный педагог» : учеб. пособие / П. А. Шептенко; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Флинта : МПСИ, 2008. – 160 с.

263. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / П. А. Шептенко, Г. А. Воронина. – М. : Академия, 2001. – 206 с.

264. Direct social work practice : theory and skills / Dean H. Herworth, Ronald H. Rooney – 1989 – 634 p.

265. Family based services : a Solution-Based Approach / Kim Berg – 1994 – 240 p.

266. Teaching Social Work Practice / [M. Doel, S. Shardlow, C. Sawdon]. – Aldershot : Arena, 1996.

ДОДАТКИ
ДО ДИСЕРТАЦІЇ НА ТЕМУ:
«СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ
СІМ'ЯМИ»

Додаток А

Характеристика видів практик та сформованих знань і умінь у студентів після їх проходження

Вид практики	Знання, які формуються у студента після проходження практики	Уміння, які формуються у студента після проходження практики
Професійно-орієнтовна (безвідривна) 1 курс	типології сучасної системи освіти та системи соціального захисту населення; основних напрямків діяльності соціальних закладів; нормативно-правову базу діяльності, функціональні обов'язки та морально-етичний кодекс соціального педагога	планувати свою діяльність у відповідності до її завдань і змісту; спостерігати, аналізувати та фіксувати зміст і особливості діяльності певного спеціаліста; визначати стиль професійної діяльності соціального педагога

<p>Професійно-орієнтовна (безвідривна)</p> <p>2курс</p>	<p>характеристики дітей групи-ризик; основні проблеми дітей даної категорії та специфіку надання їм соціально-педагогічної допомоги;</p> <p>фактори і умови формування позитивних мотивів основних видів діяльності дітей; форми і методи організації дозвіллевої діяльності дітей та молоді; етичні правила та норми взаємовідносин соціального педагога і дитини</p>	<p>планувати особисту діяльність; виділяти умови необхідні для вирішення проблем та розвитку дитини; володіти способами індивідуального підходу до дитини; осмислювати поведінку дитини, ставити педагогічні завдання та добиватися їх вирішення; виявляти позитивні та потенційні можливості дитини; стимулювати позитивні прояви дитини; створювати та підтримувати емоційно позитивну атмосферу спілкування;</p>
---	--	---

Продовження додатку А

<p>Організаційно-виховна (літня)</p> <p>3курс</p>	<p>особливості розвитку особистості в умовах тимчасового колективу; методика соціально-виховної роботи з дітьми та підлітками; зміст соціально-педагогічних технологій; основні етичні правила взаємовідносин між членами колективу</p>	<p>планувати соціально-педагогічну роботу, її етапи та засоби діяльності по досягненню певного результату з врахуванням інтересів та індивідуальних особливостей дітей; ставити конкретні завдання, що направлені на вирішення проблем дитини; співвідносити групові та індивідуальні</p>
---	---	---

		<p>методи роботи та використовувати їх; регулювати між колективні та внутрішньо колективні відносини; здійснювати вибір засобів, методів та прийомів педагогічно компетентного втручання в кризові та конфліктні ситуації, що виникають в дитячому колективі; організувати самоуправління в колективі та створювати умови для самодіяльності дітей та підлітків;</p>
Стажерська 4курс	<p>зміст загально педагогічних методів та форм вихов.; особи-сті соціально-педагогічних технологій та механізми їх реалізації; особливості морально-етичних взаємовідносин соц. пед-га з батьками та колегами;</p>	<p>зберігати, обробляти, інтерпретувати інформацію та встановлювати соціальний діагноз дітей різних категорій; спостерігати та інтерпретувати поведінку дитини; активізувати зусилля</p>

Продовження додатку А

		<p>дитини та її батьків для вирішення проблеми; проектувати соціально - педагогічну діяльність; аналізувати конкретну соціальну ситуацію та визначати свою роль в її</p>
--	--	--

		вирішені; аналізувати свою професійну діяльність
Соціально-педагогічна 5курс	<p>зміст діяльності по підвищенню рівня соціальної адаптації дитини, групи дітей;</p> <p>зміст діяльності по профілактиці дезадаптації;</p> <p>зміст діяльності по соціальній реабілітації;</p> <p>професійно-етичний кодекс соціального педагога;</p> <p>методологію і методи соціально-педагогічних досліджень</p>	<p>аналізувати досвід роботи спеціалістів соціально-педагогічної сфери;</p> <p>діагностувати проблему дитини на основі вивчення особливостей дитини та середовища;</p> <p>проектувати соціально-педагогічні програми допомоги дитині;</p> <p>уміннями підготовки та впровадження соціальних проектів</p>
Асистентська (магістерська)	<p>Знайомство із специфікою організації навчально-виховної роботи вищого навчального закладу;</p> <p>основні форми та методи роботи у вищій школі; види професійної діяльності викладача вищої</p>	<p>Розробляти лекційні та семінарські заняття;</p> <p>Аналізувати проведені заняття;</p> <p>Організовувати та проводити різні форми соціально-виховної роботи зі студентами</p>

Додаток Б

Статистичні дані Міністерства сім'ї, молоді та спорту щодо кількості прийомних сімей та дітей, що виховуються ними за регіонами на кінець 2010 року

Назва регіону	Кількість прийомних сімей	У них дітей	
		Прийомних	Рідних (включаючи усиновлених)
Україна	3195	5451	2542
Автономна Республіка			
Крим	95	182	104
Вінницька	110	210	80
Волинська	56	101	65
Дніпропетровська	254	443	161
Донецька	262	388	193
Житомирська	166	299	107
Закарпатська	52	81	49
Запорізька	131	240	86
Івано-Франківська	61	77	30
Київська	82	135	89
Кіровоградська	187	324	167
Луганська	155	252	110

Львівська	78	113	49
Миколаївська	121	240	92
Одеська	171	309	149
Полтавська	112	172	82
Рівненська	47	88	73
Сумська	108	204	102
Тернопільська	83	113	43

Продовження додатку Б

Харківська	271	416	270
Херсонська	136	281	81
Хмельницька	79	141	79
Черкаська	109	202	89
Чернівецька	55	123	63
Чернігівська	150	234	83
м. Київ	36	46	23
м. Севастополь	28	37	23

Додаток В

Кваліфікаційна характеристика працівників центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який здійснює соціальне супроводження прийомних сімей

МІНІСТЕРСТВО УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

Мінсім'ямолодьспорт

НАКАЗ

м. Київ

Про затвердження кваліфікаційної
характеристики працівника центру
соціальних служб для сім'ї, дітей та
молоді, який здійснює соціальне
супроводження прийомних сімей та
дитячих будинків сімейного типу

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 26.04.02 № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу», від 26.04.02 № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю», від 24.09.08 № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити кваліфікаційну характеристику працівника центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який здійснює соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (додається).

2. Контроль за виконанням наказу покласти на директора
Держсоцслужби Лук'янову Н.Л.

Ю. О. Павленко

Продовження додатку В

Затверджено

Наказ Мінсім'ямолодьспорту

КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА

працівника центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді,
який здійснює соціальне супроводження прийомних сімей
та дитячих будинків сімейного типу

Завдання та обов'язки. Відповідно до чинного законодавства забезпечує проведення попередньої роботи з кандидатами на створення сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема: веде облік звернень кандидатів та формує банк даних кандидатів, приймає документи, що подаються кандидатами, та надає їм необхідну допомогу у підготовці документів шляхом направлення листів-прохань до медичних закладів, установ тощо, спільно з відповідними службами у справах дітей здійснює відвідування кандидатів з метою ознайомлення з умовами їх проживання, визначення характеру сімейних стосунків щодо участі кандидата у програмі підготовки для прийомних батьків та батьків-вихователів.

Здійснює соціальне супроводження прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу шляхом реалізації заходів, спрямованих на забезпечення

належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу. Безпосередньо працює з прийомними батьками, батьками-вихователями, їх рідними дітьми, прийомними дітьми, дітьми-вихованцями.

Визначає потреби прийомних дітей, дітей-вихованців, а також прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу щодо створення сприятливих умов для розвитку, виховання та утримання дитини.

Складає та впроваджує план соціального супроводження прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, за участю прийомних батьків, батьків-вихователів.

В ході соціального супроводження організовує заходи, спрямовані на адаптацію дитини у соціальному середовищі, створення умов для задоволення індивідуальних потреб дитини; підготовки дитини до виходу з

Продовження додатку В

прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, до самостійного життя, підтримку контактів дитини з її біологічними родичами, навчання та посилення виховного потенціалу прийомних батьків, батьків-вихователів тощо.

Впливає на подолання внутрішньосімейних конфліктів, надає необхідну консультативну допомогу.

Планує та здійснює ефективну взаємодію з іншими установами, організаціями, підприємствами та структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади в процесі соціального супроводження прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу.

Щорічно здійснює аналіз та готує інформацію щодо ефективності функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу.

Постійно вдосконалює свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру. Ефективно застосовує професійні знання в

практичній діяльності. Додержується професійної етики, поважає права прийомних батьків, батьків-вихователів, їх рідних дітей, прийомних дітей, дітей-вихованців.

Бере участь у супервізії.

У своїй роботі керується Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції України та законів України, актами центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, даною характеристикою та посадовими інструкціями, положенням про центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що здійснюють соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Повинен знати. Нормативно-правові акти, що регулюють питання розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених

Продовження додатку В

батьківського піклування. Сімейний кодекс України. Цивільний кодекс України. Цивільно-процесуальний кодекс. Житловий кодекс України. Закони України: «Про охорону дитинства» (стаття 24), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про громадянство», «Про органи і служби у справах дітей». Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю», «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу», «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», повноваження та обов'язки структурних підрозділів центральних органів та органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів дітей-

сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку сімейних форм влаштування.

Особливості сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Концептуальні підходи щодо створення і функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Порядок та умови фінансування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Стандарти фінансового забезпечення прийомних дітей та вихованців дитячих будинків сімейного типу. Грошове забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів.

Права дитини, яка виховується у прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу. Особливості розвитку і поведінки дітей, які влаштовуються у сім'ю, залежно від попереднього місця перебування. Особливості сімейного виховання. Специфіку розвитку, виховання і поведінки дітей з особливими потребами.

Методику здійснення соціального супроводження. Мету, завдання, основні форми, методи та етапи здійснення соціального супроводження.

Продовження додатку В

Структуру, зміст та особливості складання плану соціального супроводження.

Особливості роботи з новоствореними та давнофункціонуючими прийомними сім'ями і дитячими будинками сімейного типу.

Особливості інтервенції соціального працівника у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу в ході соціального супроводження.

Основні принципи роботи на комп'ютері та відповідними програмними засобами; державну мову на рівні ділового спілкування та практичного застосування.

Кваліфікаційні вимоги. Повна вища освіта педагогічного, соціального, психологічного, юридичного, економічного спрямування за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста. Підвищення кваліфікації. Стаж роботи за фахом на посаді фахівця із соціальної роботи, соціального педагога, психолога або педагога: для магістра - не менше 2 років, для спеціаліста - не менше 3 років, для бакалавра - не менше 4 років, який пройшов спеціальну підготовку за Програмою, затвердженою наказом Мінсім'ямолодьспорту.

Директор Держсоцслужби

Н П Лук'янова

Додаток Г

Характеристика функцій діяльності соціального педагога щодо роботи з прийомними сім'ями

Назва функції	Знання, необхідні для реалізації функції	Уміння, необхідні для реалізації функції
Комунікативна	<ul style="list-style-type: none"> - знання загальних положень теорії спілкування - види та типи спілкування - функції спілкування - правила та норми спілкування - особливості спілкування з різними соціальними групами - основні положення та принципи конфліктології - етичні засади спілкування 	<ul style="list-style-type: none"> - добирати оптимальні прийоми, способи та засоби комунікативного впливу - створювати довірливу атмосферу під час спілкування - встановлювати контакт із співрозмовником - налагоджувати взаємодію між прийомними батьками, прийомними дітьми, іншими спеціалістами.
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> - теоретичні засади організаційної діяльності - особливості соціального менеджменту - основні функції організаційної діяльності - особливості організації та управління різними соціальними групами 	<ul style="list-style-type: none"> - добирати адекватні організаційні форми соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями - організовувати роботу, спрямовану на реалізацію творчого потенціалу, здібностей, задатків прийомних батьків та прийомних дітей - налагоджувати

		партнерство з установами та організаціями, які опікуються прийомними сім'ями - налагоджувати співпрацю з прийомними батьками
Прогностична	- зміст прогностичної діяльності - особливості прогнозування - види, принципи, зміст	- доцільно оперувати різними видами прогнозування

Продовження додатку І

	прогностичної діяльності	- враховувати специфічні особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського спілкування у процесі створення прогнозу - прогнозувати адекватні моделі поведінки прийомних дітей у прийомній сім'ї - прогнозування рівні задоволення базових потреб прийомних дітей, їх психологічного та фізичного стану
Діагностична	- теоретичні засади психолого-педагогічної діагностики - особливості діагностування різних вікових груп(дітей,	- добирати різні види діагностичний інструментарій - інтерпретувати

	<p>молодь, осіб зрілого віку); малі групи (сім'ї, формальні та неформальні групи, класний колектив)</p> <p>- методологію та методи, принципи та напрями діагностування</p>	<p>результати діагностики</p> <p>- розробляти індивідуальний план роботи з дитиною та прийомною сім'єю</p>
Попереджувально-профілактична	<p>- причини та форми прояву девіантної поведінки підлітків та молоді</p> <p>- зміст та форми соціально-профілактичної роботи</p> <p>- способи та прийоми навчання та переконання</p>	<p>- добирати оптимальні індивідуальні та групові форми профілактичної роботи</p> <p>- ефективно розв'язувати конфліктні ситуації</p> <p>- виявляти умови, що детермінують поведінку дитини</p> <p>- визначати кризові ситуації у прийомній сім'ї та аналізувати подальше визначення</p>

Продовження додатку І

		<p>варіантів поведінки прийомних дітей</p> <p>- здійснювати профілактику стресів, депресивних станів у прийомних дітей та прийомних батьків</p>
Охоронно-захисна	<p>- основні права дітей, підлітків та молоді закріплених у міжнародних та державних документах</p>	<p>- забезпечити реалізацію прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, що</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - зміст діяльності основних соціальних інститутів, що реалізують охоронно-захисну функцію - обов'язки сім'ї, школи, поза навчальних закладів стосовно розвитку особистості - зміст та повноваження діяльності соціального педагога стосовно захисту прав клієнта 	<ul style="list-style-type: none"> виховуються у прийомній сім'ї - виховувати у дітей повагу до прав іншої людини - підвищувати якість життя дітей, повноцінно використовуючи можливості оточуючого соціального середовища
Корекційно-реабілітаційна	<ul style="list-style-type: none"> - теоретичні засади соціальної реабілітації - специфіку корекційно-реабілітаційної роботи з різними соціальними групами, її види та рівні 	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтуватися в основних теоретичних положеннях та практичних методиках корекційно-реабілітаційної роботи - професійно застосовувати основні сучасні методики корекційно-реабілітаційної роботи у власній практиці - орієнтуватись та визначати типові ситуації, що потребують корекційно-реабілітаційного втручання

Продовження додатку Г

		<ul style="list-style-type: none"> - аналізувати ефективність корекційно-
--	--	--

		реабілітаційної допомоги
<p>Соціально-терапевтична</p>	<ul style="list-style-type: none"> - теоретичні засади та особливості психолого-педагогічної терапії - рівні та форми допомоги, особливості надання соціально-терапевтичної допомоги різним групам клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> - доцільно застосовувати різноманітні форми психолого-педагогічної терапії - залучати працівників різних соціальних інституцій до надання допомоги прийомним сім'ям та прийомним дітям - надавати індивідуальну та дистанційну психолого-педагогічну допомогу

Додаток Д

Знання та уміння соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями

Знання, які потрібні на попередньому етапі роботи з кандидатами	Знання, які потрібні у процесі соціального супроводження
«Базові» знання	
<i>Соціальна педагогіка/Соціальна робота</i>	
основні етичні принципи поведінки соціального працівника	
теорії, форми, методи соціальної роботи	
оцінка ресурсів громади та методи їх використання	
понятійно-термінологічний апарат соціальної роботи,	методи корекційної, профілактичної та діагностичної роботи
основні поняття, категорії, принципи, технології та види соціальних послуг	форми та методи індивідуальної роботи з дитиною
методи і техніки кризового втручання	форми та методи індивідуальної роботи з сім'єю
методи ефективного спілкування, типи подолання бар'єрів,	форми та методи групової роботи з дитиною та сім'єю
специфіка роботи з різними категоріями клієнтів	соціальні технології, методики щодо подолання педагогічної занедбаності, вирішення проблем психоемоційного розвитку дитини, подолання девіацій поведінки, асоціальних проявів тощо
побудова підтримуючих мереж	методи ведення випадку, своєчасного виявлення наявних та скритих конфліктів
<i>Психологія</i>	
вікова психологія: кризи; провідна діяльність; зона найближчого розвитку; значиме коло; новоутворення	
психологія сім'ї	основні стадії періоду адаптації дитини до нових умов перебування
психологія конфліктів, основні шляхи подолання конфліктів	методи ефективного спілкування та типи подолання бар'єрів
особливості психологічного консультування, види консультування	основні шляхи подолання конфліктів
механізми налагодження психологічного контакту з дитиною	механізми налагодження психологічного контакту з дитиною
методи психологічної підтримки батьків та дитини	
основні психологічні особливості розставання	
<i>Виховання</i>	
особливості та методи сімейного виховання	
соціально - психологічні особливості та	форми, засоби, методи психолого-

потреби дітей різних вікових груп, особливостей задоволення цих потреб	педагогічного впливу
--	----------------------

Продовження додатку Д

етапи нормального зростання та розвитку дитини, володіння інформацією щодо відхилень у розвитку	форми і методи виховної роботи, принципи виховання дитини без використання фізичних покарань
функцій сім'ї, сімейні ролі та розподіл функцій	особливості статевого виховання дітей різного віку, в тому числі дітей з особливостями психологічного розвитку
методи педагогічного виховання	стилі виховання, єдність і системність у вихованні
особливості виховного впливу батьків залежно від їх темпераменту	етапи нормального зростання та розвитку дитини, володіння інформацією щодо відхилень у розвитку
	специфіка розвитку, виховання і поведінки дітей з особливими потребами

«Спеціальні»

Нормативно-законодавча база

нормативно-законодавчі акти, що регулюють створення та функціонування форм сімейного влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування

норми законодавства, що регулюють питання охорони материнства та дитинства, права неповнолітніх, дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та забезпечують їх соціальний захист	норми законодавства, що забезпечують соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
---	---

порядок всиновлення, встановлення опіки, піклування, створення прийомних сімей та ДБСТ

порядок та умови фінансування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування

соціально-психологічні та вікові особливості розвитку та поведінки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

основні проблеми та потреби дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

причини сирітства	основні принципи входження в сім'ю сім'ї/дитячого будинку сімейного типу
особливості розвитку і поведінки дітей, залежно від їх життєвої історії	права дітей сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування
особливостей виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	особливості адаптації дітей до нових умов

Продовження додатку Д

фізичні, медичні, емоційні й поведінкові чинники занедбаності, жорстокого поводження, сексуальної наруги, прояви емоційного й психологічного тиску та їх вплив на розвиток та особистісне зростання дитини	методики роботи з дітьми, які мають особливі потреби, які зазнали статевої наруги, які були свідками чи об'єктами насилля
типи та стадії втрат; факторів, що впливають на втрати; наслідки розлучення та втрати для почуттів і поведінки дитини	підготовка дитини до виходу з прийомної сім'ї
ризики дітей, які влаштовуються в ВПС і ДБСТ	підготовка дитини до самостійного життя
основні етапи та фактори, що можуть спричинити затримку розвитку дітей	
формування приязаності	
<i>Взаємодобір дитини та сім'ї</i>	
особливостей аналізу потреб дітей та потенціалу батьків (модель взаємодобору)	
принципи взаємодобору батьків та дітей;	
методики підготовки дітей до влаштування в сім'ю	
правила влаштування дитини в сім'ю: організація зустрічей	
<i>Робота з сім'ями, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</i>	
особливості сімейних форм виховання та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та їх види	оцінка ризиків, ресурсів та резервів прийомної сім'ї
особливості функціонування ПС і ДБСТ	етапи здійснення соціального супроводження
етапи роботи з сім'ями опікунів, піклувальників, прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу	технології соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу
основні етапи створення ПС і ДБСТ та зміст кожного з них	особливості складання плану соціального супроводження

функції соціального працівника на кожному етапі роботи: створення, функціонування ПС, ДБСТ, вихід дитини із родини	методика здійснення оцінки потреб дитини та сім'ї
	особливості супроводження новостворених та давно функціонуючих прийомних сімей та ДБСТ
	критерії оцінки ефективності функціонування прийомної сім'ї

Продовження додатку Д

	підтримка стабільності прийомної сім'ї
	особливості розвитку стосунків зі біологічною родиною прийомної дитини/дитини-вихованця
	технологія відвідування прийомних сімей та ДБСТ
	основні шляхи виходу дитини із сім'ї
<i>Робота з кандидатами/батьками</i>	
проведення інформаційної кампанії: етапи підготовки і проведення інформаційно-рекламних заходів; принципи підготовки інформаційних матеріалів; можливості розміщення соціальної реклами; принципи взаємодії з представниками ЗМІ; особливості залучення волонтерів до інформаційно-рекламних заходів	ролі прийомних батьків у вихованні прийомної дитини
форми та методи залучення кандидатів в прийомні батьки та батьки-вихователі	права та обов'язки прийомних батьків, батьків-вихователів
критерії добору та вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї/ДБСТ;	особливості роботи з прийомними батьками у яких виховуються діти, які мають особливі потреби, які зазнали статевої наруги, які були свідками чи об'єктами насилля
методика проведення першого інтерв'ю, бесіди	
критерії оцінки кандидатів в прийомні батьки та батьки-вихователі, прорахунок майбутніх ризиків роботи з сім'єю	
типи, види (конструктивні-деструктивні) мотивів створення прийомної сім'ї/ДБСТ, взяття дитини під опіку/піклування	
технологія відвідування кандидатів у прийомні батьки/батьки-вихователі	
особливості роботи з віруючими	

кандидатами у прийомні батьки та батьки-вихователі	
Вимоги до спеціалістів	
	функціональні обов'язки і кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які здійснюють соціальне супроводження
	попередження професійного вигорання спеціаліста, що працює з прийомними сім'ями

Продовження додатку Д

Взаємодія спеціалістів	
принципи та механізми взаємодії між соціальними працівниками обласного та районного рівня	шляхи налагодження роботи команди (залучення спеціалістів інших служб до супроводу прийомної сім'ї/дитячого будинку сімейного типу)
основні моделі співпраці зі спеціалістами	організації, які можна залучати до надання послуг дитині та сім'ї
Основні функціональні обов'язки ССД і центрів СССДМ у процесі створення ПС і ДБСТ та їх розподіл	
функцій спеціаліста, який працює у сфері захисту прав дітей	
Оформлення документів	
форми для ведення бази даних	
складання акту обстеження житлово-побутових умов	
перелік та вимоги до документів, що подаються кандидатами.	
Уміння потрібні на попередньому етапі роботи з кандидатами	Уміння, які потрібні у процесі соціального супроводження
Аналіз та діагностика	
визначати пріоритетні напрями та об'єкти психолог-педагогічної діагностики	аналізувати стан дитини-сироти
добирати оптимальний діагностичний інструментарій	аналізувати основні впливи мікросоціуму на дитину-сироту
враховувати специфіку різних соціальних груп у процесі створення прогнозу	виділяти проблеми дитини-сироти, кровно-родинних дітей
розробляти програми психолого-педагогічної діагностики як окремої особистості так і мікрогруп	з'ясувати мотиви створення прийомної сім'ї
аналізувати та узагальнювати результати діагностичної роботи	аналізувати певні життєві ситуації клієнта
розглядати проблему з декількох різних	

точок зору.	
аргументувати та критично аналізувати	
Планування та прогнозування	
планувати основні етапи своєї діяльності	планувати етапи та засоби діяльності з прийомною сім'єю
визначати пріоритетні напрямки своєї діяльності	планувати індивідуальну роботу з прийомними батьками та прийомними дітьми
прогнозувати особливості соціалізації особистості	визначати етапи роботи з прийомною сім'єю

Продовження додатку Д

прогнозувати та планувати життєвий шлях об'єкта соціально-педагогічної роботи	прогнозувати етапи розвитку відношень та стосунків прийомних батьків та прийомної дитини
уміння прийняти вірні рішення в умовах обмеженої інформації або відсутності часу на її осмислення.	складати план соціального супроводження прийомних сімей та ДБСТ
	складання плану виходу дитини із сім'ї
Спілкування та взаємодія з клієнтом	
зв'язано і логічно викладати свої думки в розгорнутій формі (звіт, доповідь, виступ)	
добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування	
дохідливо донести до слухача свої думки і наміри	
уміння спілкуватися, налагоджувати контакти з людьми	
вміння знаходити компроміс	налагодження контакту з прийомними батьками, дітьми
попереджувати та долати конфліктні ситуації	створювати довірливу атмосферу спілкування з дітьми-сиротами
Соціальна педагогіка/Соціальна робота	
володіти способами та формами профілактичної роботи з різними соціальними групами	надавати консультативну та методологічну допомогу прийомним батькам
здійснювати корекційно-реабілітаційну роботу з різними соціальними групами	проводити інформаційну кампанію, щодо створення прийомних сімей
проводити консультації індивідуальні, групові	здійснювати відбір необхідних методів та форм діяльності з прийомною сім'єю
уміння проводити попередню роботу з кандидатами на створення сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	розуміння та побудова сумісної діяльності з прийомними батьками та дітьми по подоланню проблем
оформлення документів, що потрібні для навчання кандидатів та видачі їм рекомендацій	впроваджувати план соціального супроводження прийомних сімей та ДБСТ
здійснення контролю за умовами	вести документацію у ході соціального

проживання та виховання в сімейних формах влаштування дітей-сиріт	супроводження
	створювати та розвивати офіційну та неофіційну мережі соціальної підтримки прийомної сім'ї
	підготовка дитини до виходу із сім'ї
<i>Психолого-педагогічна допомога</i>	
володіти психокорекційними прийомами впливу на особистість	подолання та передбачення життєвих криз
доцільно застосовувати різноманітні форми психолого-педагогічної терапії	попереджувати та долати конфліктні ситуації
надавати очну та дистанційну психолого-педагогічну допомогу	володіти та вміти застосовувати методи консультування дітей та батьків

Продовження додатку Д

уміння використовувати методи і техніки кризового втручання.	
<i>Захист прав клієнта</i>	
володіти механізмами правового захисту в різних соціальних інститутах	володіти механізмами правового захисту дітей, прийомних сімей в різних соціальних інститутах
інформувати представників різних соціальних груп про їх права та соціальні гарантії	використовувати комплекс правових норм для захисту прав дітей-сиріт, прийомних дітей, прийомних батьків
<i>Оцінка діяльності</i>	
оцінка ефективності виконання виховної функції сім'ї	проводити оцінку потреб дитини
	використовувати інструментарій для оцінки потреб дитини та сім'ї
	вміти оцінити досягнення, проаналізувати стан справ
	здійснювати аналіз та готувати інформацію щодо ефективності функціонування прийомної сім'ї/ДБСТ
<i>Співпраця спеціалістів</i>	
налагоджувати співпрацю спеціалістів, які здійснюють захист прав дітей.	
налагоджувати співпрацю та партнерство з іншими організаціями та соціальними інститутами	
залучати працівників різних соціальних інституцій до надання допомоги особистості	

Додаток Е

Тестові завдання на знання теоретичних засад процесу створення та функціонування прийомних сімей

Інструкція: прочитайте визначення та виберіть правильну відповідь.

1. Сім'я яка взяла на виховання та спільне проживання від 3 до 5 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування називається:

- а) тимчасовою;
- б) кровно-родинною;
- в) дитячим будинком сімейного типу;
- г) прийомною.

2. До основних сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування відносять:

- а) усиновлення, опіка, піклування, ДБСТ, прийомні сім'ї;
- б) ДБСТ і прийомна сім'я;
- в) інтернатні заклади, опіка, усиновлення, прийомна сім'я.

3. Не можуть бути прийомними батьками:

- а) пенсіонери, ті хто не пройшов курс підготовки;
- б) особи позбавлені батьківських прав, ті хто визнаний недієздатним;
- в) особи, що не пройшли курс підготовки, визнані недієздатними, позбавлені батьківських прав, особи, які не можуть виконувати обов'язки виховання за станом здоров'я.

4. Як називається перший етап підготовки та створення прийомних сімей:

- а) попередня робота з кандидатами у прийомні батьки;
- б) проведення рекламно-інформаційної кампанії;
- в) взаємодобір прийомної сім'ї та дитини-сироти;
- г) відвідування кандидатів у прийомні батьки;

5. До основних мотивів прийняття рішення стати прийомними батьками відносять:

- а) альтруїстичні, соціальні;

б) егоїстичні та прагматичні;

Продовження додатку Е

в) альтруїстичні, прагматичні, соціальні;

г) соціальні, егоїстичні, прагматичні, альтруїстичні.

6. Перелік документів, які мають підготувати кандидати у прийомні батьки, визначений:

а) Положенням про прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу;

б) Конституцією України;

в) Сімейним кодексом України;

г) Конвенцією ООН.

7. Які фактори повинні враховувати соціальні педагоги здійснюючи взаємодобір прийомної сім'ї для дитини – сироти:

а) вік, стать, етнічне походження дитини;

б) рівень підготовки прийомних батьків, спроможність прийомної сім'ї допомагати іншим членам родини та підтримувати контакт із біологічними родичами;

в) вік, стать дитини, наявність ресурсів прийомної сім'ї необхідних для задоволення конкретних потреб дитини;

г) вік, стать, етнічне походження дитини, рівень підготовки прийомних батьків, спроможність прийомної сім'ї допомагати іншим членам родини та підтримувати контакт із біологічними родичами, наявність ресурсів прийомної сім'ї необхідних для задоволення конкретних потреб дитини.

8. Вид соціальної діяльності, що є формою соціальної підтримки та передбачає впродовж певного терміну надання конкретній особі чи сім'ї комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних, інформаційних послуг називається:

а) соціальним супроводженням;

б) соціальною допомогою;

в) соціальним забезпеченням;

г) соціальний патронаж.

9. До основних етапів соціального супроводження відносять:

Продовження додатку Е

а) початок соціального супроводження, перевірка документів, оцінка потреб дитини, планування соціального супроводження, реалізація супроводження, оцінка результатів супроводження, планування виходу дитини із сім'ї, завершення супроводження;

б) оцінка потреб дитини, планування соціального супроводження, реалізація супроводження та його завершення;

в) початок супроводження, оцінка потреб дитини, реалізація супроводження, завершення соціального супроводження.

10. Під час соціального супроводження можливе надання таких соціальних послуг:

а) правових, психологічних, інформаційних.

б) правових, психологічних, соціально-педагогічних, інформаційних, соціально-економічних, соціально-медичних.

в) соціально-економічних, медичних, психологічних.

г) правових, соціально-педагогічних, психологічних, інформаційних.

Додаток Ж

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ

Навчальний заклад _____

Анкета №

Шановний студенте!

Поширення в Україні сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як ефективної форми забезпечення права дитини на зростання у родині, потребує розбудови системи підготовки спеціалістів соціальної сфери до роботи з сім'ями, які виховують дітей-сиріт. Саме на розгляд цього питання спрямоване комплексне дослідження, що проводить Державний інститут розвитку сім'ї та молоді разом з Національним педагогічним інститутом ім. М.П.Драгоманова. Однією зі складових дослідження є аналіз діючої системи підготовки спеціалістів до роботи з сім'ями, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проведення оцінки готовності студентів, майбутніх соціальних педагогів, до роботи в цьому напрямку соціально-педагогічної діяльності.

Просимо Вас взяти участь у опитуванні. Організатори дослідження гарантують конфіденційність інформації, що буде отримана від кожного з вас – жодна установа, організація, компанія чи фірма не будуть мати доступу до Ваших особистих відповідей, які будуть використані тільки в узагальненій формі.

Просимо Вас максимально об'єктивно і відверто відповісти на поставлені питання. При заповненні анкети зробіть позначку (обведіть кружечком) цифру напроти того варіанту відповіді, який Вам більше підходить, або напишіть власний варіант у графі «інше».

7. Вкажіть будь-ласка у якому закладі (організації) і на якій посаді Ви зараз працюєте (напишіть)

8. Ваша трудова діяльність якимсь чином пов'язана з прийомними сім'ями? (виберіть один варіант відповіді)

Продовження додатку Ж

- 1) Моя робота не має жодного відношення до роботи з такими сім'ями
 - 2) Заклад в якому я працюю надає послуги прийомним сім'ям, проте моя робота не пов'язана з цим напрямом
 - 3) Безпосередньо працюю з прийомними сім'ями
 - 4) Інше (напишіть)
-

Одним із напрямків роботи соціального педагога/соціального працівника є створення та соціальне супроводження прийомних сімей. Просимо оцінити рівень Вашої готовності до такої діяльності.

9. Чи знайомі Ви з теоретичними положеннями щодо створення та функціонування прийомних сімей? (виберіть один варіант відповіді)

- 1) Не маю жодної уяви про теоретичні положення щодо роботи з прийомною сім'єю
 - 2) Маю поверхові знання що таке прийомна сім'я і принципи роботи з нею
 - 3) Знаю основні принципи і технології роботи з прийомними сім'ями
 - 4) Інше (напишіть)
-

10. Чи знайомилися Ви з практичною роботою з прийомними сім'ями під час виробничих практики?

- 1) Так, під час проходження практики на _____ курсі

2) Ні

переходьте до запитання № 12

**11. У якому закладі (установі, організації) Ви проходили практику?
(напишіть)**

Продовження додатку Ж

12. Яку саме діяльність щодо прийомних сімей Ви здійснювали під час практики? (виберіть всі можливі варіанти відповіді)

- 1) Ознайомлювалася/вся з документацією
- 2) Брала/в участь у тренінгах з підготовки кандидатів
- 3) Організовувала/в спільні заходи для членів прийомних сімей
- 4) Відвідувала/в прийомні сім'ї
- 5) Інше (напишіть) _____

З досвіду роботи соціальний педагогів центрів соціальних служб з прийомними сім'ями, визначено основні знання, вміння та особистісні якості, які є необхідними спеціалісту, що здійснює цей напрям соціально-педагогічної роботи. Просимо Вас оцінити власний рівень підготовки до роботи з прийомною сім'єю за п'ятибальною шкалою де

«5» - високий рівень

«4» - достатній

«3» - середній

«2» нижче середнього

«1» - низький

12. Оцініть рівень власних теоретичних знань, щодо створення та забезпечення діяльності прийомних сімей (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Знання	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
12.1	Понятійно-термінологічний	1	2	3	4	5

	апарат щодо створення, функція та роботи з прийомними сім'ями					
12.2	Основні нормативні акти, що регулюють створення та функція прийомної сім'ї	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

12.3	Історичні етапи роз-ку та станов. інституту прийомної сім'ї в Україні та за кордоном	1	2	3	4	5
12.4	Особливості сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	1	2	3	4	5
12.5	Етапи роботи з прийомною сім'єю	1	2	3	4	5
12.6	Функціональні обов'язки спеціаліста, який працює з прийомною сім'єю	1	2	3	4	5

12.7	Вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї	1	2	3	4	5
12.8	Етапи та умови здійснення попередньої роботи з кандидатами	1	2	3	4	5

13. Оцініть рівень власних теоретичних знань, щодо специфіки роботи з дітьми, які влаштовуються на виховання у прийомну сім'ю (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Знання	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
13.1	Віково-психологічні особ-сті роз-ку та поведінки дітей та підлітків	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

13.2	Особ-ті адаптації дітей-сиріт та дітей, позбав. батьків. опіки, до сімейних умов	1	2	3	4	5
13.3	Причини та наслідки виходу дитини із біологічної сім'ї	1	2	3	4	5
13.4	Проблеми дитини, яка приходить у	1	2	3	4	5

	сім'ю, шляхи їх вирішення					
13.5	Особливості сімейного виховання в умовах прийомної сім'ї	1	2	3	4	5
13.6	Показники ефективності перебування дитини у прийомній сім'ї	1	2	3	4	5

14. Оцініть власний рівень технологічних знань, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Знання	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
14.1	Моделі співпраці із спеціалістами різних соціальних інститутів	1	2	3	4	5
14.2	Методи ефективного спілкування	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

14.3	Методики психолого-педагогічної діагностики	1	2	3	4	5
------	---	---	---	---	---	---

	мікросередовища та особистості дитини-сироти					
14.4	Види консультування	1	2	3	4	5
14.5	Технологія соціального супроводження	1	2	3	4	5
14.6	Методики оцінки потреб дитини та сім'ї	1	2	3	4	5
14.7	Складання планів соціального супроводження	1	2	3	4	5
14.8	Форми та методи роботи з кандидатами у прийомні батьки	1	2	3	4	5
14.9	Форми та методи роботи з прийомними батьками	1	2	3	4	5
14.10	Форми та методи роботи прийомними дітьми	1	2	3	4	5
14.11	Знання про професійне вигорання та техніки саморефлексії	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

15. Оцініть рівень Ваших комунікативних умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Уміння	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
15.1	Володіння культурою міжособистісного спілкування	1	2	3	4	5
15.2	Налагодження емоційної, позитивної взаємодії з клієнтом	1	2	3	4	5
15.3	Налагодження міжгалузевої взаємодії спеціалістів	1	2	3	4	5
15.4	Створення довірливої атмосфери спілкування з дітьми	1	2	3	4	5
15.5	Надання консультативної допомоги клієнту	1	2	3	4	5

15.6	Вирішення та попередження конфліктних ситуацій з клієнтом	1	2	3	4	5
15.7	Вибір оптимальних засобів та прийомів спілкування	1	2	3	4	5

16. Оцініть рівень Ваших аналітичних умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

Продовження додатку Ж

	Уміння	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
16.1	Аналіз життєвої ситуації клієнта, подолання та передбачення життєвих криз	1	2	3	4	5
16.2	Аналіз стану та потреб дитини-сироти	1	2	3	4	5
16.3	Аналіз впливів соціального оточення на дитину-сироту	1	2	3	4	5
16.4	Виділення проблем дитини-сироти, біологічних	1	2	3	4	5

	дітей					
16.5	Аналіз недоліків власної професійної діяльності	1	2	3	4	5
16.6	Аналіз досвіду та перспектив роботи спеціалістів соціальної сфери	1	2	3	4	5

17. Оцініть рівень Ваших організаційних умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Уміння	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
17.1	Організація взаємодії з прийомними батьками та дітьми щодо вирішення проблем	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

17.2	Створення та розвиток мережі соціальної підтримки прийомної сім'ї	1	2	3	4	5
17.3	Залучення волонтерів	1	2	3	4	5
17.4	Планування	1	2	3	4	5

	етапів та методів роботи з прийомною сім'єю					
17.5	Планування індивідуальної роботи з прийомними батьками та прийомними дітьми	1	2	3	4	5
17.6	Проведення інформаційної кампанії, щодо створення прийомних сімей	1	2	3	4	5
17.7	Реалізація соціального супроводження	1	2	3	4	5
17.8	Реалізація правового захисту дітей, прийомних сімей в різних соціальних інститутах	1	2	3	4	5
17.9	Використання правових норм для захисту прав прийомних дітей, прийомних батьків	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

18. Оцініть рівень Ваших прогностично-проектувальних умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Уміння	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
18.1	Розроблення плану соціального супроводження дитини і сім'ї	1	2	3	4	5
18.2	Прогнозування розвитку клієнта та особливостей його соціалізації	1	2	3	4	5
18.3	Прогнозування розвитку стосунків між прийомними батьками та прийомними дітьми	1	2	3	4	5
18.4	Вибір ефективних методів та форм роботи з прийомною сім'єю	1	2	3	4	5
18.5	Конкретизація змісту роботи в кожному окремому випадку	1	2	3	4	5

19. Оцініть рівень Ваших діагностичних умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Уміння	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
19.1	В-ня напрямів та об'єктів псих.-пед. діагностики	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

19.2	Добір оптимального діагностичного інструментарію	1	2	3	4	5
19.3	З'ясування мотивів створення прийомної сім'ї	1	2	3	4	5
19.4	Розробка програми психолого-педагогічного діагностування	1	2	3	4	5
19.5	Аналіз та узагальнення результатів діагностики	1	2	3	4	5

Окрім знань і умінь, у спеціаліста, який працює з прийомними сім'ями, мають бути сформовані певні особистісні якості, які дозволяють налагоджувати ефективну взаємодію з прийомними батьками і дітьми.

20. Оцініть будь-ласка рівень сформованості Ваших психологічних особистісних якостей (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Особистісні якості	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
20.1	Емоційно врівноважений	1	2	3	4	5
20.2	Низька тривожність	1	2	3	4	5
20.3	Опірність до стресів	1	2	3	4	5
20.4	Творче мислення	1	2	3	4	5
20.5	Наполегливість	1	2	3	4	5
20.6	Стриманість	1	2	3	4	5
20.7	Уважність	1	2	3	4	5
20.8	Спостережливість	1	2	3	4	5
20.9	Оптимізм	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

21. Оцініть будь-ласка рівень сформованості Ваших морально-етичних особистісних якостей (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Особистісні якості	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
21.1	Доброта	1	2	3	4	5

.						
21.2	Гуманність	1	2	3	4	5
21.3	Терпимість	1	2	3	4	5
21.4	Справедливість	1	2	3	4	5
21.5	Тактовність	1	2	3	4	5
21.6	Скромність	1	2	3	4	5
21.7	Відповідальність	1	2	3	4	5
21.8	Емпатійність (співпереживанн)	1	2	3	4	5

22. Оцініть будь-ласка рівень сформованості Ваших психоаналітичних особистісних якостей (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Особистісні якості	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високи й рівень
22.1	Адекватна самооцінка	1	2	3	4	5
22.2	Самокритичніст ь	1	2	3	4	5
22.3	Самоаналіз	1	2	3	4	5
22.4	Прагнення до самовдосконале ння	1	2	3	4	5
22.5	Самоконтроль	1	2	3	4	5
22.6	Уміння переключатись	1	2	3	4	5
22.7	Уміння керувати своїми емоціями	1	2	3	4	5

Продовження додатку Ж

23. Оцініть будь-ласка рівень сформованості Ваших педагогічних особистісних якостей (в кожному рядку зробіть відповідну позначку)

	Особистісні якості	низький рівень	нижче середнього	середній рівень	достатній	високий рівень
23.1	Комунікативність (швидко встановлювати контакт із людьми)	1	2	3	4	5
23.2	Візуальність (зовнішня привабливість особистості)	1	2	3	4	5
23.3	Красномовство (уміння всилити віру і переконувати словом)	1	2	3	4	5

24. Які навчальні дисципліни, на Ваш погляд, сприяють підготовці майбутнього соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями? (напишіть)

25. Які навчальні спеціалізовані курси Ви вивчали, які стосуються роботи з прийомними сім'ями? (напишіть)

26. Оцініть будь-ласка власний рівень готовності до здійснення соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями (виберіть один варіант відповіді)

- 1) низький рівень підготовки
- 2) рівень підготовки нижче середнього
- 3) середній рівень підготовки
- 4) рівень підготовки вище середнього

Продовження додатку Ж

- 5) високий рівень підготовки
- 6) інше (що саме)

27. На Вашу думку, які навчальні та організаційні нововведення у вищих навчальних закладах сприятимуть вдосконаленню підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями? (напишіть)

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Додаток 3

ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ СІМ'Ї

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА СЛУЖБА ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

АНКЕТА ЕКСПЕРТІВ – СПЕЦІАЛІСТІВ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ, ЩО КООРДИНУЮТЬ РОБОТУ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ

Область _____

Анкета №

Шановний пане (шановна пані)!

Поширення в Україні сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як ефективної форми забезпечення права дитини на зростання у родині, потребує ґрунтовного вивчення та узагальнення досвіду забезпечення процесів підготовки, взаємодобору дітей і сімей, влаштування дітей у родини громадян, їх соціального супроводу та ін. Забезпечення впровадження кращого досвіду по всій мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді забезпечується шляхом передачі необхідних знань та навичок спеціалістам, які безпосередньо працюють у цьому напрямку.

Саме на розгляд цих питань спрямоване комплексне дослідження, що проводить Державний інститут проблем сім'ї разом з Державною соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді.

Однією зі складових дослідження є аналіз діючої системи підготовки спеціалістів до роботи з сім'ями, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В межах дослідження передбачено з'ясування думки експертів, які здійснюють координацію створення та забезпечення функціонування сімей, які приймають на виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на рівні регіонів, та спеціалістів, які безпосередньо працюють з прийомними сім'ями, дитячими будинками сімейного типу, опікунами та здійснюють їх соціальний супровід.

Просимо Вас взяти участь в цьому опитуванні. Організатори дослідження гарантують конфіденційність інформації, що буде отримана від кожного з вас – жодна установа, організація, компанія чи фірма не будуть

Продовження додатку 3

мати доступу до Ваших особистих відповідей, які будуть використані тільки в узагальненій формі. Будь ласка, відповідайте на всі запитання якомога точніше.

Просимо дати відповіді на поставлені запитання в електронному вигляді у наступному рядку після питання (прохання – не робити виділення тексту відповіді кольором або іншим форматуванням). Обсяг інформації не обмежується.

Заповнену анкету прохання відправити на електронні адреси:

peshka2007@ukr.net; mixeeva2007@ukr.net

Заздалегідь вдячні Вам за співпрацю!

1. Ваша посада. **Напишіть**

2. Ваша освіта. **Напишіть**

3. Ваш вік: _____ років

4. Ваша стать: _____

5. Чи працюєте Ви тренером з підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї? **Залиште вірну відповідь**

1. Так 2. Ні

6. Якщо «так», то як давно? _____ років

7. Чи проводиться у вашому регіоні навчання фахівців, які починають працювати з прийомними сім'ями? Залиште вірний варіант відповіді

1. Так 2. Ні

Продовження додатку 3

7.1. Якщо «так», то хто, як часто і за якою програмою це здійснює?

Напишіть.

7.2. Якщо «ні», то чому? Напишіть.

8. Чи вважаєте Ви необхідним проведення навчання фахівців, які починають працювати з сім'ями, що виховують дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування? Залиште вірний варіант відповіді

1. Так 2. Ні

8.1. Якщо «так», то яким повинно бути це навчання? Напишіть.

8.2. Якщо «ні» - пояснить чому.

9. Чи проводиться підвищення кваліфікації фахівців вашого регіону, які працюють з прийомними сім'ями? Залиште вірний варіант відповіді

1. Так 2. Ні

9.1. Якщо «так», то хто, як часто і за якою програмою проводить навчання? Напишіть.

9.2. Якщо «ні», то чому? Напишіть.

10. Чи вважаєте Ви необхідним підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з сім'ями, що виховують дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування? Залиште вірний варіант відповіді

1. Так 2. Ні

10.1. Якщо «так», то яким повинно бути це навчання? Напишіть.

10.2. Якщо «ні» - пояснить чому.

11. Просимо Вас визначити перелік знань і вмінь, необхідних спеціалісту на попередньому етапі роботи з кандидатами на створення прийомної сім'ї та в процесі соціального супроводу.

Продовження додатку 3

11.1. Які знання необхідні спеціалісту для успішної роботи?

Напишіть.

Перелік знань	Потреба на попередньому етапі роботи з кандидатами на створення прийомної сім'ї	Потреба в процесі соціального супроводу

11.2. Які *практичні* уміння необхідні спеціалісту? Напишіть.

Перелік вмінь	Потреба на попередньому етапі роботи з кандидатами на створення прийомної сім'ї	Потреба в процесі соціального супроводу

12. Як Ви вважаєте, чи впливають *особистісні якості спеціаліста* на успішну роботу з прийомними сім'ями. Якщо так, то які саме? Напишіть.

Продовження додатку 3

13. Чи існує потреба у розробці нових (або доопрацюванні старих) методик роботи з прийомними сім'ями? Якщо так, то за якими напрямками? Напишіть.

14. Нещодавно в обов'язки центрів соціальних служб введено соціальний супровід опікунських сімей. З вашого досвіду, чи є принципова різниця у роботі з прийомними і опікунськими сім'ями на різних етапах? В чому вона полягає? Напишіть

14.1. На етапі проведення попередньої роботи з кандидатами

14.2. На етапі проведення соціального супроводу

14.3. У механізмах взаємодії спеціалістів ЦССС і ССД

15. Чи є потреба у нових нормативно-законодавчих, методичних, організаційних розробках для організації ефективної роботи спеціалістів центрів з сім'ями опікунів?

15.1. Нормативно-законодавчі акти

15.2. Методичні рекомендації

15.3. Рекомендації щодо організації діяльності

16. Як Ви бачите організацію системи ефективної підготовки спеціалістів до роботи з сім'ями, які виховують дітей-сиріт

Дякуємо за відповіді та співпрацю!

Додаток I

Завдання для перевірки знань понятійно-категоріального апарату

Інструкція: Продовжіть запропоновані визначення.

1. Прийомна сім'я – це сім'я.....
2. Прийомна дитина – це дитина....
3. Прийомні батьки – це особи.....
4. Соціальний супровід – вид соціальної....
5. Дитина-сирота – дитина у якої.....
6. Соціальний педагог – спеціаліст.....
7. Дитячий будинок сімейного типу –
8. Школа-інтернат для дітей-сиріт –
9. Сім'я – мала соціальна.....
10. Адаптація – це
11. Батьківство – це процес забезпечення.....
12. Ведення випадку – технологія соціально-педагогічної роботи.....
13. Діти позбавлені батьківського піклування – це діти, батьки.....
14. Оцінка потреб дитини – це процес збору.....

Додаток К

Методика визначення перцептивно – інтерактивної компетентності Н. Фетіскіна

Інструкція: за 5-бальною шкалою оцініть особливості міжособистісної взаємодії у вашій групі:

5 – завжди;

4 – майже завжди;

3 – важко сказати;

2 – рідко;

1 – ніколи.

Тестовий матеріал

1. Я добре розбираюся в людях;
2. Багато хто ділиться зі мною своїми секретами;
3. Я добре знаю різні сторони моїх друзів;
4. Я добре знаю смаки і звички людей, з якими спілкуюся;
5. Прагну зрозуміти, що за людина поряд зі мною;
6. Багато хто розуміє мене з півслова;
7. Я легко знаходжу спільну мову з тими хто мене оточує;
8. Зазвичай я легко вгадую, в якому настрої мої друзі;
9. Мої ідеї позитивно оцінюються оточуючими;
10. Прагну до того, щоб інші завжди легко і швидко могли зрозуміти мене;
11. Я легко можу переконати в чомусь іншу людину;
12. Я часто керую роботою моїх друзів;
13. Часто оточуючі переходять на мій бік у вирішенні питань;
14. Я легко можу домогтися відвертості від інших;
15. Мої однолітки розділяють багато моїх захоплень;
16. В ухваленні рішення я покладаюся тільки на себе;

Продовження додатку К

17. Я дорожу не тільки цінностями групи, але і своєю думкою і ставленням до чого-небудь;
18. Я завжди роблю те, що відповідає моїм переконанням;
19. У конфлікті я завжди намагаюсь аргументувати свою позицію;
20. Мої вчинки мало залежать від думки оточуючих;
21. Я конфліктую з оточуючими дуже рідко;
22. При виробленні ставлення до кого-небудь я враховую думку оточуючих;
23. Якщо оточуючі не згодні зі мною, я готовий переглянути свою точку зору;
24. Думка людей, що оточують мене, є для мене дуже важливою;
25. Ухвалюючи важливі рішення, я завжди раджуся із авторитетними людьми, чия точка зору для мене важлива;
26. Намагаюся точно і швидко виконувати різні завдання;
27. Переживаю свої невдачі і помилки, пов'язані із соціальною діяльністю;
28. Успіх або невдачі людей з мого кола спілкування хвилюють мене не менше, ніж мої власні досягнення і успіхи;
29. Участь в соціальній діяльності є для мене важливою і необхідною;
30. Я вважаю, що досягти помітних результатів я можу лише при взаємодії з іншими людьми.

Обробка та інтерпретація результатів тесту

Спочатку підраховуються кількість балів по кожній з шести шкал, а потім загальний сумарний показник. Про ступінь враженості тієї або іншої шкали свідчать наступні показники: 25-24 – висока; 23-20 – вище середнього; 19-15 – середня; 14-10 – нижче середнього; 9-5 – низька.

За кожною шкалою можна набрати максимально 25 балів, а мінімально – 5.

Продовження додатку К

I. Взаємопізнання (питання 1-5) – ступінь адекватності оцінки особових особливостей партнерів по взаємодії;

II. Взаєморозуміння (питання 6-10) – рівень конфліктності в групі, вираженість загальних інтересів, уміння зрозуміти точку зору опонента, іншої людини;

III. Взаємовплив (питання 11-15) – ступінь значущості думки, вчинків інших представників групи, самокорекції, саморефлексія;

IV. Соціальна автономність (питання 16-20) – значущість особової позиції в сумісних діях і організації або участі в спільній діяльності;

V. Соціальна адаптивність (питання 21-25) – благополуччя взаємин, задоволеність своїм положенням в групі, гнучкість поведінки, контактність у середині колективу і із зовнішнім оточенням;

VI. Соціальна активність (питання 26-30) – спрямованість соціальної орієнтації, що ведуть мотиви взаємодії з тими, що оточують, ефективність спільної діяльності.

Рівню перцептивно-інтерактивної компетентності відповідають наступні показники:

144 і вище – високий рівень;

135-143 – вище середнього;

126-134 – середній;

117-125 – нижче середнього;

116 і нижче – низький.

Для проведення отриманого показника перцептивно-інтерактивної компетентності у шкалу від 0 до 5 балів використовуємо формулу:

$$\text{ПК}^* = (\text{ПК} - \text{В}) : \text{L} * \text{Sc} + \text{Sh}$$

Продовження додатку К

ПІК (значення в одному інтервалі за результатами тесту)	B	L	Sc	Sh	ПІК* (значення в даному інтервалі, переведене у 5 бальну шкалу)
30-116	30	86	1,5	0	0-1,5
117-125	117	8	0,9	1,6	1,6-2,5
126-134	126	8	0,9	2,6	2,6-3,5
135-143	135	8	0,9	3,6	3,6-4,5
144-150	144	6	0,4	4,6	4,6-5,0

Додаток Л

Методика виявлення і оцінки комунікативних та організаторських здібностей («КОЗ - 1»)

Обґрунтування застосування методики у дисертаційному дослідженні.

Дана методика діагностує прояв комунікативних та організаційних умінь людини. У професіях, які за своїм змістом пов'язані з активною взаємодією людини з іншими людьми, основними виступають комунікативні та організаційні здібності, без яких не може бути забезпеченою повноцінна робота з прийомними сім'ями. Для соціального педагога сформованість таких умінь виступає на перший план для забезпечення та встановлення продуктивних взаємовідносин з клієнтами та організувати їх для виконання поставлених задач.

Інструкція: Вам потрібно відповісти на усі 40 наведених нижче запитань. Вільно виражайте свою думку по кожному запитанню та відповідайте на них «так» (+) або «ні» (-). Уявіть собі типові ситуації та не замислюйтесь над деталями. Не слід витратити багато часу на обмірковування, відповідайте швидко. Можливо, що на деякі запитання Вам буде важко відповісти. Тоді постарайтесь дати відповідь, яку Ви вважаєте припустимою.

Відповіді на питання опитуваний заносить у спеціальний лист відповідей.

Опитувальник

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається переконати більшість своїх товаришів у вірності Вашої думки?
3. Вас довго хвилює почуття образи, спричинене Вам кимось із товаришів?

4. Чи завжди вам важко зорієнтуватись у критичній ситуації, що склалася?

Продовження додатку Л

5. Ви прагнете до нових знайомств з людьми?

6. Вам подобається займатися громадською роботою?

7. Чи вірно те, що Вам приємніше і простіше читати книги або чимось займатися одному, ніж з людьми?

8. Якщо виникають перешкоди при здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?

9. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми, які набагато старші від Вас?

10. Вам подобається придумувати та організовувати розважальні програми?

11. Чи важко для Вас включитися в нову компанію?

12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які потрібно було зробити сьогодні?

13. Ви з легкістю встановлюєте контакти з незнайомими людьми?

14. Чи прагнете ви, щоб Ваші товариші діяли у відповідності з Вашими поглядами?

15. Вам важко освоїтися у новому колективі?

16. Чи вірно те, що у Вас не виникає конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, обов'язків, зобов'язань?

17. Ви прагнете при зручній нагоді з кимось познайомитись та поспілкуватись?

18. Чи часто при вирішенні важливих справ Ви проявляєте ініціативу?

19. Чи дратують Вас оточуючі та чи хочеться вам бути на одинці?

20. Чи правда те, що звичайно ви погано орієнтуєтесь у незнайомій обстановці?

21. Вам подобається постійно знаходитись серед людей?

22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити почату справу?

Продовження додатку Л

23. Чи відчуваєте Ви труднощі, незручність або соромязливість, якщо потрібно проявляти ініціативу чи познайомитись з кимось?

24. Чи правда те, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з людьми?

25. Вам подобається приймати участь у колективних відзначеннях святкових подій?

26. Ви часто проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що торкаються інтересів Ваших товаришів?

27. Чи правда те, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих людей?

28. Чи вірно те, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?

29. Ви вважаєте, що Вам не спричиняє особливих труднощів внести пожвавлення у малознайомій компанії?

30. Чи приймали Ви участь у громадській роботі в школі (вузі)?

31. Чи прагнете Ви обмежувати коло своїх знайомих?

32. Чи вірно те, що Ви не намагаєтесь відстоювати свою точку зору чи рішення, якщо воно не було одразу прийняте іншими?

33. Ви вільно відчуваєте себе, коли потрапляєте у незнайому компанію?

34. Чи охоче Ви беретесь за організацію різних мироприємств для своїх товаришів?

35. Чи правда те, що ви відчуваєте себе досить впевнено і спокійно, коли приходиться говорити щось великій групі людей?

36. Ви часто запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?

37. У Вас багато друзів?

38. Чи часто ви збентежуєтесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?

39. Ви часто буваєте в центрі уваги своїх знайомих?

40. Чи правда те, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні

Продовження додатку Л

великої групи людей?

Обробка даних:

Відповіді на запитання респондент дає у спеціальному бланку, у якому фіксуються також його анкетні та результати роботи. Для кількісної обробки даних використовують дешифратори, у яких проставлена максимальна сума «ідеальних» відповідей, що відображають яскраво виражені комунікативні та організаторські здібності.

Далі прораховуються кількість співпадаючих відповідей з дешифратором відповідей по кожному розділу методики. Оціночний коефіцієнт (К) комунікативних чи організаторських здібностей виражається відношенням кількості співпадаючих відповідей по кожному розділу до максимально можливої кількості співпадинь:

При цьому зручно використовувати формулу: $K=n/20$, де К – величина оціночного коефіцієнта; n – кількість відповідей, що співпадають з дешифратором.

Бланк для відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40

Показники, отримані за даною методикою, можуть варіюватися від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей, близькі ж до 0 – про низький.

Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів випробування. Для якісної стандартизації результатів

Продовження додатку Л

випробування використовуються шкали оцінок, в яких певному діапазоні кількісних показників «К» відповідає певна оцінка.

Наприклад, у Вас співпало 19 відповідей по шкалі комунікативних здібностей і 16 – по шкалі організаторських здібностей. Користуючись формулою, вираховуємо: $K_k=19:20=0,95$; $K_o=16:20=0,8$.

Записуємо отримані результати в бланк відповідей та порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських здібностей.

Шкала оцінок комунікативних здібностей

К	Оцінка	Рівень прояву комунікативних здібностей
0,10-0,45	1	Низький
0,46-0,55	2	Нижче середнього
0,56-0,65	3	Середній
0,66-0,75	4	Високий
0,76-1,00	5	Дуже високий

Шкала оцінки організаторських здібностей

К	Оцінка	Рівень прояву комунікативних здібностей
0,20-0,55	1	Низький
0,56-0,65	2	Нижче середнього
0,66-0,70	3	Середній

0,71-0,80	4	Високий
0,81-1,00	5	Дуже високий

Продовження додатку Л

Інтерпритація результатів:

Якщо Ви отримали **оцінку «1»**, то у Вас низький рівень виявлення здібностей до комунікативної та організаційної діяльності.

Якщо Ви отримали **оцінку «2»**, Ваші комунікативні чи організаційні здібності знаходяться на рівні нижче середнього. Ви не прагнете до спілкування, відчуваєте себе ніяково у новій компанії, колективі, віддаєте

перевагу проводити час на одинці, обмежуєте коло знайомих, відчуваєте труднощі у встановленні контактів з людьми та під час виступів перед аудиторією, погано орієнтуєтесь у незнайомій ситуації, не відстоюєте свою точку зору, важко сприймаєте образи. Проявлення ініціативи у громадській діяльності у вас знижено. У багатьох справах Ви ігноруєте прийняття самостійних рішень.

Якщо Ви отримали **оцінку «3»**, то у Вас середній рівень прояву комунікативних чи організаторських здібностей. Володіючи в цілому середніми показниками, Ви прагнете до контактів з людьми, не обмежуєте коло знайомих, відстоюєте свою думку, плануєте роботу. Однак «потенціал» цих здібностей не характеризується високою стійкістю. Вам потрібно серйозно та планомірно формувати і розвивати комунікативні та організаторські здібності.

Якщо Ви отримали **оцінку «4»**, то Вас віднести до групи з високим рівнем комунікативних чи організаторських здібностей. Ви не розгублюєтесь у новій обстановці, швидко знаходите друзів, постійно прагнете розширити коло знайомих, займаєтесь громадською діяльністю, допомагаєте близьким, друзям,

проявляєте ініціативу у спілкуванні, охоче берете участь в організації громадських заходів, здатні прийняти самостійне рішення у складній ситуації.

Продовження додатку Л

Якщо Ви отримали оцінку «5», то Ви володієте дуже високим рівнем комунікативних чи організаторських здібностей. Вам характерні швидка орієнтація у складних ситуаціях. Ви ініціативні, віддаєте перевагу у важкій справі чи у складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоювати свою точку зору і домагаєтесь, щоб вона була прийнята. Ви вільно відчуваєте себе у незнайомій компанії, вмiєте організовувати колективні справи.

При інтерпретації отриманих даних слід пам'ятати, що методика констатує лише наявний рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей в даний період розвитку особистості. Якщо при обстеженні виявляється не дуже високий рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей, то це зовсім не означає. Що вони залишаться незмінними в процесі подальшого розвитку людини. За наявності позитивної мотивації, цілеспрямованості і належних умов діяльності дані здібності можуть розвиватися.

Ключ до методики:

К								О							
1.	+	11.	-	21.	+	31.	-	1.	-	11.	+	21.	-	31.	+
2.		12.		22.		32.		2.		12.		22.		32.	
3.	-	13.	+	23.	-	33.	+	3.	+	13.	-	23.	+	33.	-
4.		14.		24.		34.		4.		14.		24.		34.	
5.	+	15.	-	25.	+	35.	-	5.	-	15.	+	25.	-	35.	+

6.		16.		26.		36.			6.		16.		26.		36.	
7.	-	17.	+	27.	+	37.	+		7.	+	17.	-	27.	+	37.	-
8.		18.		28.		38.			8.		18.		28.		38.	
9.	+	19.	-	29.		39.	-		9.	-	19.	+	29.	-	39.	+
10.		20.		30.		40.			10.		20.		30.		40.	

ДОДАТОК М

Методика оцінки готовності і адаптованості особистості до соціально-педагогічної діяльності (В. Симонова і Ю. Дементьєвої)

Опис методики:

Даний опитувальник дозволяє діагностувати якості, що сприяють професійному особистісному самовизначенню педагога.

Інструкція:

При тестуванні обирайте номери тих запитань, на які Ви даєте відповідь, і записуйте їх один за одним в стовпчик. Ключ до даного опитувальника і приклад діагностування наводяться в кінці.

Опитувальник:

1. Чи умієте Ви володіти собою у важких або неприємних для Вас життєвих ситуаціях?
2. Чи засинаєте Ви однаково легко, лягаючи спати в різний час доби?
3. Чи завжди терпляче і доброзичливо слухаєте людину, яка не відверта з вами?
4. Чи любите Ви жваву атмосферу в дитячому колективі?

5. Чи охоче ви виступаєте на зборах, конференціях, семінарах?
6. Чи використовуєте ви нетрадиційні методи і прийоми в соціально-педагогічній роботі?
 7. Чи легко ви звикаєте до іншого розпорядку дня?
 8. Чи можете ви швидко організувати себе та зібратися?
 9. Ви ніколи не спізнювалися на зустріч, захід, щоденну роботу?
 10. Чи можете ви виконувати роботу в кінці дня так само легко і вільно, як і на початку?
 11. Чи здатні ви змусити себе виконувати ризиковану для вас дію?
 12. Чи можете Ви не відмовитися від своїх намірів, якщо це не подобається керівництву?
 13. Чи охоче ви берете участь в конкурсах, змаганнях?

Продовження додатку М

14. Чи легко Ви переходите протягом дня від одного виду занять до іншого?
15. Ви завжди твердо упевненні, що впораєтеся з будь-якою справою?
16. Чи стримуєтеся Ви від втручання в суперечку, якщо розумієте, що краще «не підливати масла у вогонь»?
17. Чи легко ви відновлюєте душевну рівновагу після поразки?
18. Чи швидко Ви звикаєте до нового змісту або нового місця роботи?
19. Чи в змозі Ви довго чекати, наприклад в черзі?
20. Чи здатні Ви до ризику в своєму повсякденному житті?
21. Чи в змозі Ви, допустившись помилки, швидко зібратися і виправити її?
22. Чи часто Вам вдається стримати свій гнів?
23. Ви завжди слідуєте рекомендаціям керівництва?
24. Ви утримуєтеся від тієї або іншої дії до моменту схвалення її з боку керівництва?

25. Чи легко Ви міняєте методику і ритм роботи?
26. Чи вистачає Вам нетривалого відпочинку для відновлення сил?
27. Чи умієте Ви пристосовуватися до роботи у несприятливих і складних умовах?
28. Чи хочете Ви мати опубліковані праці?
29. Ви завжди прощаєте людям їх помилки?
30. Чи умієте Ви, коли це потрібно, пристосуватися до оточуючих?
31. Чи маєте Ви опубліковані праці?
32. Чи в змозі Ви працювати тривалий час без перерви?
33. Чи здатні Ви утриматися під час суперечки від емоційних і неконкретних аргументів?
34. Чи траплялося Вам вносити елементи новизни до роботи за *Продовження додатку М* особистою ініціативою?
35. Чи легко Ви пристосовуєтеся до різних стилів роботи ваших керівників?
36. Чи починаєте ви працювати над завданням відразу і в повну силу?
37. Чи легко Вам одночасно виконувати кілька дій?
38. Чи можна Вас спровокувати на нову, невідому справу?
39. Вам вдається подолати втому, що накопичилася, працюючи з дитиною, батьками, колегами?
40. Чи легко Ви сходитися з новими колегами по роботі?
41. Чи можете Ви інтенсивно працювати тривалий час?
42. Вам зручніше працювати самостійно чи у команді під керівництвом інших?
43. Чи можете Ви змінити вже ухвалене рішення під впливом думки керівника?
44. Чи можна сказати, що Ви виконавчий працівник?
45. Чи охоче Ви виступаєте на конференціях, батьківських зборах?

46. Чи важко Вас вивести з рівноваги?
47. Чи швидко Ви втягуєтеся в роботу після деякої перерви (хвороба, канікули, відпустка і тому подібне)?
48. Чи легко Ви пристосовуєтеся до змін настрою керівництва?
49. Чи вдається Вам без особливих зусиль переносити тривалу, монотонну роботу?
50. Чи легко Ви здійснюєте діяльність, що вимагає певних зусиль з Вашого боку?
51. Ви завжди приходите на допомогу колезі?
52. Чи вдається Вам, якщо цього вимагають обставини, стримувати свою злість або роздратування?
53. Чи здатні Ви працювати ефективно протягом дня шість-вісім
Продовження додатку М
годин підряд?
54. Чи охоче Ви міняєте місця розваг і відпочинку?
55. Чи в змозі Ви тривалий час зосереджувати увагу на виконанні певного завдання?
56. Чи подобається Вам змагатися зі своїми колегами в професійній майстерності?
57. Чи можете Ви, якщо це потрібно, швидко включатися в роботу?
58. Чи легко Ви переходите до роботи за новими програмами, проектами?
59. Чи вдається Вам легко пристосуватися до контролю за Вашою роботою?
60. Чи маєте Ви заохочення за свою соціально-педагогічну діяльність?
61. Чи умієте Ви проявляти терпіння і такт при спілкуванні з нетямущими людьми?
62. Чи можете Ви завжди легко спілкуватися з людьми, яких недолюблюєте?

63. Ви завжди спокійно переносите свої поразки, невдачі і провали?
64. Чи здатні Ви швидко зосередитися перед відповідальною роботою?
65. Чи охоче Ви вводите нові елементи в хід і методику проведення роботи?
66. У своїй роботі Ви можете, в основному, обходитися без допомоги інших?
67. Чи легко Вам вдається пристосовуватися до повільнішого темпу роботи, якщо це необхідно?
68. Чи можуть колеги по роботі, люди, з якими Ви спілкуєтесь у професійних ситуаціях змінити Ваш поганий настрій?
69. Ви легко входите в контакт з новою аудиторією?
- Продовження додатку М*
70. Чи легко Ви вступаєте в розмову з попутниками?
71. Чи в змозі Ви поводитися спокійно, коли очікуєте не важливе рішення?
72. Чи здатні Ви виступити проти загальноприйнятої думки, якщо Вам здається, що Ви маєте рацію?
73. Чи швидко Ви звикаєте до нового колективу?
74. Чи стимулює Вас невдача?
75. Чи в змозі Ви подавити свою веселість, якщо це може когось небудь зачепити?
76. Чи здатні Ви швидко застосувати нове, дізнавшись про цікавий досвід?
77. Чи швидко Ви реагуєте на те, що відбувається на заняттях?
78. Чи легко Ви організуєте перші дні своєї відпустки, канікул?
79. Ви завжди легко зберігаєте спокій в тривалому і утомливому очікуванні чогось?
80. Чи терплячі Ви при роботі з повільними людьми?
81. Чи часто Ви буваєте упевнені в своїх силах?

82. Чи любите Ви змінювати місця відпочинку?
83. Чи швидко Ви стаєте до роботи, отримавши нову вказівку керівництва?
84. Чи схильні Ви брати ініціативу в свої руки, якщо трапляється щонебудь незвичайне?
85. Чи в змозі Ви від зауважень колегам з приводу недоліків у їх роботі?
86. Чи в змозі Ви швидко оволодіти собою у важкі моменти життя?
87. Чи терплячі Ви при спілкуванні з «важкими» людьми?
88. Чи швидко Ви проглядаєте газети, журнали, книги?
89. Чи зберігаєте Ви спокій при спілкуванні з батьками, що надто емоційно реагують на ситуацію?

Продовження додатку М

90. Чи погоджуєтеся Ви без внутрішніх коливань на хворобливі лікарські процедури?
91. Чи спокійно Ви ставитися до несподіваних змін в розкладі роботи, розпорядку дня?
92. Чи охоче Ви беретеся за діяльність, що вимагає наполегливості і завзятості?
93. Чи легко Ви відходите від старих шаблонних методів у Вашій роботі?
94. Чи умієте Ви швидко відновити свої сили?

У даному тесті діагностуються такі особистісні характеристики майбутнього працівника педагогічної сфери, що показують ступінь сформованості і розвитку його професійних якостей:

1	Здатність до творчості	6,13,20,25,28,31,38,50,60,65,88,93
2	Працездатність	10,26,32,36,37,41,47,49,53,57,64,94
3	Старанність	7,12,18,24,34,43,44,48,58,76,83,91

4	Комунікабельність	4,16,30,40,68,69,70,75,80,82,85,87
5	Адаптивність	2,19,27,35,54,59,61,67,73,77,78,89
6	Впевненість у своїх силах	5,8,11,21,45,56,66,72,74,81,84,92
7	Рівень саморегуляції	1,14,17,22,33,42,46,52,55,71,86,90
8	Коефіцієнт правдивості(К)	3,9,15,23,39,51,62,63,79

За кожною шкалою максимальна кількість балів – 12, мінімальні – 1.
Якщо Ви не набрали жодного балу – 0 - це означає, що ця здатність у Вас відсутня.

Додаток Н

Опитувальник професійної готовності (за Л.Н. Кабардовою)

Опис методики:

Даний опитувальник включає в себе принцип самооцінки досліджуваних своїх можливостей в реалізації певних умінь, що задаються опитувальником (навчальних, творчих, трудових, соціальних та ін.), свого реального, пережитого і сформованого в особистому досвіді емоційного відношення, що виникає при виконанні описаних в опитувальнику видів діяльності та свого бажання чи небажання виконувати ці види діяльності в майбутньому.

Інструкція:

Уважно прочитайте кожне питання, дайте на нього 3 відповіді та оцініть їх в бланках (від 0 до 2).

1. Наскільки добре Ви умієте робити те, що написано в запитанні:
 - роблю, як правило, добре – 2;
 - роблю середньо – 1;
 - роблю погано – 0;
2. Які відчуття виникли у Вас, коли Ви це робили:
 - позитивні (приємно, цікаво, легко) - 2;
 - нейтральні (все одно) - 1;
 - негативні (неприємно, нецікаво, важко) – 0;
3. Хотіли б Ви, щоб описана в запитанні дія була включена у Вашу майбутню роботу:
 - Так – 2;
 - Все одно – 1;
 - Ні – 0.

Свої оцінки в балах Ви заносите в таблицю відповідей (номер клітинки в таблиці відповідає номеру запитання). У кожную клітинку таблиці відповідей Ви повинні поставити бали, відповідні Вашим відповідям на всі 3 питання. У

кожному запитанні Ви оцінюєте спочатку Ваше «уміння»(1), потім – «відношення» (2) і потім – «бажання» (3). У цій же послідовності Ви і проставляєте оцінні бали в клітинку таблиці. Якщо ви ніколи не робили того, що написано в питанні, то замість балів поставте в клітинку прочерк за перші два питання і спробуйте відповісти тільки на третє. Працюйте уважно, не поспішайте.

Текст опитувальника:

1. Робити виписки, вирізки з різних текстів, групувати їх за певною ознакою.
2. Виконувати практичні завдання з фізики.
3. Тривалий час самостійно, терпляче виконувати всі роботи, забезпечуючи зростання і розвиток рослин.
4. Складати вірші, розповіді, замітки, писати твори, що визнаються багатьма цікавими, гідними уваги.
5. Стримувати себе, не «виливати» на оточуючих своє роздратування, гнів, образу, поганий настрій.
6. Виділяти з тексту основні думки і складати на їх основі короткий конспект, план, новий текст.
7. Розбиратися у фізичних процесах і закономірностях, вирішувати завдання з фізики.
8. Вести регулярні спостереження за рослинами, що розвиваються, і записувати дані спостереження в спеціальний щоденник.
9. Майструвати красиві вироби своїми руками з дерева, матеріалу, металу, засушених рослин, ниток.
10. Терпляче без роздратування пояснювати кому-небудь те, що він хоче знати, навіть якщо доводиться повторювати це кілька разів.
11. У письмових роботах з української мови, літератури легко знаходите помилки.

12. Розбиратися у хімічних процесах, властивостях хімічних елементів, вирішувати завдання з хімії.
13. Розбиратися в особливостях розвитку і в зовнішніх відмінних ознаках численних видів рослин.
14. Створювати закінчені твори живопису, графіки, скульптури.
15. Багато і часто спілкуватися з різними людьми, не втомлюючись від цього.
16. На уроках іноземної мови відповідати на питання і задавати їх, переказуючи тексти і складені розповіді на задані теми.
17. Лагодити механізми (велосипед, мотоцикл), ремонтувати електротехнічні прилади (пилосос, праска).
18. Свій вільний час витратити переважно на догляд і спостереження за якою-небудь твариною.
19. Складати музику, пісні, що мають успіх у однолітків і дорослих.
20. Уважно, терпляче, не перебиваючи, вислуховувати людей.
21. При виконанні завдань з іноземної мови без особливих труднощів працювати з іноземними текстами.
22. Налагоджувати і лагодити електронну апаратуру (магнітофон, телевізор).
23. Регулярно, без нагадування дорослих, виконувати необхідні для догляду за тваринами роботи: годувати, чистити, лікувати, навчати.
24. Публічно, для багатьох глядачів, розігравати ролі, наслідувати, зображати когось або щось, декламувати вірші, прозу.
25. Захоплювати справою, грою, розповідями дітей молодшого віку.
26. Виконувати завдання з математики, хімії, в яких потрібно скласти логічний ланцюжок дій, використовуючи різні формули, закони, теореми.
27. Ремонтувати замки, крани, меблі, іграшки.

28. Розбиратися в породах і видах тварин: коней, птахів, риб, комах; знати їх характерні зовнішні ознаки і звички.

29. Завжди чітко бачити, що зроблене письменником, драматургом, художником, режисером, актором талановито, а що ні та вміти обґрунтувати це усно або письмово.

30. Організувати людей на які-небудь справи, заходи.

31. Виконувати завдання з математики, що вимагають хорошого знання математичних формул і законів, і вміння їх правильно застосовувати у вирішенні.

32. Виконувати дії, що вимагають хорошої координації рухів і спритності рук: працювати на верстаті, на швейній машинці, проводити монтаж і збірку виробів з дрібних деталей.

33. Відразу помічати щонайменші зміни в поведінці або в зовнішньому вигляді тварини або рослини.

34. Грати на музичних інструментах, публічно виконувати пісні, танцювати.

35. Виконувати роботу, що вимагає обов'язкових контактів з безліччю різних людей.

36. Виконувати кількісні розрахунки, підрахунки даних (по формулах і без них), виводити на основі цього різні закономірності.

37. З типових деталей, призначених для збірки певних моделей, виробів конструювати нові, придумані самостійно.

38. Спеціально займатися поглибленим вивченням біології, анатомії, ботаніки, зоології, читати наукову літературу, слухати лекції, наукові доповіді.

39. Створювати на папері і в оригіналі нові, цікаві моделі одягу, зачісок, прикрас, інтер'єру приміщень, конструювати новинки.

40. Впливати на людей: переконувати, запобігати конфліктам, залагоджувати сварки, вирішувати суперечки.

41. Працювати з умовно-знаковою інформацією: складати і малювати карти, схеми, креслення.
42. Виконувати завдання, в яких потрібно в думках уявити розташування предметів або фігур у просторі.
43. Тривалий час займатися дослідницькими роботами в біологічних гуртках, на біостанціях, зоогуртках і ботанічних садах.
44. Швидше і частіше за інших помічати в звичайному незвичайне, дивовижне, прекрасне.
45. Співпереживати людям (навіть не дуже близьким), розуміти їх проблеми, надавати посильну допомогу.
46. Акуратно і безпомилково виконувати «паперову роботу»: писати, виписувати, перевіряти, підраховувати, обчислювати.
47. Обирати найбільш раціональний (простий, короткий) спосіб вирішення задачі: технічний, логічний, математичний.
48. При роботі з рослинами або тваринами переносити ручну працю (фізична праця), несприятливі погодні умови, бруд, специфічний запах тварин.
49. Наполегливо, терпляче добитися досконалості в створюваному або виконуваному творі (у будь-якій сфері творчості).
50. Говорити, повідомляти що-небудь, висловлювати свої думки вголос.

Обробка результатів опитувальника:

Верхні клітинки п'яти стовпців позначити відповідно до типів професій зліва направо: 1 - «Л-З», 2 – «Л-Т», 3 – «Л-П», 4 – «Л-Хо», 5 – «Л-Л».

Пристаючи до обробки результатів, знайти в таблиці відповідей ті номери питань, які оцінені 0 балів або прочерком ці уміння наступні дві оцінки на це питання (2-а і 3-а) при підрахунку загальних сум балів за цими шкалами не враховуються (умовно їх можна в таблиці викреслити).

Продовження додатку Н

Потім підраховується загальна сума балів, набрана в кожній професійній сфері: окремо – «уміння», окремо – «професійні бажання». В результаті

цього підрахунку є наочна картина співвідношень оцінок за 3-ма шкалами: умінь, емоційного відношення і професійних переваг в кожній професійній сфері і з кожного конкретного питання (виду діяльності).

Оцінка результатів:

Порівняння і вибір найбільш переважної для даного учня професійної сфери (або декілька сфер) робиться на основі зіставлення, по-перше, сум балів, набраних різними професійними сферами окремо за шкалами «уміння», «емоційне відношення», «професійна перевага». Звертається увага на ту професійну сферу, в якій ці суми найбільші. Потім порівнюються в кожній сфері суми балів, набрані за трьома шкалами між собою. Позитивно оцінюється таке поєднання, в якому оцінки за 2-3 шкалами поєднуються кількісно з реальними вміннями людини, тобто з першою оцінкою.

Зразок бланку відповідей ОПГ

Прізвище _____ Ім'я _____ По батькові _____

123	123	123	123	123
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40

Продовження додатку Н

41	42	43	44	45
46	47	48	49	50
Людина - знак	Людина - техніка	Людини - природа	Людина – художній образ	Людина - людина

Додаток П

Тест ДЖ. Голланда на визначення професійної спрямованості особистості

Призначення тесту: методика призначена для визначення професійної спрямованості особистості.

Інструкція до тесту: оберіть одну з двох запропонованих професій, але не з погляду престижності, а з погляду її сутності: «Чи можу (хочу) я займатися цим видом діяльності?».

Тестовий матеріал

Перший варіант

№	Варіант А	Варіант В
1.	Інженер – технолог	Інженер – конструктор
2.	В'язальник	Санітарний лікар
3.	Кухар	Складач
4.	Фотограф	Завідувач магазином
5.	Кресляр	Дизайнер
6.	Філософ	Психіатр
7.	Вчений – хімік	Бухгалтер
8.	Редактор наукового журналу	Адвокат
9.	Лінгвіст	Перекладач художньої літератури
10.	Лікар – психіатр	Статистик
11.	Завуч	Голова профкому
12.	Спортивний лікар	Фейлетоніст
13.	Нотаріус	Постачальник
14.	Перфоратор	Карикатурист
15.	Політичний діяч	Письменник
16.	Садівник	Метеоролог
17.	Водій тролейбуса	Медсестра
18.	Інженер – електронник	Секретар – друкарка
19.	Маляр	Художник по металу

20.	Біолог	Лікар – офтальмолог
21.	Телеоператор	Режисер
22.	Гідролог	Ревізор
23.	Зоолог	Головний зоотехнік
24.	Математик	Архітектор
25.	Працівник дитячої кімнати міліції	Рахівник
26.	Учитель	Командир військової частини
27.	Вихователь	Художник по кераміці
28.	Економіст	Завідувач відділом
29.	Коректор	Критик
30.	Завгосп	Диригент
31.	Радіооператор	Фахівець з ядерної фізики
32.	Налагоджувальник	Монтажник
33.	Агроном – насіннезнавець	Голова колгоспу
34.	Закрійник – модельєр	Декоратор
35.	Археолог	Експерт
36.	Працівник музею	Консультант
37.	Учений	Актор
38.	Логопед	Стенографіст

Продовження додатку II

39.	Лікар	Дипломат
40.	Головний бухгалтер	Директор
41.	Поет	Психолог
42.	Архіваріус	Скульптор

Другий варіант

№	Варіант А	Варіант В
----------	------------------	------------------

1	Автомеханік	Авіаконструктор
2	Єгер	Інтерв'юер
3	Кондитер	Діловод
4	Пасічник	Адміністратор
5	Радіооператор	Актор
6	Астроном	Гід – екскурсовод
7	Бактеріолог	Коректор текстів
8	Зоолог	Брокер
9	Мінеролог	Актор цирку
10	Гувернантка	Працівник архіву
11	Священик	Голова адміністрації
12	Консультант з профорієнтації	Драматург
13	Фінансовий контролер	Директор
14	Шифрувальник	Мистецтвознавець
15	Директор магазину	Композитор
16	Гірський інженер	Біофізик
17	Тваринник	Репетитор
18	Маляр	Укладач каталогів
19	Мисливствознавець	Директор ринку
20	Електротехнік	Карикатурист
21	Біолог	Сімейний лікар
22	Вірусолог	Контролер – касир
23	Генетик	Менеджер
24	Гідробіолог	Письменник
25	Вихователь дитячого садку	Кресляр
26	Інструктор з плавання	Начальник відділу збуту
27	Медична сестра	Манекенниця
28	Працівник друкарні	Оптовий торговець
29	Переписувач нот	Музичний аранжувальник

30	Начальник будівництва	Музикант – виконавець
31	Машиніст тепловозу	Інженер – дослідник
32	Кравець	Консультант служби знайомств
33	Рульовий – моторист	Реєстратор
34	Штукатур	Підприємець
35	Садівник	Танцюрист
36	Редактор наукового журналу	Учитель
37	Фізик – теоретик	Копіювальник креслень
38	Іхтіолог	Президент банку
39	Учений – теоретик	Художник по інтер'єру

Продовження додатку П

40	Викладач іноземних мов	Контролер якості продукції
41	Тренер з лікувальної фізкультури	Постачальник
42	Соціальний працівник	Художник мультиплікатор
43	Продюсер телебачення	Режисер

Ключ до тесту: за кожне співпадіння з ключем нараховується 1 бал.

Перший варіант

1. Реалістичний тип: 1, 2, 3, 4, 5, 16, 17, 18, 19, 21, 31, 32, 33, 34 – все А.
2. Інтелектуальний тип: 1Б, 6А, 7А, 8А, 9А, 16Б, 20А, 22А, 23А, 24А, 31Б, 35А, 36А, 37А.
3. Соціальний тип: 2Б, 6Б, 10А, 11А, 12А, 17Б, 20Б, 25А, 26А, 27А, 36Б, 38А, 39А, 41Б.
4. Конвенційний тип: 3Б, 7Б, 10Б, 13А, 14А, 18Б, 22Б, 25Б, 28А, 29А, 32Б, 40А, 38Б.
5. Заповзятливий тип: 4Б, 8Б, 11Б, 13Б, 15А, 23Б, 26Б, 28Б, 30А, 33Б, 35Б, 37Б, 39Б, 40Б.

6. Артистичний тип: 5Б, 9Б, 12Б, 14Б, 15Б, 19Б, 21Б, 24Б, 27Б, 29Б, 30Б, 34Б, 41А, 42Б.

Другий варіант

1. Реалістичний тип (15): 1А, 2А, 3А, 4А, 5А, 16А, 17А, 18А, 19А, 20А, 31А, 32А, 33А, 34А, 35А.

2. Інтелектуальний тип (15): 1Б, 6А, 7А, 8А, 9А, 16Б, 21А, 22А, 23А, 24А, 31Б, 36А, 37А, 38А, 39А.

3. Соціальний тип (15): 2Б, 6Б, 10А, 11А, 12А, 17Б, 21Б, 25А, 26А, 27А, 32Б, 36Б, 40А, 41А, 42А.

4. Конвенційний тип (14): 3Б, 7Б, 10Б, 13А, 14А, 18Б, 22Б, 25Б, 28А, 29А, 33Б, 37Б, 40Б, 43А.

5. Заповзятий тип (14): 4Б, 8Б, 11Б, 13Б, 15А, 19Б, 23Б, 26Б, 28Б, 30А, 34Б, 38Б, 41Б, 43Б.

Продовження додатку II

6. Артистичний тип (13): 5Б, 9Б, 12Б, 14Б, 15Б, 20Б, 24Б, 27Б, 29Б, 30Б, 35Б, 39Б, 42Б.

Обробка результатів тесту:

У другому варіанті необхідно нормувати результати за шкалами. Для цього набрану респондентом кількість балів за кожною шкалою розділити на число. Яке в ключі стоїть в дужках поряд з назвою шкали і помножити на 100%. Домінуючим у випробуваного є той тип, по якому він набрав максимальну кількість балів.

Інтерпретація результатів тесту:

Нижче наводяться назви типів з їх коротким описом і перераховуються деякі професії, в яких представники відповідного типу зможуть найповніше розкрити свої здібності, досягти успіху і особистого задоволення.

Важливо підкреслити, що кожна людина володіє особистісними властивостями характерними для всіх шести типів, проте домінують при цьому риси всього лише одного або кількох типів.

Реалістичному типу особистості властива емоційна стабільність, орієнтація на сьогоднішній день. Представники даного типу займаються конкретними об'єктами та їх практичним використанням: речами, інструментами, машинами. Віддають перевагу заняттям, які вимагають моторних навичок, спритності, конкретності. Професії – механік, електрик, інженер, моряк, шофер та ін.

Артистичний тип відмежовується від чітко структурованих проблем і видів діяльності, що припускають велику фізичну силу. У спілкуванні з оточуючими спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та уяву. Йому властивий складний погляд на життя, гнучкість, незалежність думок, несоціальність, оригінальність. Професії – музикант, художник, поет, письменник, фотомайстер, актор театру, кіно та ін.

Соціальний тип ставить перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють йому встановити тісний контакт з навколишнім соціальним

Продовження додатку II

середовищем. Володіє соціальними вміннями і потребує соціальних контактів. Прагне повчати, виховувати. Люди цього типу гуманні, здатні пристосуватися практично до будь-яких умов. Прагнуть триматися в стороні від інтелектуальних проблем. Вони активні і вирішують проблеми, спираючись головним чином на емоції, відчуття і вміння спілкуватись. Професії – лікар, вчитель, психолог, соціальний працівник.

Конвенційний тип віддає перевагу чітко структурованій діяльності. З оточуючого середовища він вибирає цілі, завдання і цінності, що виникають зі звичаїв і обумовлені станом суспільства. Йому характерні серйозність,

наполегливість, консерватизм, старанність. Відповідно до цього його підхід до проблем носить стереотипізований, практичний і конкретний характер. Професії – машинопис, бухгалтерія, програмування.

Заповзятливий тип обирає цілі, цінності та завдання, що дозволяють йому проявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати любов до пригодництва. Йому не до душі заняття пов'язані з

ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги та інтелектуальних зусиль. Віддає перевагу керівним ролям, в яких може задовольняти свої потреби у домінантності і визнанні. Професії – директор, журналіст, адміністратор, підприємець.

Інтелектуальний тип – орієнтований на розумову працю. Він аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. Переважають теоретичні та, в деякій мірі, естетичні цінності. Роздумам над проблемами він віддає перевагу над діями щодо реалізації пов'язаних з нею рішень. Йому подобається вирішувати завдання, що вимагають абстрактного мислення. Професії в першу чергу наукові – математик, фізик, астроном і т.д.

Додаток Р

Програма курсу

«Соціальний супровід прийомних сімей»

I. Пояснювальна записка

В Україні з 1989 року запроваджуються альтернативні форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. Одним із першочергових завдань розвитку інститутів сімейного влаштування дітей-сиріт має стати підготовка спеціалістів державних структур щодо методів і технологій роботи з сім'ями, які беруть на виховання дітей, позбавлених батьківського піклування.

Програма містить базові знання з теорії розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

специфіки створення та функціонування в Україні прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, технології соціального супроводу як форми соціальної роботи з сім'єю, яка взяла на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, основи професійних навичок спеціалістів, які безпосередньо працюють з такими сім'ями.

Мета програми: підготовка спеціалістів до практичної реалізації державної програми щодо розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Знання, вміння, навички за результатами навчання. Навчальна програма надасть можливість студентам отримати теоретичні знання щодо причин та наслідків поширення в Україні соціального сирітства; форм сімейного влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування; етапів роботи з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу; технології соціального супроводу сімей, які виховують дитину-сироту; принципів та механізмів оцінювання ефективності функціонування сімейних форм влаштування дітей-сиріт; функціональних обов'язків та

Продовження додатку Р

кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють соціальний супровід прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Студенти оволодіють вміннями реалізації державної програми розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; налагодження співпраці спеціалістів, які здійснюють захист прав дітей; юридичного оформлення та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Практичні навички, які набудуть студенти, дозволять організувати роботу щодо створення та забезпечення функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на місцевому рівні.

Вивчення навчальної дисципліни «Соціальний супровід сім'ї» організуються на принципах кредитно-модульної системи, яка сприяє

систематичній і динамічній роботі студентів над засвоєнням теоретичної дисципліни, з використанням модульної технології навчання та рейтингового оцінювання якості засвоєння навчального матеріалу.

Дисципліна «Соціальний супровід прийомних сімей» розрахована на 90 годин (2,5 кредити). З них: 40 годин на самостійну роботу студентів, 50 годин – на аудиторну роботу. Аудиторні години розподілено таким чином: 16 годин лекційних, 20 годин практичних та 14 годин індивідуальної роботи із студентами. Кількість практичних та лабораторних занять зумовлює прикладний характер програми.

II. Тематичний план

№ /п	Назва модулів і тем	Кількість годин							
		Всього	Аудиторна					Самостій	
			Аудиторних	Лекції	Семінарські	Практичні	Індивідуальна робота (ССР)	Поточна	Підсумкова
	Модуль 1. Приймна сім'я та її місце в державній системі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	28	16	6		6	4	10	2
1	Розвиток державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування			2		2	2	2	
2	Концептуальні вимоги щодо створення та функціонування прийомних сімей			2		2	2	4	
3	Нормативно-правове забезпечення створення, функціонування та соціального супроводження			2		2		4	
	Модуль 2. Технології створення та юридичного оформлення прийомних сімей	32	18	6		6	6	12	2
4	Попередня робота з кандидатами у прийомні батьки			2		2	2	4	
5	Взаємодобір прийомних батьків та дітей			2		2	4	4	
6	Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї			2		2		4	

	Модуль 3. Соціальне супроводження прийомних сімей	30	18	4		8	4	12	2
--	--	-----------	-----------	----------	--	----------	----------	-----------	----------

Продовження додатку Р

7	Технологія соціального супроводження прийомних сімей			2		6	2	8	
8	Забезпечення функціонування прийомних сімей			2		2	2	6	
	Всього	90	50	16		20	14	34	6

III. Зміст дисципліни

№ п/п	3.1. Назва розділів, тем та їх зміст	К-сть годин
	<p>Модуль 1. Приймна сім'я та її місце в державній системі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</p> <p>Тема 1. Розвиток державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</p> <p>Визначення соціального статусу «дитина-сирота» та «дитина, позбавлена батьківського піклування».</p> <p>Документи, які підтверджують соціальний статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування</p> <p>Причини поширення соціального сирітства в Україні</p> <p>Державна система влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення, опіка/піклування.</p> <p>Заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проблеми вихованців</p>	

	<p>інтренатних закладів.</p> <p>Реформа державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</p> <p>Тема 2. Концептуальні вимоги щодо створення та функціонування прийомних сімей</p> <p>Альтернативні форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу.</p> <p>Історія розвитку в Україні альтернативних форм влаштування дітей-сиріт. Розвиток інституту прийомної сім'ї. Концептуальні основи діяльності прийомної сім'ї. Соціальне супроводження. Контроль за умовами розвитку і виховання дитини.</p>	
--	---	--

Продовження додатку Р

	<p>Вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї. Діти, які можуть бути влаштовані до прийомної сім'ї.</p> <p>Тема 3. Нормативно-правове забезпечення створення, функціонування та соціального супроводження прийомних сімей</p> <p>Реформа державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Законодавче забезпечення пріоритетності сімейного влаштування дитини, залишеної без батьківського піклування, в Україні Концепція Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Нормативно-правові акти, що регулюють створення та функціонування прийомних сімей. Сімейний Кодекс України. Закони України. Положення про прийомну сім'ю. Накази Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, укази президента</p>	
2	<p>Модуль 2. Технології створення та юридичного оформлення прийомних сімей</p> <p>Тема 4. Попередня робота з кандидатами у прийомні сім'ї</p> <p>Інформаційні заходи. Попередня робота з кандидатами на створення прийомної сім'ї. Перша бесіда з кандидатом.</p>	32

	<p>Збір інформації про сім'ю, яка має бажання взяти на виховання дитину, позбавлену батьківського піклування. Відвідання сім'ї спеціалістами.</p> <p>Тренінг з підготовки кандидатів: основні вимоги, організація проведення.</p> <p>Підготовка рекомендації центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо включення кандидатів у банк даних про сім'ї потенційних прийомних батьків.</p> <p>Банк даних про сім'ї потенційних прийомних батьків.</p> <p>Тема 5. Взаємодобір прийомних батьків та дітей</p> <p>Інформація про дітей, які можуть бути влаштовані у прийомну сім'ю</p> <p>Попереднє ознайомлення батьків з інформацією про дитину</p> <p>Організація взаємодобору батьків і дітей. Згода конкретної сім'ї взяти на виховання конкретну дитину</p> <p>Підготовка дітей до влаштування до прийомної сім'ї.</p> <p>Підготовка документів на дитину</p> <p>Тема 6. Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї</p> <p>Підготовка документів. Пакет документів, які готують кандидати на створення прийомної сім'ї</p>	
--	--	--

Продовження додатку Р

	<p>Документи, які готуються на прийомну дитину. Перелік документів, які готують спеціалісти на прийомних батьків.</p> <p>Юридичне оформлення прийомної сім'ї. Порядок підготовки та підписання розпоряджень місцевих органів виконавчої влади: про надання статусу сім'ї, про влаштування на виховання дитини.</p> <p>Підписання угоди/договору між органами виконавчої влади та прийомними батьками.</p> <p>Забезпечення функціонування прийомної сім'ї. Соціальне супроводження. Матеріальне забезпечення. Контроль за умовами утримання та виховання прийомної дитини</p>	
<p>3</p>	<p>Модуль 3. Соціальне супроводження прийомних сімей</p> <p>Тема 7. Технологія соціального супроводження прийомних сімей</p> <p>Модель «Ведення випадку». Сутність соціального супроводження прийомної сім'ї. Основні завдання, що вирішуються в ході соціального супроводження.</p>	<p>32</p>

	<p>Реалізації соціального супроводження прийомної сім'ї. Початок соціального супроводження. Збір інформації про прийомну дитину.</p> <p>План соціального супроводження. Надання соціальних послуг прийомній сім'ї та дитині. Супервізія соціального супроводження. Періодична оцінка результатів соціального супроводження. Планування виходу дитини із прийомної сім'ї.</p> <p>Взаємодія між соціальним педагогом та прийомними батьками. Припинення соціального супроводження.</p> <p>Тема 8. Забезпечення функціонування прийомних сімей</p> <p>Етапи створення та функціонування прийомних сімей.</p> <p>Розподіл функціональних обов'язків спеціалістів служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у процесі створення та функціонування прийомних сімей.</p> <p>Кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які працюють з прийомними сім'ями. Міжгалузева взаємодія спеціалістів</p>	
--	---	--

1.	Державна система влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	2
2.	Концептуальні вимоги щодо створення та функціонування прийомних сімей	2

Продовження додатку Р

3.	Нормативно-правове забезпечення створення, функціонування та соціального супроводження	2
4.	Попередня робота з кандидатами у прийомні батьки	4
5.	Взаємодобір прийомних батьків та дітей	2
6.	Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї	2
7.	Технологія соціального супроводження прийомних сімей	4
8.	Забезпечення функціонування прийомних сімей	2

3.3. Практичні заняття

Модуль 1. Прийомна сім'я та її місце в державній системі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Тема 1. Державна система влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Державна система влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Основні причини, що провокують поширення соціального сирітства в Україні

Усиновлення – сутність, вимоги до усиновителів, механізм оформлення

Оформлення опіки над дитиною, позбавленою батьківського піклування

Формування особистості дитини в умовах інтернатного закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Реформа державної системи виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Основна література: 7, 10, 12, 17, 19

Додаткова література: 1, 6, 8

Тема 2. Концептуальні вимоги щодо створення та функціонування прийомних сімей

Прийомна сім'я – визначення соціального інституту та особливості його функціонування.

Проблеми дітей, які влаштовуються до прийомної сім'ї.

Основні вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї

Основна література: 5, 7, 8, 9, 10, 12, 15

Додаткова література: 2, 10

Тема 3. Нормативно-правове забезпечення створення, функціонування та соціального супроводження прийомної сім'ї

Сутність реформування державної системи виховання дітей-сиріт та

Продовження додатку Р

дітей, позбавлених батьківського піклування

Основні положення концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Характеристика понять «прийомна сім'я» та характеристика основних етапів створення та функціонування прийомних сімей.

Вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї.

Модуль 2. Технології створення та юридичного оформлення прийомних сімей

Тема 4. Попередня робота з кандидатами у прийомну сім'ю

Основні вимоги щодо організації та проведення інформаційних заходів з рекрутування кандидатів на створення прийомної сім'ї.

Етапи проведення попередньої роботи з кандидатами на створення прийомних сімей.

Проведення співбесід з кандидатами на створення прийомної сім'ї.

Перевірка інформації про сім'ю, яка має бажання взяти на виховання дитину, позбавлену батьківського піклування.

Питання, що вирішуються під час відвідання сім'ї спеціалістами.

Завдання соціально-психологічного тренінгу з підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї висоги до його проведення та особливості проведення.

Основна література: 4, 10, 11, 16

Додаткова література: 2, 11

Тема 5. Взаємодобір прийомних батьків та дитини

Інформація, яку мають отримати потенційні прийомні батьки про дитину, яка влаштовується на виховання у прийомну сім'ю.

Технологія здійснення взаємодобору дитини-сироти і прийомної сім'ї.

Налагодження психологічного контакту між прийомними батьками і дитиною.

Характеристика умов, які перешкоджають влаштуванню дитини до прийомної сім'ї.

Основна література: 9, 10, 12, 15, 16

Додаткова література: 2, 4, 6, 12

Тема 6. Юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї

Документи, які готуються для юридичного оформлення прийомної сім'ї.

Права та обов'язки, які фіксуються угодою/договором між органами виконавчої влади та прийомними батьками:

- права та обов'язки прийомних батьків;

Продовження додатку Р

- права та обов'язки органу, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї.

Порядок призначення та розмір соціальних виплат на прийомну дитину та прийомним батькам.

Основна література: 10, 11, 16, 20, 21, 22

Додаткова література: 2, 4, 11

Модуль 3. Соціальне супроводження прийомних сімей

Тема 7. Технологія соціального супроводження прийомних сімей

Характеристика методики «ведення випадку». Послідовність дій її реалізації.

Сутність соціального супроводження прийомної сім'ї.

Характеристика етапів здійснення соціального супроводження прийомної сім'ї.

Структура та методика розробки плану соціального супроводження.

Реалізація соціальних послуг прийомній сім'ї та дитині в процесі соціального супроводження.

Оцінка результатів здійснення соціального супроводження прийомних сімей.

Основна література: 2, 10, 16, 20, 21, 27

Додаткова література: 2, 7, 10, 11

Тема 8. Забезпечення функціонування прийомних сімей

Характеристика етапів створення та функціонування прийомних сімей. Взаємодія спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та служб у справах дітей

Знання та вміння, необхідні спеціалісту, який працює з прийомними сім'ями.

Основна література: 2, 6, 10, 16, 24, 27

Додаткова література: 2, 11

IV. Поточний і підсумковий контроль

Контроль успішності студентів з врахуванням поточного і підсумкового оцінювання проводяться відповідно до навчально-методичної карти (п.IV.), де зазначено види і терміни контролю.

Система рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переводу до національної (4-х бальної) та європейської (ECTS) шкали представлені в таблицях п.п. 5.1 і 5.2.

Кожний модуль включає бал оцінки поточної роботи студента на практичних заняттях. Рейтинговий бал за практичні заняття встановлюється, як середнє арифметичне з усіх позитивних і негативних оцінок, виставлених по 5-ти бальній шкалі, отриманих на усіх практичних

Продовження додатку Р

заняттях даного модуля. Реферати захищаються на семінарських заняттях.

Заходи з модульного контролю проводяться по завершенню вивчення навчального матеріалу даного модуля.

За пропуски навчальних занять (лекцій, практичних, семінарських) нараховуються штрафні бали (1 бал за кожен пропуск), які віднімаються від сумарного рейтингового балу при виведенні підсумкової оцінки.

4.1. Розрахунок рейтингових балів

за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	5	3	15
2.	Індивідуальні завдання	4	9	36
3.	Конспект	3	5	15
4.	Реферат	4	3	12
5.	Тест	6	1	6
6.	Контрольна робота	8	2	16
Підсумковий рейтинговий бал				100
Нормований рейтинговий бал				100

**4.2. Порядок переведення рейтингових показників
в європейські оцінки ECTS**

Національна шкала	“5” Відмінно	“4” Добре		“3” Задовільно		“2” Незадовільно	
Шкала університету	90-100	80-89	70-79	65-69	60-64	35-59	0-34
Шкала ECTS	A	B	C	D	E	FX	X
						3 можливістю повторного складання	3 обов'язк овим повторн им курсом

VI. Індивідуальна робота

Модуль 1.

Завдання 1. «Форми влаштування»

Аналіз діючих в Україні форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Розробити таблицю відповідно до діючої в Україні системи державного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Продовження додатку Р

Таблиця «Форми влаштування дітей-сиріт»

Форми та заклади	Міністерств о, якому підпорядковується	Вік дітей-вихованців	Специфічні вимоги щодо вихованців
Сімейні форми			

влаштування:			
Заклади:			

Завдання 2. «Відмінності прийомної та біологічної сім'ї»

1. Проаналізувати основні функції, які виконує сім'я щодо виховання та утримання біологічної дитини.

2. Визначити спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та біологічної сім'ї щодо розвитку, виховання та забезпечення дітей. Результат оформити у вигляді таблиці.

Таблиця «Відмінності прийомної сім'ї та біологічної сім'ї»

Біологічна сім'я	Прийомна сім'я
Спільні ознаки	
Відмінності	

Завдання 3. «Відмінності прийомної сім'ї та ДБСТ»

Визначити спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу щодо розвитку, виховання та забезпечення дітей-вихованців. Результат оформити у вигляді таблиці.

Таблиця «Відмінності прийомної сім'ї та ДБСТ»

Біологічна сім'я	Прийомна сім'я
Спільні ознаки	
Відмінності	

Продовження додатку Р

Завдання 1. «Інформаційне повідомлення»

Підготувати інформаційне повідомлення з метою інформування населення щодо можливості влаштування у сім'ю дитини-сироти.

Готувати слід інформацію дотримуючись таких позицій:

- Стисла інформація (загальний обсяг – пів сторінки)
- Дані про те, що таке інститут прийомної сім'ї
- Мотивація влаштування дітей-сиріт у прийомні сім'ї
- Враховувати, на яку аудиторію буде спрямована інформація
- Контактні телефони, адреса

Текст інформаційного повідомлення має враховувати специфіку місця її розміщення та аудиторію, на яку інформація буде спрямована:

- 1) районна газета
- 2) оголошення у церкві
- 3) виступ на батьківських зборах у загальноосвітній школі
- 4) оголошення по

Завдання 2. «Інформація про дитину»

1) Скласти перелік інформації про дитину-сироту, яку мають отримати батьки, перш ніж прийняти рішення брати її на виховання у сім'ю

2) Розглянути можливі джерела інформації про дитину, яка влаштовується на виховання у сім'ю, залежно від місця попереднього перебування: будинок дитини; школа-інтернат; асоціальна родина; притулок; лікарня. Відповіді оформити у вигляді таблиці:

Таблиця «Інформація про дитину, яка влаштовується у ПС»

Звідки влаштовується дитина до прийомної сім'ї?	Хто може надати інформацію про дитину?
---	--

Завдання 3. «Налагодження психологічного контакту»

Налагодження психологічного контакту між дитиною та батьками-кандидатами

- 1) Дати визначення поняття «психологічний контакт»
- 2) Охарактеризувати ознаки за якими можна фіксувати встановлення психологічного контакту між дитиною і батьками, залежно від віку дитини.

Результати оформити у вигляді таблиці.

Таблиця «Індикатори встановлення контакту між батьками та дитиною»

Продовження додатку Р

Вік дитини	Ознаки налагодження психологічного контакту
До одного року	
Від року до 3 років	
Від 3 років до 7 років	
Від 7 років і старші	

Модуль 3.

Завдання 1. «Схема взаємодії»

Розробити схему взаємодії соціального працівника та прийомних батьків в процесі соціального супроводу

Визначити основні обов'язки, які беруть на себе прийомні батьки відносно дитини, яка влаштовується у сім'ю: побутове забезпечення, виховання тощо.

Відповідно до переліку обов'язків, визначити, хто повинний приймати рішення з кожного питання: соціальний працівник, батьки, спільна взаємодія.

Провести аналіз обставини, за яких батьки потребують допомоги соціального працівника.

Завдання 2. «Планування соціального супроводження»

Планування соціального супроводу за життєвими історіями прийомних дітей

1) Проаналізувати потреби та проблеми дитини, яка влаштовується у прийомну сім'ю (за життєвою історією) відповідно до таких напрямів:

- юридичні питання
- психологічні проблеми
- стан здоров'я
- побутові навички

- рівень розвитку, освіта
- контакти з родичами
- соціальні проблеми

2) Розробити план соціального супроводу конкретної прийомної дитини на перший місяць проживання у сім'ї і оформити його в вигляді таблиці

План забезпечення потреб дитини в розвитку й вихованні

	Конкретні потреби дитини	Очікувані зміни	Зміст послуги	Виконавець	Терміни	Види послуг

3) Охарактеризувати яким чином зміниться план соціального супроводу дитини через півроку проживання у сім'ї.

Продовження додатку Р

Завдання 3. «Взаємодія спеціалістів»

Визначити які структури задіяні у процесі функціонування прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

1) Назвати структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади, установи та організації, які співпрацюють у процесі створення та соціального супроводу прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

2) Перелічити питання, які вирішуються спеціалістами служб та установ в процесі соціального супроводу

Результати оформити у вигляді таблиці

Таблиця «Взаємодія спеціалістів»

Структура	Питання, що вирішуються

VII. Самостійна робота

Модуль 1.

- здійснити порівняльну характеристику функціонування прийомних сімей в Україні та за кордоном;

- підготувати картотеку основних понять навчальної дисципліни;

- охарактеризувати особливості розвитку і поведінки дітей-сиріт;

- визначити спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та біологічної сім'ї щодо розвитку, виховання та забезпечення дітей;
- проаналізувати основні функції, які виконує прийомна сім'я щодо виховання та утримання дитини;
- скласти план соціального супроводу умовної прийомної сім'ї;
- здійснити оцінку потреб умовної прийомної дитини;
- розробити та змодельовати сценарії виходу прийомної дитини з сім'ї;
- описати основні форми соціального супроводу та здійснити їх характеристику;
- визначити ролі та функції соціального педагога під час здійснення соціального супроводу;
- змодельовати кілька проблемних ситуацій з якими звертаються прийомні батьки та розробити рекомендації щодо їх подолання.

Продовження додатку Р

Модуль 2.

- визначити спільні та відмінні ознаки функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу;
- проаналізувати програму підготовки кандидатів у прийомні батьки та визначити основні форми і методи роботи, що використовуються під час тренінгових занять з кандидатами у прийомні батьки;
- запропонувати перелік вправ для тренінгового заняття по підготовці кандидатів у прийомні батьки;
- розробити рекламний інформаційний буклет, який містить інформацію про прийомну сім'ю, як альтернативну форму опіки; для прийомних батьків, для прийомних дітей та спеціалістів, що працюють в даному напрямку;

Модуль 3.

- скласти план соціального супроводу умовної прийомної сім'ї;
- здійснити оцінку потреб умовної прийомної дитини;
- розробити та змоделювати сценарії виходу прийомної дитини з сім'ї;
- описати основні форми соціального супроводу та здійснити їх характеристику;
- визначити ролі та функції соціального педагога під час здійснення соціального супроводу;
- змоделювати кілька проблемних ситуацій з якими звертаються прийомні батька та розробити рекомендації щодо їх подолання.

VIII. Теми рефератів

Модуль 1.

1. Основні причини, що провокують поширення соціального сирітства в Україні
 2. Державна система влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
 3. Усиновлення – сутність, вимоги до усиновителів, механізм оформлення
 4. Оформлення опіки над дитиною, позбавленою батьківського піклування
 5. Формування особистості дитини в умовах інтренатного закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
- Продовження додатку Р*
6. Прийомна сім'я – визначення соціального інституту
 7. Дитячий будинок сімейного типу – особливості функціонування
 8. Проблеми дітей, які влаштовуються до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу
 9. Вимоги до кандидатів на створення прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу
 10. Основні положення концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Модуль 2.

1. Основні вимоги щодо організації та проведення інформаційних заходів з рекрутування кандидатів на створення прийомної сім'ї та ДБСТ
2. Попередня робота з кандидатами на створення прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу
3. Проведення співбесід з кандидатами на створення прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу
4. Перевірка інформації про сім'ю, яка має бажання взяти на виховання дитину, позбавлену батьківського піклування
5. Питання, що вирішуються під час відвідання сім'ї кандидатів спеціалістами.
6. Завдання соціально-психологічного тренінгу з підготовки кандидатів на створення прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу
7. Інформація, яку мають отримати потенційні прийомні батьки про дитину, яка влаштовується на виховання у сім'ю.
8. Технологія здійснення взаємодобору дитини-вихованця і сім'ї кандидатів
9. Налагодження психологічного контакту між батьками і дитиною, яка влаштовується у прийомну сім'ю.
10. Порядок юридичного оформлення статусу сім'ї як «прийомна» або «дитячий будинок сімейного типу».
11. Форма угоди/договору, що підписується між органами виконавчої влади та прийомними батьками/батьками-вихователями
12. Порядок та умови матеріального забезпечення дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей

Модуль 3.

1. Методика «ведення випадку».
 2. Сутність соціального супроводу прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу
 3. Етапи здійснення соціального супроводу прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу
 4. Структура та методика розробки плану соціального супроводу
- Продовження додатку Р*
5. Реалізація соціальних послуг сім'ї та дитині в процесі соціального супроводу
 6. Етапи створення та функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.
 7. Розподіл функціональних обов'язків спеціалістів служб у справах неповнолітніх та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у процесі створення та функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.
 8. Кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які працюють з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу.

9. Ведення банку даних про сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів

10. Налагодження взаємодії спеціалістів різних установ та організацій в ході соціального супроводу.

11. Складові оцінки ефективності функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу.

12. Механізми реалізації оцінювання на різних етапах створення та функціонування прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

13. Підготовка звіту про стан виховання дитини у сім'ї. Спеціалісти, які залучаються до підготовки звіту.

14. Контроль за умовами проживання і виховання дитини. Критерії контролю за умовами виховання та утримання дітей в сім'ях.

ІХ. Модульний контроль

Модуль 1.

Тест з теми «Прийомна сім'я та її місце у державній системі влаштування дітей-сиріт»

Прізвище студента _____

Курс _____ група _____

Дата _____

1. Дати визначення які структури опікуються сімейними та інтернатними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та особливі умови влаштування дітей – стан здоров'я, обмеження по кількості, віку (*якщо є*)

Продовження додатку Р

Форми та заклади	Міністерство	Вік дітей-вихованців	Особливі умови влаштування вихованців (<i>стан здоров'я, кількість тощо</i>)

Опіка			
Піклування			
Приймозна сім'я			
Дитячий будинок сімейного типу			
Будинок дитини			
Дитячий будинок			
Школа інтернат			
Спеціалізована школа-інтернат			
Будинки-інтернати для дітей-інвалідів			

2. Визначити нормативно-законодавчі акти, які містять визначення термінів «приймозна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» (підкреслити).

- Сімейний кодекс України
- Закон України «Про охорону дитинства»
- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»
 - Положення про прийомну сім'ю (постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565)
 - Положення про дитячий будинок сімейного типу (постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564)
 - Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною" у 2006 році (постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2006 р. № 106)
 - Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 31.10.2006 N 3685)

3. Виділити особливості функціонування прийомних сімей та дитячих

Продовження додатку Р

будинків сімейного типу, які відображені у нормативно-законодавчих актах (*підкреслити*)

- природність процесу виховання;
- основою виховного впливу є емоційний контакт дитини з батьками-вихователями, який базується на довірі дітей до дорослих;
- оформлення сім'ї відбувається на підставі рішення місцевого органу виконавчої влади
- виховання в малій групі найповніше відповідає вимозі поступового залучення дитини до соціального життя;
- діти-вихованці зберігають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування
- тривалість виховного впливу батьків-вихователів на прийомних дітей;
- кандидати у прийомні батьки та батьки-вихователі обов'язково проходять курс підготовки;
- здійснюється соціальний супровід сім'ї;
- комплексний підхід у вихованні;
- індивідуальний підхід до кожної дитини;
- взаємозацікавлений характер стосунків вихователів та вихованців;
- контроль за негативними проявами та негативними впливами як серед дітей, так і зовнішніх факторів (однолітки, засоби масової інформації, література тощо)
- утримання дитини в сім'ї фінансується державою

Модуль 2.

Запитання до контрольної роботи

Варіант 1

1. Етапи проведення попередньої роботи з кандидатами на створення ПС та ДБСТ
2. Питання, які вирішуються в ході проведення тренінгу для кандидатів на створення
3. Перевірка інформації про сім'ю, яка має бажання взяти на виховання дитину, позбавлену батьківського піклування

Продовження додатку Р

4. Порядок призначення та розмір соціальних виплат на прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу

Варіант 2

1. Основні вимоги щодо організації та проведення інформаційних заходів з рекрутування кандидатів на створення прийомної сім'ї та ДБСТ
Продовження додатку Р

2. Технологія здійснення взаємодобору дитини-вихованця і сім'ї кандидатів
3. Процедура юридичного оформлення прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу
4. Інформація, яку мають отримати потенційні прийомні батьки про дитину, яка влаштовується на виховання у сім'ю

Модуль 3.

Контрольна робота з теми «Соціальне супроводження прийомних сімей»

Прізвище студента _____

Курс _____ група _____

Дата _____

Запитання:

1. Основні положення реалізації методики «ведення випадку»
 2. Визначення та завдання соціального супроводу прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу
 3. Структура та методика розробки плану соціального супроводу
 4. Етапи створення та функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу
- 1) Визначити послідовність дій щодо створення та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (відповідно до переліку основних завдань):

- Інформаційні заходи
- Взаємо добір дитини та сім'ї
- Визначення сім'ї як потенційної на створення ПС/ДБСТ, внесення батьків як потенційних кандидатів до банку даних
 - Візит в сім'ю
 - Забезпечення фінансування сім'ї
 - Збір документів на батьків
 - Контроль
 - Перевірка інформації про сім'ю
 - Підвищення виховного потенціалу батьків
 - Підготовка документів на створення ПС та ДБСТ
 - Розгляд кандидатур батьків та дітей на опікунській раді
 - Соціальний супровід
 - Співбесіди з кандидатами
 - Тренінг кандидатів

Продовження додатку Р

2) Відповідно до розроблених етапів роботи з сім'єю визначити структуру, яка забезпечує реалізацію кожного із етапів

- центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- служба у справах дітей

Результати оформити у вигляді таблиці

Етап діяльності	Обов'язки спеціалістів	
	Центр СССДМ	ССН

